

Diagnoza strategiczna uwarunkowań rozwojowych Gorzowa Wielkopolskiego

Gorzów Wielkopolski - Wrocław

Marzec 2021 r. Instytut Badawczy

IPC Spółka z o.o.

SPIS TREŚCI

1. Położenie miasta i jego rola w strukturze przestrzennej regionu.	2
2. Sfera społeczna.....	6
2.1. Sytuacja demograficzna.....	6
2.2. Sytuacja mieszkaniowa.....	25
2.3. Pomoc społeczna.	29
2.4. Kultura.	43
2.5. Dziedzictwo kulturowe.	50
2.6. Sport, rekreacja i turystyka.	52
2.7. Ochrona zdrowia.	64
2.8. Edukacja.	68
2.9. Bezpieczeństwo publiczne.....	87
2.10. Społeczeństwo obywatelskie.	92
3. Sfera gospodarcza.	100
3.1. Największy pracodawcy oraz Instytucje Otoczenia Biznesu.	100
3.2. Atrakcyjność inwestycyjna.	106
3.3. Podmioty gospodarcze i poziom przedsiębiorczości.....	107
3.4. Rynek pracy.	115
3.5. Potencjały i bariery rozwoju konkurencyjności gorzowskich przedsiębiorstw.	119
4. Sfera Przestrzenno – Środowiskowa.	123
4.1. Transport i komunikacja.....	123
4.2. Gospodarka wodno-ściekowa.	132
4.3. Gospodarka odpadami.	137
4.4. Sieć gazowa, ciepłownicza, elektroenergetyczna, odnawialne źródła energii.....	139
4.5. Infrastruktura teleinformatyczna i społeczeństwo informacyjne.	143
5. Zarządzanie miastem.....	146
5.1. Finanse gminy.....	146
5.2. Uwarunkowania przestrzenne wpływające na rozwój miasta.	153
6. Podsumowanie diagnozy – analiza kluczowych uwarunkowań rozwoju Gorzowa Wielkopolskiego w perspektywie strategicznej.....	166
7. Spis Rysunków, wykresów i tabel.	179

1. POŁOŻENIE MIASTA I JEGO ROLA W STRUKTURZE PRZESTRZENNEJ REGIONU.

Gorzów Wielkopolski zlokalizowany jest w północno-zachodniej części Polski, północna część miasta położona na prawym brzegu Warty znajduje się w obrębie Równiny Gorzowskiej, południowa część miasta leżąca na lewym brzegu Warty znajduje się w obrębie Kotliny Gorzowskiej.

Gorzów Wielkopolski jest jedną z dwóch stolic województwa, gdzie od lat występuje przestrzenna koncentracja ludności i aktywności gospodarczej. Liczba mieszkańców wynosi 123 609 osób z czego 52,51% stanowią kobiety, a 47,49% mężczyźni. Powierzchnia Gorzowa Wielkopolskiego wynosi 8572 ha.

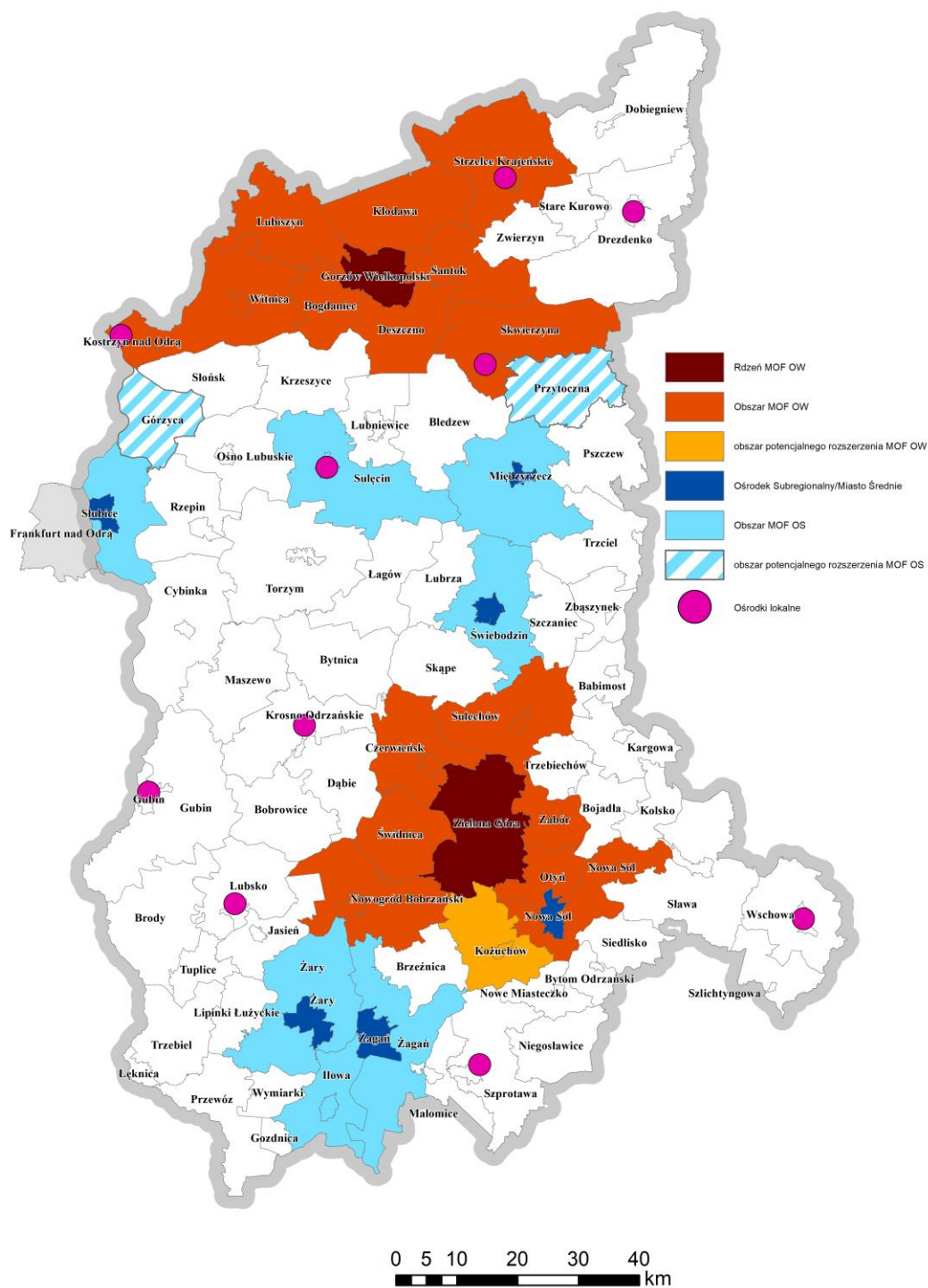
Gorzów Wielkopolski to miasto, powiat grodzki, siedziba Wojewody Lubuskiego oraz starosty ziemskiego powiatu gorzowskiego. Miasto leży 53 km od granicy z Niemcami i około 135 km od ich stolicy, Berlina. Do Warszawy jest 463 km, a siedziba władz samorządowych województwa lubuskiego znajduje się w oddalonej o 111 km Zielonej Górze.

W Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju **Gorzów Wielkopolski** zaliczony został do miasta **współtworzącego sieć policentrycznych metropolii sieciowych**, składającej się z najważniejszych ośrodków miejskich w Polsce. Zaliczony został także do grupy **miast regionalnych, pełniących funkcje metropolitarne**, jednak w wielu aspektach nadal powiązanych i podległych funkcjonalnie ośrodkom metropolitarnym.

Według dokumentu Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego **Miejski Obszar Funkcjonalny Ośrodka Wojewódzkiego Gorzowa Wielkopolskiego pełni w rejonie funkcje ośrodka koncentracji działalności gospodarczej, usług społecznych, w tym kultury i nauki.**

Obszar MOF OW Gorzowa Wielkopolskiego obejmuje swoim zasięgiem po powiększeniu, od lutego 2021 roku, **10 samorządów: Miasto Gorzów Wielkopolski oraz Gminy: Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa, Lubiszyn, Santok, Strzelce Krajeńskie, Skwierzyna, Witnica i miasto Kostrzyn nad Odrą.** (Rysunek 1. Granice Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego.

Rysunek 1. Granice Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego.

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030, przyjęta Uchwałą nr XXVIII/397/21 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 15.02.2021 r.

Obszar MOF OW Gorzów Wielkopolski znajduje się na szlaku korytarza transportowego transeuropejskiej sieci TEN-T: Bałtyk – Adriatyk, którego część stanowi droga ekspresowa S3. Korytarz

ten prowadzi ze Świnoujścia, przez Szczecin do Wrocławia i dalej do Katowic. Na osi północny wschód – południowy zachód, MOF OW Gorzów Wlkp. przecina droga krajowa nr 22, biegnąca z Elbląga do Kostrzyna nad Odrą i dalej do Berlina. Około 60 km na południe od granic MOF OW Gorzów Wielkopolski pomiędzy Zieloną Górą a Gorzowem Wlkp., trasa S3 przecina autostradę A2, która stanowi korytarz transportowy transeuropejskiej sieci TEN-T: Morze Północne – Bałtyk. Połączenie to zapewnia skomunikowanie obszaru funkcjonalnego na wschód z Poznaniem i dalej Warszawą, na zachód z Frankfurtem nad Odrą i dalej Berlinem. Przez obszar MOF OW Gorzów Wielkopolski przebiega również postulowany Środkowoeuropejski Korytarz Transportowy (CETC), który łączy wybrzeże Morza Bałtyckiego w szwedzkim regionie Skania z brzegiem Morza Adriatyckiego w Chorwacji. Elementami sieci CETC w MOF OW Gorzów Wielkopolski jest droga ekspresowa S3 oraz rzeka Warta.

Przez Gorzów Wielkopolski prowadzi linia kolejowa nr 203 Tczew – Kostrzyn nad Odrą, skąd można podróżować dalej do Szczecina lub w kierunku Berlina. Przez MOF OW Gorzów Wielkopolski przebiega też droga wodna Wisła – Odra (E70) odcinek Dolna Warta (Santok – Gorzów Wielkopolski – Kostrzyn nad Odrą)¹⁵. Najbliżej położone lotnisko znajduje się w Babimoście, ok. 95 km na południowy wschód od Gorzowa Wlkp. Aktualnie odbywają się na nim loty krajowe relacji Zielona Góra – Warszawa oraz loty prywatne. W związku z ograniczoną ofertą lotniska w Babimoście mieszkańcy MOF OW Gorzów Wielkopolski korzystają z lotnisk w Poznaniu, Berlinie i Goleniowie (k. Szczecina).

Miasto Gorzów Wielkopolski jest jednym z krajowych ośrodków wzrostu, mającym potencjał do kreowania i rozprzestrzeniania procesów rozwojowych w Polsce Zachodniej. Jednak najsilniejsze w skali regionu główne ośrodki miejskie znajdują się poza granicami województwa lubuskiego i są to: Szczecin, Poznań, Wrocław i Berlin. Odległości w linii prostej pomiędzy tymi miastami a obszarem funkcjonalnym kształtują się następująco:

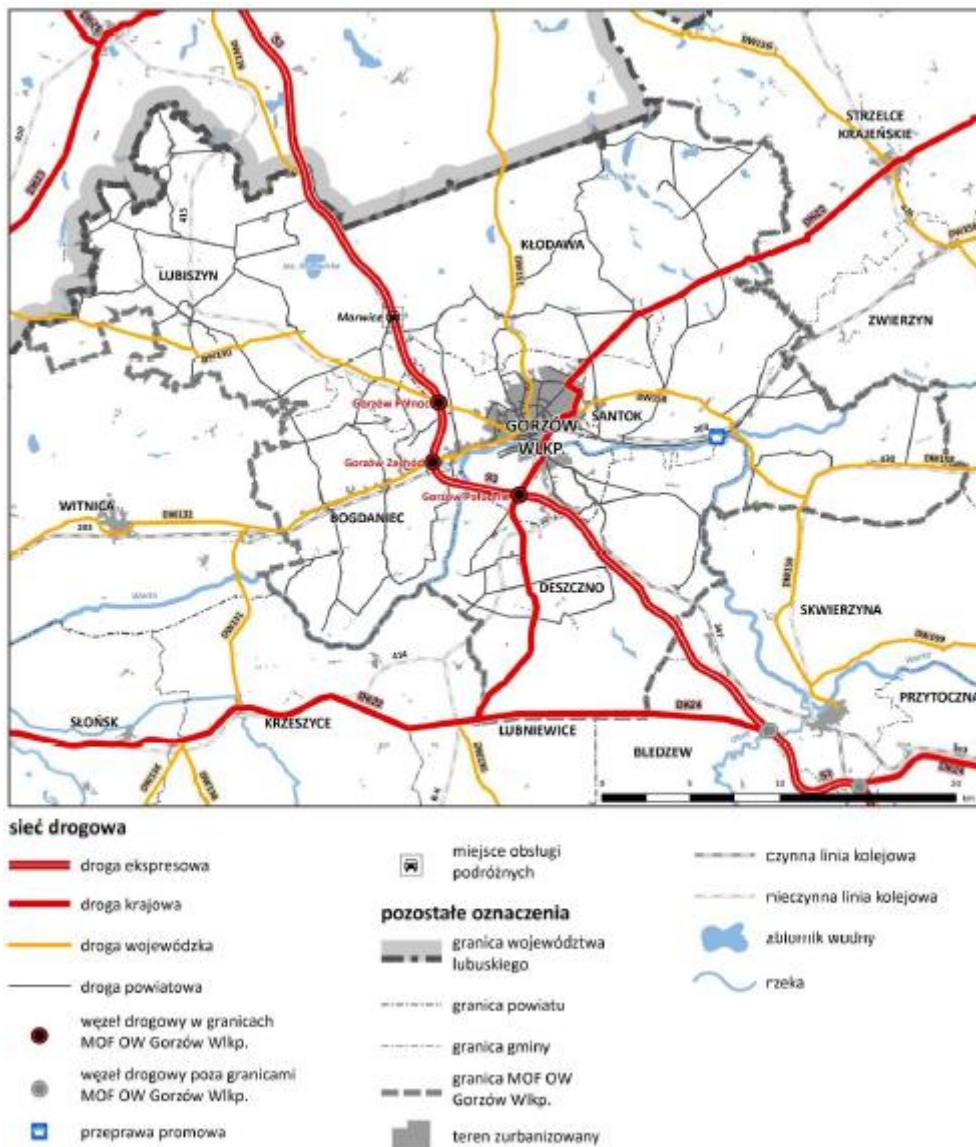
- Gorzów Wlkp. – Wrocław (woj. dolnośląskie) – 220 km;
- Gorzów Wlkp. – Szczecin (woj. zachodniopomorskie) – 90 km;
- Gorzów Wlkp. – Poznań (woj. wielkopolskie) – 120 km;
- Gorzów Wlkp. – Berlin (Niemcy, Brandenburgia) – 130 km.

Gorzów Wlkp. w znacznym stopniu oddziałuje jako główny ośrodek usług, na południowe tereny województwa zachodniopomorskiego (w tym miasta Barlinek, Dębno i Myślibórz). Dla tej części województwa jest znacznie łatwiej osiągalny komunikacyjnie niż Szczecin.¹

---

¹ Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ośrodka Wojewódzkiego Gorzów Wielkopolski z dnia 23 kwietnia 2018 r.

Rysunek 2. Układ komunikacyjny obszaru funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego.

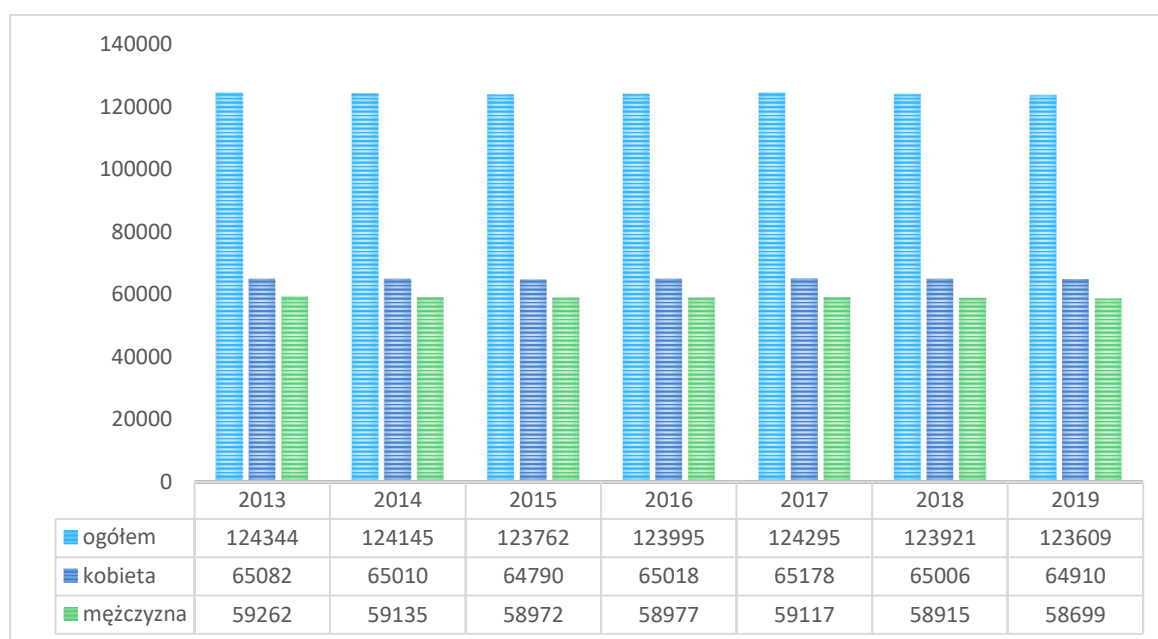
Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ośrodka Wojewódzkiego Gorzów Wielkopolski, z dnia 23 kwietnia 2018 r.

2. SFERA SPOŁECZNA.

2.1. Sytuacja demograficzna.

Gorzów Wielkopolski na koniec 2019 roku liczył 123 609 mieszkańców, co było wartością niższą w porównaniu do 2013 roku, kiedy to miasto zamieszkane było przez 124 344 osoby (Wykres 1). Oznacza to, że **w ciągu analizowanego okresu liczba mieszkańców zmniejszyła się o 735 osób, czyli o 0,59%**. Ubytek ludności miasta w większym stopniu dotyczył mężczyzn (ubyło 563 osoby) niż kobiet (172 osoby).

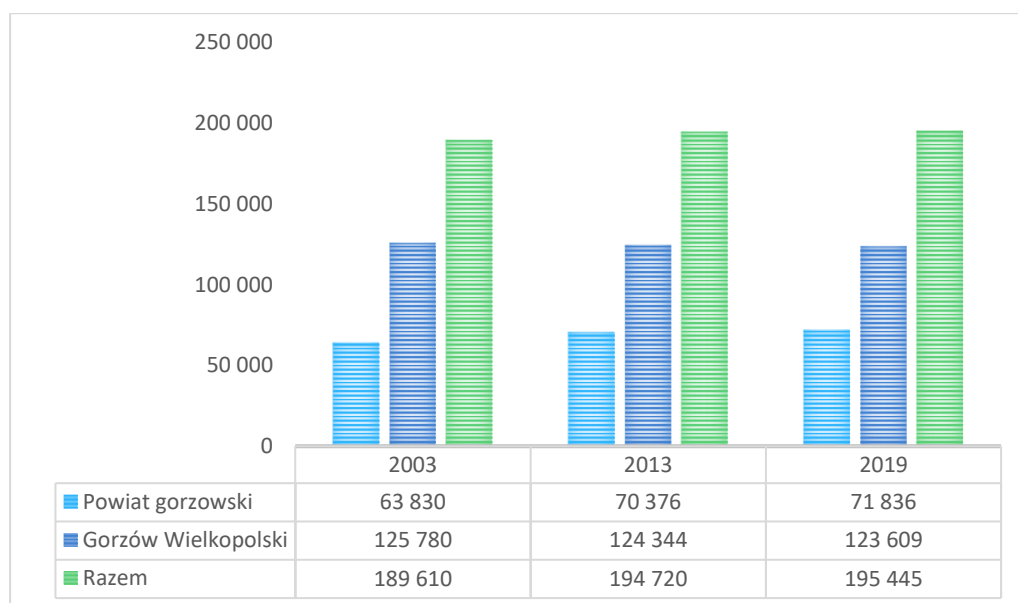
Wykres 1. Ludność Gorzowa Wielkopolskiego.

Źródło: GUS/BDL

Analizując uwarunkowania rozwoju Gorzowa Wielkopolskiego w odniesieniu do sfery demografii, należy uwzględnić powiązania funkcjonalne miasta z najbliższym otoczeniem. Dane dot. liczby ludności wskazują na systematyczny, choć niewielki ubytek ludności miasta. Od 2003 roku Gorzów Wielkopolski stracił 1,73% mieszkańców, co odpowiadało 2171 osobom. W tym samym czasie widoczny był wzrost liczby mieszkańców powiatu gorzowskiego. W 2003 roku powiat ten zamieszkanym był przez 63 830 osób, w 2013 było to 70 376 osób, w 2019 roku 71 836 osób. Oznacza to, że **w okresie od 2003 do 2019 roku na terenie powiatu gorzowskiego przybyło 8006 osób, co stanowiło wzrost rzędu 12,5%**. Tym samym **w skali miasta i powiatu w analizowanym okresie liczba ludności wzrosła o 5835 osób, co stanowiło wzrost rzędu 3,08%**. Warto zwrócić uwagę, że dynamika wzrostu liczby mieszkańców powiatu gorzowskiego wyraźnie większa była w okresie pomiędzy 2003 a 2013 rokiem (Wykres 2).

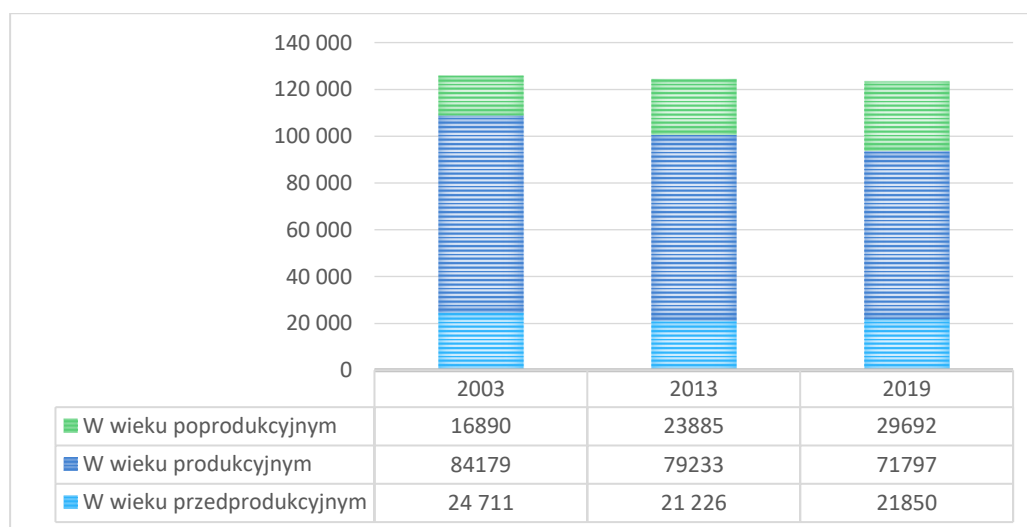
Wykres 2. Ludność Gorzowa Wielkopolskiego i powiatu gorzowskiego w okresie od 2003 do 2019 roku.

Źródło: GUS/BDL

W Gorzowie Wielkopolskim **widoczne były istotne zmiany struktury wiekowej mieszkańców**. Znaczna była również dynamika tych zmian w analizowanym okresie od 2003 do 2019 roku. Po pierwsze, istotnie zmniejszyła się liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym, tj. z 24,7 tys. w 2003 do 21,8 tys. w 2019 roku, przy czym spadek liczby ludności tej kategorii ekonomicznej wieku nastąpił w okresie pomiędzy 2003 a 2013 rokiem. W Gorzowie Wielkopolskim widoczny był stały trend spadkowy liczby ludności w wieku produkcyjnym, z 84,2 tys. w 2003, do 71,8 tys. w 2019 roku. W analizowanym okresie wzrosła równocześnie liczba osób w wieku poprodukcyjnym z 16,9 tys. w 2003 do 29,7 tys. w 2019 roku (Wykres 3).

Wykres 3. Ludność Gorzowa Wielkopolskiego wg ekonomicznych grup wieku w 2003, 2013 i 2019 roku.

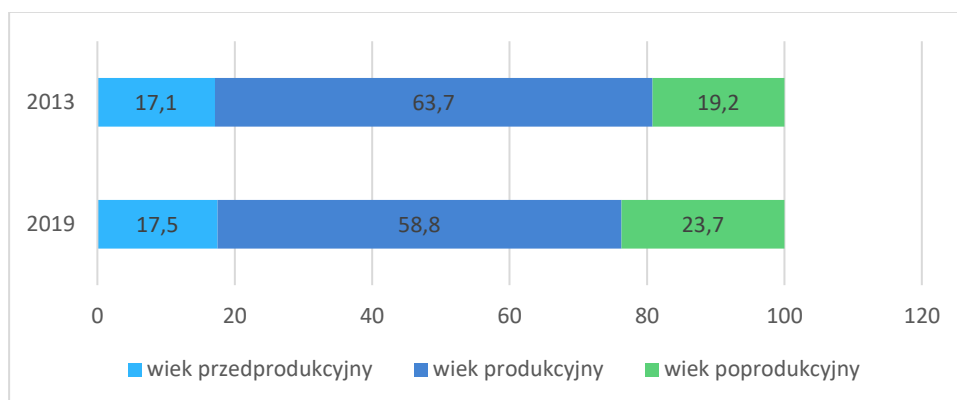
Źródło: GUS/BDL

Zachodzące zmiany w strukturze wiekowej oddaje poniższy wykres, ukazujący odsetek ludności miasta wg ekonomicznych grup wieku w 2013 i 2019 roku (Wykres 4). W mieście szczególnie

niepokojący jest znaczny spadek ludności w wieku produkcyjnym. W 2013 roku ta grupa ekonomiczna wieku stanowiła 63,7% ludności miasta, w 2019 roku już tylko 58,8%.

Wykres 4. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w Gorzowie Wielkopolskim w 2013 i 2019 roku.

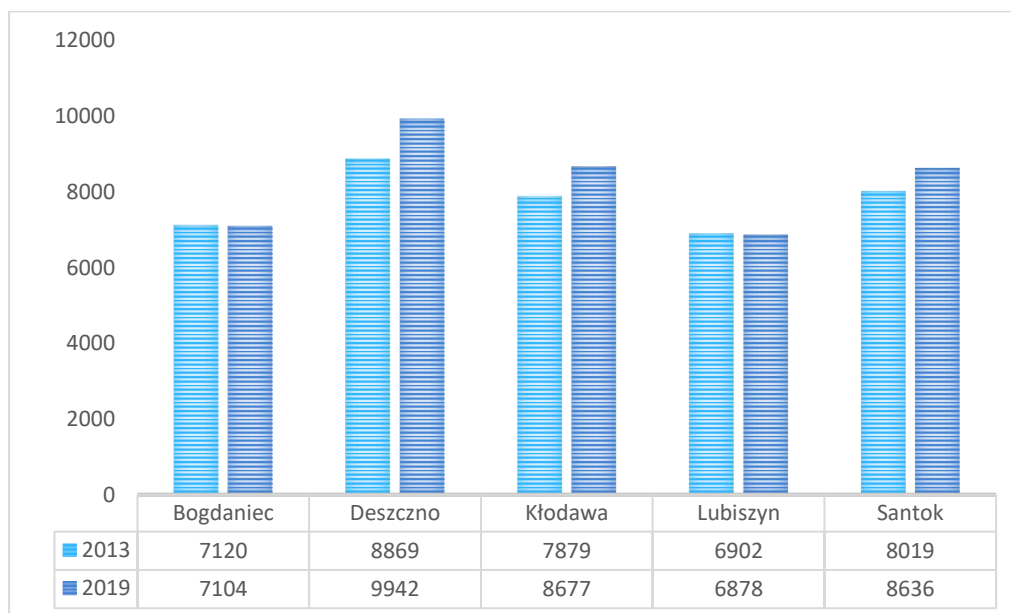

Źródło: GUS/BDL

By ukazać zmiany liczby ludności na tle szerszych przemian demograficznych, należy przyjrzeć się nie tylko samemu miastu, ale również całemu Miejskiemu Obszarowi Funkcjonalnemu Gorzowa Wielkopolskiego. Jak już wspomniano, powiat gorzowski charakteryzował się istotnym wzrostem liczby ludności, przy jednoczesnym ubytku ludności miasta. Najbliższe otoczenie funkcjonalne miasta to tzw. Miejski Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wielkopolskiego, który swoim zasięgiem obejmował, do lutego 2021 roku, miasto na prawach powiatu Gorzów Wielkopolski oraz 5 gmin wiejskich: Kłodawa, Santok, Deszczno, Bogdaniec oraz Lubiszyn. W okresie od 2013 do 2019 roku istotne zmiany liczby ludności w tej przestrzeni obserwowano w gminach Deszczno (wzrost o 12,1%), Kłodawa (wzrost o 10,1%) oraz Santok (wzrost o 7,69%). W gminach Bogdaniec oraz Lubiszyn stan liczby ludności był stabilny (Wykres 5).

Powyższe oznacza, że zjawiska suburbanizacji w szczególny sposób dotyczyły właśnie gmin Deszczno, Kłodawa oraz Santok. Dane te pozwalają również ocenić, że stan liczby ludności Gorzowa Wielkopolskiego i jego otoczenia funkcjonalnego był stabilny. Od 2013 do 2019 roku liczba ludności Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego zwiększyła się o 1443 osoby, czyli o 0,88%, w tym na obszarach wiejskich o 2448 osób, czyli o 6,31%, przy jednoczesnym spadku ludności Gorzowa Wielkopolskiego o 735 osób, czyli o 0,59%.

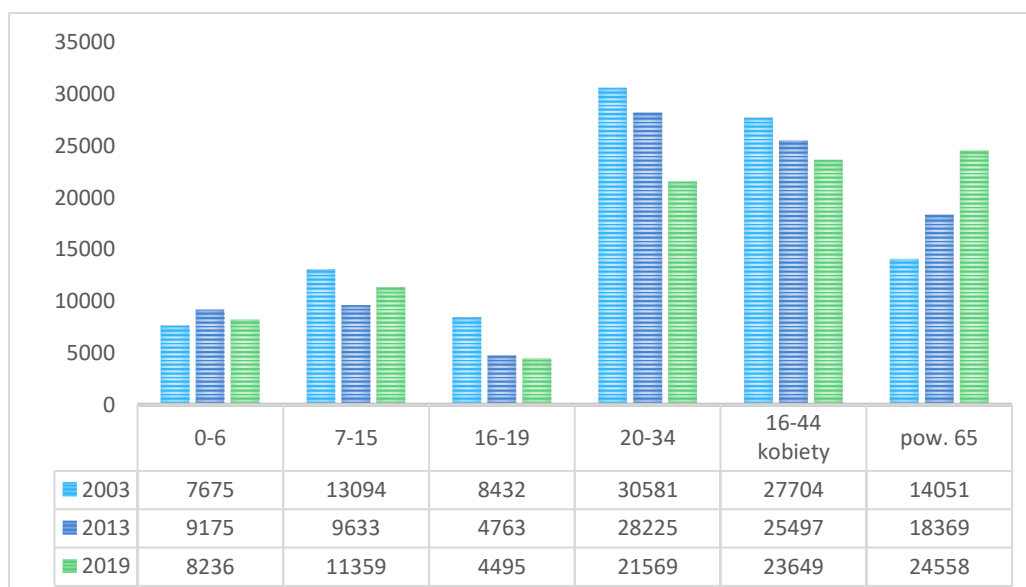
Wykres 5. Stan liczby ludności gmin z otoczenia Gorzowa Wielkopolskiego w 2013 i 2019 roku.

Źródło: GUS/BDL

Rozpatrując zmiany demograficzne w kontekście prognoz i przyszłego rozwoju miasta warto spojrzeć na strukturę wieku i liczbę ludności miasta w wybranych kategoriach wiekowych. **Szczególnie istotne dla przyszłej stabilności demograficznej miasta jest liczba osób młodych, w tym kobiet w wieku rozrodczym.** Porównanie liczby ludności w kategorii wiekowej pomiędzy 20 a 34 rokiem życia oraz liczby kobiet w wieku od 16 do 44 roku życia dla 2003, 2013 oraz 2019 roku musi budzić niepokój. W Gorzowie Wielkopolskim **systematycznie ubywa zasobów młodych osób**, co w przypadku współwystąpienia niskich wskaźników urodzeń może przyczyniać się do zmniejszania liczby ludności w najbliższej przyszłości (Wykres 6).

Wykres 6. Liczba ludności Gorzowa Wielkopolskiego dla wybranych grup wieku w 2003, 2013 i 2019 roku.

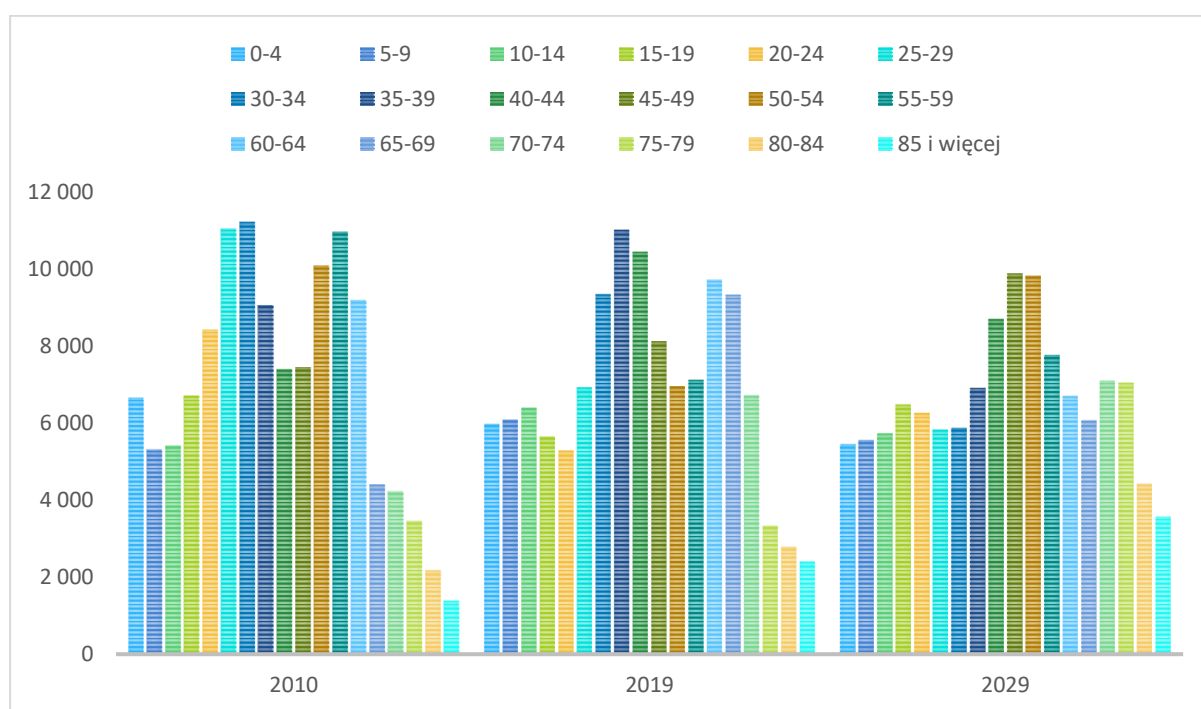

Źródło: GUS/BDL

Na potrzeby niniejszego opracowania i spojrzenia na strategiczne uwarunkowania rozwoju, zależne od demografii, sporządzono prognozę demograficzną² dla perspektywy najbliższej dekady. Stan liczby ludności miasta w przyszłości w największym stopniu determinować będą występujące w strukturze wieku wyższe demograficzne, które przesuwają się będą w kolejnych latach. Powojenny wyż demograficzny do 2029 roku w całości przejdzie do kategorii wieku poprodukcyjnego. Jednocześnie na linii czasu brak jest trzeciego wyż demograficznego, co oznacza, że struktura wieku w młodych rocznikach będzie się wyrównywać.

Przyjęty do obliczeń przyszłej liczby mieszkańców miasta algorytm uwzględnił ponadto zmiany wynikające z migracji (Wykres 7).

Wykres 7. Struktura wg wieku i prognoza demograficzna dla Gorzowa Wielkopolskiego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

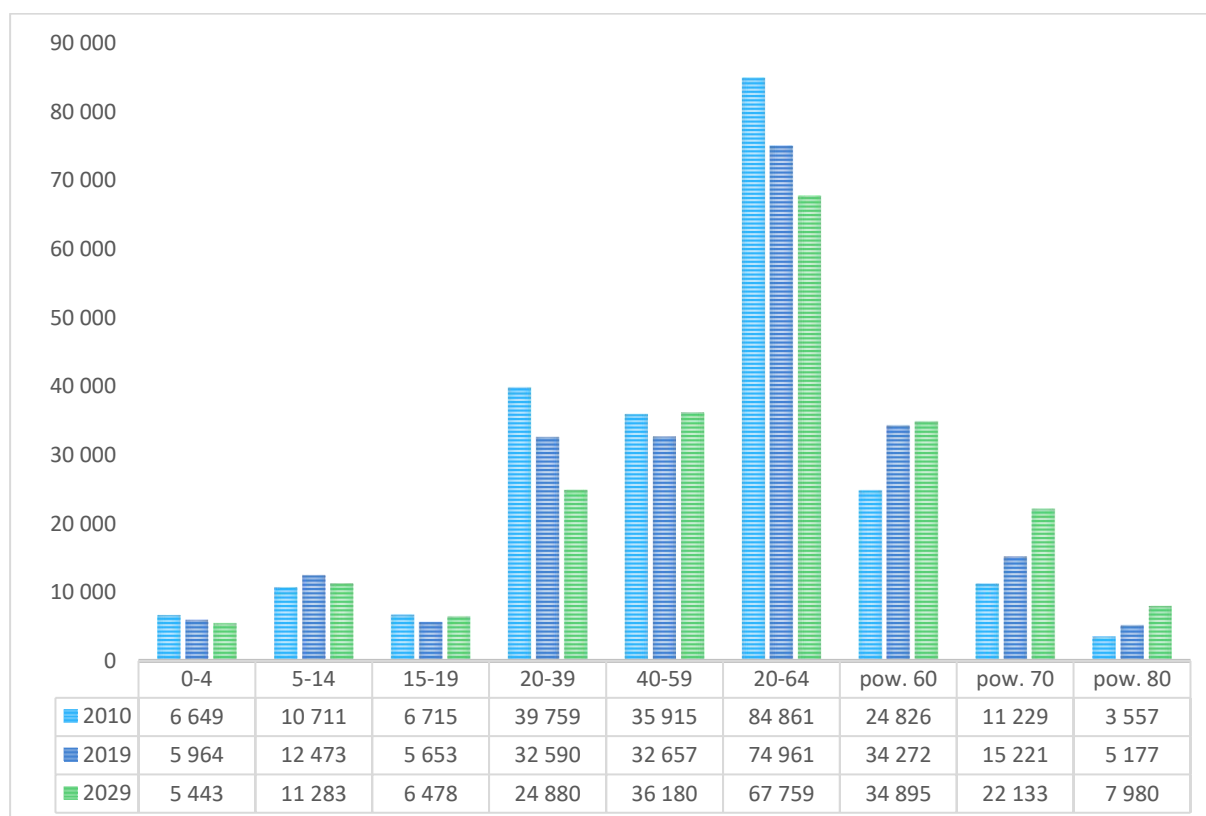
Oparta na wyżej przedstawionych założeniach prognoza demograficzna dla Gorzowa Wielkopolskiego wskazuje, że **w perspektywie do 2029 roku zajdą następujące zmiany** (Wykres 8):

- Liczba ludności miasta zmniejszy się ze 123 609 osób do około 119 000 osób,

² Wyjaśnienie: prognozę demograficzną sporządzono na podstawie danych GUS w odniesieniu do danych prezentujących liczbę ludności w przedziałach wieku co 5 lat (0-4, 5-9, itd.). Istotne dla sporządzenia prognozy było zachowanie 5-letnich okresów „przejścia” danej kategorii wiekowej do kolejnej. Tj. założono, że kategoria wieku 0-4 za 5 lat przesunie się w całości do kategorii wieku 5-9, a za 10 lat do kategorii wieku 10-14. W prognozie uwzględniono również aktualne wskaźniki odnoszące się do ruchu naturalnego oraz migracji, tj. takie, które notowane były w okresie pomiędzy 2010 a 2019 rokiem. Tym samym „przesunięcie” danej kategorii wiekowej korygowano o wskaźnik „zmiany” jaka nastąpiła w okresie pomiędzy 2010 a 2019 w odniesieniu do wybranej kategorii wiekowej. W odniesieniu do liczby urodzeń założono podobne do obecnych wskaźniki urodzeń. W tym celu obliczono proporcję liczby osób urodzonych w danej dekadzie, czyli osób w wieku 0-9, (tj. osób urodzonych w przedziale czasu pomiędzy 2010 a 2019) do liczby osób w wieku rozrodczym (wiek 20-44). Na podstawie tej proporcji prognozowano liczbę nowych mieszkańców miasta w kategoriach 0-4 i 5-9 w kolejnych dekadach.

- Liczba ludności w wieku 0-4, 5-14 charakteryzować się będzie spadkiem rzędu 5-10%, pod warunkiem utrzymania się obecnych wskaźników urodzeń, jednocześnie wyższy spadek liczby najmłodszych mieszkańców miasta może nastąpić w perspektywie kolejnej dekady, tj. do 2040 roku, co wynika, że spadku liczby osób w wieku od 20 do 39 roku życia,
- Liczba ludności w wieku 15-19 powinna być stabilna,
- Istotnie zmniejszy się liczba młodych mieszkańców miasta w wieku od 20 do 39 roku życia, tj. z poziomu 32,5 tys. do poziomu 24,8 tys. osób,
- Stabilna będzie liczba mieszkańców w przedziale wieku 40-59 (wyż demograficzny lat 70-80 tych XX wieku),
- Istotnie zmniejszy się liczba osób w wieku produkcyjnym pomiędzy 20 a 64 rokiem życia z 74,9 tys. osób do 67,7 tys. osób, co oznacza, że z rynku pracy zniknie około 8 tys. doświadczonych pracowników,
- Istotnie zwiększy się liczba osób w wieku 70+ z poziomu 15,2 tys. do 22,1 tys. osób, jak również liczba osób w wieku 80+ z poziomu 5,1 tys. do 7,9 tys. osób.

Wykres 8. Prognoza demograficzna dla Gorzowa Wielkopolskiego – stan ludności wg wybranych grup wieku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Przyglądając się prognozie demograficznej dla Gorzowa Wielkopolskiego w perspektywie kolejnych dekad (do 2050 roku) można zauważyć, że miasto po 2030 roku zacznie się dynamicznie kurczyć pod względem liczby mieszkańców. Wg prognozy do 2050 roku liczba ludności miasta może zmniejszyć się do około 100 tys. osób (Tabela 1). Jest to związane z czynnikami w dużej mierze naturalnymi. Powojenny wyż demograficzny przejdzie w całości do kategorii poprodukcyjnej, co związane będzie ze zwiększeniem się liczby mieszkańców w tej kategorii wiekowej. W kolejnej dekadzie ten wyż demograficzny zniknie, a za 20 lat do kategorii poprodukcyjnej zacznie przechodzić kolejny wyż

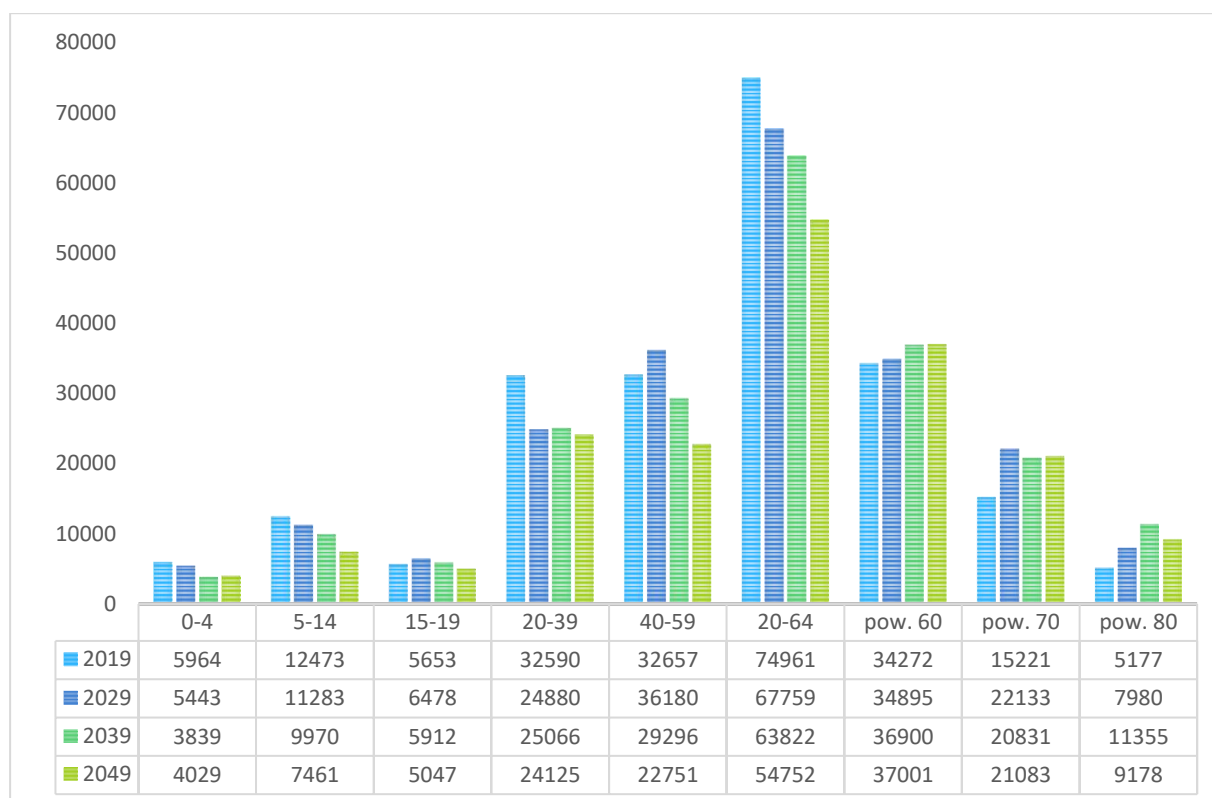
demograficzny, tj. osób urodzonych w latach 70 – 80 – tych XX wieku. Przy utrzymaniu się niskich wskaźników urodzeń oznacza to zmniejszenie się liczby mieszkańców miasta oraz istotny spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym. Wg prognozy liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym w Gorzowie zmniejszy się z obecnych 74,9 tys. do 54,7 tys. w 2050 roku, liczba osób w wieku pow. 80 roku życia jeszcze wzrośnie, utrzymując się na wysokim poziomie przez kolejne trzy dekady (Wykres 9). Warto podkreślić, iż prognoza zbudowana została w oparciu o niskie wskaźniki urodzeń, nie ujmując również napływu migrantów zagranicznych. W odniesieniu do kategorii wieku poprodukcyjnego i częściowo wieku produkcyjnego charakteryzuje się jednak dużym prawdopodobieństwem. Wynika to ze struktury wiekowej ludności miasta, ale też i kraju, kształtowanej przez dwa wyższe demograficzne, tj. przez wyż powojenny i wyż lat 70-80 tych XX wieku.

Tabela 1. Prognoza demograficzna dla Gorzowa Wielkopolskiego w perspektywie 2049 roku.

Kat. wieku	2010	2019	2029	2039	2049
0-4	6 649	5 964	5443	3839	4029
5-9	5 305	6 079	5548	4736	3769
10-14	5 406	6 394	5735	5234	3692
15-19	6 715	5 653	6478	5912	5047
20-24	8 426	5 296	6264	5619	5128
25-29	11 053	6 930	5834	6685	6101
30-34	11 222	9 343	5872	6946	6230
35-39	9 058	11 021	6910	5817	6666
40-44	7 399	10 448	8699	5467	6467
45-49	7 454	8 126	9887	6199	5219
50-54	10 097	6 963	9832	8186	5145
55-59	10 965	7 120	7762	9444	5921
60-64	9 187	9 714	6699	9459	7876
65-69	4 410	9 337	6063	6609	8042
70-74	4 219	6 711	7096	4893	6910
75-79	3 453	3 333	7057	4582	4995
80-84	2 175	2 779	4420	4674	3223
85 i więcej	1 382	2 398	3560	6681	5955
Razem	124 575	123 609	119 158	110 983	100 413

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 9. Prognoza demograficzna dla Gorzowa Wielkopolskiego – stan ludności wg wybranych grup wieku w perspektywie 2049 roku.

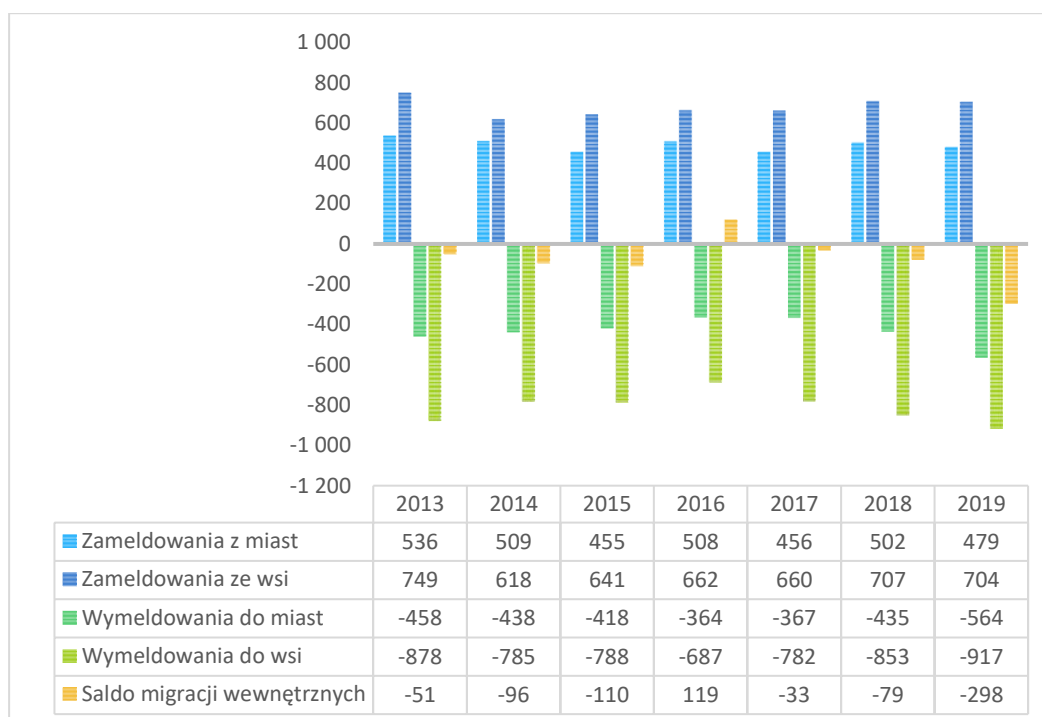
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Na stan liczby mieszkańców miasta wpływ mają migracje. Przedstawione powyżej dane nt. liczby mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego i gmin z otoczenia funkcjonalnego sugerują, że **znaczna skala migracji dotyczyła właśnie przemieszczeń na linii miasto – obszar podmiejski. Główne destynacje to wspomniane gminy Deszczno, Kłodawa i Santok.**

Niejako potwierdzeniem tego faktu są dane dot. zameldowań i wymeldowań mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego oraz powiatu gorzowskiego w kolejnych analizowanych latach, z podaniem kierunków migracji. W przypadku Gorzowa Wielkopolskiego najliczniejszą grupą migrantów były osoby opuszczające miasto w kierunku obszarów wiejskich. W okresie od 2013 do 2019 ten kierunek migracji obrało łącznie 5690 mieszkańców. Do innych miast przeprowadziło się 3044 gorzowian. W tym samym czasie Gorzów Wielkopolski zasilony został przez 4741 mieszkańców obszarów wiejskich oraz 3445 mieszkańców innych miast (Wykres 10).

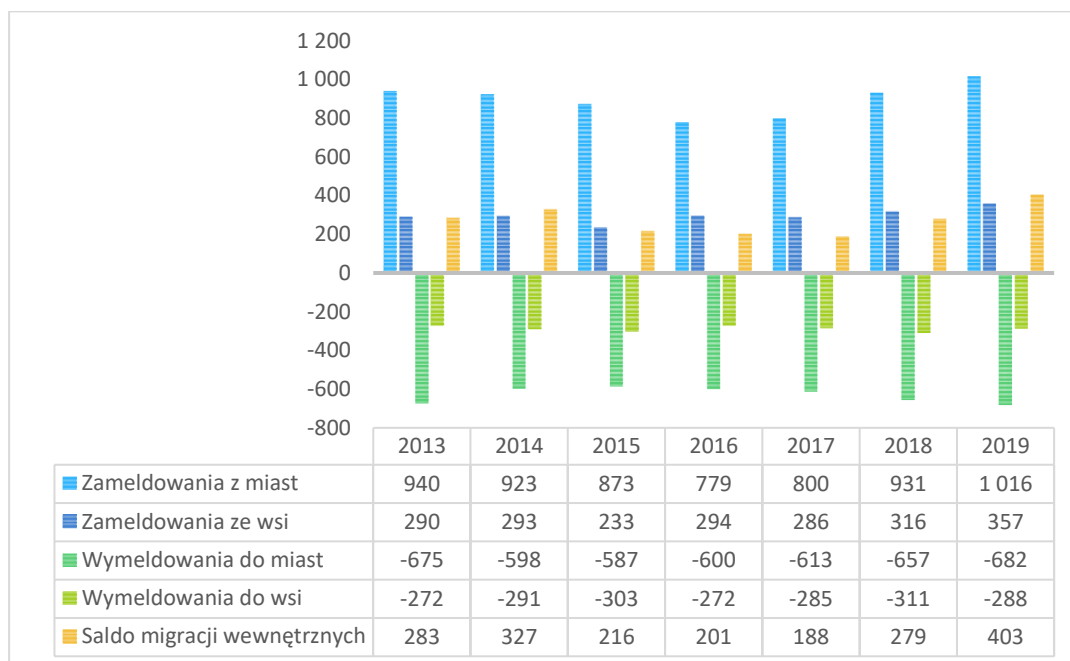
W przypadku powiatu gorzowskiego najliczniejszą grupę migrantów stanowiły osoby meldujące się z miast. W okresie od 2013 do 2019 roku było to łącznie 6262 osoby. Osób migrujących z obszarów wiejskich na teren powiatu gorzowskiego było już wyraźnie mniej (2069 osób). Mieszkańcy powiatu gorzowskiego przenosili się w największej skali do miast (4412 osób), w mniejszym stopniu na obszary wiejskie (2022 osoby) (Wykres 11).

Wykres 10. Migracje wewnętrzne mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego w okresie od 2013 do 2019 roku.

Źródło: GUS/BDL

Wykres 11. Migracje wewnętrzne mieszkańców powiatu gorzowskiego w okresie od 2013 do 2019 roku.

Źródło: GUS/BDL

Jak wynika z wypowiedzi uczestników warsztatu³, młodzi wyjeżdżają, ponieważ nie widzą perspektyw w mieście. W mieście jest wyraźny nacisk na kształcenie zawodowe, więc uczniowie szkół ogólnokształcących nie mają możliwości rozwoju swoich zainteresowań, dlatego też decydują się na wyjazd z miasta. Ponadto Gorzów potrzebuje również zmiany wizerunku w kontekście edukacji – bez zmiany w postrzeganiu miasta przez jego mieszkańców, niemożliwe będzie zatrzymanie w mieście młodych ludzi, nawet mimo coraz lepszej jakości kształcenia (przykład projektu Akademii im. Jakuba z Paradyża: „Zanim zhejtujesz, poznaj”).

W Gorzowie Wielkopolskim, podobnie jak na terenie województwa lubuskiego, widoczny był trend wzrostowy ilości przybywających migrantów, w szczególności obywateli państw trzecich (spoza Unii Europejskiej). Dane Wojewody Lubuskiego wskazują, że legalnie na terenie regionu przebywało wg stanu na lipiec 2020 roku prawie 19 tys. osób, które nie są obywatelami Polski. Dane Urzędu Miasta Gorzów Wielkopolski wskazują, że na terenie miasta zameldowanych na pobyt czasowy było w grudniu 2019 roku 1525 osób nie będących obywatelami Polski, z czego zdecydowaną większość stanowili Ukraińcy (1310 osób), a kolejną grupą byli Białorusini (48 osób). Migranci z zagranicy przybywają do Polski głównie w celach związanych z pracą, jednak w ostatnich lat widoczny był również trend przenoszenia się całych rodzin. W Gorzowie Wielkopolskim widoczne to było w liczbie dzieci cudzoziemców, które uczęszczały do placówek oświatowych (szkół i przedszkoli). W 2014 roku było to zaledwie 10 osób, w 2017 roku 86 osób, a w 2018 roku już 184 osoby (dane UM Gorzów Wielkopolski). Oznacza to, że migranci w coraz większej skali przenosili się do miasta na stałe, poszukując stabilizacji życiowej.

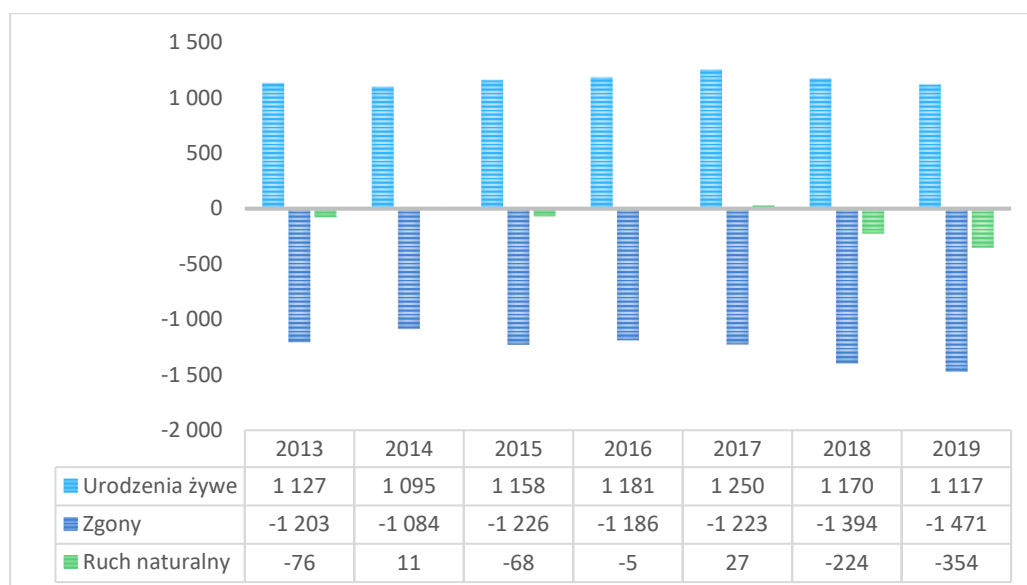
Dane nt. ruchu naturalnego uzupełniają spojrzenie na zmiany demograficzne. W okresie od 2013 do 2019 roku w Gorzowie Wielkopolskim notowano zasadniczo stałą liczbę urodzeń, która kształtowała się na poziomie 1100 – 1250 urodzeń w skali roku. W tym samym okresie widoczny był wzrost liczby zgonów. O ile w latach 2013-2017 liczba zgonów zasadniczo bilansowana była liczbą urodzeń, o tyle istotny wzrost liczby zgonów w 2018 i 2019 roku spowodował, że dla tego okresu odnotowano wyraźnie ujemne wskaźniki ruchu naturalnego. W ciągu tych dwóch lat liczba mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego zmniejszyła się o prawie 600 osób (Wykres 12).

---

³ Źródło: Raport z warsztatów strategicznych w Gorzowie Wielkopolskim, czerwiec/lipiec 2020 r., Instytut Badawczy IPC

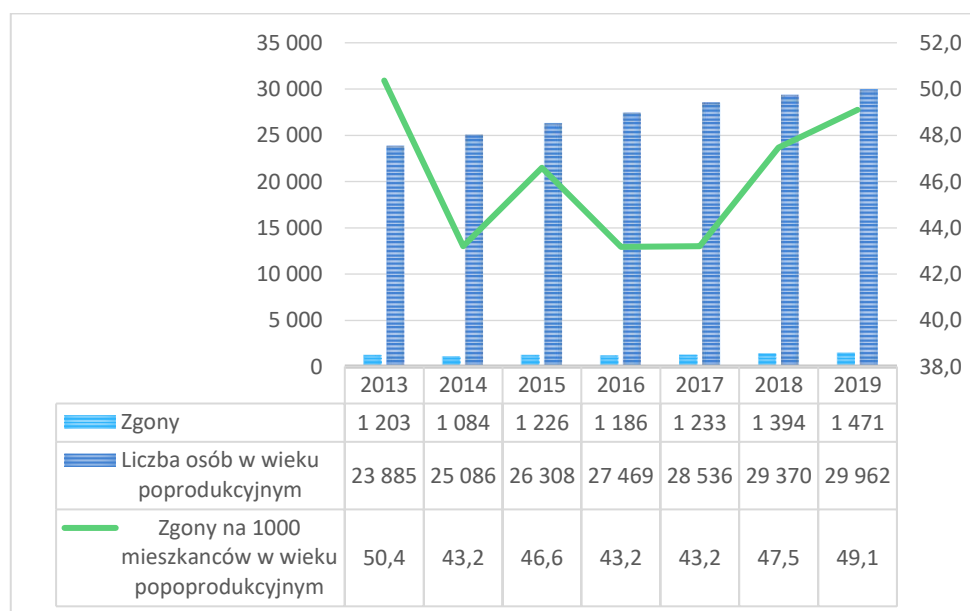
Wykres 12. Urodzenia żywe, zgony i ruch naturalny w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2013 do 2019 roku.

Źródło: GUS/BDL

Większa liczba zgonów w 2018 i 2019 roku widoczna była również w relacji liczby zgonów do liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Po 2017 roku odnotowano w Gorzowie Wielkopolskim istotny wzrost tego wskaźnika, tj. z poziomu 43,2 zgonów na 1000 osób w wieku poprodukcyjnym do 49,1 zgonów w 2019 roku (Wykres 13).

Wykres 13. Relacja liczby zgonów do liczby osób w wieku poprodukcyjnym w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2013 do 2019 roku.

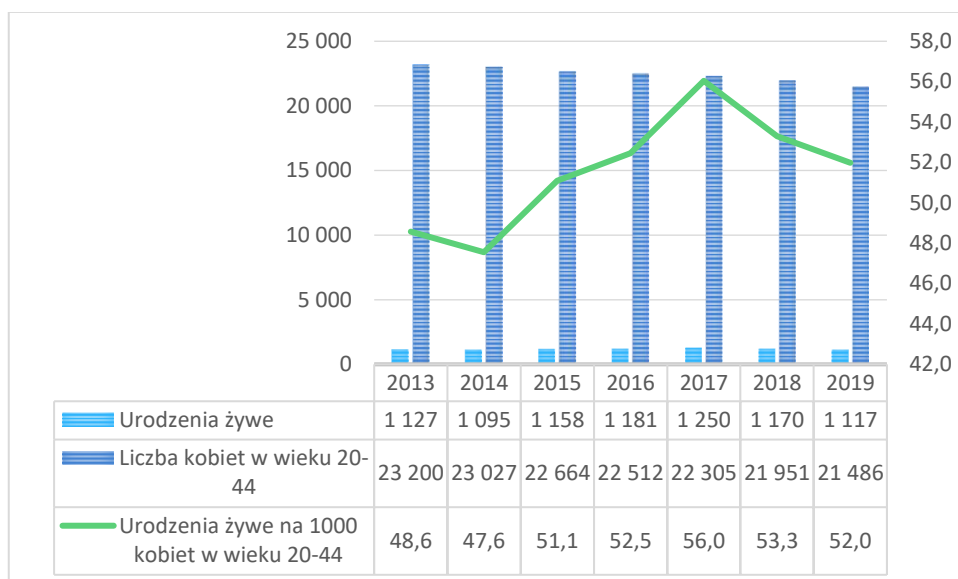

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS

W analizowanym okresie **od 2015 do 2017 roku widoczny był w mieście trend wzrostowy liczby urodzeń żywych w przeliczeniu na 1000 kobiet w wieku 20-44 lat.** Najwyższą wartość ten wskaźnik osiągnął w 2017 roku, co może mieć związek z Programem 500+. **Kolejne dwa lata, tj. 2018 i 2019 rok charakteryzowały się spadkiem wskaźnika urodzeń,** choć warto podkreślić, iż w 2019 roku nadal

był on zauważalnie wyższy od wartości notowanej przed 2015 rokiem, czyli sprzed okresu uruchomienia Programu 500+ (Wykres 14).

Wykres 14. Relacja liczby urodzeń żywych do liczby kobiet w wieku 20-44 w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2013 do 2019 roku.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS

Analiza porównawcza Gorzowa Wielkopolskiego uzupełnia spojrzenie diagnostyczne na sferę demografii. Do celów analizy porównawczej wykorzystano narzędzie opracowane przez **Związek Miast Polskich o nazwie Monitor Rozwoju Lokalnego (MRL)**. Monitor Rozwoju Lokalnego to narzędzie pozwalające na syntetyczną ocenę potencjału społeczno-ekonomicznego gminy w czasie i w relacji do innych gmin o podobnej funkcji w strukturze osiedleńczej kraju. Wygenerowane porównania pozwalają ocenić wybrane zjawiska i wskaźniki w odniesieniu do średniej dla grupy porównawczej lub wybranych jednostek terytorialnych. Gorzów Wielkopolski ujęty został, zgodnie z Konsepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, w grupie porównawczej miast na prawach powiatu, które są rdzeniami obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich. Ujęcie Gorzowa Wielkopolskiego w tej kategorii wynika z przeprowadzonej delimitacji Miejskich Obszarów Funkcjonalnych Ośrodków Wojewódzkich, przeprowadzonej przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w 2013 roku.⁴

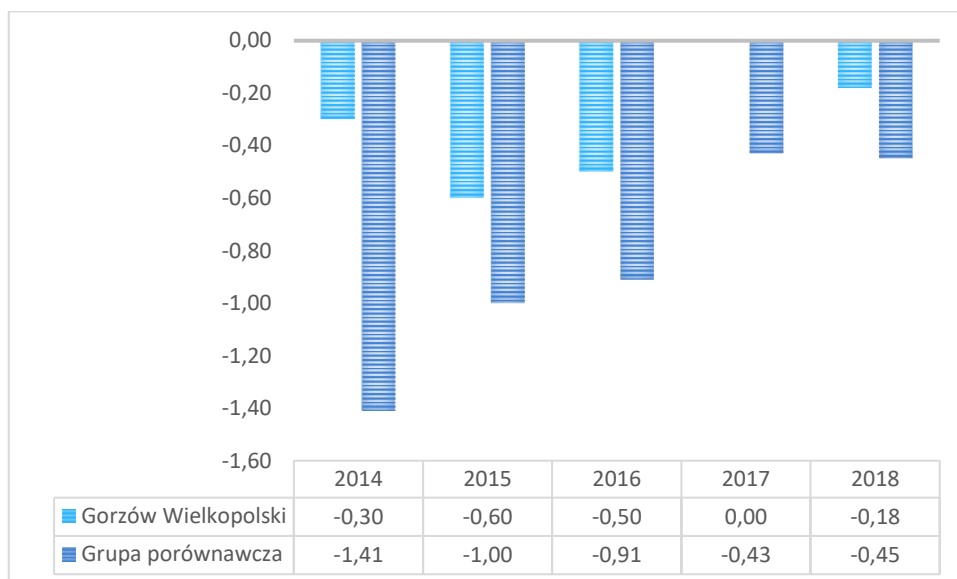
W wybranych aspektach zawężono porównanie Gorzowa Wielkopolskiego do miast podobnej wielkości (pod względem ludności), zróżnicowanych ze względu na położenie geograficzne tj. **Zielonej Góry, Olsztyna i Opola.**⁵

Wskaźnik zmiany liczby mieszkańców w ostatnich 5 latach jako % ludności w roku bazowym wskazuje na korzystniejszą sytuację demograficzną Gorzowa Wielkopolskiego. **Ubytek ludności miasta był mniej dynamiczny niż średnia w grupie porównawczej** (Wykres 15).

⁴ Źródło: https://www.pois.gov.pl/media/75921/kryteria_delimitacji.pdf

⁵ Na wybranych wykresach wybrano do porównania Zieloną Górę, Olsztyn oraz Opole; w przypadku danych odnoszących się do średniej z grupy porównawczej, uwzględnione są w niej również dodatkowo miasta: Białystok, Bydgoszcz, Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gdańsk, Gdynia, Gliwice, Jaworzno, Katowice, Kielce, Kraków, Lublin, Łódź, Mysłowice, Piekary Śląskie, Poznań, Ruda Śląska, Rzeszów, Siemianowice Śląskie, Sopot, Sosnowiec, Szczecin, Świętochłowice, Toruń, Tychy, Wrocław oraz Zabrze.

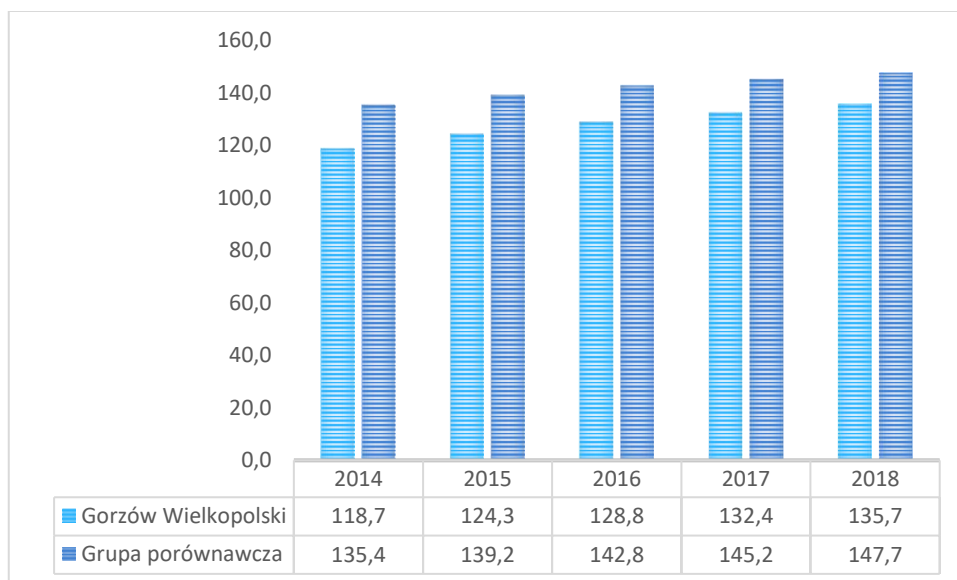
Wykres 15. Zmiana liczby mieszkańców w ostatnich 5 latach jako % ludności w roku bazowym.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Korzystniej na tle grupy porównawczej kształtowała się w Gorzowie Wielkopolskim relacja liczby ludności w wieku poprodukcyjnym do ludności w wieku przedprodukcyjnym. W 2018 roku wskaźnik ten w Gorzowie Wielkopolskim wynosił 135,7 przy średniej w grupie porównawczej wynoszącej 147,7. Zarówno w mieście, jak też w odniesieniu do średniej w grupie porównawczej widoczny był wzrost wartości wskaźnika na linii czasu, co należy uznać za zjawisko niekorzystne (Wykres 16).

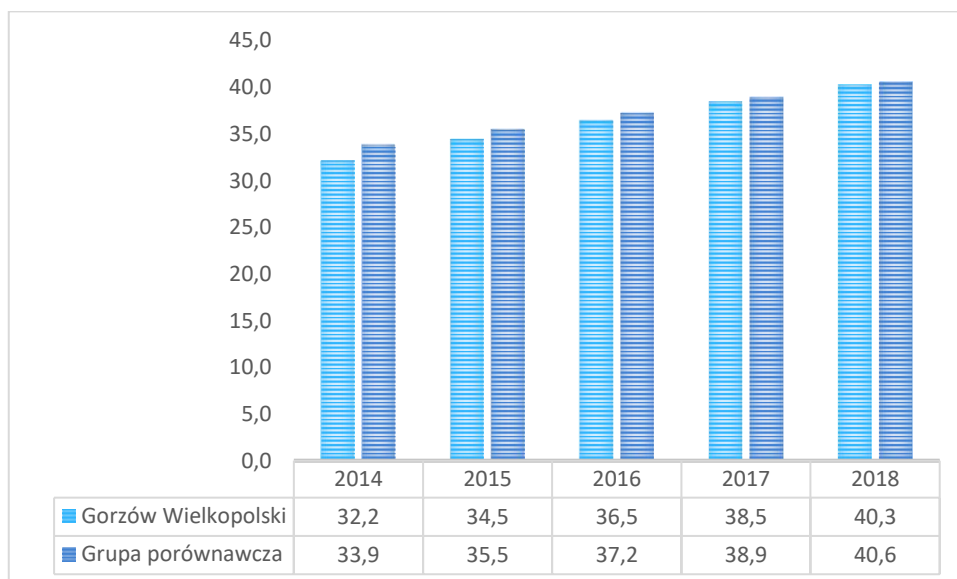
Wykres 16. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

W Gorzowie Wielkopolskim notowano podobną do średniej w grupie porównawczej wartość relacji ludności w wieku poprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym. **W kolejnych latach notowano wzrost wartości tego wskaźnika** (Wykres 17).

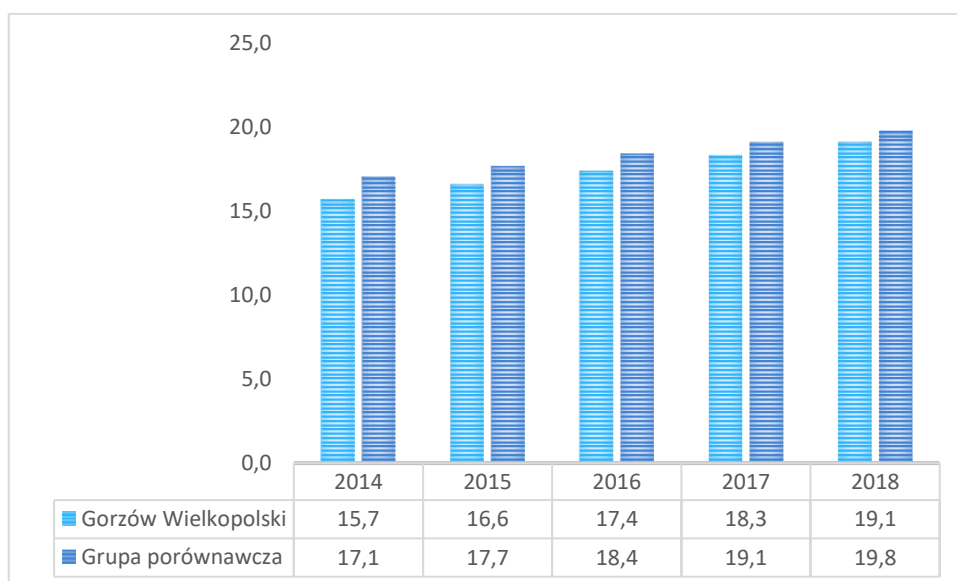
Wykres 17. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

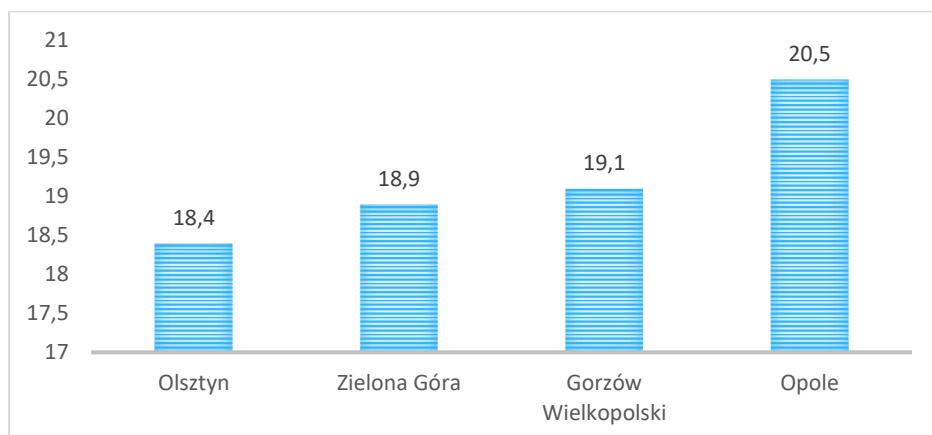
W Gorzowie Wielkopolskim w 2018 roku udział ludności w wieku pow. 65 roku życia wynosił 19,1% i był zbliżony do średniej w grupie porównawczej. **Wartość tego wskaźnika istotnie się zwiększyła w przedziale czasu od 2014 do 2018 roku (Wykres 18).** Wskaźnik starości w Gorzowie Wielkopolskim zbliżony był do wartości notowanej w Zielonej Górze (18,9%) (Wykres 19).

Wykres 18. Wskaźnik starości – udział ludności w wieku pow. 65 roku życia (%).

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

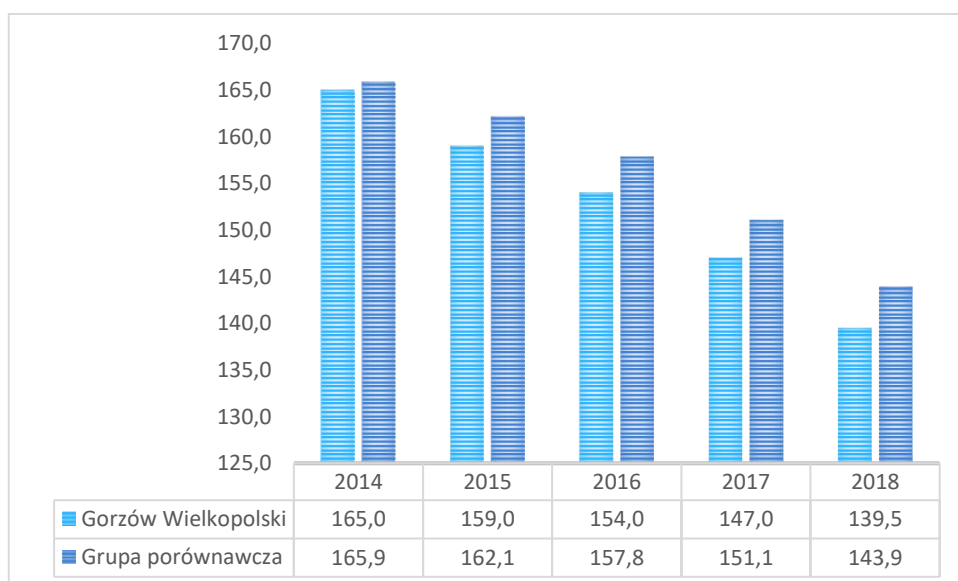
Wykres 19. Wskaźnik starości w Gorzowie Wielkopolskim na tle Opola, Olsztyna i Zielonej Góry.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Niekorzystnie w Gorzowie Wielkopolskim kształtowała się dynamika zmian liczby mieszkańców w wieku 25-34 lat, co obrazuje poniższy wykres. Od 2014 do 2018 roku liczba mieszkańców w tym wieku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców spadła z poziomu 165 do 139,5 (Wykres 20). Warto jednocześnie dodać, iż wartość tego wskaźnika na tle średniej w grupie porównawczej była mniej korzystna w Gorzowie Wielkopolskim.

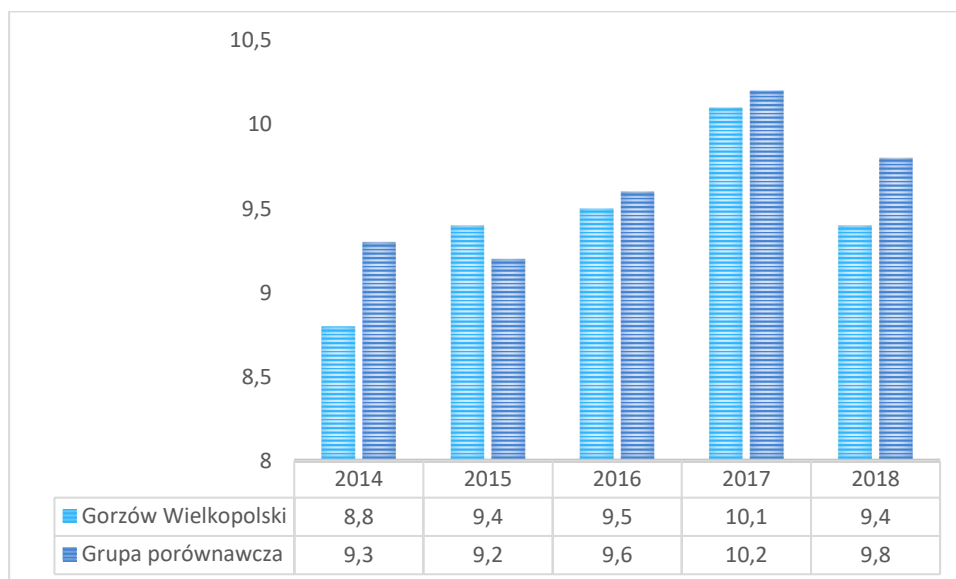
Wykres 20. Liczba mieszkańców w wieku 25-34 lat na 1000 mieszkańców.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Na tle grupy porównawczej w Gorzowie Wielkopolskim wyższy wynik wskaźnika urodzeń w przeliczeniu na 1000 mieszkańców notowano jedynie w 2015 roku (Wykres 21).

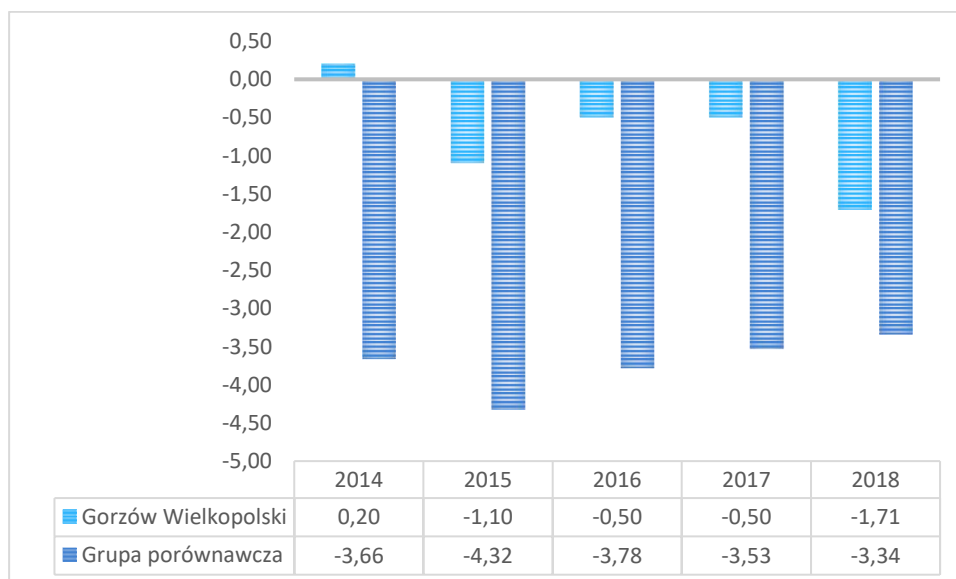
Wykres 21. Urodzenia żywe na 1000 ludności.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

W Gorzowie Wielkopolskim notowano wyższe wartości wskaźnika przyrostu naturalnego na 1000 ludności (jako średnia trzyletnia) na tle grupy porównawczej, choć należy podkreślić, iż praktycznie w całym analizowanym okresie od 2015 do 2018 były one ujemne. Niekorzystna była również dynamika spadku wartości tego wskaźnika w Gorzowie Wielkopolskim (Wykres 22).

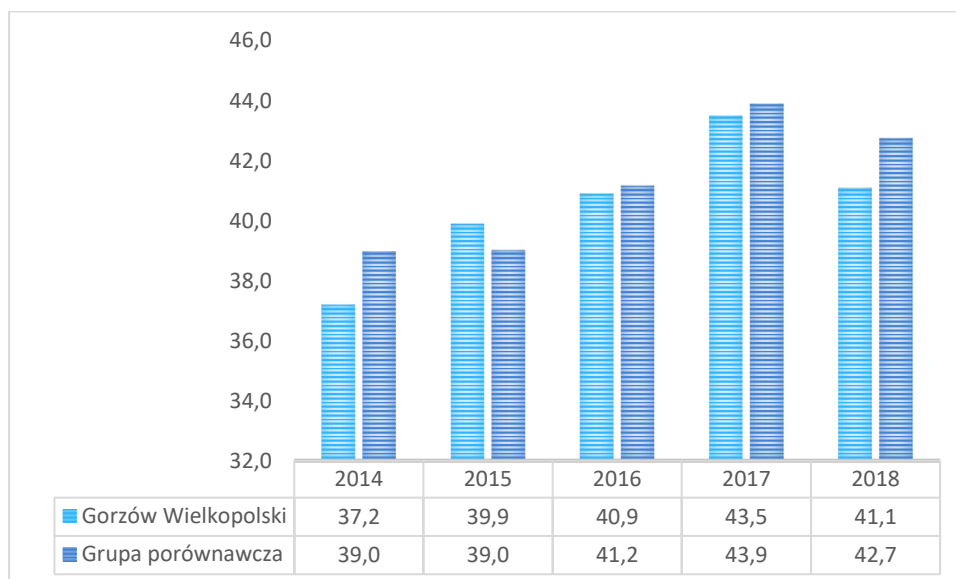
Wykres 22. Przyrost naturalny w ostatnich 3 latach na 1000 ludności.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

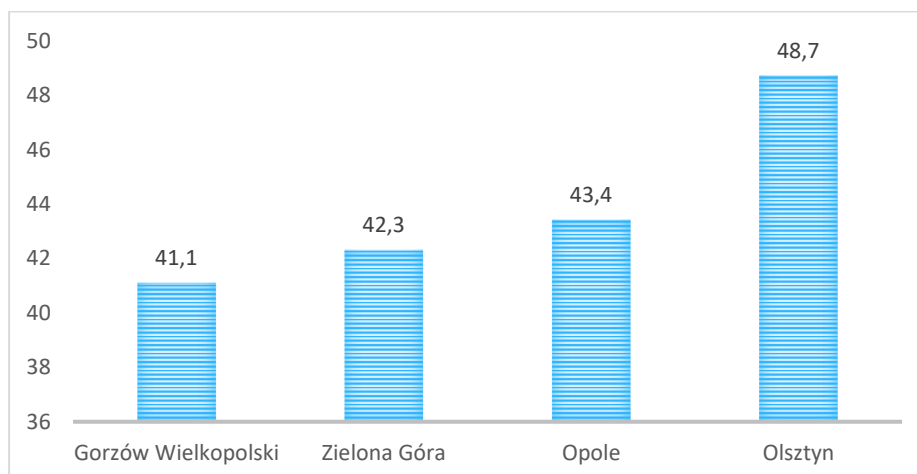
Współczynnik dzietności kobiet w analizowanych latach charakteryzował się początkowo wzrostem, do max. wartości w 2017 roku, a następnie spadkiem w 2018 roku (Wykres 23). Zmiany te korelowały ze średnią w grupie porównawczej, w okresie od 2017 do 2018 roku notowano wyższe wskaźniki urodzeń w odniesieniu do okresu poprzedzającego, przy czym były one w Gorzowie Wielkopolskim niższe od średniej dla grupy porównawczej (z wyjątkiem 2015 r). Współczynnik dzietności w Gorzowie Wielkopolskim w 2018 roku był niższy od wartości notowanych w Zielonej Górze, Opolu i Olsztynie (Wykres 24).

Wykres 23. Współczynnik dzietności kobiet – urodzenia żywe na 1000 kobiet w wieku 15-49 lat.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

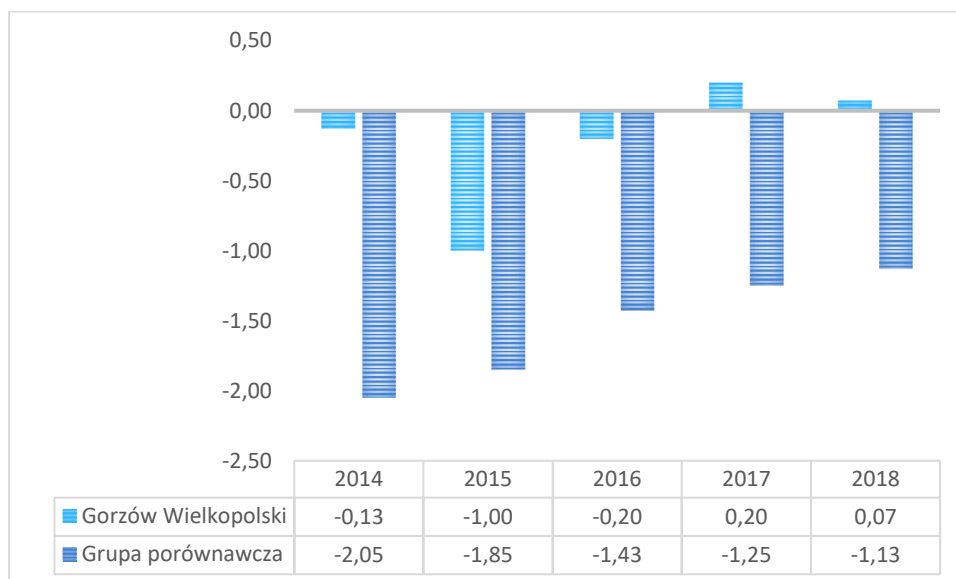
Wykres 24. Współczynnik dzietności kobiet w 2018 r. w Gorzowie Wielkopolskim na tle Opola, Olsztyna i Zielonej Góry.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Saldo migracji w Gorzowie Wielkopolskim kształtowało się korzystniej na tle grupy porównawczej. Od 2016 roku (jako średnia trzyletnia) w Gorzowie Wielkopolskim można mówić o bilansowaniu się salda migracji (wartości oscylują około zera), przy wyraźnym ujemnym saldzie migracji w przeliczeniu na 1000 mieszkańców notowanym w grupie porównawczej (Wykres 25).

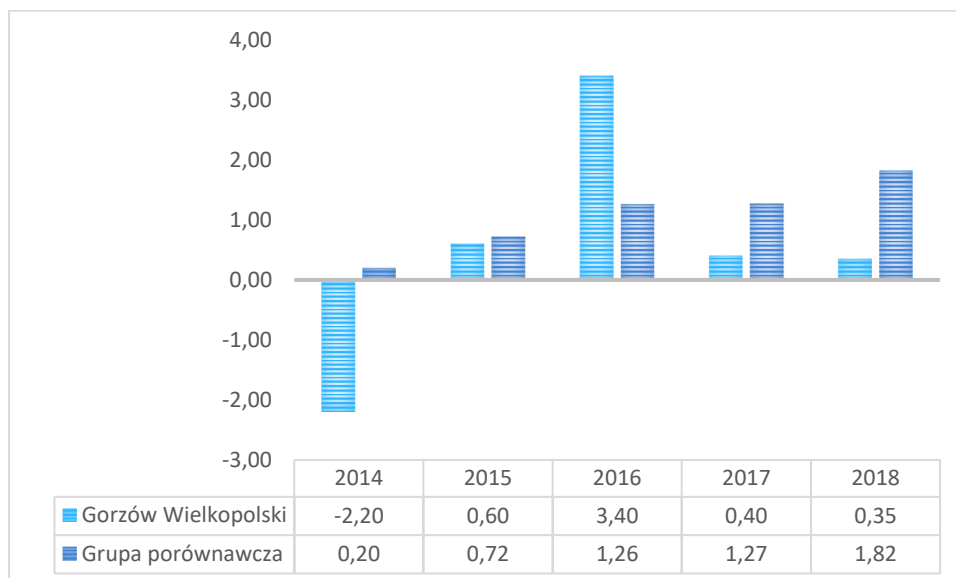
Wykres 25. Saldo migracji na 1000 osób (średnia 3-letnia).

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Saldo migracji osób w wieku 15-39 lat na 1000 osób w Gorzowie Wielkopolskim było mniej korzystne od grupy porównawczej, ale co warto podkreślić od 2015 roku miało wartości dodatnie, co oznacza, że Gorzów Wielkopolski był w stanie rekompensować ubytek młodych osób nowymi mieszkańcami w tym wieku (Wykres 26). W 2018 roku saldo migracji młodych było jednak wyraźnie niższe od wartości notowanych dla Opola i Zielonej Góry (Wykres 27).

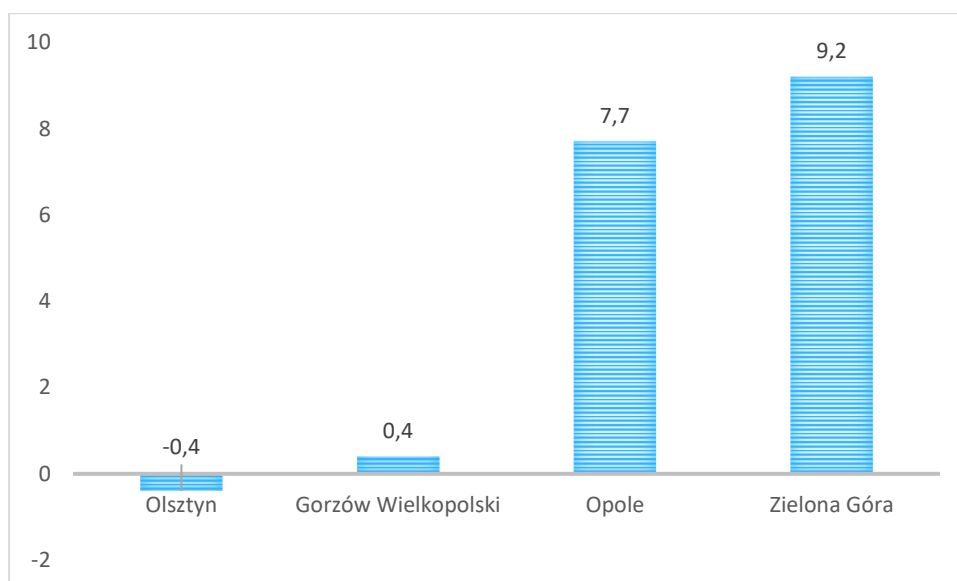
Wykres 26. Saldo migracji osób w wieku 15-39 lat na 1000 osób.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

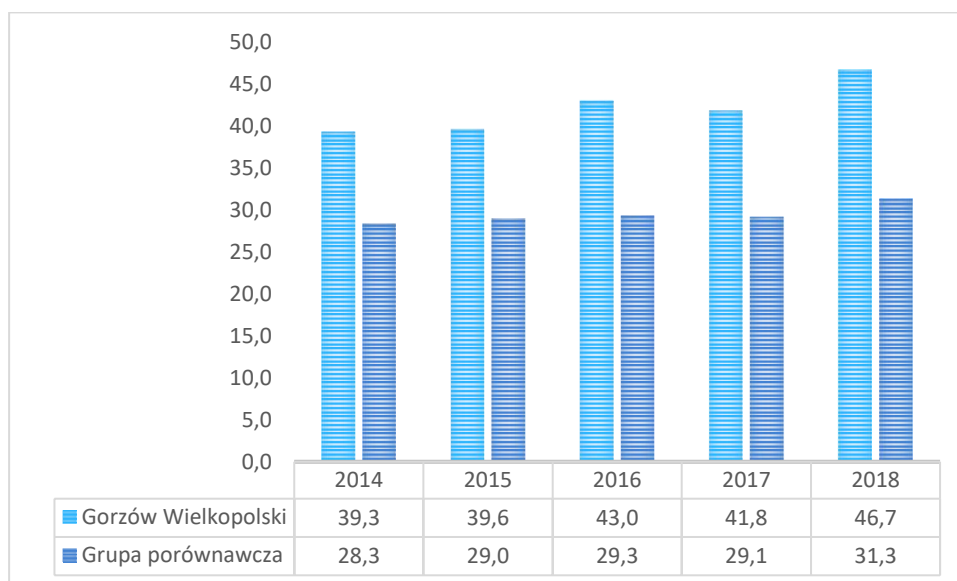
Wykres 27. Saldo migracji osób w wieku 15-39 lat na 1000 osób w Gorzowie Wielkopolskim na tle Opola, Olsztyna i Zielonej Góry (2018r.).

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Gorzów Wielkopolski na tle grupy porównawczej charakteryzował się bardzo wysokim odsetkiem urodzeń pozamałżeńskich. W 2018 roku aż 46,67% urodzeń stanowiły urodzenia pozamałżeńskie, przy średniej w grupie porównawczej wynoszącej 31,32% (Wykres 28).

Wykres 28. Odsetek urodzeń pozamałżeńskich (%).

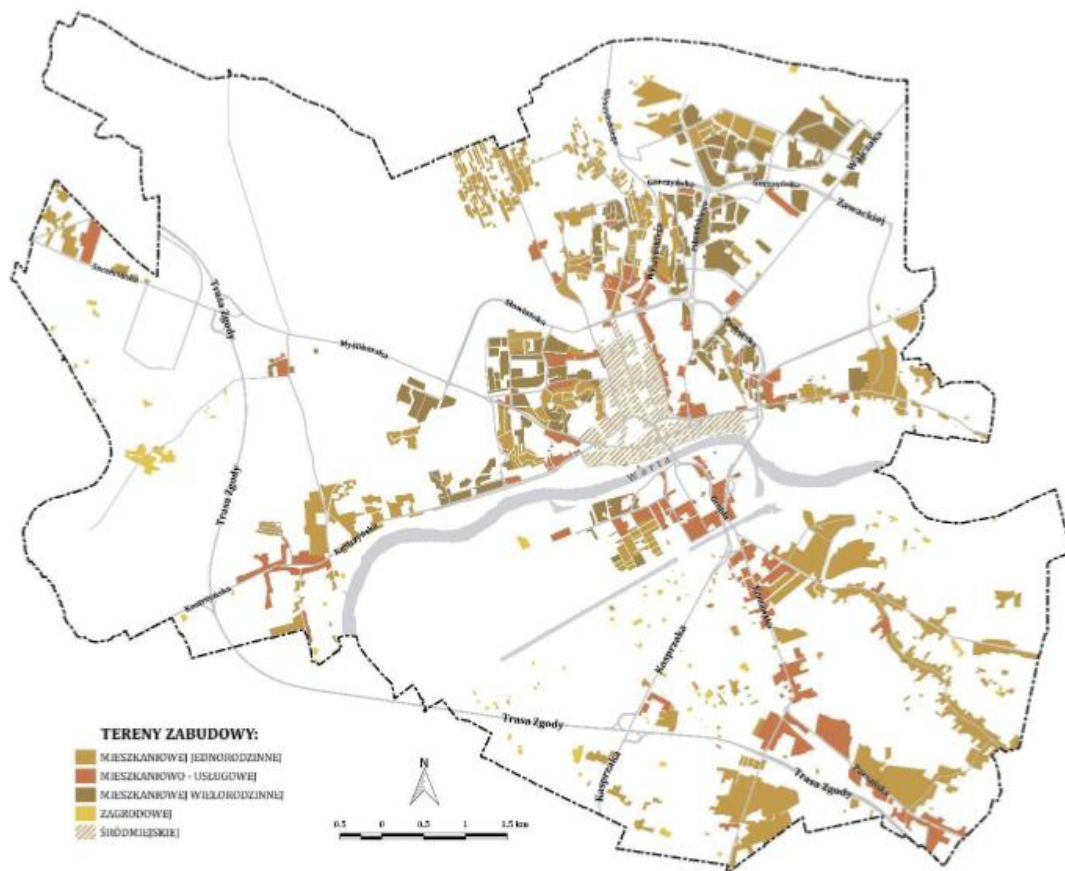

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

2.2. Sytuacja mieszkaniowa.

Gorzów Wielkopolski jest miastem o zróżnicowanych typach zabudowy mieszkaniowej. Historyczne układy śródmiejskie (Centrum i Nowe Miasto) wywodzące się głównie z XIX i XX w. o zwartej kwartałowej zabudowie stanowią główny trzon miasta, odznaczający się przemieszaniem funkcji mieszkaniowej i usługowej. Osiedla wielorodzinne blokowe z lat 70. i 80. XX w. (Staszica, Górczyn, Słoneczne) cechują się średnio wykształconą strukturą funkcjonalno-przestrzenną i są dość dobrze wyposażone w usługi. Osiedla mieszkaniowe wielorodzinne powstałe po 1990 r. (osiedle Europejskie, większość osiedla Manhattan) charakteryzują się wyraźnym układem przestrzennym o dużej intensywności zabudowy i niskim dostępie do usług publicznych czy terenów rekreacyjno-wypoczynkowych.⁶

Rysunek 3. Tereny zabudowy mieszkaniowej w Gorzowie Wielkopolskim.

Źródło: Referat Miejskiego Systemu Informacji Przestrzennych na podstawie danych Pracowni Urbanistycznej, Urząd Miasta Gorzowa Wielkopolskiego

W 2018 roku na terenie Gorzowa Wielkopolskiego znajdowało się 7 736 budynków mieszkalnych, a zasoby mieszkaniowe w mieście tworzyło 53 208 mieszkań, składających się z 211 423 izb o łącznej powierzchni 3 427 902 m². Analiza danych dotyczących zasobów mieszkaniowych w latach 2012-2018 wskazuje na stosunkowo umiarkowany rozwój w tym obszarze. W analizowanym okresie liczba

⁶ Za: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

budynków mieszkalnych w mieście zwiększyła się o 5,50%, natomiast mieszkań o 6,45%, a izb o 4,82%. Całkowita powierzchnia użytkowa mieszkań wzrosła w latach 2012-2018 o 6,24% (Tabela 2). W roku 2019 wg danych GUS przybyło w mieście jeszcze 86 budynków (co w porównaniu do 2012 roku oznacza wzrost nieco większy o 6,67%).

Dane GUS wskazują, że w 2018 roku komunalne zasoby mieszkaniowe Gorzowa Wielkopolskiego liczyły 5 556 mieszkań i 629 lokali socjalnych. Przedwojenne kamienice stanowią większość tego zasobu, co jest przyczyną ich stosunkowo niskiego standardu oraz konieczności ponoszenia znacznych nakładów finansowych na ich bieżące utrzymanie. Nowe inwestycje mieszkaniowe powstają natomiast właściwie na terenie całego Gorzowa, niemniej jednak szczególna dynamika rozwoju budownictwa zauważalna jest w północno – wschodniej i zachodniej części miasta.⁷

Tabela 2. Budynki mieszkalne i zasoby mieszkaniowe w gminie w latach 2012-2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018/2012 (%)
budynki mieszkalne	7 333	7 400	7 457	7 530	7 601	7 662	7 736	5,50
mieszkania	49 982	50 431	50 954	51 501	52 004	52 497	53 208	6,45
izby	201 702	203 051	204 597	206 329	207 861	209 380	211 423	4,82
powierzchnia użytkowa mieszkań (m ²)	3 226 669	3 255 578	3 286 920	3 321 477	3 353 109	3 385 850	3 427 902	6,24

Źródło: GUS/BDL

Rozwój mieszkalnictwa sprawił, że statystycznie mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego mają do dyspozycji coraz więcej mieszkań. W 2018 roku na 1000 mieszkańców gminy przypadało 429,4 mieszkania, tj. o 28,3% mieszkania więcej niż w 2012 roku. Był to wynik najwyższy na tle analizowanych jednostek, zdecydowanie wyższy niż średnia dla Polski (380,5 mieszkania na 1000 ludności), województwa lubuskiego (371,6 mieszkania), czy powiatu gorzowskiego (320,8 mieszkania).

Rozwój mieszkalnictwa i stopniowa poprawa sytuacji mieszkaniowej sprawiła, że w latach 2012-2018 we wszystkich jednostkach administracyjnych nastąpił kilkunastoprocentowy wzrost wskaźnika liczby mieszkań na 1000 mieszkańców. Wartości wskaźników wzrosły w analizowanym okresie, o ile jednak w przypadku Gorzowa Wielkopolskiego liczba mieszkań w przeliczeniu na 1000 mieszkańców zwiększyła się najwięcej – o 28,3 mieszkania, to w skali kraju był to wzrost o 24,4 mieszkania, w województwie – o 23,1 mieszkania, w powiecie – o 15,1 mieszkania (Tabela 3).

Tabela 3. Mieszkania na 1000 mieszkańców w latach 2012-2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
POLSKA	356,1	359,9	363,4	367,3	371,3	375,7	380,5
LUBUSKIE	348,5	351,9	355,4	359,2	362,8	366,7	371,6
Powiat gorzowski	305,7	307,4	308,6	312,1	314,7	317,1	320,8
Gorzów Wielkopolski	401,1	405,6	410,4	416,1	419,4	422,4	429,4

Źródło: GUS/BDL

Przeciętne mieszkanie w Gorzowie Wielkopolskim (64,4 m²) okazało się mniejsze niż wynosiła średnia krajowa (74,2 m²), wojewódzka (73,8 m²) i powiatowa (88,6 m²). Warto również dodać, iż przeciętne

⁷ Za: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

mieszkania są coraz większe – ich powierzchnia użytkowa wzrastała z każdym rokiem, z wyjątkiem Gorzowa Wielkopolskiego (gdzie na przestrzeni 2012 – 2018 nastąpił minimalny spadek wielkości powierzchni o -0,2) (Tabela 4).

Tabela 4. Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w latach 2012-2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
POLSKA	72,8	73,1	73,4	73,6	73,8	74,0	74,2
LUBUSKIE	72,8	73,0	73,1	73,3	73,5	73,6	73,8
Powiat gorzowski	86,9	87,2	87,5	87,8	88,0	88,3	88,6
Gorzów Wielkopolski	64,6	64,6	64,5	64,5	64,5	64,5	64,4

Źródło: GUS/BDL

Podobnie rokrocznie zwiększa się przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę, a zjawisko to występowało we wszystkich analizowanych poziomach administracyjnych (Tabela 4). W 2018 roku na 1 osobę w Gorzowie Wielkopolskim przypadało 27,7 m² powierzchni mieszkania, tj. mniej niż średnio w Polsce (28,2 m²) i mniej niż w powiecie (28,4 m²), ale nieco więcej niż w województwie (27,4 m²).

Tabela 5. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę w latach 2012-2018.

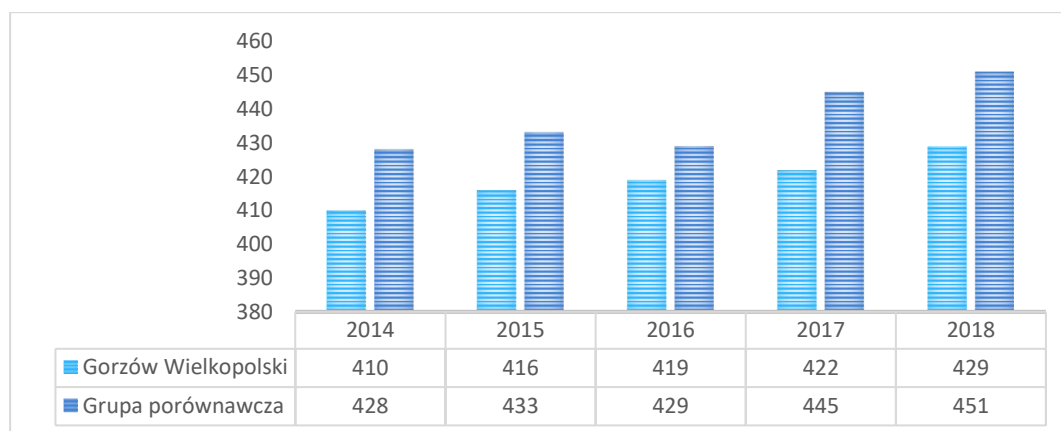
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
POLSKA	25,9	26,3	26,7	27,0	27,4	27,8	28,2
LUBUSKIE	25,4	25,7	26,0	26,3	26,7	27,0	27,4
Powiat gorzowski	26,6	26,8	27,0	27,4	27,7	28,0	28,4
Gorzów Wielkopolski	25,9	26,2	26,5	26,8	27,0	27,2	27,7

Źródło: GUS/BDL

Analiza porównawcza Gorzowa Wielkiego z miastami o podobnej funkcji w przestrzeni kraju (rdzenie OF ośrodków wojewódzkich) wskazuje na gorszą dostępność do zasobu mieszkaniowego.

W 2018 roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim było 429 mieszkań, natomiast w grupie porównawczej wskaźnik ten wynosił 451 mieszkań. Dynamika przyrostu nowych mieszkań, a tym samym zmiany wartości nasycenia mieszkaniami w relacji do liczby ludności w Gorzowie Wielkopolskim zbliżone były do średniej w grupie porównawczej (Wykres 29).

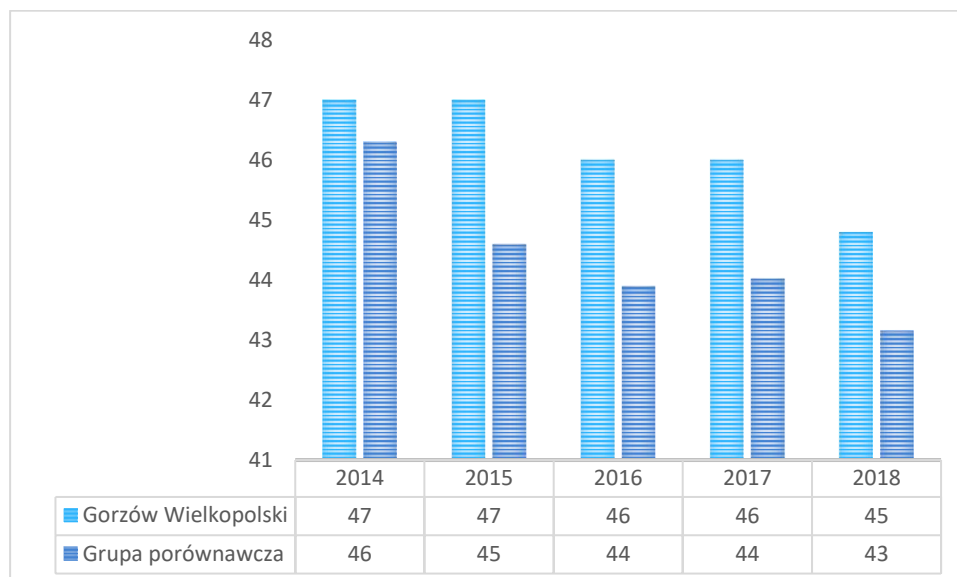
Wykres 29. Liczba mieszkań na 1000 mieszkańców.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Gorzów Wielkopolski charakteryzował się wyższym od średniej dla grupy porównawczej wskaźnikiem liczby zamieszkałych lokali komunalnych na 1000 mieszkańców, co wskazuje na lepszą na tle średniej dostępność do tej kategorii mieszkań w Gorzowie Wielkopolskim. Jednocześnie wskaźnik na linii czasu zmniejszał się, osiągając w 2018 roku wartość 45 lokali komunalnych na 1000 mieszkańców, przy średniej w grupie porównawczej wynoszącej 43 (Wykres 30).

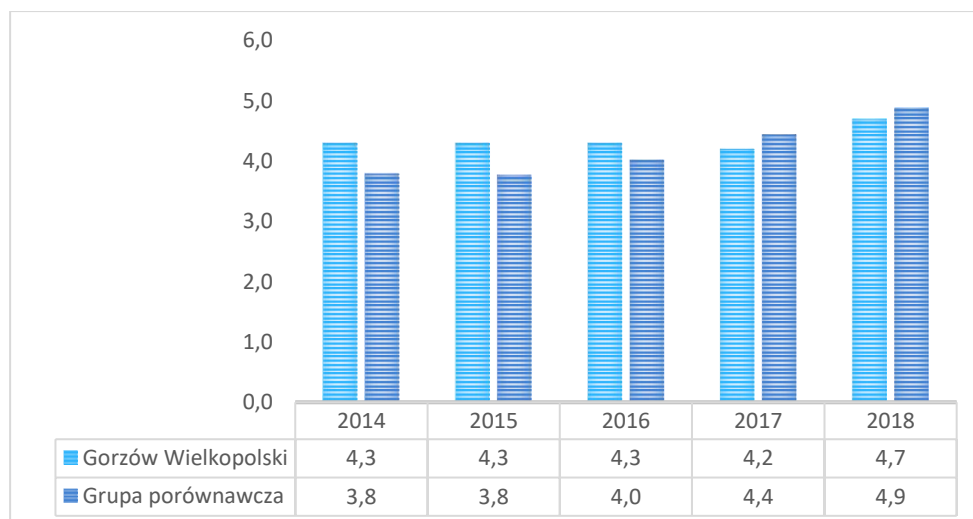
Wykres 30. Liczba zamieszkałych lokali komunalnych na 1000 mieszkańców.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Umiarkowanie na grupy porównawczej w Gorzowie Wielkopolskim kształtowała się dynamika przyrostu nowych mieszkań w relacji do liczby mieszkańców. W 2018 roku na 1000 mieszkańców miasta przypadało (jako średnia trzyletnia) prawie 4,7 oddanych mieszkań do użytkowania, przy średniej w grupie porównawczej wynoszącej 4,9 (Wykres 31).

Wykres 31. Średnia trzyletnia liczby mieszkań oddanych do użytkowania na 1000 mieszkańców.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Przeciętna powierzchnia mieszkania w Gorzowie Wielkopolskim powiększała się w analizowanym okresie, osiągając w 2018 roku wartość 27,7 m² na osobę. Była to wartość zbliżona do średniej w grupie porównawczej (27,4 m²). Lepiej kształtowała się powierzchnia dostępnych lokali

komunalnych. Przeciętna powierzchnia lokalu komunalnego w mieście w 2018 roku wynosiła 48,1 m² i była o 3 m² większa od średniej w grupie porównawczej. Mniejszą powierzchnię posiadały natomiast lokale socjalne. W 2018 roku przeciętna powierzchnia mieszkania socjalnego w Gorzowie Wielkopolskim wynosiła 33,2 m², przy średniej w grupie porównawczej wynoszącej 35,2 m² (Tabela 6).

Tabela 6. Wybrane dane odnoszące się do zasobów mieszkaniowych i komunalnych Gorzowa Wielkopolskiego.

wskaźnik	obszar	2014	2015	2016	2017	2018
Przeciętna powierzchnia mieszkania na 1 osobę w m ²	Gorzów Wielkopolski	26,5	26,8	27,0	27,2	27,7
	grupa porównawcza	25,8	26,2	26,6	27,0	27,4
Przeciętna powierzchnia użytkowa lokali będących w dyspozycji gminy	Gorzów Wielkopolski	48,4	48,3	48,3	48,3	48,1
	grupa porównawcza	45,6	45,6	45,2	45,2	45,1
Przeciętna powierzchnia użytkowa lokali socjalnych	Gorzów Wielkopolski	31,2	30,9	29,7	31,7	33,2
	grupa porównawcza	34,4	34,4	34,8	35,0	35,2

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

W Gorzowie Wielkopolskim na tle grupy porównawczej notowano wysokie wskaźniki transakcji rynkowych lokali mieszkalnych. Od 2015 do 2018 roku wyższe były wskaźniki liczby lokali sprzedanych na 1000 mieszkańców w porównaniu do średniej dla grupy porównawczej (Tabela 7). W kolejnych latach obserwowano wzrost tego wskaźnika w Gorzowie Wielkopolskim. Miasto wykazywało zbliżoną do średniej dostępność zasobów mieszkaniowych pod względem cenowym. W 2018 roku za przeciętne wynagrodzenie brutto można było tu nabyć 1,22 m² mieszkania, przy średniej dla grupy porównawczej wynoszącej 1,25 m². Wskaźnik ten w Gorzowie Wielkopolskim utrzymywał się na stałym poziomie w przedziale czasu pomiędzy 2015 a 2018 rokiem, co oznacza, że wzrost cen mieszkań skorelowany był ze wzrostem wynagrodzeń.

Tabela 7. Wybrane dane odnoszące się do dostępności zasobów mieszkaniowych w Gorzowie Wielkopolskim.

wskaźnik	obszar	2014	2015	2016	2017	2018
Pow. mieszkania jaką można kupić za miesięczne wynagrodzenie (m ²)	Gorzów Wielkopolski	B.d.	1,20	1,20	1,20	1,22
	grupa porównawcza	B.d.	1,22	1,24	1,24	1,25
Liczba lokali mieszkalnych sprzedanych na 1000 mieszk.	Gorzów Wielkopolski	B.d.	8,70	10,40	9,80	13,92
	grupa porównawcza	B.d.	6,98	7,39	8,27	9,57

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

2.3. Pomoc społeczna.

Jedną z kluczowych instytucji, która działa w obszarze pomocy społecznej na terenie Gorzowa Wielkopolskiego jest Gorzowskie Centrum Pomocy Rodzinie, które realizuje głównie zadania wynikające z ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego mogą ubiegać się o przyznanie pomocy i wsparcia na podstawie wyżej cytowanej ustawy. Ponadto Gorzowskie Centrum Pomocy Rodzinie realizuje szereg działań na rzecz osób i rodzin w tym osób starszych, niepełnosprawnych.

W ramach działalności Gorzowskiego Centrum Pomocy Rodzinie prowadzony jest również **punkt konsultacyjny, który pomaga osobom uzależnionym.** Najczęściej prowadzonym działaniem są

konsultacje z osobami z problemami uzależnienia (które w 2019 roku objęły 223 osoby). Oprócz tego udzielana jest również pomoc osobom współuzależnionym oraz kierowanie osób uzależnionych od alkoholu na spotkania grup AA.

W Gorzowie Wielkopolskim zmniejsza się liczba osób oraz rodzin korzystających z pomocy społecznej. Według danych UM Gorzowa Wielkopolskiego w 2016 roku blisko 3,7 tysiąca rodzin oraz 6,4 tysiąca osób skorzystało z pomocy tego rodzaju. W 2018 roku było to odpowiednio o około 19% i 25% mniej w porównaniu do 2016 r.

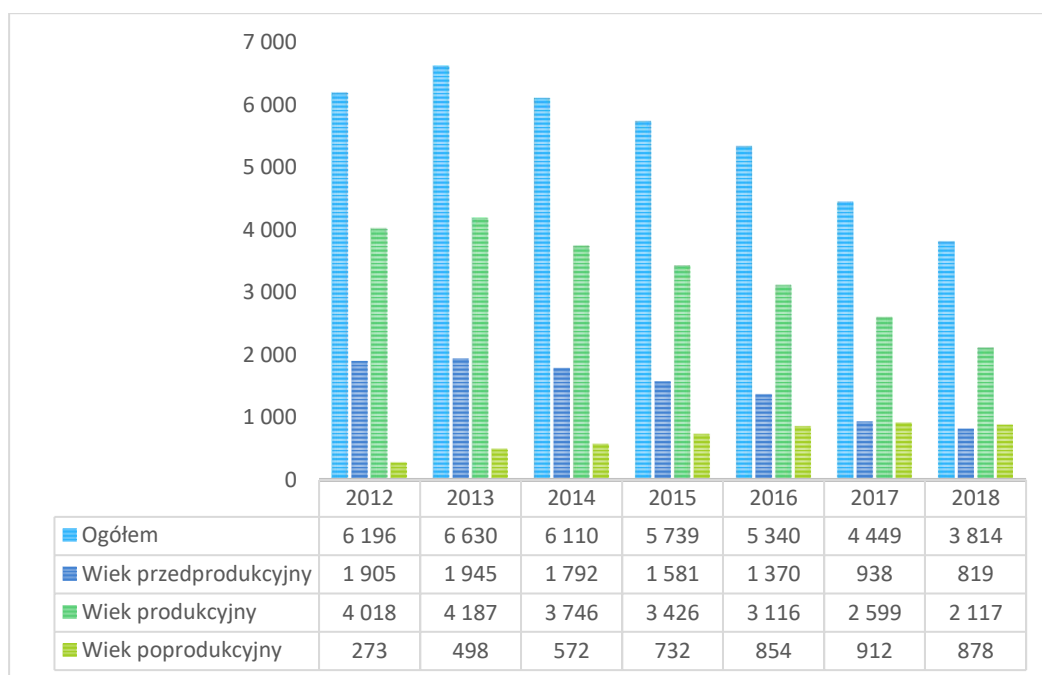
Spada równocześnie liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej.⁸ Według danych GUS w 2018 roku z pomocy środowiskowej w Gorzowie Wielkopolskim korzystało 3814 osób (osób otrzymujących wsparcie wraz z rodzinami). W porównaniu do 2012 roku liczba osób otrzymujących środowiskową pomoc społeczną spadła o 38,4%. Najliczniejszą grupą ekonomiczną, która otrzymywała wsparcie w ramach pomocy środowiskowej były osoby w wieku produkcyjnym. W 2018 roku 2117 osób skorzystało z tej formy wsparcia. W 2019 r. w porównaniu do 2013 r. obserwowano spadek liczby osób otrzymujących środowiskową pomoc społeczną zarówno w wieku przedprodukcyjnym (o 63,5%), jak i produkcyjnym (o 47,1%). **Rosła natomiast zauważalnie liczba osób w wieku poprodukcyjnym, do których kierowano pomoc społeczną.** W 2012 roku były to 293 osoby, w 2018 roku już 878 osób (Wykres 32).

Wsparcie w ramach pomocy społecznej ze względu na kryterium progu dochodowego w 2018 roku otrzymało w mieście 2405 osób, (tj. o 51,1% mniej w porównaniu do 2012 r.) wśród których najliczniejszą grupą ekonomiczną były osoby w wieku produkcyjnym (1646 osób; tj. o 50 % mniej w porównaniu do 2012 r.) (Wykres 33). Pomoc społeczną powyżej kryterium dochodowego kierowano w pierwszej kolejności do osób w wieku poprodukcyjnym. Na 1409 osób w 2018 roku, które otrzymało taką formę pomocy, 656 to były osoby w wieku poprodukcyjnym. Jednocześnie widoczny był znaczny wzrost tej liczby w 2018 r w porównaniu do 2012 r. roku – aż o 442 % (Wykres 34).

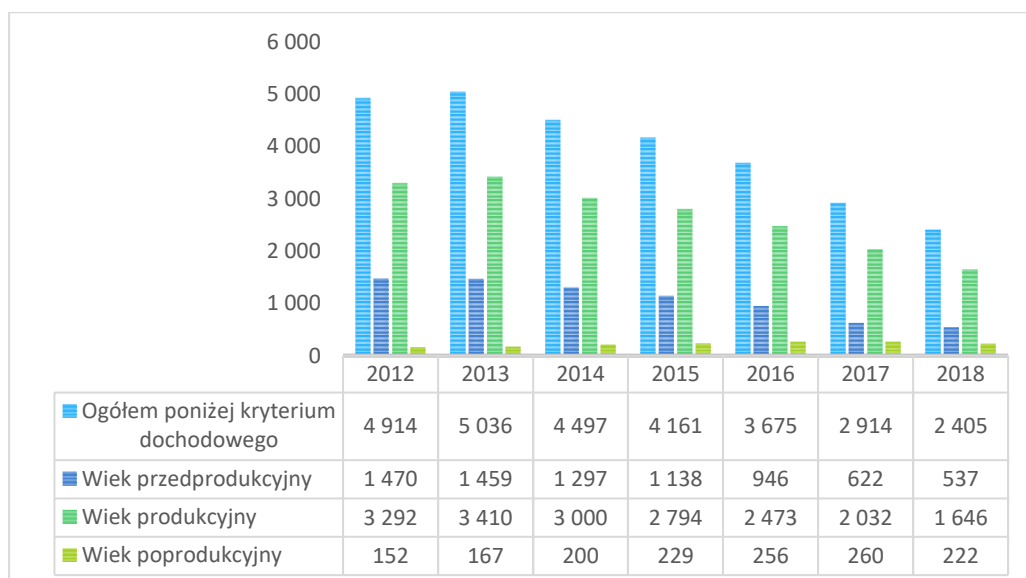
⁸ Dane zawierają liczbę osób, członków gospodarstw domowych oraz osoby bezdomne, które w danym roku skorzystały z jakichkolwiek świadczeń środowiskowej pomocy społecznej, zamiennie określonych jako beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej. Każda osoba została ujęta tylko raz, bez względu na rodzaj i częstotliwość otrzymanych świadczeń. Zbiorowość obejmuje zarówno świadczeniobiorców, czyli osoby, na które była wystawiona decyzja przyznająca świadczenie jak również członków ich rodzin, z którymi pozostają we wspólnym gospodarstwie domowym.

Wykres 32. Liczba osób otrzymująca pomoc społeczną w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2012 do 2018 roku.

Źródło: GUS/BDL

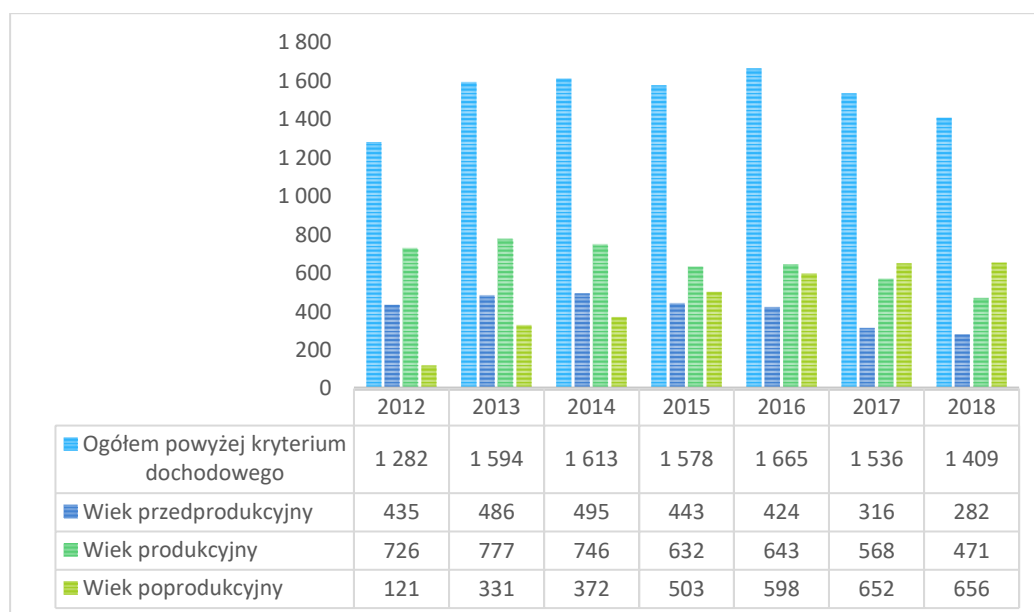
Wykres 33. Liczba osób otrzymująca pomoc społeczną w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2012 do 2018 roku wg kryterium dochodowego.

Źródło: GUS/BDL

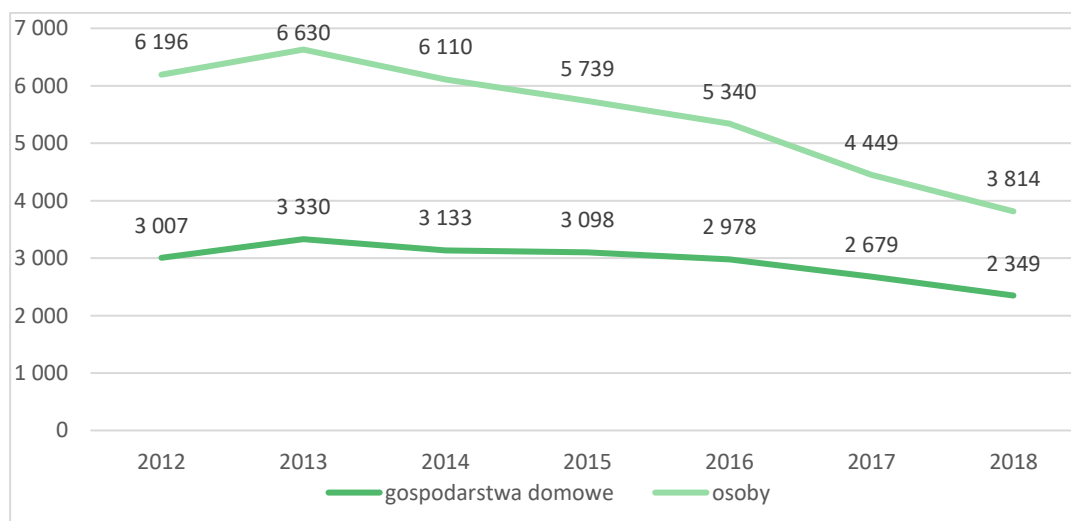
Wykres 34. Liczba osób otrzymująca pomoc społeczną w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2012 do 2018 roku powyżej kryterium dochodowego.

Źródło: GUS/BDL

Jak już zauważono, liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w Gorzowie Wielkopolskim od roku 2014 wykazywała tendencję malejącą. Ogółem liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w 2018 roku była o 21,9 % niższa w porównaniu do 2012 roku. W roku 2018 w porównaniu do 2012 r. liczba osób objętych pomocą zmniejszyła się o 38,4% (Wykres 35). Powyższe oznacza, że **w strukturze rodzin otrzymujących wsparcie z tytułu środowiskowej pomocy społecznej coraz więcej jest rodzin jednoosobowych, a jak pokazują dane dot. struktury wiekowej, coraz więcej osób starszych i samotnych.**

Wykres 35. Gospodarstwa domowe i osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej w Gorzowie Wielkopolskim, w latach 2012-2018.

Źródło: GUS/BDL

Gorzów Wielkopolski cechuje się niższym poziomem korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej w porównaniu z innymi analizowanymi jednostkami. W 2018 roku udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności gminy ogółem wynosił zaledwie 3,1%, tj. zdecydowanie mniej niż w skali kraju (5,1%), województwa lubuskiego (5,8%), jak również zdecydowanie mniej niż w powiecie gorzowskim (5,9%). Wskaźnik ten w mieście w analizowanym okresie pomiędzy 2012 a 2018 rokiem zmniejszył się o 38% (Tabela 8).

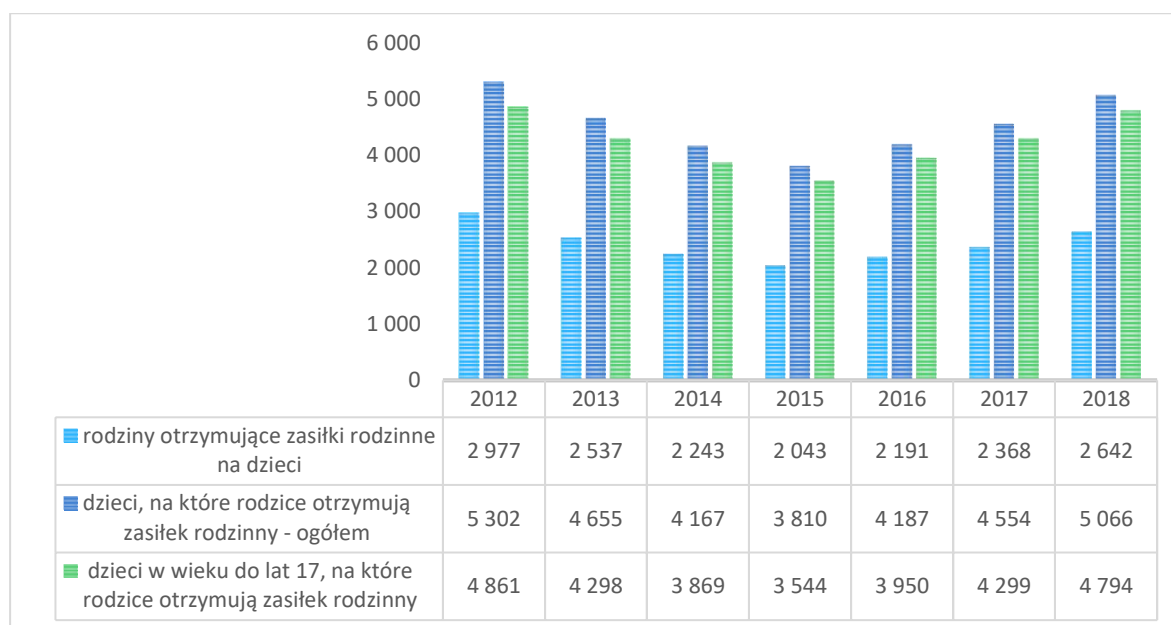
Tabela 8. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej w latach 2012-2018 (%).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
POLSKA	8,1	8,3	7,7	7,1	6,5	5,7	5,1
LUBUSKIE	9,2	9,5	8,8	8,1	7,3	6,5	5,8
Powiat gorzowski	9,7	9,8	8,8	8,1	7,4	6,7	5,9
Gorzów Wielkopolski	5,0	5,3	4,9	4,6	4,3	3,6	3,1

Źródło: GUS/BDL

W 2018 roku ze świadczeń rodzinnych w Gorzowie Wielkopolskim korzystały 2 642 rodziny (Wykres 36). Zasiłki rodzinne wypłacane były na łącznie 5 066 dzieci, z czego 4 794 były to dzieci w wieku do 17 lat (94,6%). W porównaniu do 2012 roku liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci zmniejszyła się w gminie o 11,3%, a liczba dzieci, na które były wypłacane te świadczenia spadła o 4,5%. Od 2016 roku obserwowany jest spadek liczby rodzin i dzieci korzystających z tego rodzaju pomocy.

Wykres 36. Gospodarstwa domowe i osoby korzystające ze świadczeń rodzinnych w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.

Źródło: GUS/BDL

Najczęściej przyznawaną formą wsparcia finansowego przez Gorzowskie Centrum Pomocy Rodzinie w 2019 roku było świadczenie wychowawcze (blisko 15 tysięcy przyznanych świadczeń) oraz świadczenie „Dobry Start” (blisko 10 tysięcy przyznanych świadczeń – 300 złotych na ucznia). Trzecią w kolejności najpopularniejszą formą pomocy finansowej i jednocześnie spotykającą się z największą ilością decyzji odmownych był zasiłek rodzinny wraz z dodatkami (Tabela 9).

Tabela 9. Decyzja o przyznaniu świadczeń na rzecz mieszkańców w 2019 roku w Gorzowie Wielkopolskim.

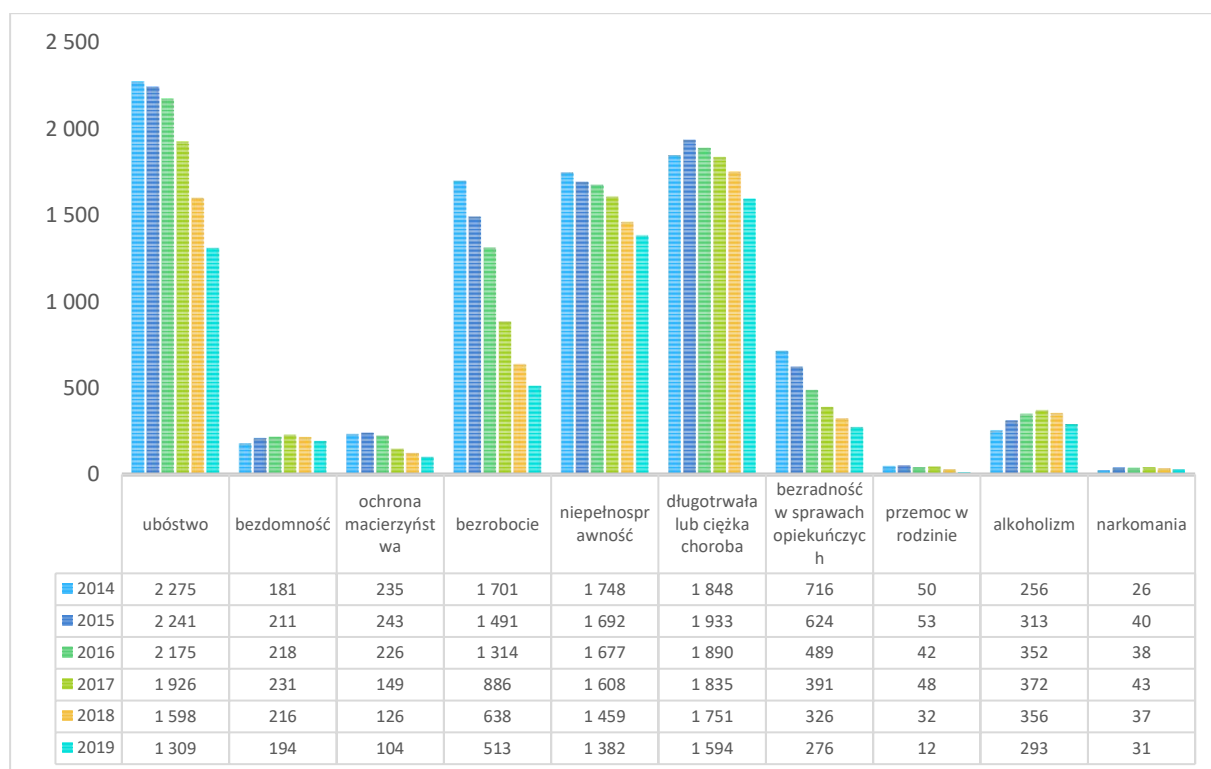
Rodzaj wsparcia	Liczba decyzji przyznających	Liczba decyzji odmownych
Świadczenie „Dobry Start”	9982	17
Jednorazowe świadczenie „za życie”	14	0
Świadczenie wychowawcze	14996	204
Fundusz alimentacyjny	901	32
Jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka	779	28
Świadczenie rodzicielskie	251	9
Zasiłek dla opiekunów	3	0
Specjalny zasiłek opiekuńczy	178	15
Świadczenie pielęgnacyjne	454	28
Zasiłek pielęgnacyjny	1103	17
Zasiłek rodzinny wraz z dodatkami	2808	260

Źródło: Gorzowskie Centrum Pomocy Rodzinie, opracowanie własne

Świadczenia z pomocy społecznej to, jak zostało wspomniane wyżej, nie tylko pomoc finansowa, ale także niepieniężna. Osoby i rodziny mogą zostać objęte pracą socjalną, poradnictwem specjalistycznym, pomocą w formie usług opiekuńczych, skierowaniem do domu pomocy społecznej, mieszkania chronionego, ośrodka wsparcia.

W analizowanym okresie widoczne były zmiany w zakresie przyczyn przyznawania pomocy społecznej w Gorzowie Wielkopolskim (Wykres 37). W roku 2019 w porównaniu do 2014 istotnie zmniejszyła się liczba osób, którym przyznano pomoc społeczną z tytułu ubóstwa (spadek z 2275 w 2014 do 1309 osób w 2019, tj. o 42,46%) oraz z tytułu bezrobocia (spadek z 1701 w 2014 do 513 osób w 2019 r., tj. spadek o 69,84%). **Oprócz wspomnianego ubóstwa do głównych przyczyn przyznania pomocy społecznej w 2019 roku należały długotrwała lub ciężka choroba (1594 osoby) oraz niepełnosprawność (1382 osoby)**. Obie te przyczyny w porównaniu do 2014r. charakteryzowały się niedużym spadkiem. Liczba osób, którym przyznano pomoc społeczną z powodu długotrwałej choroby zmalała o 13,74%, a z powodu niepełnosprawności o 20,90%. Do problemów społecznych miasta należy zaliczyć także **alkoholizm** (liczba osób, którym przyznano pomoc społeczną z powodu alkoholizmu wzrosła w 2019 r. o 14,45% w porównaniu do 2014). W 2019 roku z tego powodu pomoc społeczną otrzymały 293 osoby.

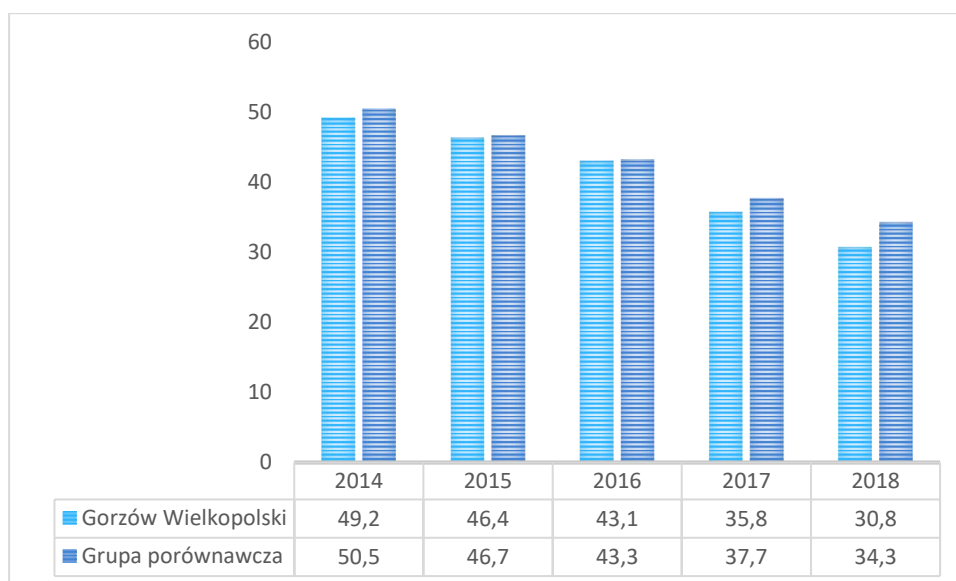
Wykres 37. Wybrane przyczyny przyznania pomocy społecznej w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2014 do 2019 roku.

Źródło: GUS/BDL

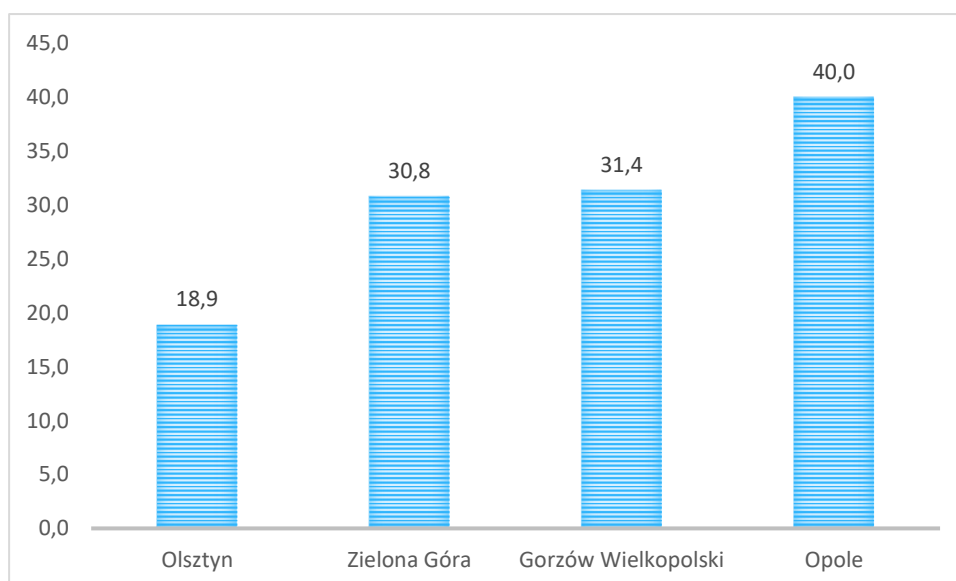
Wskaźnik pokazujący liczbę osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w przeliczeniu na 1000 mieszkańców dla Gorzowa Wielkopolskiego był w analizowanym okresie (2014-2018) każdorazowo niższy bądź równy wskaźnikowi obliczonemu dla całej grupy porównawczej. Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej zarówno dla miasta, jak i grupy porównawczej systematycznie spada (Wykres 38) – dla Gorzowa Wielkopolskiego o 37,4% (z 49,2 osób na 1000 mieszkańców w 2014 do 30,8 w 2018 r.), dla grupy porównawczej o 32,1% (z 50,5 osób na 1000 mieszkańców w 2014 r. do 34,3 w 2018 r.). Zasięg objęcia ludności miasta pomocą społeczną w Gorzowie Wielkopolskim w 2018 roku (30,8) zbliżony był do Zielonej Góry (31,4). Wyraźnie niższe wskaźniki odnotowano w Opolu (18,9), zaś wyższe w Olsztynie (40,0) (Wykres 39).

Wykres 38. Osoby korzystające z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i grupie porównawczej.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

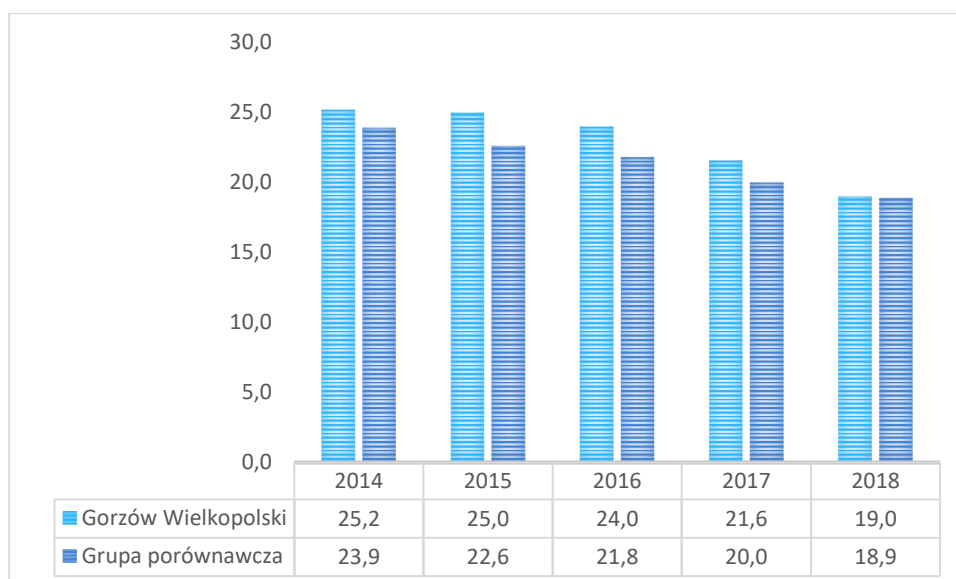
Wykres 39. Osoby korzystające z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i wybranych miastach grupy porównawczej (2018 rok).

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Nieco inaczej kształtuje się sytuacja, jeśli chodzi o wskaźnik korzystania z pomocy społecznej w odniesieniu do gospodarstw domowych. Wskaźnik ten był nieco wyższy w Gorzowie Wielkopolskim na tle grupy porównawczej (Wykres 40). **Potwierdza to, że w Gorzowie Wielkopolskim pomimo szybszego spadku liczby osób korzystających z pomocy społecznej, wolniej spada liczba rodzin objętych tą pomocą.**

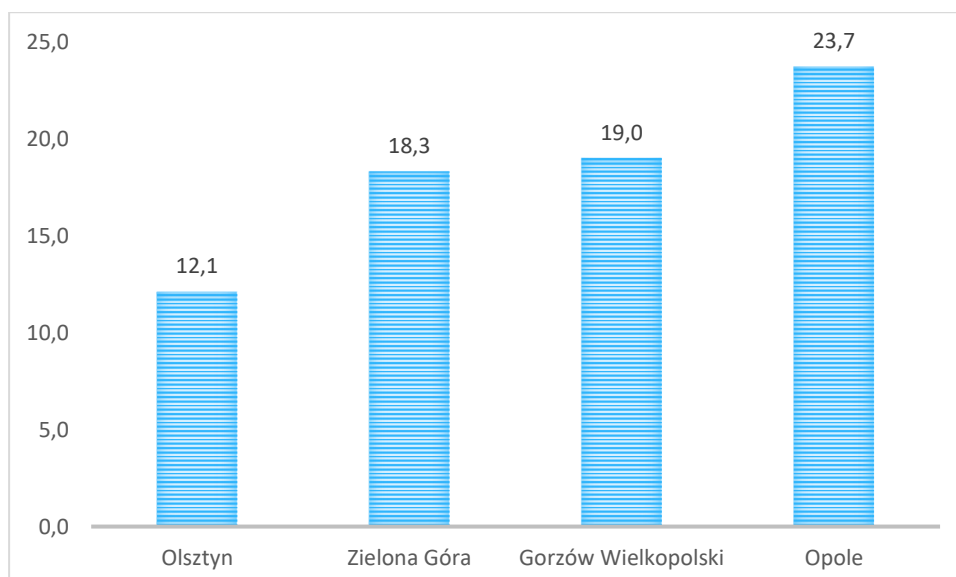
Wykres 40. Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i grupie porównawczej.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Poziom korzystania z pomocy społecznej w Gorzowie Wielkopolskim był porównywalny do Zielonej Góry. Na 1000 mieszkańców miasta z pomocy społecznej korzystało w 2018 roku 19,0 gospodarstw domowych, a w Zielonej Górze 18,3. Wskaźnik ten był wyraźnie niższy w Olsztynie i wynosił 12,1. Więcej gospodarstw domowych w relacji do liczby ludności korzystało ze środowiskowej pomocy społecznej w Opolu (Wykres 41).

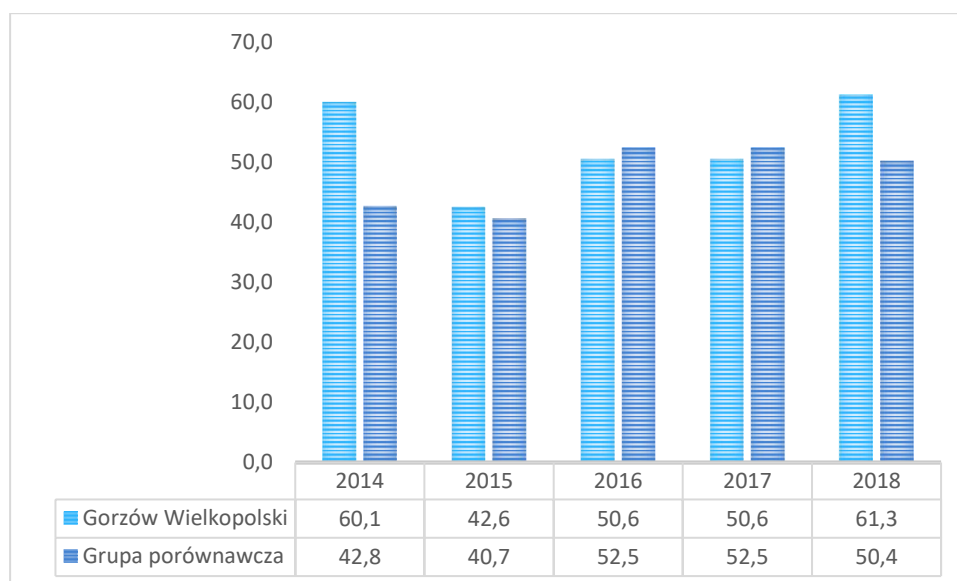
Wykres 41. Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i wybranych miastach grupy porównawczej (2018 rok).

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Gorzów Wielkopolski na tle grupy porównawczej charakteryzował się w 2018 roku wyższym odsetkiem zadłużonych lokali komunalnych (Wykres 42). Wskaźnik ten w 2018 roku wyniósł 61,3%, przy średniej w grupie porównawczej wynoszącej 50,4%.

Wykres 42. Odsetek zadłużonych lokali komunalnych w Gorzowie Wielkopolskim i grupie porównawczej (%).

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Jednym z problemów społecznych obecnych w przestrzeni Miasta są uzależnienia. Jednymi z najbardziej rozpowszechnionych, a co za tym idzie, skupiającymi najwięcej wysiłków, jeśli chodzi o profilaktykę oraz działania interwencyjne, są uzależnienia od alkoholu oraz od narkotyków.

Funkcjonujący w Gorzowskim Centrum Pomocy Rodzinie Zespół ds. uzależnień w ramach swoich działań prowadzi m.in. profilaktykę młodzieży w szkołach, psychoedukację osób uzależnionych oraz pomoc terapeutyczną rodzin osób uzależnionych.

Diagnoza Problemów Społecznych Gorzowa Wielkopolskiego z 2018 roku wskazuje, że niepokojącym wnioskiem płynącym z badań jest fakt sięgania po alkohol przez bardzo dużą część uczniów, którzy nie uzyskali jeszcze wieku pełnoletniego (82% uczniów uczestniczących w badaniu). Pozwala to przypuszczać, że w przyszłości, w wieku dorosłym, również będą po niego sięgać. Blisko co piąty badany dorosły Gorzowianin kiedykolwiek w swoim życiu sięgnął po narkotyki, co dziesiąty badany – sięga po nie kilka razy w roku. Blisko co 4 badany uczeń starszych klas sięgnął przynajmniej raz w życiu po narkotyki.⁹

Jednym z narzędzi służącym do prowadzenia działań profilaktycznych oraz interwencyjnych związanych z uzależnieniami jest **Miejski Program Uzależnień**. Poniżej znajduje się zestawienie niektórych efektów i działań uzyskanych w wyniku jego realizacji w latach 2017-2019 (Tabela 10).

Tabela 10. Uzyskane efekty realizacji Miejskiego Programu Uzależnień w latach 2017 – 2019.

WSKAŹNIK	2017	2018	2019
Liczba programów rekomendowanych	8	10	7
Liczba uczestników działań profilaktycznych:	16 394	25 489	22.638
- w tym uczestnicy zajęć sportowych	5 237	7 792	5.230
Liczba uczestników terapii dla osób uzależnionych	3 598	3 362	3 374

⁹ Na podstawie: Diagnoza problemów społecznych - Gorzów Wielkopolski 2018, źródło: http://www.gorzow.pl/PL/3403/Przeciwdzialanie_uzaleznieniom/.

WSKAŹNIK	2017	2018	2019
i współuzależnionych od alkoholu oraz grup podtrzymujących abstynencję. Programy dofinansowane przez Miasto Gorzów Wielkopolski.			
Liczba uczestników terapii dla osób uzależnionych i współuzależnionych od narkotyków oraz grup podtrzymujących abstynencję. Programy dofinansowane przez Miasto Gorzów Wielkopolski.	390	220	245
Liczba osób zgłoszonych do MKRPA.	110	100	91

Źródło: Sprawozdanie MKRPA¹⁰ 2019

Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, która m.in. nadzoruje realizację Miejskiego Programu Uzależnień w sprawozdaniu ze swojej działalności za 2019 rok wskazała, że **działania profilaktyczne oraz zmierzające do rozwiązywania problemów alkoholowych prowadzone w Gorzowie Wielkopolskim są skuteczne**. Duży wkład w ten wynik ma realizacja programów, które rekomenduje Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Częstotliwość realizacji tego typu inicjatyw zwiększyła się trzykrotnie, jednocześnie zmniejszyła się liczba finansowanych przez Miasto jednorazowych wydarzeń nieprzynoszących wymiernych efektów np. festynów, pikników. Wszystkie inicjatywy mające za zadanie organizację czasu wolnego dzieci i młodzieży zyskują poparcie Miasta (również finansowe) tylko wówczas, gdy zawierają elementy profilaktyczne.

Kwestia związana z przemocą domową to kolejny problem społeczny, który funkcjonuje w przestrzeni Miasta. Z przytaczanych wcześniej badań zrealizowanych na potrzeby Diagnozy Problemów Społecznych Gorzowa Wielkopolskiego 2018 wynika, że blisko co 4 badany Gorzowianin doświadczył przemocy domowej, a co 6 badany – był jej sprawcą. Najczęściej doświadczaną formą przemocy była przemoc fizyczna (57%), nieco tylko rzadziej przemoc psychiczna (55%), najrzadziej była to przemoc seksualna i ekonomiczna (po 8%). Ofiarami przemocy domowej są zawsze osoby słabsze – najczęściej jest to kobieta, dziecko lub osoba starsza.

Władze miasta Gorzowa Wielkopolskiego popierają idee działań aktywizująco – wspierających oraz przedsięwzięć skierowanych do seniorów. Często to sami seniorzy wychodzą z inicjatywą, artykułując swoje potrzeby, by następnie zyskać poparcie władz miasta.

Od kwietnia 2017 r. w Gorzowie Wielkopolskim funkcjonuje Program **Karta Seniora**. Program ten promuje aktywne spędzanie wolnego czasu, zachęca do uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych i sportowych oraz daje możliwość preferencyjnego zakupu towarów i usług. Program cieszy się bardzo dużym zainteresowaniem wśród gorzowskich seniorów.

W mieście działa **Gorzowska Rada Seniorów (GRS)**, utworzona Uchwałą NR XXXV/420/2016 Rady Miasta Gorzowa Wielkopolskiego z dnia 29 listopada 2016 r. Oficjalny skład Gorzowskiej Rady Seniorów został ogłoszony 26 czerwca 2017 r. W skład GRS wchodzi 15 osób. Tworzą ją mieszkańcy miasta mający 60 lat lub więcej, przedstawiciele podmiotów działających na rzecz seniorów w mieście, przedstawiciele Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Rada ma charakter konsultacyjny, doradczy i inicjatywny.

¹⁰ MKRPA – skrót od Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Do działań podjętych przez Gorzowską Radę Seniorów należą m.in.:

- współpraca z Wydziałem Spraw Społecznych i Wojewódzkim Szpitalem Wielospecjalistycznym w Gorzowie Wielkopolskim przy akcji „Koperta Życia” – rozpowszechniono wśród mieszkańców ponad 3 tysiące sztuk;
- podjęcie dialogu z przedstawicielami lubuskiego oddziału NFZ, urzędu marszałkowskiego i dyrekcją szpitala w Gorzowie Wielkopolskim w celu utworzenia poradni geriatrycznej, a docelowo oddziału geriatrycznego w Gorzowie Wielkopolskim;
- wynegocjowanie dla posiadaczy Gorzowskiej Karty Seniora niższych cen biletów wstępu na basen do Centrum Sportowo-Rehabilitacyjnego „Słowianka”;
- organizowanie cyklu rowerowych wycieczek dla seniorów pt. „Mistrzowska jazda z seniorami” oraz wydarzeń kulturalnych i imprez okolicznościowych.

Miasto pozyskało w 2018 roku dofinansowanie z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, które pozwoliło na utworzenie **Klubu Senior+**. Powstał on w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Gorzowie Wielkopolskim. Oficjalne otwarcie odbyło się 4 lutego 2019 r.

Klub oferuje m.in.:

- zajęcia: edukacyjne, kulturalno – oświatowe, aktywności ruchowej, sportowo – rekreacyjne, aktywizacji społecznej,
- spotkania z rówieśnikami w rodzinnej atmosferze,
- integrację międzypokoleniową,
- możliwość korzystania z telewizji, prasy, biblioteki, komputera oraz Internetu,
- spotkania ze specjalistami,
- wyjścia do instytucji kulturalno – oświatowych.

W Gorzowie Wielkopolskim funkcjonują dwa **Domy Dziennego Pobytu**. Miasto stwarza seniorom warunki m.in. do aktywności rekreacyjnej i edukacyjnej (np. organizacja warsztatów, zajęć ruchowych, wycieczek turystycznych).

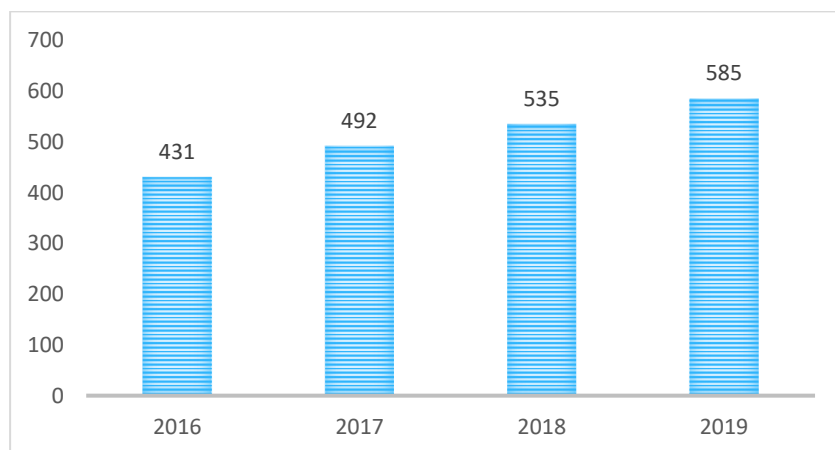
W przestrzeni miasta widoczne jest zapotrzebowanie na powstanie placówek opiekuńczych przeznaczonych dla seniorów. Zapotrzebowanie na fachową opiekę nad osobami starszymi jest duże, tym bardziej, że w mieście mieszka ponad 31 tys. seniorów, co stanowi ¼ wszystkich mieszkańców.¹¹

Prognoza demograficzna wskazuje, że istotnie zwiększy się liczba osób w wieku 70+ z poziomu 15,2 tys. do 22,1 tys. osób, jak również liczba osób w wieku 80+ z poziomu 5,1 tys. do 7,9 tys. osób. **Oznacza to, że w perspektywie do 2029 roku zapotrzebowanie na usługi usług opiekuńcze może wzrosnąć o 40-50% w stosunku do obecnego roku.** Już w perspektywie czterech ostatnich lat (2016 – 2019) widoczny był wyraźny wzrost usług opiekuńczych: z poziomu 431 w 2016 r. do poziomu 585 usług w roku 2019 (wzrost o 35,7%) w porównaniu do roku 2016. Potrzeby w tym zakresie wynikają ze wzrostu liczby osób starszych w mieście, które często są dotknięte długotrwałą, ciężką chorobą lub niepełnosprawnością. Celem nadrzędnym jest udzielenie seniorom wsparcia w ich domu, tak aby zaspokoić niezbędne potrzeby (Wykres 43).

---

¹¹ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

Wykres 43. Realizacja usług opiekuńczych w Gorzowie Wielkopolskim.

Źródło: UM Gorzowa Wielkopolskiego, opracowanie własne

Miasto Gorzów Wielkopolski ma w planach stworzenie Ośrodka Aktywności Senioralnej.

W związku z niekorzystnymi prognozami demograficznymi, w tym procesem starzenia się społeczeństwa, niezwykle ważnym wyzwaniem dla regionu jest opieka nad osobami starszymi, a także ich aktywizacja.

Kluczowymi działaniami w ww. kwestii w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym GW jest zapewnienie warunków do zdrowego i godnego starzenia się, w tym zapewnienie bezpieczeństwa oraz możliwości aktywnego uczestnictwa i wsparcia seniorów w życiu społecznym.

W celu realizacji powyższych zadań planuje się m.in. adaptację istniejącej infrastruktury w Gorzowie Wielkopolskim na potrzeby Ośrodka Aktywności Senioralnej. Byłoby to miejsce pobytu zapewniające kompleksowe usługi dla seniorów. Ośrodek zapewni warunki do zdrowego i godnego starzenia się poprzez pomoc psychologiczną i opiekę medyczną i rehabilitację. Ponadto ośrodek służyć będzie wszechstronnej aktywizacji oraz integracji społecznej osób starszych. Istotą działalności będzie kształtowanie wśród seniorów nawyków do czynnego, kreatywnego spędzania wolnego i czasu, rozwoju umiejętności, nauki radzenia sobie w nowych sytuacjach. W ramach Ośrodka realizowane będą zajęcia rekreacyjne, kulturalne, profilaktyczne, itp. Seniorzy będą mieli możliwość rozwijania swoich pasji, zainteresowań, nawiązywać nowe znajomości, a także angażować się w działania związane ze środowiskiem lokalnym. Placówka będzie miała charakter otwarty, będą mogli korzystać z wybranych zajęć, które faktycznie będą ich interesować.

Zdaniem uczestników warsztatów¹², w Gorzowie Wielkopolskim największym problemem w kwestii starzejącego się społeczeństwa jest dotarcie do osób, które nie są w stanie ze względu na swoją niepełnosprawność spowodowaną wiekiem uczestniczyć w inicjatywach klubów seniora. Nacisk należy więc kłaść na skuteczne docieranie do takich osób i oferowanie im realnej pomocy (np. dowożenie do aptek, urzędów itp.). Warto również włączyć osoby młode w wolontariat, ale w sposób systemowy – za pomocą szkoły.

¹² Źródło: Raport z warsztatów strategicznych w Gorzowie Wielkopolskim, czerwiec/lipiec 2020 r., Instytut Badawczy IPC

Uczestnicy warsztatów zauważyli, że obecnie uwidacznia się deficyt diagnozy środowiska osób starszych – rada miasta przyjęła do realizacji program „złota rączka”, który się sprawdza i pokazuje deficyty dostępu do podstawowych rzeczy.

Według uczestników warsztatów można wyróżnić 4 główne problemy wiążące się ze starszym wiekiem:

- Problem samotności – obserwuje się w klubach seniora; nie mają oni dzieci w miejscu zamieszkania, więc nie mają rodziny na miejscu, która mogłaby im pomóc (kontynuacja problemu „eurosieroctwa”) -> skala tego zjawiska w mieście jest nierozpoznana;
- Problem integracji – tworzenie klubów seniora – dobrze się to rozwija w Gorzowie, ale są to działania projektowe, więc po ich zakończeniu pojawia się problem z dalszym funkcjonowaniem;
- Problem zdrowotny – osoby, które są w trudnej sytuacji zdrowotnej, nie mogą przebywać zbyt długo w szpitalu, a w miejscu zamieszkania (np. w bloku) mają problem z poruszaniem się;
- Problem opieki – nie ma kto się nimi zaopiekować, potrzebują pomocy w domu.

Ciekawych danych nt. potrzeb i problemów osób starszych w mieście dostarczyły badania przeprowadzone z przedstawicielami organizacji pozarządowych działających w sferze pomocy społecznej.¹³ Większość ankietowanych, bo aż 47% uważało, że działań kierowanych do osób w wieku senioralnym jest wystarczająco lub dużo, ale jednocześnie nie są one dostosowane do szczególnych potrzeb beneficjenta. Respondenci, wskazują na potrzebę zwiększenia zakresu opieki zdrowotnej w tym rehabilitacji, dostępu do bezpłatnej służby zdrowia dla swoich podopiecznych w wieku senioralnym. Dostrzegają również potrzebę poszerzenia oferty zajęć, której celem powinno być dostarczenie, nie tylko nowych informacji, ale również nabycie niezbędnych, w zmieniającej się rzeczywistości, umiejętności. Wskazują, że w tym celu nieodzowne jest poszerzenie propozycji zajęć Uniwersytetu Trzeciego Wieku, w tym lektoratów językowych i zajęć komputerowych. Dla pytanych ważna była również integracja środowiska osób 60+. Według nich służyłaby temu organizacja wycieczek oraz imprez skierowanych do tej grupy odbiorców. Pytani wskazują, że niezbędne jest zwiększenie ilości miejsc w Domach Dziennego Pobytu oraz pomocy w zakresie opieki domowej, czemu pomóc może zwiększenie ilości wolontariuszy.¹⁴

Informacji nt. sytuacji osób w wieku 60+ dostarczają także badania zrealizowane na potrzeby opracowania Diagnozy sytuacji seniorów, oraz osób niepełnosprawnych w Gorzowie Wielkopolskim, które przeprowadzono z grupą 300 seniorów. Większość z pytanych, bo aż 77%, przyznało, że nie zna miejsc w mieście, w których mogłoby aktywnie spędzić czas. Wśród wymienianych miejsc, znalazły się kluby seniora, Uniwersytet Trzeciego Wieku, organizacje przykościelne, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna, a także Miejskie Centrum Kultury. Do głównym problemów większości seniorów w życiu codziennym należały niskie renty/emerytury, choroby, niepełnosprawność oraz samotność.¹⁵

---

¹³ Badaniu poddano grupę 59 osób, będących pracownikami lub wolontariuszami instytucji i organizacji pozarządowych. Badanie zrealizowano na potrzeby opracowania Diagnoza sytuacji seniorów, oraz osób niepełnosprawnych w Gorzowie Wielkopolskim.

¹⁴ Źródło: Diagnoza sytuacji seniorów, oraz osób niepełnosprawnych w Gorzowie Wielkopolskim

¹⁵ Tamże

Rozpatrując kwestie społeczne warto spojrzeć na sytuację osób niepełnosprawnych w Gorzowie Wielkopolskim. Wiedzy nt. sytuacji tych osób w mieście dostarcza wspomniana już Diagnoza sytuacji seniorów, oraz osób niepełnosprawnych w Gorzowie Wielkopolskim. Badanie pozwoliło m. in. zidentyfikować uciążliwość codziennych problemów dla osób niepełnosprawnych. Za najbardziej uciążliwe prawie połowa badanych respondentów uznała bariery architektoniczne. Uciążliwe są ponadto: brak dostępu do rehabilitacji i leczenia, niewystarczający poziom środków finansowych, trudności związane z korzystaniem ze środków transportu publicznego, bariery informacyjne, uprzedzenia i stereotypy oraz złe traktowanie, negatywny stosunek innych ludzi.

2.4. Kultura.

Zaplecze kulturalne Gorzowa Wielkopolskiego jest bogate, zarówno biorąc pod uwagę dostęp do instytucji kulturalnych, jak również inicjatywy kulturalne.

W Gorzowie działają 3 kina: Kino Helios (5 sal liczących 1028 miejsc), które jest multipleksem, znajdującym się w Galerii Askana, Kino Cinema 3D w Galerii Feeria (5 komfortowych, klimatyzowanych sal liczących łącznie 915 miejsc, w tym miejsca dla osób niepełnosprawnych) oraz Kino 60 krzeseł (z widownią na 60 osób), znajdujące się w Miejskim Ośrodku Sztuki. W siedzibie kina 60 krzeseł działa również Dyskusyjny Klub Filmowy „Megaron”.

Gorzów Wielkopolski stanowi siedzibę dla siedmiu instytucji kultury, w tym Województwo Lubuskie jest organizatorem dwóch instytucji tj.: Teatru im. Juliusza Osterwy oraz Muzeum Lubuskiego im. Jana Dekerta, a Miasto czterech instytucji kultury tj.: Miejskiego Centrum Kultury, Centrum Edukacji Artystycznej - Filharmonii Gorzowskiej, Jazz Clubu „Pod Filarami” oraz Miejskiego Ośrodka Sztuki.

Ponadto Miasto Gorzów oraz Samorząd Województwa Lubuskiego są współorganizatorami **Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Zbigniewa Herberta**, która obejmuje siedzibę główną biblioteki, jak również filie miejskie rozproszone na terenie miasta. Biblioteka to nie tylko miejsce wypożyczania książek, ale również miejsce „żywych” spotkań z kulturą, sesji i konferencji naukowych, spotkań autorskich, promocji książek, działalności wydawniczej, a także wystaw malarstwa, rysunku i fotografii.

Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta obecnie ulokowane jest w 5 obiektach na terenie 3 gmin: Zespół Willowo Ogrodowy przy ul. Warszawskiej, Spichlerz przy ulicy Fabrycznej (obiekt zrekonstruowany 1989 w roku), który aktualnie objęty jest programem remontowo – modernizacyjnym oraz Zagroda Młyńska w Bogdańcu i Muzeum Grodu Santok w Santoku. Najbardziej charakterystyczna dla Muzeum ekspozycja to „w Kręgu Arsenau” - stała wystawa artystów, których dzieła były prezentowane w warszawskim Arsenale w roku 1955, a także wnętrza w stylu Biedermeier oraz szereg zbiorów i ekspozycji. W samym Gorzowie zajmuje willę z ogrodem oraz Spichlerz. Muzeum dokumentuje historię regionu, popularyzuje zgromadzone zbiory, prowadzi działalność wystawienniczą i edukacyjną.

Teatr im. Juliusza Osterwy mieści się w XIX wiecznym budynku, funkcjonuje od 1946 r. najpierw jako Teatr Miejski a następnie jako Państwowy Teatr im. J. Osterwy. Teatr posiada stały zespół artystyczny, w repertuarze ma wiele pozycji literatury współczesnej i klasycznej. Jest organizatorem Gorzowskich Spotkań Teatralnych, będących przeglądem najciekawszych spektakli w kraju, posiadających już wieloletnią tradycję oraz Gorzowskich Spotkań Teatrów Ogródkowych – Sceny Letniej.

Miejskie Centrum Kultury od 25 lat prowadzi działalność w zakresie upowszechniania kultury m.in. poprzez organizację koncertów, wystaw, pokazów, spektakli, imprez rozrywkowych i artystycznych oraz innych form. Ponadto organizuje działalność w zespołach, sekcjach, kołach i grupach zainteresowań, które są prowadzone w siedmiu różnych lokalizacjach na terenie miasta. Centrum wychodzi poza mury i realizuje zadania w przestrzeni miejskiej. Do największych i najbardziej popularnych można zaliczyć Nocny Szlak Kulturalny, Dni Gorzowa, imprezę na zakończenie lata, jak i Międzynarodowe Spotkania Orkiestr Dętych i Paradnych Alte Kameraden.

Centrum Edukacji Artystycznej – Filharmonia Gorzowska jest najmłodszą instytucją kultury w Gorzowie Wielkopolskim i jedną z najmłodszych filharmonii w Polsce. Dzięki ofercie koncertowej i nieszablonowej architekturze jest obecnie jednym z najciekawszych i najatrakcyjniejszych miejsc w mieście. W jej ofercie, oprócz koncertów symfonicznych, znajdują się także koncerty kameralne, z cyklu light, jak również edukacja młodych słuchaczy poprzez Muzyczne Raczkowanie, Filharmonię Juniora, koncerty rodzinne, czy Pikniki Chopinowskie. Filharmonia kontynuuje inicjatywę mającą na celu popularyzację muzyki XX i XXI wieku organizując Festiwal Muzyki Współczesnej im. Wojciecha Kilara. Filharmonia dysponuje sześcioma salami: główną koncertową z 598 miejscami, kameralną (na 150 osób) oraz czterema salami prób (po dwie dla sekcji smyczkowych i dętych).

Jazz Club „Pod Filarami” zajmuje się upowszechnianiem muzyki jazzowej wśród mieszkańców niezależnie od wieku. Wśród dorosłych mieszkańców miasta realizuje cel poprzez działalność koncertową. Wśród uczniów szkół dokonuje edukacji muzycznej w ramach Małej Akademii Jazzu. Działalność koncertowa Jazz Clubu to nie tylko organizacja koncertów klubowych, ale również dużej imprezy cyklicznej Gorzów Jazz Celebrations, realizowanej od 1975 roku. Składa się on z części konkursowej, w której nagrodą główną jest Klucz do Kariery oraz koncertu uznanej gwiazdy muzyki jazzowej. Gorzów Jazz Celebrations nazywane jest nieustającym festiwalem. Jest to przede wszystkim festiwal w bardzo nowoczesnej formule, na który tłumnie przybywają miłośnicy jazzu i artyści na najwyższym, światowym poziomie.

Miejski Ośrodek Sztuki prócz działalności filmowej zajmuje się prezentacją i promocją współczesnej sztuki polskiej i zagranicznej, jak również edukacją kulturalną w zakresie sztuki współczesnej. Instytucja posiada drugą największą w Polsce kolekcję prac Władysława Hasióra, na którą składa się 31 dzieł sztuki. Ośrodek prowadzi działalność wystawienniczą w dwóch galeriach: Galerii Sztuki Najnowszej oraz Galerii BWA. Ośrodek dysponuje salą kinową (74 miejsca), salą multimedialną (50-60 miejsc) oraz salą konferencyjną (60 miejsc).

W Gorzowie Wielkopolskim działa wiele organizacji pozarządowych o profilu kulturalnym, które uzupełniają ofertę instytucji tworzonych przez Miasto. Organizacje te swoimi działaniami promują i rozwijają różnego rodzaju przedsięwzięcia, zachęcając mieszkańców do udziału w szeroko pojętej kulturze Miasta. Jest ona wspierana przez stowarzyszenia, które kultywują tradycję mniejszości narodowych, wspierają pielęgnację polskich obyczajów narodowych, popularyzują twórczość teatralną, realizują niszowe inicjatywy. Miasto realizuje zadania publiczne we współpracy z organizacjami pozarządowymi, warunki tej współpracy określa uchwalany co roku Program Współpracy Miasta Gorzowa Wielkopolskiego z organizacjami pozarządowymi.

Gorzów Wielkopolski to miejsce wielu imprez cyklicznych, między innymi:

- Dni Gorzowa;
- Nocny Szlak Kulturalny;

- Międzynarodowy Festiwal Zespołów Dętych i Paradnych Alte Kameraden;
- Spotkania Wykonawców Piosenki Kresowej im. Piotra Frankowa „Kresoviana”;
- Gorzów Jazz Celebrations;
- Festiwal Muzyki Współczesnej im. Wojciecha Kilara;
- Ogólnopolski Festiwal Filmów Frapujących;
- Międzynarodowy Festiwal Tańca „Folk Przysiań”;
- Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich „Romane Dyvesa”;
- Gorzowskie Spotkania Teatrów Ogródkowych „Scena Letnia”;
- Gorzowskie Spotkania Teatralne.

Zdaniem uczestników warsztatów¹⁶, Miasto jest niedoceniane przez mieszkańców w kontekście spędzania czasu wolnego. Gorzów Wielkopolski dobrze się rozwija, należy więc pochylić się nad pomysłem „miasto jako przestrzeń funkcjonalna z innymi gminami”. Warto rozwijać i unowocześniać obecną, przestarzałą infrastrukturę, ponieważ sam potencjał do promowania miasta dla mieszkańców, jako miejsca rekreacyjnego istnieje.

Wg danych GUS w Gorzowie Wielkopolskim w 2019 roku działały 3 centra, ośrodki kultury (o 4 mniej niż w 2012 roku). W analizowanym okresie działało 21 grup artystycznych (tyle samo, co w 2012 roku), 8 klubów, kół oraz sekcji w dziedzinie kultury (o 13 mniej niż w 2012 roku). Ogółem w mieście w 2019 roku odbyło się 577 imprez masowych. Liczba takich imprez organizowanych w Gorzowie Wielkopolskim zmalała w latach 2012-2019 o ponad 683, tj. o 54,2% (Tabela 11).

Tabela 11. Centra, domy i ośrodki kultury w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2012 (%)
ogółem	7	6	5	4	4	4	4	3	-57,1
grupy artystyczne	21	17	13	17	17	13	18	21	0,0
koła / kluby / sekcje	21	24	14	16	27	19	17	8	-61,9
imprezy	1 260	892	976	948	857	1 014	873	577	-54,2

Źródło: GUS/BDL

Wg danych GUS (Tabela 12) w 2019 roku do grup artystycznych w Gorzowie Wielkopolskim należało 335 osób. Liczba członków grup artystycznych podlegała licznym wahaniom w latach 2012-2019, przy czym maksimum, na poziomie 414 członków, wystąpiło w 2015 roku. W 2019 roku w mieście było 124 członków klubów, kół i sekcji, podczas gdy w roku 2012 ich liczba wynosiła 780 (spadek o 84,1%). Z kolei w imprezach artystycznych mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego najliczniej uczestniczyli w 2014 r. Wówczas liczba uczestników imprez wynosiła 97 617. W 2019 roku w imprezach udział wzięło 52 618 mieszkańców miasta (o 37,5% mniej niż w 2012 r.).

Tabela 12. Członkowie grup artystycznych, klubów/kół/sekcji oraz uczestnicy imprez w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2012 (%)
członkowie grup	358	170	160	414	162	164	284	335	-6,4

¹⁶ Źródło: Raport z warsztatów strategicznych w Gorzowie Wielkopolskim, czerwiec/lipiec 2020 r., Instytut Badawczy IPC

artystycznych									
członkowie kół / klubów / sekcji	780	764	305	621	763	527	402	124	-84,1
uczestnicy imprez	84 146	91 840	97 617	95 720	72 353	67 784	58 855	52 618	-37,5

Źródło: GUS/BDL

W Gorzowie Wielkopolskim znajduje się Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Zbigniewa Herberta, która jest wspólną samorządową instytucją kultury Województwa Lubuskiego i Miasta. Według danych GUS na terenie miasta działa 17 placówek bibliotecznych i ich filii (Tabela 13). W 2019 roku biblioteki dysponowały księgozbiorem na poziomie 440 974 woluminów. W porównaniu do 2012 roku księgozbiór bibliotek wzrósł nieznacznie o 2,7%. W analizowanym okresie spadła natomiast liczba wypożyczeń w ciągu roku (o 34,0%) oraz liczba czytelników (o 33,7%).

Tabela 13. Biblioteki i filie w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2012 (%)
biblioteki i filie	15	15	15	15	15	17	17	17	13,3
księgozbiór (wol.)	429	432	432	441	448	449	452	440	2,7
wypożyczenia	267	219	797	069	508	752	458	974	-34,0
księgozbioru na zewnątrz (wol.)	480	443	410	377	354	347	336	316	-34,0
czytelnicy w ciągu roku	258	283	292	481	038	102	321	941	-33,7
czytelnicy w ciągu roku	27 246	26 653	24 330	22 792	21 135	20 118	18 407	18 075	-33,7

Źródło: GUS/BDL

Wg danych GUS na 1 placówkę biblioteczną w Gorzowie Wielkopolskim w 2019 roku przypadało 4 415 osób, tj. więcej niż wynosiła średnia krajowa (4 324 osoby), średnia wojewódzka (3 056 osób) i ponad 2-krotnie więcej niż średnia powiatowa (2 052 osoby).

W Gorzowie Wielkopolskim biblioteki dysponowały relatywnie dużym księgozbiorem w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w porównaniu do średnich dla powiatu i kraju, a nieznacznie mniej niż dla średniej wojewódzkiej (Tabela 14).

Tabela 14. Księgozbiór bibliotek na 1000 ludności w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POLSKA	3 415,7	3 402,4	3 397,6	3 379,7	3 356,4	3 339,7	3 319,2	3 309,8
LUBUSKIE	3 694,1	3 660,4	3 614,6	3 612,4	3 588,9	3 560,8	3 549,4	3 957,6
Powiat gorzowski	2 556,0	2 598,8	2 662,8	2 622,2	2 646,4	2 770,1	2 841,1	2 762,5
Gorzów Wielkopolski	3 444,9	3 476,0	3 486,2	3 563,8	3 617,1	3 618,4	3 651,2	3 567,5

Źródło: GUS/BDL

Wg danych GUS mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego tylko w ostatnich dwóch latach mniej chętniej korzystali z biblioteki, w pozostałych latach korzystali znacznie częściej niż w pozostałych opisanych jednostkach, o czym świadczy poziom wskaźnika czytelników na 1000 ludności. W 2019 roku wynosił on w mieście 146 (Tabela 15). Negatywnym zjawiskiem jest szybkie tempo spadku wartości wskaźnika w latach 2011-2019 dla Gorzowa Wielkopolskiego (-33,3%). Dla porównania w analizowanym okresie wskaźnik czytelników bibliotek zmniejszył się w mniejszym tempie w powiecie gorzowskim, jak również w kraju i województwie. W 2019 roku średnia liczba czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności dla kraju wynosiła 156 osób (o 7,1% mniej niż w 2012 roku),

dla województwa – 136 czytelników bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców (o 15,5% mniej niż w 2012 roku), dla powiatu 95 (o 5% mniej niż w 2012 roku).

Tabela 15. Czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POLSKA	168	167	164	162	159	157	155	156
LUBUSKIE	161	161	151	150	147	144	137	136
Powiat gorzowski	100	98	98	84	84	81	95	95
Gorzów Wielkopolski	219	214	196	184	171	162	148	146

Źródło: GUS/BDL

W 2019 roku przeciętny czytelnik w Gorzowie Wielkopolskim wypożyczył 17,5 woluminów, w porównaniu do 17,2 woluminów w kraju, 17,4 w województwie i oraz aż 26,6 w powiecie (Tabela 16).

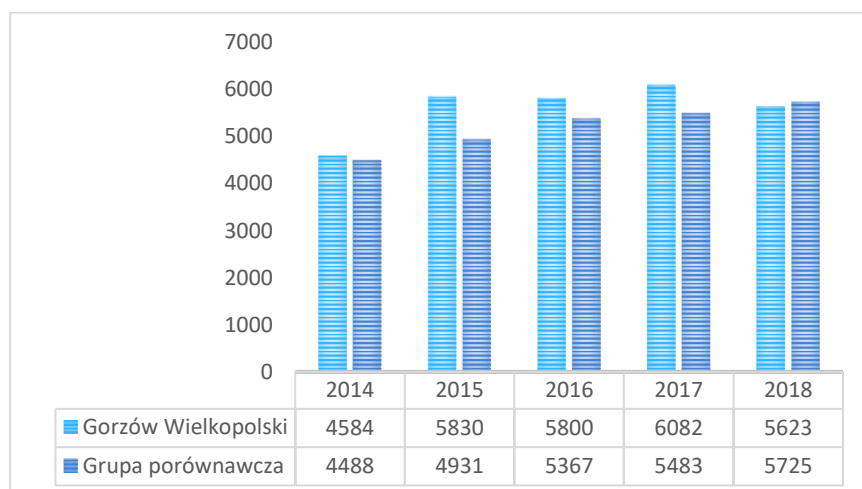
Tabela 16. Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika w woluminach w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POLSKA	18,9	18,5	18,3	18,0	18,1	17,5	17,1	17,2
LUBUSKIE	19,2	18,4	18,3	17,8	17,9	16,9	17,4	17,4
Powiat gorzowski	20,4	22,0	22,3	26,2	24,8	28,5	24,9	26,6
Gorzów Wielkopolski	17,6	16,6	16,9	16,6	16,8	17,3	18,3	17,5

Źródło: Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/>

Uczestnictwo gorzowian w wydarzeniach kulturalnych na terenie miasta w większości analizowanego okresu (oprócz 2018 roku) było nieco wyższe niż średnia uzyskana przez mieszkańców miast z grupy porównawczej. Największą liczbą osób odwiedzających filharmonię, muzeum, wystawy i uczestniczących w koncertach w Gorzowie Wielkopolskim osiągnięto w 2017 roku – 6082 osób w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Liczba ta w 2018 roku zmalała o około 8%. Wzrastał natomiast wskaźnik dla grupy porównawczej, który w 2018 roku był o ponad 27% wyższy niż w 2014 roku (Wykres 44).

Wykres 44. Liczba odwiedzających filharmonie, muzea, wystawy, koncerty na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz grupie porównawczej.

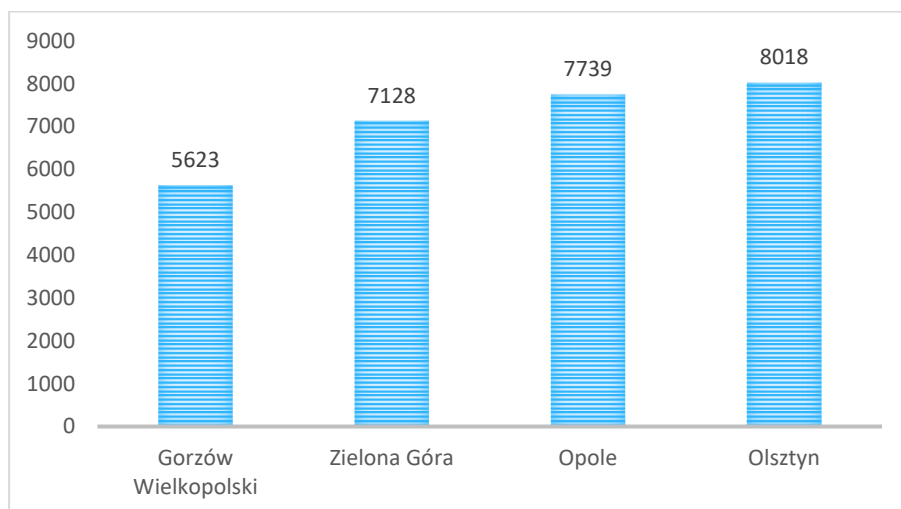

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Mimo dość optymistycznego obrazu pod względem uczestnictwa w kulturze gorzowian na tle grupy porównawczej, sytuacja wygląda nieco inaczej, kiedy do porównania wskażemy poszczególne miasta, które są do niego najbardziej podobne. Gorzów Wielkopolski w 2018 roku miał niższy wskaźnik w tym aspekcie. Różnica pomiędzy Gorzowem, a Olsztynem, który uzyskał najwyższy poziom wskaźnika to około 43% (Wykres 45).

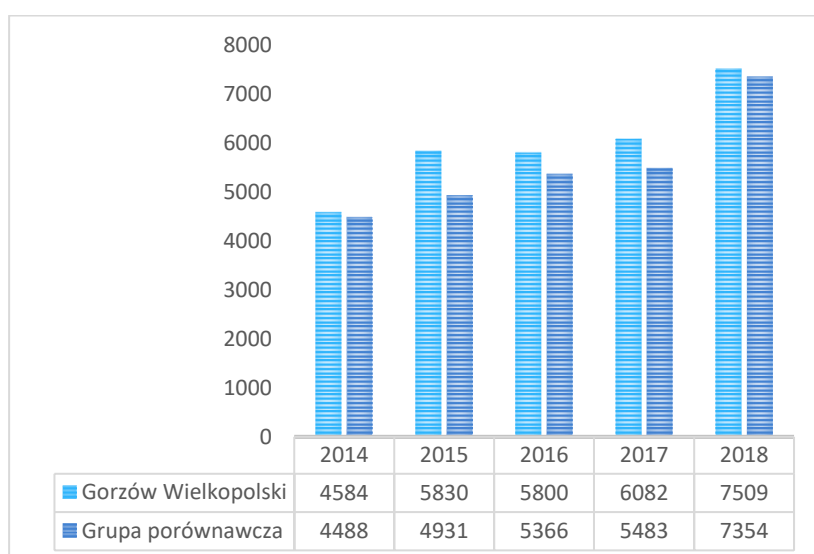
Wykres 45. Liczba odwiedzających filharmonie, muzea, wystawy, koncerty na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz w wybranych miastach grupy porównawczej (2018 rok).

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

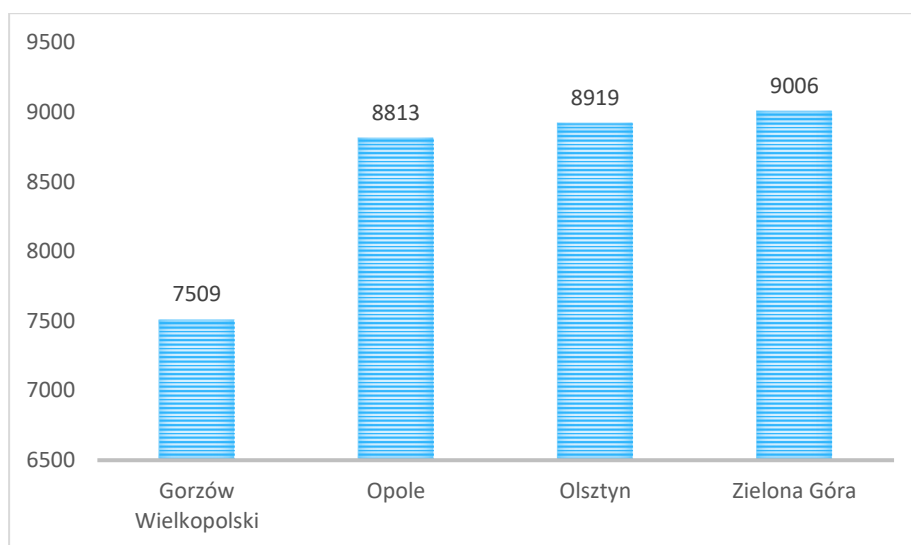
Na tle grupy porównawczej Gorzów Wielkopolski charakteryzował się zbliżonym poziomem uczestnictwa w imprezach kulturalnych (Wykres 46). Pozytywnie kształtował się trend wzrostowy wskaźnika liczby uczestników imprez kulturalnych na 1000 mieszkańców. Jednocześnie na tle Opola, Olsztyna i Zielonej Góry analizowany wskaźnik dla Gorzowa Wielkopolskiego był zauważalnie niższy (Wykres 47).

Wykres 46. Liczba uczestników imprez kulturalnych na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i w grupie porównawczej.

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego, <https://www.systemanaliz.pl/monitor-rozwoju-lokalnego>

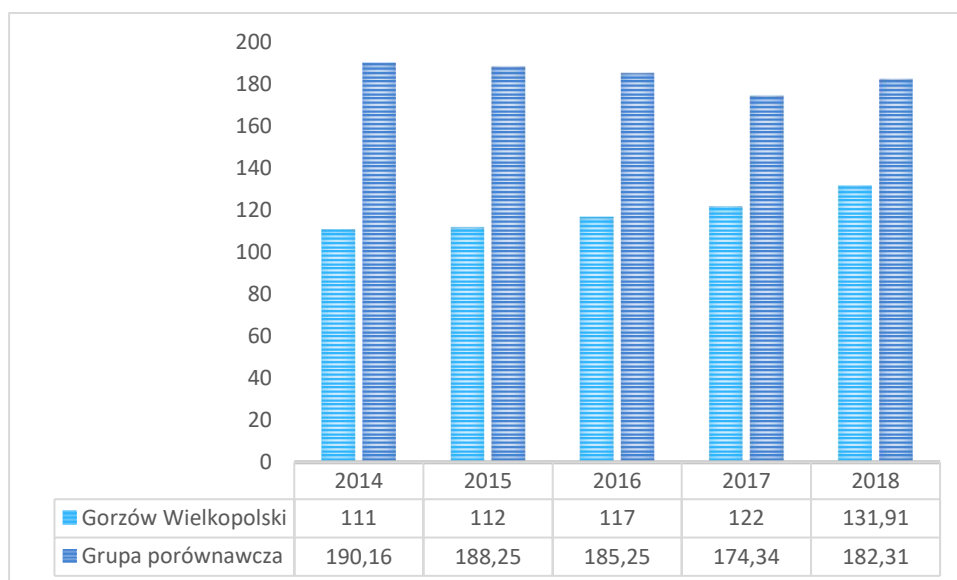
Wykres 47. Liczba uczestników imprez kulturalnych na 1000 mieszkańców w wybranych miastach grupy porównawczej.

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego, <https://www.systemanaliz.pl/monitor-rozwoju-lokalnego>

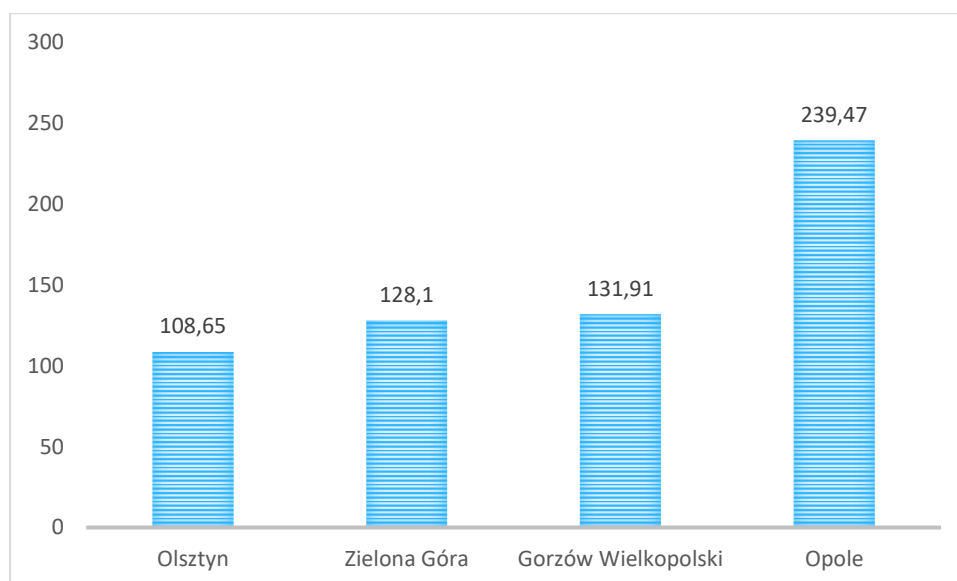
Na tle grupy porównawczej w Gorzowie Wielkopolskim w relacji do liczby mieszkańców przeznaczano z budżetu miasta mniej na kulturę i dziedzictwo narodowe. W 2018 roku na mieszkańca miasta przypadało 131,91 zł wydatków na kulturę, przy średniej w grupie porównawczej wynoszącej 182,31 zł (Wykres 48). Wskaźnik wydatków na kulturę w Gorzowie Wielkopolskim sukcesywnie rósł w kolejnych latach, jednak przez cały analizowany okres pomiędzy 2014 a 2018 rokiem był wyraźnie niższy od średniej w grupie porównawczej. Poziom wydatków na kulturę w 2018 roku w Gorzowie Wielkopolskim zbliżony był do poziomu notowanego w Zielonej Górze, był nieco wyższy od poziomu w Olsztynie i wyraźnie niższy od wydatków na kulturę w Opolu (Wykres 49).

Wykres 48. Wydatki na kulturę i dziedzictwo narodowe przypadające na 1 mieszkańca.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Wykres 49. Wydatki na kulturę i dziedzictwo narodowe przypadające na 1 mieszkańca w wybranych miastach grupy porównawczej.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

2.5. Dziedzictwo kulturowe.

Historia Gorzowa Wielkopolskiego od początku swojego istnienia związana jest z rzekami. Miasto było jednym z pierwszych lokowanych nad dolną Wartą. Jego położenie u ujścia Kłodawy (Kłodawki) do Warty na skrzyżowaniu wodnych i lądowych szlaków komunikacyjnych dawało dogodne warunki do rozwoju zabudowy i powiększania miasta, które rozkwitało dzięki pracy kupców i rzemieślników. Gorzów stał się bardzo ważnym ośrodkiem handlowym i wytwórczym. Obie rzeki przysparzały miastu majątku, powodowały jednak stale powtarzające się powodzie. W swej długiej, ponad 760-letniej historii Gorzów wielokrotnie był niszczone przez pożary i wojny, pustoszone przez zarazy. W 1433 r. przeżył oblężenie husytów, w XVII wieku przez kilkanaście lat znosił szwedzką okupację, utrzymywał wojska rosyjskie w wojnie 7-letniej, opłacał się kontrybucją armii Napoleona. Okres między Wiosną Ludów a I wojną światową to dla Gorzowa najlepszy i najspokojniejszy czas. Miasto rozwijało się dynamicznie, nie mieszcząc się już w granicach średniowiecznych umocnień. Poza ich murami, na przedmieściach powstały liczne fabryki i domy. Połączenia drogowe i kolejowe z innymi miastami, a także rozwój żeglugi parowej na Warcie, sprzyjał zamożności miasta, które zyskało opinię stabilnego ekonomicznie. **Gorzów Wielkopolski** (niem. *Landsberg¹⁷ an der Warthe*) **nazywano również miastem parków i ogrodów.** Najtragicznym momentem w historii miasta okazała się II wojna światowa. Garnizon niemiecki, wycofując się do Kostrzyna, wysadził oba mosty, a oddziały Armii Radzieckiej spaliły stare miasto. 30 stycznia 1945 roku Landsberg stał się polskim Gorzowem. Nastąpił ponowny szybki rozwój miasta. Już w połowie lat 60. mieszkało tutaj 50 tys. osób, przekraczając liczbę ludności

¹⁷ Źródło: <http://gorzowhistoria.pl/> Legenda o Kobylej Górze, J. Zysnarski. Pierwotna niemiecka nazwa Landsberg an der Warthe pochodzi od słów „Land” (pol. ziemia, kraina) oraz „Berg” (pol. góra), będących częstymi elementami nazewnictwa niemieckich miast. Poza główną nazwą miasto posiadało element lokalizujący miasto, wynikający z dużej liczby miast w ówczesnej Rzeszy Niemieckiej posiadających tę nazwę. W XIV-XVII-wiecznym piśmiennictwie polskim nazwa niemiecka była spolszczana i zapisywana jako Lenckark, Landzberk czy Landzberg

sprzed wojny. **W końcu lat 60. Gorzów Wielkopolski przeżywał drugi w swych dziejach boom budowlany, stając się miastem średniej wielkości.** W 1975 r. został stolicą województwa gorzowskiego, a w 1979 urodziła się 100-tysięczna gorzowianka.

Jedną z charakterystycznych cech Gorzowa Wielkopolskiego jest jego **wieloetniczność i wielokulturowość. Miasto od wieków usytuowane na rozdrożu, stało się miejscem, do którego przybywali ludzie z różnych stron Polski i świata**, zróżnicowani etnicznie i duchowo, znajdując swoją „przystań”. Repatrianci z kresów wschodnich, Łemkowie, Romowie – ludzie wielu talentów i zainteresowań – tworzą swoistą mozaikę etniczną, która uczy postaw tolerancji i poszanowania różnic. To właśnie tutaj od wielu lat rozwijają się najbardziej „wolnościowe” gatunki muzyczne: jazz czy muzyka romska oraz organizowane są tak wyjątkowe imprezy kulturalne jak: Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich „Romane Dyvesa”, Spotkania z kulturą łemkowską, Regionalne Spotkania Wykonawców Piosenki Kresowej KRESOVIANA czy Ogólnopolski Konkurs Pisanek im. M. Kowalskiego – organizowany przez Związek Ukraińców w Polsce. Jednym z najbardziej wymownych przedsięwzięć ukazujących wieloetniczność i wielokulturowość jest Wigilia Narodów, gdzie przy jednym stole spotykają się przedstawiciele mniejszości narodowych, m.in. romskiej, żydowskiej, łemkowskiej, kolejne pokolenia pochodzące z Kresów Wschodnich, Białorusini, Bośniacy, Górale Czadeccy i Poleszacy, współtworząc wyjątkową tożsamość miasta. W 2011 roku Miasto Gorzów z okazji Świąt Bożego Narodzenia przygotowało kampanię pod hasłem „Z różnic tworzymy tradycję”. Dwa ze świątecznych billboardów prezentowały osoby powiązane ze sobą, a jednak całkiem różne – „przystań dla ludzi różnych ojczyzn i kultur” oraz „przystań dla ludzi różnych wyznań”. Starając się umacniać i promować tradycję naszych mieszkańców różnorodnych pod względem etnicznym, wyznaniowym i kulturowym, zachęcając ich do życia zgodnie z własnymi zwyczajami, łamiąc przy tym stereotypy i uprzedzenia dotyczące mniejszości, rok 2013 był ogłoszony „Rokiem Wielokulturowości Gorzowa Wlkp.” Również w 2013 r. Uchwałą Rady Miasta Gorzowa Wielkopolskiego przyjęto Strategię Rozwoju Kultury, której jednym z priorytetów jest wzmacnianie jego wielokulturowości. Wielość i różnorodność kultur jest fundamentem do budowania jego lokalnej tożsamości.

Historia Miasta, które jest miejscem łączącym dzieje dwóch narodów – polskiego i niemieckiego – jest corocznie już od 25 lat upamiętniana podczas Dnia Pamięci i Pojednania. Jest to wyjątkowa, wspólna inicjatywa władz samorządowych Gorzowa Wielkopolskiego i mieszkańców dawnego Landsberga nad Wartą, której przyświeca idea przyjaźni dawnych i obecnych mieszkańców Miasta. Od 1995 roku, 30 stycznia to dzień, w którym liczy się przede wszystkim pamięć o wspólnym dziedzictwie, ale także i pojednanie, uczące spojrzenia w przeszłość z refleksją, lecz bez żalu, pomimo trudnych doświadczeń. Landsberg i jego dzieje to dla Gorzowa jeden z fundamentów istnienia. W mieście codziennie mijamy wiele miejsc, które są dla współczesnych świadkami życia jego dawnych mieszkańców. Są to w szczególności pozostałe po landsberskich fabrykantach wille i inne miejsca, których byli fundatorami. Obchody Dnia Pamięci i Pojednania rozpoczynane są każdego roku od symbolicznego, wspólnego złożenia kwiatów przez byłych mieszkańców Landsberga i władze Gorzowa przy kamieniu pamiątkowym w parku Kopernika, na cmentarzu wojennym oraz przy ossarium na cmentarzu komunalnym. Władze miasta, zaproszeni goście i mieszkańcy spotykają się na placu Grunwaldzkim, przy Dzwonie Pokoju – symbolu pojednania i przyjaźni, ufundowanym przez byłych mieszkańców Landsberga. Wspólne uderzenie w dzwon jest punktem kulminacyjnym obchodów tego uroczystego Dnia. Dźwiękiem, który wydaje dzwon, jest „F” - jak Frieden, czyli Pokój,

który wybrzmiewa z corocznym życzeniem, aby nigdy nie powtórzyły się tragiczne wydarzenia sprzed lat.¹⁸

Spośród obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe w obszarze Gorzowa Wielkopolskiego wyróżnić można:

- obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- obiekty, obszary, stanowiska archeologiczne objęte Gminną Ewidencją Zabytków Miasta Gorzowa Wielkopolskiego,
- obiekty i obszary nie wpisane do rejestru zabytków ani do gminnej ewidencji zabytków, lecz posiadające wartość historyczną lub kompozycyjną:
  - obszary/ obiekty objęte ochroną konserwatorską w planach miejscowych,
  - tworzące spójny i harmonijny krajobraz kulturowy.

Miasto Gorzów Wielkopolski nie posiada programu opieki nad zabytkami na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Na obszarze miasta Gorzów Wielkopolski znajdują się **72 obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa lubuskiego, w tym dwie historyczne dzielnice: Nowe Miasto i Zamoście oraz 1051 obiektów ujętych jest w gminnej ewidencji zabytków**. Ponadto na terenie Gorzowa Wielkopolskiego występuje 260 stanowisk archeologicznych, które ujęte są w Gminnej Ewidencji Zabytków Gorzowa Wielkopolskiego.¹⁹

Miasto posiada Gminny Program Rewitalizacji Gorzów 2025 + Aktualizacja (przyjęty Uchwałą nr XXIV/432/2020 Rady Miasta Gorzowa Wielkopolskiego z dnia 24 czerwca 2020 r.). W Programie tym określono m.in. potencjał dziedzictwa kulturowego, w którym podkreślono, że Gorzów ma bardzo poważnie zaburzoną strukturę urbanistyczną i niewiele spektakularnych obiektów zabytkowych. Hasło promocyjne gorzowskiej rewitalizacji brzmi: „Gorzów pracuje nad formą!”, co oznacza, że konieczne jest świadome, a nie chaotyczne i przypadkowe kształtowanie swej formy urbanistycznej, zwłaszcza w obszarze centrum miasta.²⁰

2.6. Sport, rekreacja i turystyka.

Gorzów Wielkopolski jako drugie najliczniejsze miasto województwa lubuskiego posiada bogate tradycje w obszarze sportu. Przede wszystkim opierają się one **na żużlu**, który jest niewątpliwie jedną z wizytówek miasta. Klub żużlowy Stal Gorzów Wielkopolski zdobył łącznie 106 medali mistrzostw Polski w różnych konkurencjach, z czego 38 złotych, w tym 9 tytułów mistrza Polski. Najśłynniejszymi wychowankami klubu byli: Edward Jancarz, Zenon Plech, Jerzy Rembas, Bogusław Nowak, Piotr Świst, Piotr Paluch oraz Andrzej Pogorzelski i Edmund Migoś. Barw tego klubu bronili też indywidualni mistrzowie świata, tacy jak: Tomasz Gollob, Tony Rickardsson, Jason Crump, Nicki Pedersen, Gary Havelock, Mark Loram, Billy Hamill. Obecnie największą gwiazdą klubu jest Bartosz

¹⁸ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

¹⁹ Za: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

²⁰ J.w.

Zmarzlik, indywidualny mistrz świata z 2019 i 2020 roku. Drużynowe Mistrzostwo Polski Stal Gorzów zdobyła w latach: 1969, 1972, 1975, 1976, 1977, 1978, 1983, 2014 i 2016.

Gorzowskie kluby mają na swoim koncie wiele sukcesów swoich wychowanków na arenie krajowej i międzynarodowej. Największe sukcesy w postaci medali Igrzysk Olimpijskich i Paraolimpijskich odnieśli sportowcy kilku klubów.

W wioślarstwie wychowankowie KS AZS-AWF zdobyli 3 złote medale. Byli to: Tomasz Kucharski (2 złote) i Michał Jeliński (1 złoty). Oprócz sukcesów olimpijskich Tomasz Kucharski w parze z Robertem Syczem zdobywał złote medale Mistrzostw świata z roku 1997 i 1998 oraz 3 razy srebro w latach 2001, 2002 i 2003 roku.

Michał Jeliński w osadzie z Markiem Kolbowiczem, Adamem Korolem i Konradem Wasilewskim wywalczyli 4 tytuły mistrzów świata w latach 2005, 2006, 2007 i 2009 roku otrzymując od dziennikarzy tytuł „Dominatorów”.

Najbardziej utytułowane **kajakarki** to Aneta Konieczna (Pastuszka) trzykrotna medalistka Igrzysk Olimpijskich: srebrna w Pekinie 2008 roku i brązowa w Sydney 2000 roku i Atenach 2004 roku. Beata Sokołowska – Kulesza dwukrotna brązowa medalistka Igrzysk Olimpijskich w Sydney 2000 roku i Atenach 2004 roku. Karolina Naja wywalczyła dwukrotnie brązowe medale na Igrzyskach w Londynie w 2012 roku oraz w Rio de Janeiro w 2016 roku. Oprócz sukcesów olimpijskich wywalczyła też tytuły mistrzyni świata, czterokrotnie mistrzyni Europy, dwukrotnie zdobywała brązowe medale Igrzysk Europejskich w Baku w 2015 r. oraz w Mińsku w 2019 r.

Duży wpływ na rozwój sportu w Gorzowie Wielkopolskim mają liczne sukcesy Gorzowskiego Związku Sportu Niepełnosprawnych START w paralekkoatletyce. Największe sukcesy w Igrzyskach Parolimpijskich odnosili: Mirosław Pych – multimedalista Igrzysk Paraolimpijskich w tym pięciokrotny złoty medalista z Barcelony, Atlanty i Sydney, Tomasz Błatkiewicz – złoty medalista w pchnięciu kulą i rzucie dyskiem, Maciej Lepiato – złoty medalista w skoku wzwyż, Mateusz Michalski – złoty medalista w biegu na 200 m, Katarzyna Piekart – złota medalista w rzucie oszczepem.

Dynamicznie rozwijają się takie dyscypliny, jak: **koszykówka kobiet, piłka ręczna mężczyzn, lekkoatletyka oraz piłka nożna**. Seniorska drużyna akademiczek odnosi sukcesy w Basket Lidze Kobiet, gdzie trzykrotnie zdobywała wicemistrzostwo Polski oraz dwukrotnie trzecie miejsce Mistrzostw Polski.

Piłkarze ręczni Stali Gorzów rozgrywają mecze w I lidze mężczyzn, gdzie w każdym sezonie zajmują czołowe miejsca tych rozgrywek, a w niedługim czasie prawdopodobnie przystąpią do rozgrywek Superligi.

Ponadto pozostałe sukcesy klubów Akademickiego Lekkoatletycznego Klubu Sportowego Akademii im. Jakuba z Paradyża oraz Akademickiego Związku Sportowego Akademii Wychowania Fizycznego Gorzów Wielkopolski w lekkoatletyce powodują, że wzrasta zainteresowanie i liczba trenujących tę dyscyplinę sportu.

Gorzowską piłkę nożną w klubach sportowych ZKS Stilon, MUKS Warta, KP Progres, PUKS Maksymilian, UKS Chemik, Iskrze Gorzów, Piaście Karnin, MUKS Stilon oraz KKP Warta Gorzów uprawia około 1500 mieszkańców w różnych kategoriach wiekowych.

Pozostałe ważne dla Gorzowa Wielkopolskiego dyscypliny sportowe to: **tenis stołowy** reprezentowany na poziomie I ligi przez Gorzowski Klub Sportowy Gorzovia, **unihokej** – reprezentowany na poziomie Ekstraligi przez Uczniowski Klub Sportowy Floorball, **szachy** – na poziomie Ekstraligi reprezentowane przez Klub Szachowy Stilon oraz **piłka wodna** uprawiana w Klubie Sportowym Alfa (Ekstraliga) oraz Gorzowskim Klubie Piłki Wodnej 59 (szkolenie sportowe młodzieży).²¹

Organizacje sportowe w Gorzowie Wielkopolskim

W Gorzowie Wielkopolskim funkcjonuje wiele organizacji sportowych skupiających się wokół bardzo różnych dyscyplin sportowych. Sporą część stanowią organizacje skupione wokół piłki nożnej oraz wokół sportów walki. Łącznie, w tym momencie w przestrzeni miasta funkcjonuje 49 organizacji sportowych (Tabela 17).

Tabela 17. Organizacje sportowe w Gorzowie Wielkopolskim.

Nazwa	Sekcje
Automobilklub Gorzowski	Automobilizm
Boksyerski Klub Sportowy Orkan	Boks
Stowarzyszenie Futbolu Amerykańskiego Grizzlies	Futbol Amerykański
Uczniowski Klub Sportowy Floorball	Floorball
Jeździecki Klub Sportowy Rafi	Jeździectwo
Klub Sportowy Admira	Kajakarstwo
Klub Sportowy G'Power	Kajakarstwo
Klub Sportowy AZS-AWF Gorzów Wielkopolski	Lekkoatletyka, Kajakarstwo, Wioślarstwo, Akrobatyka spor. Judo, Sumo, Aikido
Klub Sportowy AZS AJP Gorzów Wielkopolski	Koszykówka kobiet
Młodzieżowy Klub Koszykówki Basket	Koszykówka
Kangoos Basket	Koszykówka
Klub Sportowy Orłęta	Kolarstwo Łuczniczstwo
Akademicki Lekkoatletyczny Klub Sportowy Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim	Lekkoatletyka
Międzyszkolny Uczniowski Klub Sportowy Stilon Gorzów	Piłka nożna kobiet
Kobiety Klub Piłkarski Warta Gorzów	Piłka nożna kobiet
Klub Sportowy Warta Gorzów	Piłka nożna
Uczniowski Klub Sportowy Chemik Sport Akademia Gorzów Wielkopolski	Piłka nożna
Okręgowy Związek Piłki Nożnej	Piłka nożna
PUKS Maksymilian	Piłka nożna
ZKS Stilon Gorzów	Piłka nożna
Klub Piłkarski Progres	Piłka nożna
Stowarzyszenie Karnin	Piłka nożna
Ludowy Uczniowski Klub Sportowy Junior Różanki	Piłka nożna
Klub Sportowy Iskra Gorzów Wielkopolski	Piłka nożna
Akademia Piłkarska Kania Cup	Piłka nożna
Uczniowski Klub Sportowy Akademia Piłkarska Stal Gorzów	Piłka nożna
Klub Sportowy Alfa	Piłka wodna

²¹ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

Miejski Klub Pływacki Słowianka	Pływanie
Klub Pływacki Stilon	Pływanie
Landsberg Crew Gorzów	Pływanie
Gorzowski Związek Sportu Niepełnosprawnych Start	Sport osób niepełnosprawnych
Gorzowska Akademia Kettelbell	Sporty siłowe
Gorzowskie Stowarzyszenie Sportu i Rekreacji	Sporty walki
Klub Sportowy Pretorian	Sporty walki
Klub Sportowy Bulldog Gorzów Wielkopolski	Sporty walki
Klub Sportowy K.O.ZAK	Sporty walki
UKS Dragon	Sporty walki
UKS Mieszko	Sumo
Młodzieżowy Klub Sportowy Puszkina	Sport szkolny
Gorzowski Szkolny Związek Sportowy	Sport szkolny
Uczniowski Klub Sportowy Olimp	Sport szkolny
Uczniowski Klub Sportowy Miś	Piłka ręczna
GUKS Speedway Wawrów	Sport szkolny - Żużel
Uczniowski Klub Siatkarski Set	Siatkówka
Klub Sportowy Atak	Siatkówka
Siatkarski Klub Sportowy	Siatkówka
Klub Szachowy Stilon	Szachy
GKS Gorzovia	Tenis stołowy
Klub Sportowy Stal Gorzów Wielkopolski	Żużel Piłka ręczna

Źródło: http://www.gorzow.pl/PL/3560/Kluby_sportowe/

Najważniejszą instytucją dbającą o odpowiednie warunki do uprawiania sportu i aktywności fizycznej w Gorzowie Wielkopolskim jest **Ośrodek Sportu i Rekreacji**, który powstał w 1975 roku. Jest on zakładem budżetowym miasta. W jego gestii jest zapewnienie mieszkańcom miasta możliwości aktywnego wypoczynku i uprawiania sportu.

OSiR realizuje podstawowe zadania i cele w zakresie m.in.:

1. Planowania i zagospodarowania sportowego, rekreacyjnego i turystycznego terenów i miejsc specjalnie na ten cel wydzielonych przez Miasto Gorzów Wielkopolski,
2. Eksploatacji, konserwacji i rozbudowy bazy sportowej, rekreacyjnej i turystycznej,
3. Administrowania obiektami sportowo-rekreacyjnymi.²²

Według danych GUS w 2018 roku na terenie Gorzowa Wielkopolskiego działalność prowadziło 49 klubów sportowych, w których funkcjonowało 86 sekcji. W porównaniu do 2012 roku liczba klubów sportowych zmalała o 3 podmioty, a liczba sekcji, po rokrocznych wahaniach, zmalała o 1 podmiot. Natomiast kadrę klubów sportowych w 2018 roku tworzyło 148 trenerów (wzrost o 62 tj. o 72,1% więcej niż w 2012 roku), 92 instruktorów sportowych (spadek o 2 tj. 2,1% mniej niż w 2012 roku) i 27 innych osób prowadzących zajęcia sportowe (wzrost o 9, tj. o 50 % więcej niż w 2012 roku). (Tabela 18).

²² Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

Tabela 18. Kluby sportowe, sekcje sportowe oraz kadra klubowa w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.

	2012	2014	2016	2018	2018/2012 (%)
kluby	52	42	51	49	-5,8
sekcje sportowe	87	78	87	86	-1,2
trenerzy	86	52	138	148	72,1
instruktorzy sportowi	94	87	96	92	-2,1
inne osoby prowadzące zajęcia sportowe	18	25	23	27	50,0

Źródło: GUS/BDL

Wg danych GUS kluby sportowe Gorzowa Wielkopolskiego liczyły w 2018 roku 5 250 członków i 4 989 ćwiczących. W obu przypadkach liczby te zwiększyły się w okresie 2012-2018: **liczba członków wzrosła o 47,1%, a ćwiczących –o 37,9%**. Większość ćwiczących w klubach sportowych stanowi młodzież do 18 roku życia – udział tej kategorii w ogóle ćwiczących w 2018 roku wynosił 78,6% i był o prawie połowę (49,1%) większy niż w 2012 r. Ponadto wyraźnie widoczne są dysproporcje płciowe ćwiczących – zdecydowana większość ćwiczących w klubach sportowych to mężczyźni. W 2018 roku kobiety stanowiły jedynie 26,4% ćwiczących. Również w kategorii ćwiczących do lat 18 dziewczęta stanowiły mniejszość, ich udział ukształtował się w 2018 roku na minimalnie wyższym poziomie niż ogółem i wynosił 28,4% (Tabela 19).

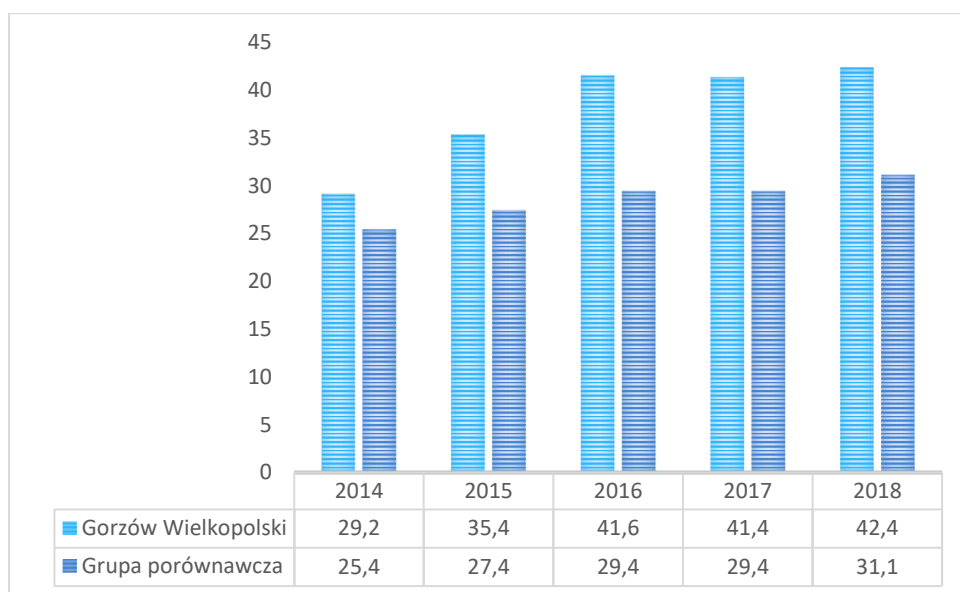
Tabela 19. Członkowie i ćwiczący w klubach sportowych w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.

	2012	2014	2016	2018	2018/2012 (%)
członkowie	3 570	3 621	5 152	5 250	47,1
ćwiczący ogółem	3 618	3 206	4 886	4 989	37,9
ćwiczący kobiety	986	1 067	1 441	1 318	33,7
ćwiczący do lat 18 ogółem	2 631	2 502	3 983	3 923	49,1
ćwiczący do lat 18 dziewczęta	774	939	1 276	1 115	44,1

Źródło: GUS/BDL

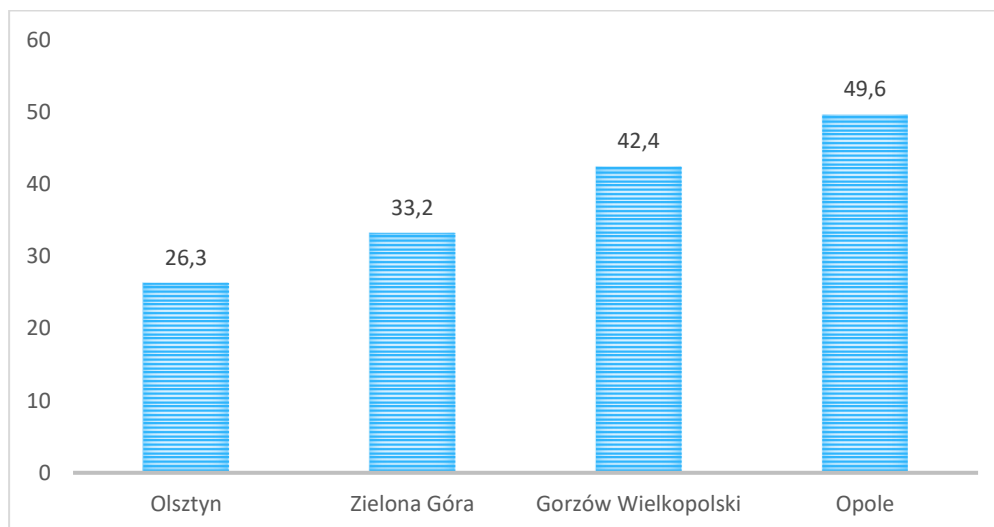
Liczba członków klubów sportowych na 1000 mieszkańców w okresie 2014 – 2018 w Gorzowie Wielkopolskim była większa od analogicznego wskaźnika dla grupy porównawczej (Wykres 50). Tempo wzrostu tej liczby dla Gorzowa było dużo większe niż dla grupy porównawczej (porównując rok 2014 i 2018 rok odpowiednio 45% oraz 22%). Wyższy wskaźnik w tym zakresie wśród wybranych do porównania miast zyskało tylko Opole, w którym przypada prawie 50 członków klubów sportowych na 1000 mieszkańców. Najniższy wskaźnik w tym aspekcie osiągnął Olsztyn mający blisko dwukrotnie mniej członków klubów sportowych niż zajmujące pierwsze miejsce Opole (Wykres 51).

Wykres 50. Liczba członków klubów sportowych na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz w grupie porównawczej.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

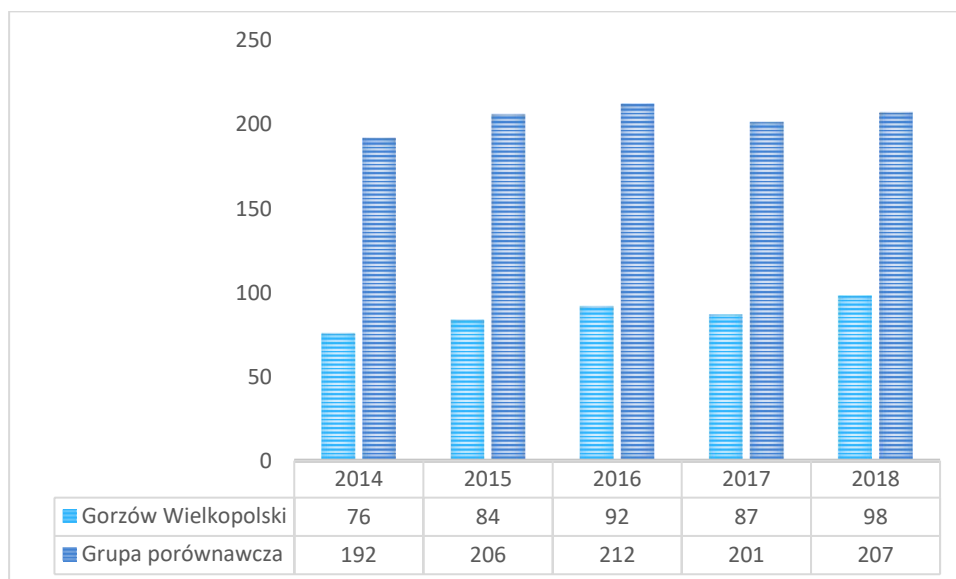
Wykres 51. Liczba członków klubów sportowych na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i w wybranych miastach grupy porównawczej.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

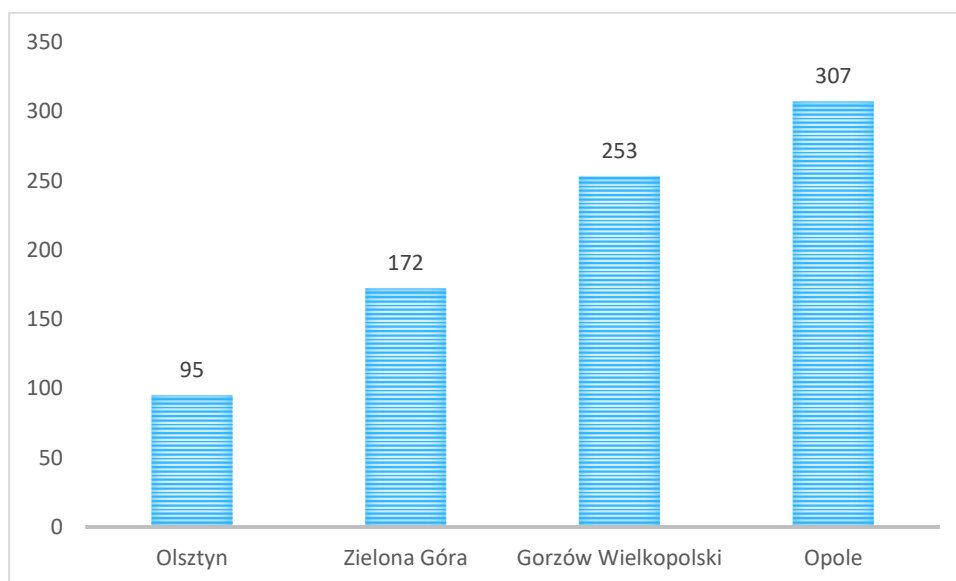
Pomimo wysokiej aktywności mieszkańców i klubów w zakresie sportu **poziom wydatków na kulturę fizyczną, sport i rekreację w przeliczeniu na 1 mieszkańca był w Gorzowie Wielkopolskim wyraźnie niższy od średniej w grupie porównawczej** (Wykres 52). W 2018 roku na 1 mieszkańca odnotowano 98 zł wydatku w tej kategorii, w grupie porównawczej wydatki wyniosły 207 zł na mieszkańca. Jeszcze większy dystans dzielił Gorzów Wielkopolski w tym zakresie od Zielonej Góry (253 zł) oraz Opola (307 zł) (Wykres 53).

Wykres 52. Wydatki na kulturę fizyczną, sport i rekreację na 1 mieszkańca.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Wykres 53. Wydatki na kulturę fizyczną, sport i rekreację na 1 mieszkańca w Gorzowie Wielkopolskim i w wybranych miastach grupy porównawczej.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

O potencjale Gorzowa Wielkopolskiego jako miejsca umożliwiającego aktywność fizyczną świadczą wyniki badania przeprowadzonego w 2015 roku przez Sponsoring Insight. Najczęstszą przeszkodą dla uprawiania sportu według ankietowanych był brak czasu (31%), choć niewiele mniej osób wskazało na fakt, że nie ma przeszkód ku temu (29%). **Najbardziej występującą przeszkodą ku podjęciu takiej aktywności był trudny dostęp do obiektów sportowych (1%) oraz niekorzystna pogoda (2%).**

Gorzowianie zostali również zapytani o to, jaki walor/obiekt turystyczno-przyrodniczy Miasta powinien służyć do jego promocji. **Wśród propozycji wysuniętych przez respondentów pojawiły się obiekty sportowe takie jak np. przystań wioślarsko-kajakowa czy CSR Słowianka.**

Największa grupa badanych (42%) odpowiedziała, że uprawia sport kilka razy w tygodniu. Niewiele mniej osób odpowiedziało, że w ogóle sportu nie uprawia. Co dziesiąty respondent przyznał, że uprawia sport raz w tygodniu lub rzadziej niż raz w tygodniu.

Gorzowianie zapytani o powody, dla których uprawiają sport wskazali głównie na **walory zdrowotne** (62%) oraz na to, że powoduje on lepsze samopoczucie (46%). Najrzadziej wskazywanymi powodami było spędzanie w ten sposób wolnego czasu z przyjaciółmi czy rodziną (4%) oraz chęć posiadania ładnej sylwetki/ dobrego wyglądu (18%).

Infrastruktura sportowa w Gorzowie Wielkopolskim

Gorzów Wielkopolski jako miasto dysponuje m.in. 4 stadionami o różnym przeznaczeniu, jeśli chodzi o uprawiane na nich dyscypliny sportowe, halą sportową, przystanią wioślarską. Wymienione poniżej obiekty są głównymi arenami rozgrywek oraz treningów zawodowych drużyn reprezentujących miasto. Ich działalność jest uzupełniana m.in. funkcjonowaniem boisk przyszkolnych i podobnych obiektów sportowych, na których oprócz zajęć wychowania fizycznego mogą odbywać się treningi oraz rozgrywki sportowe m.in. w ramach klubów szkolnych itp.(Tabela 20).

Tabela 20. Wykaz obiektów sportowych prowadzonych przez samorząd miasta z podstawowymi informacjami o stanie technicznym i wyposażeniu obiektów sportowych i towarzyszących.

Lp.	Obiekt	Właściciel/Zarządca	Wyposażenie obiektu sportowego
1.	Stadion im. Edwarda Jancarza ul. Kwiatowa 55, 66-400 Gorzów Wielkopolski	Ośrodek Sportu i Rekreacji	Obiekt wyposażony w oświetlony tor żużlowy, boisko piłkarskie niewymiarowe, trybuny na 15 024 miejsc siedzących i 2000 stojących, toalety stacjonarne oraz przenośne, szatnie, pomieszczenia socjalne, magazynowe, warsztatowe, administracyjne oraz parkingi.
2.	Stadion Piłkarski OSiR ul. Olimpijska 22 66-400 Gorzów Wielkopolski	Ośrodek Sportu i Rekreacji	Obiekt wyposażony w boiska piłkarskie: sztuczne z oświetleniem, boisko główne nieoświetlone wraz z trybunami (5 tys. miejsc, w tym 3 tys. siedzących) oraz naturalne niewymiarowe i nieoświetlone, toalety stacjonarne, szatnie, pomieszczenia socjalne, magazynowe, warsztatowe oraz administracyjne.
3.	Hala sportowa „ALFA” ul. Słowiańska 10 66-400 Gorzów Wielkopolski	Ośrodek Sportu i Rekreacji	Obiekt wyposażony w części sportowej w boisko, bieżnię tartanową, siłownię, zaplecze szatniowe oraz sanitarne.
4.	Stadion Piłkarski OSiR ul. Krasieńskiego 66-400 Gorzów Wielkopolski	Ośrodek Sportu i Rekreacji	Obiekt posiadający wymiarowe boisko piłkarskie z trawy naturalnej nieoświetlone wraz z trybunami
5.	Stadion lekkoatletyczny ul. Mickiewicza 66-400 Gorzów Wielkopolski	Ośrodek Sportu i Rekreacji	Obiekt wyposażony w wymiarowe naturalne boisko nieoświetlone, bieżnię biegową oraz rzutnie do pchnięcia kulą z mączki ceglastej, tartanowe (zużyte) zeskoki do skoku w dal, wzwyż.
6.	Przystań	Ośrodek Sportu	Obiekt wyposażony w salę ergometrów, siłownię, hangary,

	wioślarska ul. Fabryczna 175 66-400 Gorzów Wielkopolski	i Rekreacji	zaplecze szatniowe, sanitarne, slip, pomost pływający.
7.	Ośrodek Przywodny Nierzym 66-415 Kłodawa	Ośrodek Sportu i Rekreacji	Obiekt wyposażony w domki turystyczne typu Brda, siłownię na świeżym powietrzu, boiska do siatkówki plażowej. Ponadto plaża wraz z dostępem do jeziora.
8.	Obiekt sportowy „Kukuła” Ul. Czereśniowa	Miasto Gorzów Wielkopolski/ PUKS Maksymilian. MUKS Stilon	Obiekt wyposażony w pełnowymiarowe boisko piłkarskie o nawierzchni naturalnej zarządzane przez PUKS Maksymilian oraz cztery boiska do siatkówki plażowej zarządzane przez MUKS Stilon.
9.	Budynek KS Admira Wał Okrężny 32 66-400 Gorzów Wielkopolski	Miasto Gorzów Wielkopolski/ Klub Sportowy Admira	Trzy hangary ze sprzętem sportowym, siłownia, sala gimnastyczna, basenik kajakowy, biura, świetlica, sześć magazynów, pomieszczenia socjalne, cztery szatnie, toalety, kotłownia z piecem gazowym Vaillant , w pełni wyposażony warsztat.
10.	Ośrodek Kajakowy ul. Fabryczna 177 66-400 Gorzów Wielkopolski	Międzyszkolny Ośrodek Sportowy Obiekt jest własnością miasta, zarządzany przez MOS, a wyposażenie należy do KS G'POWER.	Dwa hangary na sprzęt kajakowy – stan dobry. Dwie siłownie wyposażone w odpowiedni sprzęt sportowy wymagają drobnego doposażenia. Salka z ergometrami kajakowymi.
11.	Sala bokserska ul. Kosynierów Gdyńskich 86 66-400 Gorzów Wielkopolski	Miasto Gorzów Wielkopolski/ Bokserski Klub Sportowy Orkan	Sprzęt specjalistyczny przeznaczony do treningu bokserskiego – ring – w stanie technicznym bardzo dobrym. Urządzenia bokserskie – worki, rękawice bokserskie – wykazują znaczne ślady zużycia. Stacjonarny zespół przyrządów – siłownia – wymaga naprawy, wymiany.
12.	SOSiR Karnin ul. Łagodzińska 2 66-400 Gorzów Wielkopolski	Miasto Gorzów Wielkopolski/ Stowarzyszenie Karnin	Obiekt wyposażony w dwie płyty piłkarskie o nawierzchni naturalnej z trybunami. Jedno z boisk jest oświetlone. Trybuny na około 250 osób.

Źródło: Urząd Miasta Gorzowa Wielkopolskiego.

Cele strategiczne, kierunki rozwoju sportu oraz turystyki Gorzowa Wielkopolskiego zostały zawarte w Strategii rozwoju sportu i turystyki Gorzowa Wielkopolskiego do 2026 roku, przyjętej Uchwałą Nr XXIII/291/2016 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z dnia 16 lutego 2016 r. W ramach tego dokumentu zostało określanych 5 głównych celów strategicznych, które następnie podzielone zostały na poszczególne priorytety, by możliwie najbardziej doprecyzować kierunki oraz działania zmierzające do popularyzacji i podnoszenia poziomu gorzowskiego sportu i uatrakcyjnienia oferty turystycznej miasta.

Poszczególne priorytety w ramach celów strategicznych zostały przedstawione poniżej. Należy zwrócić uwagę na szeroki zakres każdego z celów strategicznych odnoszących się nie tylko do kwestii popularyzacji sportu i turystyki, ale również np. pozyskaniu na ten cel konkretnych funduszy itp.

Cel strategiczny 1 – Rozwój sportu w Gorzowie Wielkopolskim

Priorytet 1 – Sport dla wszystkich

- Podniesienie aktywności fizycznej mieszkańców.
- Upowszechnianie sportu dzieci i młodzieży.
- Wzrost liczby organizowanych imprez sportowych dla mieszkańców.
- Wspieranie sportu osób niepełnosprawnych.

Priorytet 2 – Wysokie wyniki gorzowskich klubów sportowych

- Podniesienie wyników sportowych gorzowskich klubów i sportowców.
- Określenie zasad finansowego wspierania sportu profesjonalnego.
- Wysoki poziom szkolenia sportowego w sporcie dziecięcym i młodzieżowym.

Priorytet 3 – Infrastruktura sportowa

- Modernizacja istniejącej infrastruktury sportowej.
- Rozbudowa bazy sportowej o nowe, kluczowe obiekty.
- Skuteczne zarządzanie miejską infrastrukturą sportową.

Priorytet 4 – Promocja miasta przez sport

- Wysoki poziom identyfikacji mieszkańców ze sportem lokalnym – promocja do wewnątrz.
- Wzmocnienie wizerunku Gorzowa Wielkopolskiego jako ważnego ośrodka sportowego w regionie i w kraju – promocja na zewnątrz.
- Poprawa relacji między gorzowskimi klubami ze szczególnym uwzględnieniem środowisk kibicowskich.

Cel strategiczny 2 – Rozwój turystyki w Gorzowie Wielkopolskim

Priorytet 5 – Turystyka

- Kreowanie produktów turystycznych o wysokiej konkurencyjności
- Rozwój infrastruktury na potrzeby rozwoju turystyki w Gorzowie Wielkopolskim
- Informacja i promocja turystyczna Gorzowa Wielkopolskiego.
- Wdrożenie programu zajęć turystycznej edukacji regionalnej dla uczniów gorzowskich szkół.²³

Turystyka

Gorzów Wielkopolski jest miastem bazowym dla turystów chcących wypocząć na Pojezierzu Lubuskim i Myśliborskim. Potencjalnych turystów przyciągają walory krajobrazowe i możliwości wypoczynku, jakie te tereny posiadają: duża powierzchnia lasów, jezior i niezwykle malownicza rzeźba krajobrazu. Specyfika miasta sprawia również, że duże znaczenie w generowaniu ruchu turystycznego w mieście ma sport.

Ze względu na niską atrakcyjność turystyczną samego Gorzowa Wielkopolskiego konieczne jest wykreowanie nowej oferty turystycznej, która będzie wykorzystywała możliwości i potencjał miasta, jego nadrzeczny charakter oraz przygraniczne położenie. Wskazane jest również wykorzystanie jako

---

²³ Strategia rozwoju sportu i turystyki Gorzowa Wielkopolskiego do 2026 roku

atutu wielkości miasta, które nie aspiruje do miana dużych metropolii, a zachęca właśnie możliwością życia w stosunkowo niewielkiej, przyjaznej społeczności.²⁴

Wg danych GUS Miasto Gorzów Wielkopolski charakteryzowało się na tle województwa lubuskiego niską liczbą udzielonych noclegów w relacji do liczby mieszkańców. Gorzów Wielkopolski charakteryzował się jednocześnie wzrostem tego wskaźnika o 16,4% w okresie od 2012 do 2019 roku (Tabela 21).

Tabela 21. Liczba udzielonych noclegów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w powiatach województwa lubuskiego w 2012 i 2019 roku.

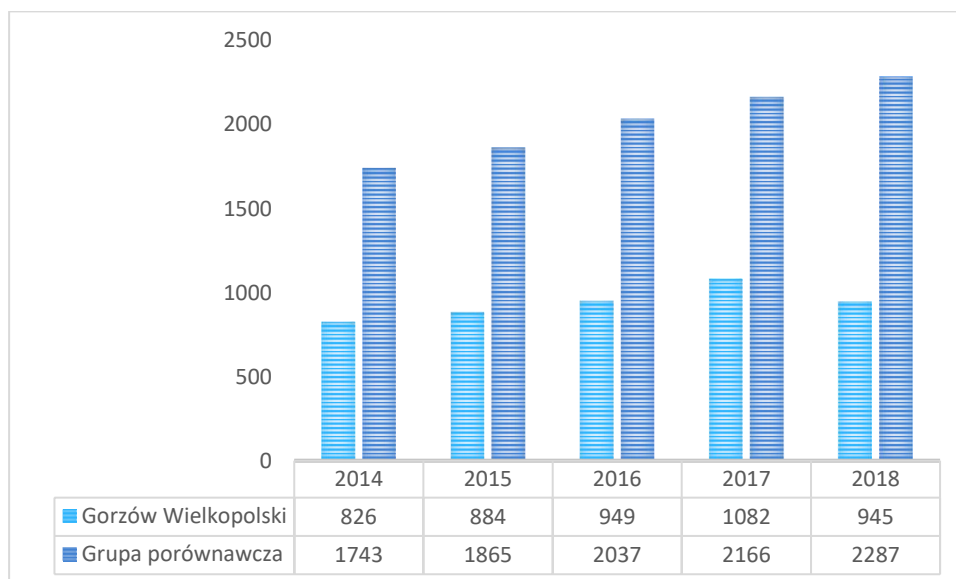
Powiat	2012	2019	2019/2012 (%)
Powiat słubicki	2 112	3 090	46,3
Powiat świebodziński	1 955	2 039	4,3
Powiat sulęciński	1 479	1 588	7,3
Powiat międzyrzecki	767	872	13,6
Powiat wschowski	747	791	5,9
Powiat strzelecko-drezdenecki	586	662	13,0
Powiat m. Zielona Góra	514	559	8,7
Powiat m. Gorzów Wielkopolski	473	550	16,3
Powiat krośnieński	360	420	16,8
Powiat zielonogórski	313	394	25,8
Powiat żagański	359	351	-2,2
Powiat gorzowski	446	341	-23,5
Powiat żarski	290	285	-1,5
Powiat nowosolski	198	145	-26,9

Źródło: GUS/BDL

Wskaźnik liczby udzielonych noclegów na 1000 mieszkańców w porównaniu Gorzowa Wielkopolskiego ze średnią dla miast wojewódzkich w kraju potwierdza **niski potencjał przyciągania turystów do miasta** (Wykres 54). W 2018 roku średnia dla grupy porównawczej była ponad dwukrotnie wyższa od wskaźnika notowanego dla miasta. Podobnie kształtowały się na tle grupy porównawczej wskaźniki miejsc noclegowych w realizacji do liczby ludności (Wykres 55).

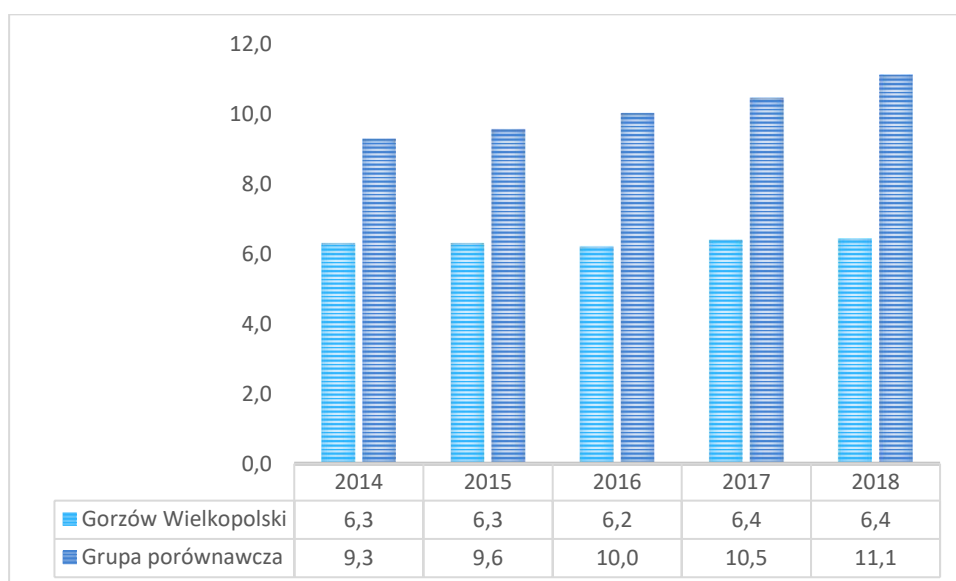
²⁴ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

Wykres 54. Liczba udzielonych noclegów na 1000 mieszkańców.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Wykres 55. Miejsca noclegowe w hotelach, motelach, pensjonatach i innych obiektach hotelowych na 1000 ludności.

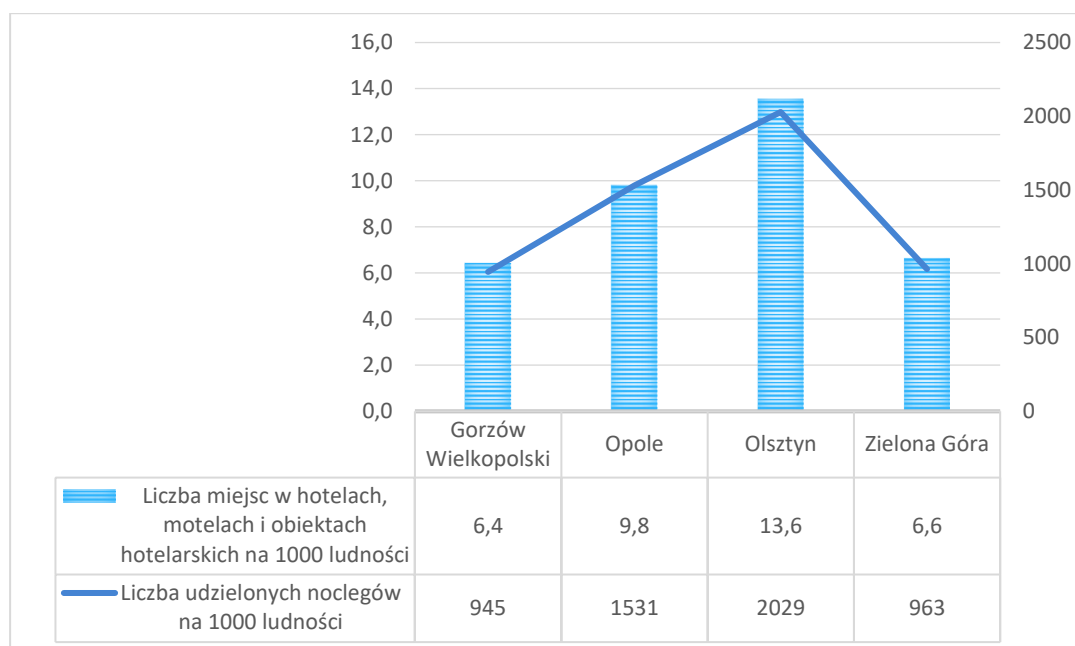

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Dane porównawcze Gorzowa Wielkopolskiego z wybranymi miastami wskazują na podobny potencjał noclegowy i przyciągania turystów do Zielonej Góry. Najwyższe wskaźniki udzielonych noclegów i miejsc noclegowych posiadał Olsztyn, wyższy od Gorzowa był również w Opolu (Wykres 56).

Wykres 56. Potencjał miejsc noclegowych oraz liczba udzielonych noclegów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i w wybranych miastach grupy porównawczej.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

2.7. Ochrona zdrowia.

Sieć publicznych i prywatnych ośrodków zdrowia funkcjonujących na terenie Gorzowa Wielkopolskiego zapewnia dogodny dostęp do usług ochrony zdrowia. Z uwagi na lokalizację w mieście szpitala wojewódzkiego oraz lądowiska ratownictwa medycznego, Gorzów Wielkopolski pełni również rolę ośrodka regionalnego w dziedzinie ochrony zdrowia. W obliczu zachodzących procesów demograficznych oraz zmieniających się potrzeb w zakresie specjalistycznej opieki zdrowotnej rola sektora zdrowia systematycznie wzrasta.²⁵

Według danych GUS w 2019 roku na terenie Gorzowa Wielkopolskiego znajdowały się 82 przychodnie (podmioty ambulatoryjne). W przychodniach w 2019 roku udzielono łącznie 607 924 porady w ramach podstawowej opieki zdrowotnej i 1 097 082 porady w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej. Liczba porad podstawowej i ambulatoryjnej opieki zdrowotnej podlegała w latach 2012-2019 fluktuacjom, przyjmując wartości minimalne w 2012 roku (550 093 porady podstawowej opieki zdrowotnej i 1 068 908 porad ambulatoryjnej opieki zdrowotnej) (Tabela 22).

Tabela 22. Przychodnie oraz porady lekarskie w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2012 (%)
przychodnie ogółem	81	78	79	82	83	87	84	82	1,2
podstawowa	550 093	583 074	620 937	618 209	622 126	613 373	629 610	607	10,5

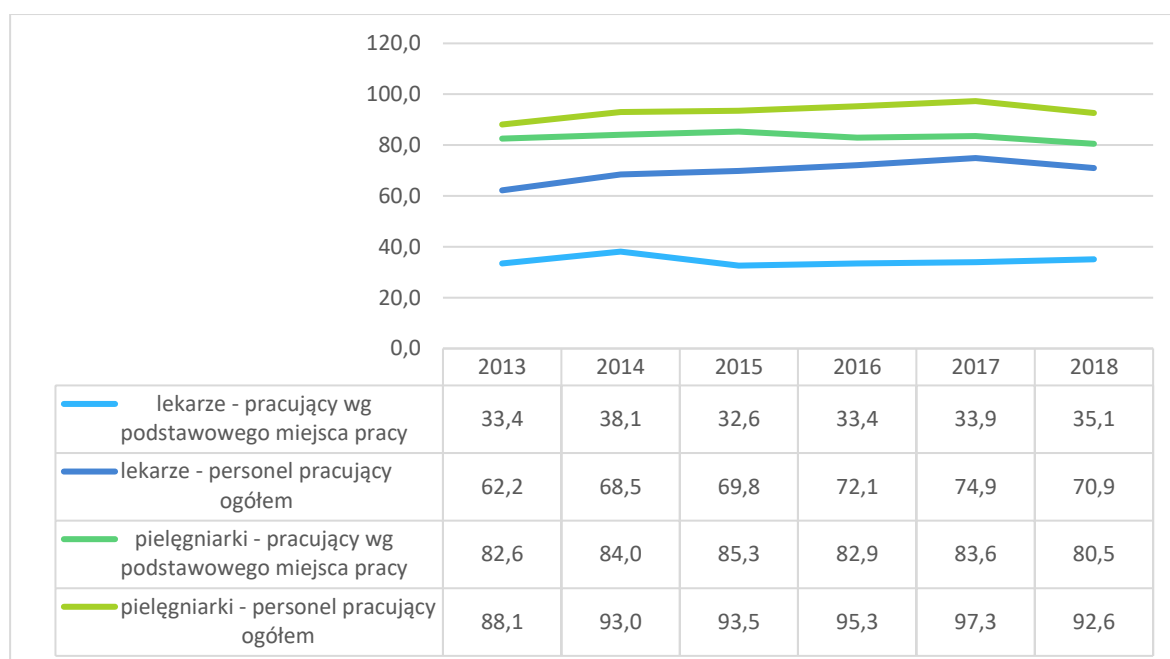
²⁵ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

opieka zdrowotna - porady									924
ambulatoryjna	1 068	1 130	1 176	1 182	1 186	1 167	1 169	1 097	2,6
opieka zdrowotna - porady	908	070	265	125	424	965	152	082	

Źródło: GUS/BDL

Dane GUS dotyczące personelu medycznego wskazują na stabilny poziom nasycenia miasta zarówno lekarzami, jak też pielęgniarkami i położnymi. W analizowanym okresie odnotowano z zastrzeżeniem, że od 2017 roku maleje nieznacznie liczba personelu medycznego, co obrazują wskaźniki liczby lekarzy oraz pielęgniarek w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców miasta (Wykres 57). Z poniższych danych nie jest możliwe odczytanie dłuższych trendów, niemniej jednak spadek wartości wskaźników odnoszących się do kadr medycznych w Gorzowie Wielkopolskim może być niepokojący.

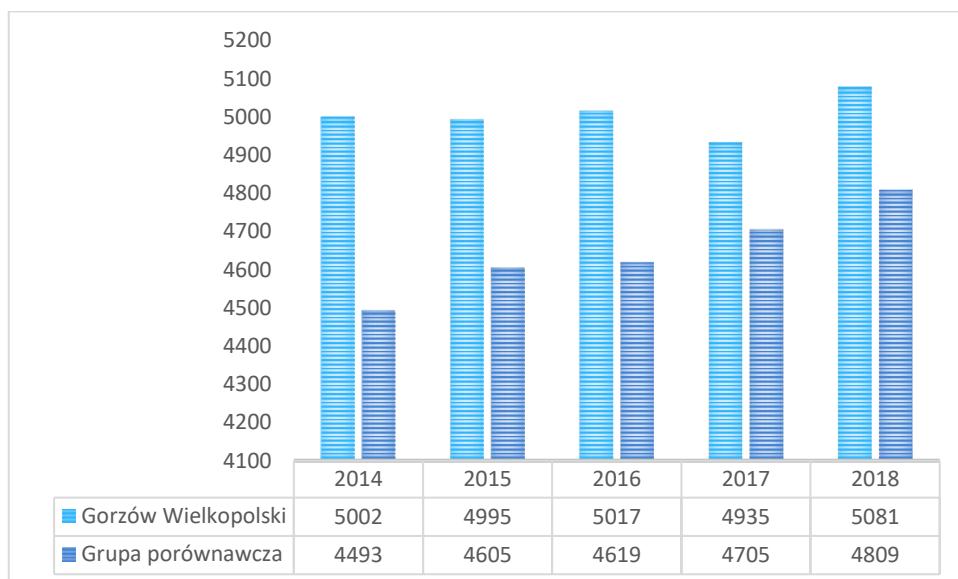
Wykres 57. Personel medyczny na 10 tys. mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2013 - 2018 roku.

Źródło: GUS/BDL

Gorzów Wielkopolski na tle grupy porównawczej charakteryzował się wyższymi wskaźnikami liczby udzielonych porad lekarskich na 1000 mieszkańców. W 2018 roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców miasta udzielono 5081 porad, przy średniej w grupie porównawczej wynoszącej 4809 porad. Na tle grupy porównawczej wskaźnik w mieście w kolejnych latach oscylował wokół podobnego poziomu ok. 5 tys. (Wykres 58). Warto dodać, że w Opolu udzielono mniej w porównaniu do Gorzowa Wielkopolskiego porad lekarskich w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (4365), a więcej niż w mieście w Zielonej Górze (5251) i Olsztynie (5362).

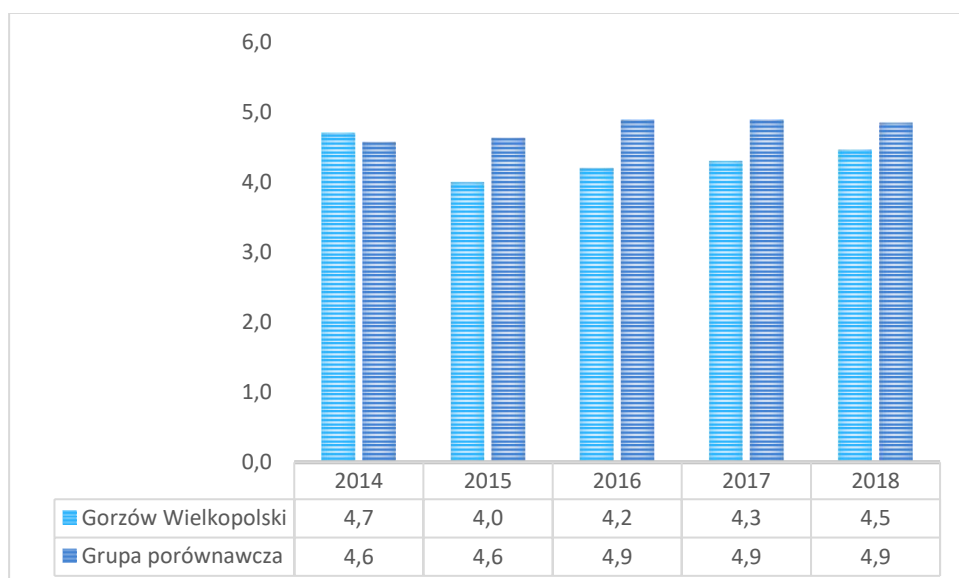
Wykres 58. Liczba udzielonych porad lekarskich na 1000 mieszkańców.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Gorzów Wielkopolski na tle grupy porównawczej charakteryzował się niższymi wskaźnikami liczby lekarzy i dentystów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w porównaniu do średniej dla grupy porównawczej (Wykres 59). Charakteryzował się on najniższymi wskaźnikami liczby lekarzy na 1000 mieszkańców spośród miast wybranych do porównania. Podobne, lecz nieco wyższe wskaźniki notowano w Zielonej Górze (4,8), ale wyraźnie wyższe były zarówno w Olszynie (7,2) jak też w Opolu (7,6).

Wykres 59. Liczba lekarzy i lekarzy dentystów pracujących wg podstawowego miejsca pracy na 1000 mieszkańców.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Podstawowym problemem, z którym zmagają się nie tylko miasto, ale cały region jest deficyt specjalistycznej kadry medycznej.

Czołową placówką opieki zdrowotnej w Gorzowie Wielkopolskim jest Wielospecjalistyczny Szpital Wojewódzki Sp. z o. o. W Szpitalu w ostatnich latach zainwestowano w Ośrodek Radioterapii, który skupia w jednym miejscu wszystkie poradnie związane z leczeniem onkologicznym. Ośrodek Radioterapii został dofinansowany ze środków Unii Europejskiej z Funduszu Europejskiego Programu Regionalnego. W lipcu 2019 r. otwarto bazę gorzowskiego oddziału Lotniczego Pogotowia Ratunkowego, który dotychczas miał tymczasową siedzibę w niewielkim kontenerze. Nowa baza to przede wszystkim nowoczesny hangar dla helikoptera, którego wyposażenie ułatwia szybki start śmigłowca. Budowa bazy kosztowała 9 mln PLN i była możliwa dzięki umowie między Miastem Gorzów Wielkopolski, a Urzędem Marszałkowskim Województwa Lubuskiego, dotyczącej wspólnego finansowania powyższej inwestycji.²⁶

Okolo 236 mln złotych kosztować będą kluczowe inwestycje w Wielospecjalistycznym Szpitalu Wojewódzkim w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2019 – 2024. Spowodują one podwojenie kontraktu z Narodowym Funduszem Zdrowia oraz znaczące zmiany warunków pobytu pacjentów i pracy całego zespołu placówki. Wszystkie inwestycje mają nie tylko poprawić jakość leczenia pacjentów i rozszerzyć wachlarz usług medycznych, ale też dać Spółce konkretne korzyści finansowe i oszczędności energetyczne. W ramach planu inwestycyjnego, którego realizacja już się rozpoczęła, będzie prowadzona termomodernizacja istniejących budynków szpitala. Dzięki realizacji planu inwestycyjnego zwiększy się liczba sal centralnego bloku operacyjnego, zmienią się warunki opieki nad dziećmi. Ma też powstać Centrum Geriatrii.

Zarząd szpitala planuje sukcesywnie wyposażać placówkę w nowoczesny sprzęt i aparaturę medyczną, a obecnie posiadane urządzenia diagnostyczne wymieniać zgodnie z zapotrzebowaniem i najnowszymi technologiami. Zamierza inwestować w infrastrukturę informatyczną i dostosowywać ją do zmieniających się wymagań związanych z cyfryzacją w ochronie zdrowia.

Jedną z kluczowych inwestycji jest już w trakcie realizacji. Od 9 września 2019 r. trwa budowa nowego pawilonu dla Oddziału Anestezjologii i Intensywnej Terapii (OIOM), Kliniki Hematologii Uniwersytetu Zielonogórskiego oraz Banku Komórek Macierzystych. Wartość inwestycji jest szacowana na 44 mln złotych. Jej zakończenie jest planowane na II połowę 2021 r.

Pomieszczenia opuszczone przez Oddział Anestezjologii i Intensywnej Terapii zostaną przebudowane. Powstaną tam dodatkowe sale zabiegowe centralnego bloku operacyjnego.

W II kwartale 2022 r. działalność ma rozpocząć Centrum Geriatrii. To odpowiedź na problemy starzejącego się społeczeństwa. Specjalnie dla seniorów szpital rozszerzy swoją ofertę usług medycznych.

Centrum będzie się zajmowało przede wszystkim diagnostyką demencji przy wykorzystaniu najbardziej zaawansowanych metod (m.in. badania laboratoryjne, USG tętnic, angiografia CT, MRI, scyntygraficzne badania mózgu SPECT, badania neurologiczne przy użyciu PET/CT). Po przeprowadzeniu niezbędnych badań diagnostycznych pacjenci będą poddawani leczeniu i rehabilitacji obejmującej także wspomagające leczenie geriatryczne, farmakologiczne leczenie zaburzeń pamięci, indywidualne i grupowe leczenie pamięci i terapię zajęciową. Opieka będzie realizowana w formie poradni, opieki dziennej, w domu pacjentów, a także w warunkach stacjonarnych.

---

²⁶ Sprawozdanie z realizacji Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Gorzowa Wlkp. 2010-2020 za 2019 r.

Centrum Geriatrii będzie prowadziło działalność edukacyjną (szkolenia, poradnictwo, tworzenie bezpiecznych warunków w domu i indywidualnych planów opieki) skierowaną do opiekunów osób starszych.²⁷

2.8. Edukacja.

Gorzów Wielkopolski jest miastem stałego i dynamicznego rozwoju szkolnictwa. Znajdują się tu placówki zapewniające wszechstronne kształcenie dzieci i młodzieży oraz umożliwiające doksztalcanie osobom dorosłym. Wiele placówek współpracuje z zagranicznymi szkołami oraz realizuje specjalne programy kształcenia. Miasto zakłada i prowadzi publiczne przedszkola, szkoły oraz inne placówki oświatowe, wymienione w ustawie prawo oświatowe.

Od 1 września 2017 r. rozpoczęto reformę systemu edukacji, która docelowo wprowadziła: 8-letnią szkołę podstawową, 4-letnie liceum ogólnokształcące, 5-letnie technikum, 3-letnią szkołę branżową I stopnia, 2-letnią szkołę branżową II stopnia oraz zlikwidowała gimnazja. Spowodowało to w całym kraju zmiany dotyczące funkcjonowania szkół.²⁸

Wg danych zawartych w Vademecum Samorządowca 2019 w Gorzowie Wielkopolskim od 2016 roku wzrosła liczba szkół podstawowych, (co związane jest z reformą szkolnictwa na poziomie ogólnopolskim). Wśród szkół ponadgimnazjalnych w roku szkolnym 2018/19 zauważyć można zwiększenie się liczby branżowych szkół I stopnia, które wcześniej nazywane były szkołami zawodowymi, przy jednoczesnym zmniejszeniu liczby liceów ogólnokształcących. Wg danych Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Gorzowa Wielkopolskiego liczba publicznych liceów ogólnokształcących od lat jest stała. Jest to 7 szkół dla młodzieży i 2 dla dorosłych.

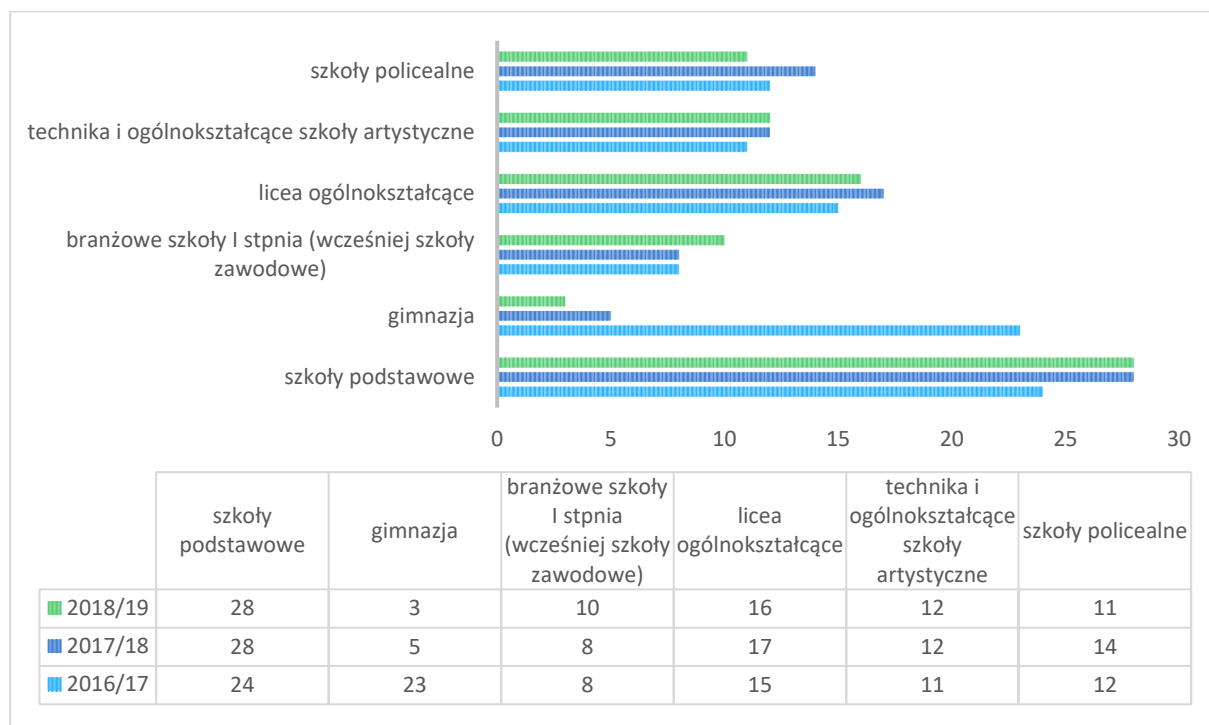
Utrzymana została, względem ostatniego porównywanego roku szkolnego, liczba techników oraz ogólnokształcących szkół artystycznych (Wykres 60).

---

²⁷ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

²⁸ J.w.

Wykres 60. Liczba szkół ze względu na ich typ w Gorzowie Wielkopolskim.

Źródło: Statystyczne Vademecum Samorządowca 2019, Urząd statystyczny w Zielonej Górze.

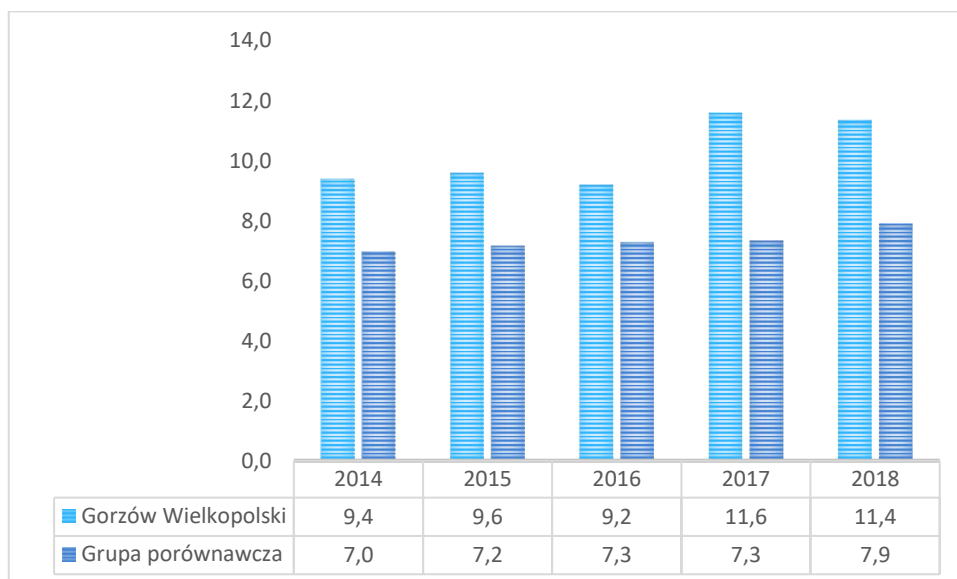
Opieka żłobkowa i przedszkolna .

Zainteresowanie rodziców opieką żłobkową w Gorzowie Wielkopolskim jest wysokie i znacznie przewyższa liczbę miejsc w placówkach. W ostatnich latach dochodziło do sytuacji, że już po kilku dniach podań składanych w placówkach było więcej, niż miejsc. W 2016 r. zabrakło miejsc dla 190 maluchów, w 2017 r. dla 318. W 2018 r. na 233 miejsca wpłynęło aż 607 podań, co sprawiło, że aż 374 dzieci nie mogło zostać objętych opieką żłobkową. W mieście funkcjonują 4 żłobki publiczne, 6 żłobków niepublicznych, 6 niepublicznych klubów dziecięcych oraz 2 dziennych opiekunów.²⁹

Dane porównawcze wskazują na rosnący stosunek miejsc w żłobkach do liczby dzieci w wieku od 0 do 2 lat (Wykres 61). W 2018 roku w Gorzowie Wielkopolskim było to jednak 11,4%, co oznacza **istotny deficyt w tym zakresie, pomimo faktu, że dostępność do miejsc żłobkowych w mieście była wyższa od średniej w grupie porównawczej.** Dla uzupełnienia porównania warto dodać, iż dostępność do miejsc żłobkowych w 2018 r. kształtowała się w Zielonej Górze na podobnym poziomie (11,4%), podobnie jak w Opolu (11,9%) i była wyższa od dostępności notowanej w Olsztynie (zaledwie 5,5%).

²⁹ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

Wykres 61. Stosunek liczby miejsc w żłobkach do liczby dzieci w wieku od 0 do 2 lat (%).

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Gorzów Wielkopolski cechuje się wyższymi spośród analizowanych jednostek wartościami wskaźnika opisującego liczbę dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego przypadającą na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat (Tabela 23). W 2018 roku na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat do przedszkoli, punktów przedszkolnych i oddziałów przedszkolnych uczęszczało 950 dzieci. Niższe okazały się średnie dla wszystkich pozostałych jednostek: kraju (873 dzieci), województwa (851 dzieci) i powiatu (793 dzieci).

Warto zauważyć także, że we wszystkich analizowanych jednostkach wskaźnik przyjmował w 2018 roku wartości znacznie wyższe niż w 2012 roku, choć dynamika przyrostu była zróżnicowana i wahała się od najniższej 16,4% w Gorzowie Wielkopolskim, 24,9% w województwie, 25,3% w kraju do 33,7% w powiecie gorzowskim.

Tabela 23. Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat w latach 2012-2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
POLSKA	697	741	794	842	811	847	873
LUBUSKIE	681	727	779	832	787	821	851
Powiat gorzowski	593	630	685	737	692	697	793
Gorzów Wielkopolski	816	868	897	928	905	952	950

Źródło: GUS/BDL

Dobrą sytuację Gorzowa Wielkopolskiego w zakresie opieki przedszkolnej potwierdza wskaźnik liczby dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na jedno miejsce w placówce (Tabela 24). W 2018 roku wskaźnik dla miasta wynosił 0,77, co oznacza, że miejsc było więcej niż dzieci.

Podobnie było w skali kraju i województwa. Jedynie w powiecie gorzowskim sytuacja była minimalnie mniej korzystna – na jedno miejsce w placówce przypadało 1,01 dzieci. Pozytywnym zjawiskiem jest fakt, że we wszystkich jednostkach wskaźnik przyjmował w 2018 roku wartości niższe niż w 2012 roku, co oznacza, że **stałe przybywa miejsc w placówkach wychowania przedszkolnego.**

Uczestnicy spotkania warsztatowych podkreślali, że w Gorzowie Wielkopolskim deficyt miejsc w przedszkolach związany jest z ich rozmieszczeniem w przestrzeni miasta. Większym popytem cieszą się bowiem przedszkola, które znajdują się blisko miejsc pracy.³⁰

Pomimo iż wskaźnik dla miasta wynosił 0,77, jednak lista dzieci oczekujących na placówki miejskie w każdym roku znacznie przekracza liczbę miejsc, którymi dysponuje miasto. W roku szkolnym 2020/2021 zabrakło 74 miejsca dla dzieci 3. letnich. Ogółem na liście oczekujących na placówkę znajdowało się 88 osób (stan na wrzesień 2020). W naborze 2019/2020 zabrakło 47 miejsc, a dla 25 dzieci utworzono dodatkowy oddział. W naborze 2018/2019 zabrakło 96 miejsc dla oczekujących utworzono dwa oddziały na 50 miejsc przy Szkole Podstawowej nr 21 należące do Przedszkola Miejskiego nr 30. Z powyższych danych wynika, że wolnymi miejscami dysponują przedszkola niepubliczne, które z uwagi na wysokie opłaty nie są w pełni wykorzystane³¹.

Tabela 24. Dzieci w wieku 3-5 lat przypadające na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego w latach 2012-2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
POLSKA	1,31	1,24	1,17	1,12	1,01	0,94	0,89
LUBUSKIE	1,29	1,20	1,15	1,12	1,01	0,94	0,89
Powiat gorzowski	1,62	1,43	1,33	1,33	1,23	1,12	1,01
Gorzów Wielkopolski	1,08	1,02	1,00	0,96	0,86	0,79	0,77

Źródło: GUS/BDL

Według danych z Urzędu Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w ostatnich latach zainteresowanie rodziców edukacją przedszkolną wzrosło. Miasto Gorzów sukcesywnie zwiększało liczbę miejsc, w celu zaspokojenia potrzeb rodziców i ich dzieci. Popyt na instytucjonalną opiekę przedszkolną systematycznie zwiększa się i nie wynika jedynie z obecnych trendów demograficznych, ale także **ze znacznie zwiększającej się liczby obcokrajowców zamieszkujących w mieście.** Ważnymi czynnikami wpływającymi na decyzje rodziców, są także zmieniające się nastawienie społeczne, prowadzące do zwiększenia akceptacji takiej formy opieki nad dziećmi oraz sytuacja rodzinna i finansowa. W mieście funkcjonuje 29 publicznych placówek przedszkolnych, w tym 1 przedszkole specjalne oraz 11 przedszkoli niepublicznych, w tym 1 specjalne oraz 1 oddział przedszkolny. W grudniu 2019 r. oddany został punkt przedszkolny dla 25. dzieci, utworzony przy Przedszkolu Miejskim nr 2.

W celu zwiększenia zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej w ostatnich latach sukcesywnie zwiększono zatrudnienie specjalistów w gorzowskich przedszkolach. We wszystkich placówkach przedszkolnych realizowane są godziny terapii logopedycznej. Aktualnie na jeden oddział przedszkolny przypada 1 godzina logopedy. W części placówek terapię logopedyczną prowadzą nauczyciele przedszkoli, posiadający dodatkowe uprawnienia. W pozostałych placówkach zatrudniono logopedów z zewnątrz.

Według danych z Urzędu Miasta Gorzowa Wielkopolskiego zapotrzebowanie na miejsca w przedszkolach utrzyma się na podobnym poziomie w przyszłości. Można zakładać zapotrzebowanie na miejsca na poziomie ok. 1100 do 1200 w danym roczniku. Prognozy

³⁰ Źródło: Raport z warsztatów strategicznych w Gorzowie Wielkopolskim, czerwiec/lipiec 2020 r., Instytut Badawczy IPC

³¹ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, (dane uzyskane z Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Gorzowa Wielkopolskiego).

demograficzne wskazują, że w perspektywie do 2029 roku liczba dzieci w wieku przedszkolnym może się zmniejszyć o około 10%. Jednocześnie te prognozy nie uwzględniają rosnącej liczby cudzoziemców, którzy coraz liczniej przybywają na teren województwa lubuskiego i miasta. Według danych Urzędu ds. Migracji Wojewoda Lubuski wydał (wg stanu na lipiec 2020 roku) pozwolenie pobytu dla 18 777 cudzoziemców, z czego najliczniejszą grupą były osoby narodowości Ukraińskiej (9195, źródło: <https://migracje.gov.pl/>). Spośród tej liczby większość stanowiły osoby młode, w przedziale wieku od 20 do 39 roku życia (10269 osób). Dla powodzenia integracji istotne są następujące czynniki: jak najwcześniejsze rozpoczęcie działań integracyjnych wobec nowych przybyszów, dostosowanych do lokalnej lub regionalnej specyfiki oraz przekonanie lokalnych społeczności o potrzebie ich podejmowania.³² Nie bez znaczenia dla przyszłej polityki społecznej miasta jest więc zabezpieczenie miejsc w sferze edukacji i wychowania także dla cudzoziemców. W tym celu do przedszkoli w Gorzowie Wielkopolskim przyjmowane są dzieci cudzoziemców (aktualnie w Systemie Informacji Oświatowej w przedszkolach publicznych i niepublicznych jest ogółem 71 dzieci cudzoziemców, a w szkołach publicznych i niepublicznych 346).

Problem deficytu miejsc w przedszkolach zostanie złagodzony po otwarciu przedszkola na Osiedlu Europejskim, ulokowanego w istniejącym budynku, którego pomieszczenia zostaną dostosowane do pełnienia funkcji przedszkola. Będzie ono spełniać warunki przedszkola publicznego, prowadzone przez osobę prywatną. W roku szkolnym 2021/2022 dzieci rozpoczną w nim swoją edukację.

Według danych GUS w 2018 roku sieć szkół podstawowych w Gorzowie Wielkopolskim tworzyło 28 placówek, do których uczęszczało łącznie 9 971 uczniów (Tabela 25). Liczba placówek w mieście w 2018 r. w porównaniu do 2012 r. wzrosła o 1/3 (wzrost o 7 placówek, tj. o 33,3%), a liczba uczniów szkół podstawowych wzrosła o ponad połowę, (o 52,8%), co związane jest z reformą edukacji (likwidacja gimnazjów). Współczynnik skolaryzacji brutto (stosunek wszystkich osób uczących się w szkołach podstawowych do osób w wieku 7-12 lat) wyniósł w 2018 roku 101,07, co oznacza, że jest więcej osób uczących się w szkołach podstawowych niż dzieci w wieku 7-12 lat, a prawdopodobnie wynika to z faktu, że w gorzowskich szkołach uczą się również osoby z okolicznych gmin.

Tabela 25. Szkoły podstawowe, uczniowie i absolwenci w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018/2012 (%)
ogółem	21	21	22	23	24	28	28	33,3%
uczniowie	6 526	6 749	7 284	8 061	7 523	8 660	9 971	52,8%
absolwenci	1 071	1 008	1 085	996	976	-	-	

Źródło: GUS/BDL

W trosce o wzrost bezpieczeństwa i poprawę standardów nauczania, **każdego roku przeprowadzane są remonty i modernizacje obiektów oświatowych**. Miasto sukcesywnie poddaje termomodernizacji obiekty użyteczności publicznej, w tym przede wszystkim obiekty oświatowe. W ramach projektów unijnych w ostatnich latach termomodernizacji podlegały budynki: Przedszkola Miejskiego nr 4, Żłobka Miejskiego nr 3, Miejskiego Przedszkola Integracyjnego nr 9, Zespołu Szkół nr 13, IV Liceum Ogólnokształcącego, Zespołu Szkół Budowlanych i Samochodowych, a także obiekt przy ul. Walczaka,

³² Źródło: Rozwiązania instytucjonalne stosowane w obszarze obsługi imigrantów w wybranych krajach Unii Europejskiej Mikołaj Pawlak, Mirosław Bieniecki, Instytut Spraw Publicznych

w którym mieści się Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Gorzowie Wielkopolskim.

W ostatnich latach (2018-2019) Miasto zainwestowało w **budowę 5 siłowni zewnętrznych** na terenie Szkoły Podstawowej nr 2, Szkoły Podstawowej nr 6, Zespołu Szkół nr 12, Zespołu Szkół Technicznych i Ogólnokształcących oraz Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 16. Największą inwestycją w latach 2018 - 2019 jest rozbudowa Zespołu Szkół Gastronomicznych o salę konferencyjną wraz z zapleczem gastronomicznym. Z budżetu obywatelskiego przy IV LO powstało od podstaw nowoczesne oświetlone boisko wielofunkcyjne wraz z alejkami i ławkami wokół, boisko wielofunkcyjne przy SP nr 7 przy ul. Estkowskiego, boisko na terenie Miejskiego Przedszkola Integracyjnego nr 27 przy ul. Śląskiej, mini boisko przy Przedszkolu Miejskim nr 3 przy ul. Słonecznej 11 oraz dokonano kompleksowej modernizacji wraz z wymianą odwodnienia i wymianą nawierzchni na boisku zlokalizowanym na terenie SP nr 1.

W celu zaspokojenia zbiorowych potrzeb na wszystkich poziomach edukacji **sukcesywnie dokonywana jest likwidacja barier architektonicznych**. Placówki oświatowe, w których prowadzone są remonty na bieżąco dostosowują pomieszczenia do potrzeb niepełnosprawnych. W 2020 r. oddano do użytku windę w Zespole Szkół Specjalnych nr 14.

Obecnie w Gorzowie Wielkopolskim od kilkunastu lat realizowany jest dla uczniów klas drugich szkół podstawowych program **Powszechna Nauka Pływania „Każde dziecko w Gorzowie Wielkopolskim umie pływać”**, który cieszy się bardzo dużą popularnością.

W trosce o kształtowanie postaw i zachowań prozdrowotnych we wszystkich szkołach realizowany jest **program profilaktyki**, w ramach którego propagowane są nawyki zdrowego stylu życia, metody radzenia sobie ze stresem oraz wskazywane są negatywne skutki sięgania po używki. W szkołach prowadzone są warsztaty dla uczniów z zakresu udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej.

Uczniowie biorą udział w Olimpiadzie Wiedzy o Żywieniu. Za działania na rzecz propagowania zdrowego stylu życia, szkoły uzyskują certyfikat Szkoły Promującej Zdrowie. W tym zakresie placówki oświatowe ściśle współpracują z pielęgniarkami szkolnymi. Uczniowie gorzowskich szkół byli objęci projektem „Profilaktyka stomatologiczna dzieci i młodzieży z terenu miasta Gorzowa Wlkp.”

Rozwija się współpraca z klubami sportowymi, w szczególności w szkołach, w których funkcjonują oddziały sportowe i mistrzostwa sportowego, w zakresie prowadzonego szkolenia sportowego w dyscyplinach: pływanie, wioślarstwo, kajakarstwo, piłka wodna, lekkoatletyka, piłka nożna, piłka koszykowa, piłka siatkowa, piłka ręczna

Podejmowane są działania zwiększające bezpieczeństwo w obiektach szkolnych, 35 gorzowskich szkół wyposażono w monitoring wizyjny.³³

Na terenie miasta według danych GUS w roku 2018 znajdowało się 10 liceów ogólnokształcących dla młodzieży i 6 liceów ogólnokształcących dla dorosłych (Tabela 26). W 2018 roku do szkół dla młodzieży uczęszczało 2 207 uczniów, zaś ukończyło je 661 osób. Zarówno liczba uczniów, jak i absolwentów liceów ogólnokształcących w mieście zmniejszyła się w latach 2012-2018. Spadek liczby uczniów w 2018 r. w porównaniu do 2012 r. wyniósł -10,7%, zaś absolwentów -27,4%.

---

³³ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

Natomiast do liceum ogólnokształcącego dla dorosłych w 2018 roku uczęszczało 1 256 osób, tj. o 13,3% więcej niż w 2012 roku, a ukończyło je 158 absolwentów (o 25,4% więcej niż w 2012 r.).

Tabela 26. Licea ogólnokształcące, uczniowie i absolwenci w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018/2012 (%)
dla młodzieży								
ogółem	11	11	10	9	9	10	10	-9,1
uczniowie	2 472	2 296	2 231	2 152	2 131	2 151	2 207	-10,7
absolwenci	910	867	792	727	681	703	661	-27,4
dla dorosłych								
ogółem	5	6	6	6	6	7	6	20,0
uczniowie	1 109	1 225	1 111	979	926	988	1 256	13,3
absolwenci	126	165	247	268	244	191	158	25,4

Źródło: GUS/BDL

W Gorzowie Wielkopolskim według danych GUS w 2018 roku działało 11 techników oraz 3 specjalne szkoły zawodowe (Tabela 27). W 2018 roku w szkole na poziomie technikum uczyły się 2 794 osoby, tj. porównywalnie do 2012 roku (minimalny spadek – 1,62%), a ukończyło je 584 osoby, tj. o 8,75% mniej niż w 2012 roku (640 absolwentów). Z kolei liczba uczniów w placówkach zasadniczych szkół zawodowych (ZSZ) w Gorzowie podlegała w latach 2012-2018 wahaniom. W 2012 roku było to 905 osób, w latach kolejnych ich liczba zmniejszała się – do poziomu 188 uczniów w 2018 roku. Fluktuacje dotyczyły również liczby absolwentów. W roku 2018 ZSZ ukończyło 222 absolwentów. W przypadku szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy liczba uczniów w 2018 roku ukształtowała się na poziomie 46 osób, zaś absolwentów – 5 osób.

Tabela 27. Szkolnictwo zawodowe, uczniowie i absolwenci w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018/2012 (%)
technikum								
ogółem	10	10	10	10	10	11	11	10,0
uczniowie	2 840	2 864	2 754	2 719	2 718	2 780	2 794	-1,6
absolwenci	640	610	650	612	585	584	584	-8,8
zasadnicza szkoła zawodowa								
ogółem	6	6	6	6	6	0	0	-100,0
uczniowie	905	836	832	791	739	440	188	-79,2
absolwenci	298	300	211	233	230	205	222	-25,5
szkoła specjalna przysposabiająca do pracy zawodowej								
ogółem	1	1	1	1	1	1	3	200,0
uczniowie	48	36	36	28	26	34	46	-4,2
absolwenci	6	16	7	9	12	4	5	-16,7

Źródło: GUS/BDL

Publiczne placówki kształcenia zawodowego w Gorzowie Wielkopolskim oferują kształcenie w 61 różnych zawodach. Najwięcej zawodów wchodzi w skład obszaru administracyjno-usługowego

(14 zawodów). **Najbogatszą ofertę posiadają technika**, które w ostatnich latach kształciły uczniów w 26 zawodach, z czego najczęściej w obszarze administracyjno-usługowym i elektryczno-elektronicznym i mechanicznym. Zasadnicze szkoły zawodowe (od 1 września 2017 r. szkoły branżowe) kształciły w 19 zawodach, aktualnie w 26 zawodach, najczęściej o profilu mechanicznym. Niepubliczne placówki kształcenia zawodowego oferowały możliwość kształcenia w 19 różnych zawodach, najwięcej zawodów wchodziło w skład obszaru medyczno-społecznego (9). Łącznie jednostki kształcenia zawodowego oferowały kształcenie w 62 zawodach. Najczęściej reprezentowały one obszar administracyjno-usługowy (16 zawodów). Na drugim miejscu znalazł się obszar medyczno-społeczny z 11 zawodami, głównie nauczonymi w jednostkach niepublicznych. Aktualna oferta edukacyjna skierowana do uczniów kształcących się w placówkach o profilu zawodowym jest dość mocno zróżnicowana, zarówno, jeśli chodzi o wybór zawodu w konkretnym obszarze, jak i ofertę poszczególnych placówek, która jest najbogatsza w przypadku szkół technicznych. **Obecnie trwają intensywne prace modelujące sieć szkolnictwa zawodowego.** W Gorzowie Wielkopolskim w szkołach o profilu zawodowym kształci się przede wszystkim w zawodach z obszaru usługowego oraz medyczno-społecznego. 20 zawodów było nauczanych w więcej niż 1 placówce, w przypadku pozostałych 42 zawodów odnotowano je w ofercie pojedynczych szkół. Kierunek kształcenia w zawodzie technik usług kosmetycznych w swojej ofercie posiadało 7 szkół policealnych, aktualnie 6. W ofercie 5 szkół znajdował się zawód technika informatyka oraz w 4 szkołach technika administracji. Zawód opiekuna medycznego był nauczany w 4 szkołach policealnych. W obszarze administracyjno-usługowym znajdowało się najwięcej zawodów, których oferta znajdowała się w więcej niż 1 placówce oświatowej. Zjawisko multiplikowania oferty nauczania pomiędzy poszczególnymi jednostkami oświatowymi może oznaczać w niedalekiej przyszłości nasycenie rynku pracy pracownikami wyspecjalizowanymi w zawodach związanych z takimi branżami, co z kolei pod znakiem zapytania postawi zasadność prowadzenia tak szerokiej oferty w określonych branżach w placówkach kształcenia zawodowego. Z drugiej jednak strony, biorąc pod uwagę prawdopodobne zmiany w strukturze wiekowej ludności, w tym rosnącą populację osób w zaawansowanym wieku, kształcenie młodzieży w zawodach związanych z ofertą usług i towarów skierowane do takiej grupy społecznej może stanowić odpowiedź na potencjalne deficyty w określonych branżach (medycznej, opiekuńczej, itp.). Powielanie **oferty edukacyjnej skutkuje często problemami szkół w naborze odpowiedniej liczby uczniów oraz objawia się swego rodzaju rywalizacją placówek o ucznia.** Podjęto działania w zakresie modelowania sieci szkół zawodowych z uwzględnieniem kierunków deficytowych oraz potrzeb pracodawców w regionie. Ostatnie lata przyniosły zmiany w strukturze absolwentów poszczególnych typów szkół ponadpodstawowych. **Szczególnie widoczny był wzrost udziału w ogólnej liczbie absolwentów osób kończących naukę w technikach oraz szkołach branżowych i równoczesne zmniejszanie się udziału w strukturze absolwentów liceów ogólnokształcących.** Wzrost w obrębie techników był spowodowany między innymi migracją uczniów, którzy w wyniku zmian nie mogli podjąć nauki w liceach profilowanych. Wzrost w obrębie szkół zawodowych odbył się natomiast nieco na przekór, pomimo często stereotypowego **postrzegania szkół zawodowych jako „szkoły negatywnego wyboru”** oraz promowania szkół ogólnokształcących jako placówek lepiej przygotowujących do przyszłej pracy zawodowej. Aby utrzymać podobny trend z pewnością przydatne będą wszelkie **działania promocyjne skierowane do uczniów szkół podstawowych oraz ich rodziców w celu budowania pozytywnego wizerunku tego profilu kształcenia.** Szczególnie warto również kierować odpowiednie aktywności do grupy kobiet, bowiem nadal stanowią one mniej niż połowę wszystkich osób uczących się w placówkach o profilu zawodowym w Gorzowie Wielkopolskim.

Miasto zdecydowało się utworzyć centrum kształcenia zawodowego i ustawicznego pod nazwą „Centrum Edukacji Zawodowej i Biznesu”. Przedsięwzięcie polega na utworzeniu w byłym Zespole Szpitalnym przy ul. Warszawskiej nowoczesnego zespołu średnich szkół zawodowych (Zespołu Szkół Budowlanych i Samochodowych im. Mikołaja Kopernika, Zespołu Szkół Mechanicznych im. Zesłańców Sybiru oraz Centrum Kształcenia Zawodowego), opartego na synergii szkół z pracodawcami (dualny system kształcenia) i nastawionego na nauczanie nie tylko zawodów poszukiwanych przez obecny rynek pracy, ale także proaktywne wybieranie kierunków kształcenia przydatnych w przyszłości. Elementem przedsięwzięcia jest zakup nowoczesnego wyposażenia i sprzętu, służącego praktycznej nauce zawodu. W koncepcję funkcjonowania Centrum będą włączone komponenty rozwijania kreatywności technicznej, wynalazczości i postawy przedsiębiorczej. Głównym założeniem jego działalności jest zindywidualizowane, a nie schematyczne podejście do edukacji zawodowej.

Poprzez wdrożenie działań projektowych nastąpi przeniesienie kształcenia zawodowego z odległych od siebie dzielnic do ścisłego centrum miasta. Dzięki temu poprawi się dostępność komunikacyjna szkół w ramach nowo utworzonego CEZiB-u, w efekcie młodzież szkolna będzie miała ułatwiony dostęp do edukacji, co jest szczególnie istotne w przypadku uczniów zamieszkujących poza miastem. Dodatkowym rezultatem osiągniętym w wyniku realizacji projektu, będzie wzrost prestiżu kształcenia zawodowego, a tym samym zwiększenie zainteresowania tą formą edukacji wśród uczniów szkół podstawowych oraz ich rodziców.

Centrum Edukacji Zawodowej i Biznesu będzie kształcić w formach szkolnych i ustawicznych oraz przeprowadzać egzaminy potwierdzające kwalifikacje w zawodzie w 6 obszarach: budowlanym, stolarskim, mechanicznym, automotive, TSL, uzupełniającym, w 30 zawodach, 39 zawodowych kursach kwalifikacyjnych oraz kursach umiejętności zawodowych.

Zagospodarowanie opuszczonych budynków szpitalnych na potrzeby szkół zawodowych, które przeniesione zostaną do CEZiB-u z różnych części miasta, wpłynie na podniesienie jakości pracy pozostałych placówek prowadzących kształcenie zawodowe na terenie Gorzowa Wielkopolskiego, ponieważ zostaną im przekazane zwalniane budynki - odpowiednio Zespołowi Szkół Mistrzostwa Sportowego oraz Zespołowi Szkół Elektrycznych, w celu utworzenia nowoczesnych pracowni do praktycznej nauki zawodu kształcenia w szeroko pojętej branży IT.

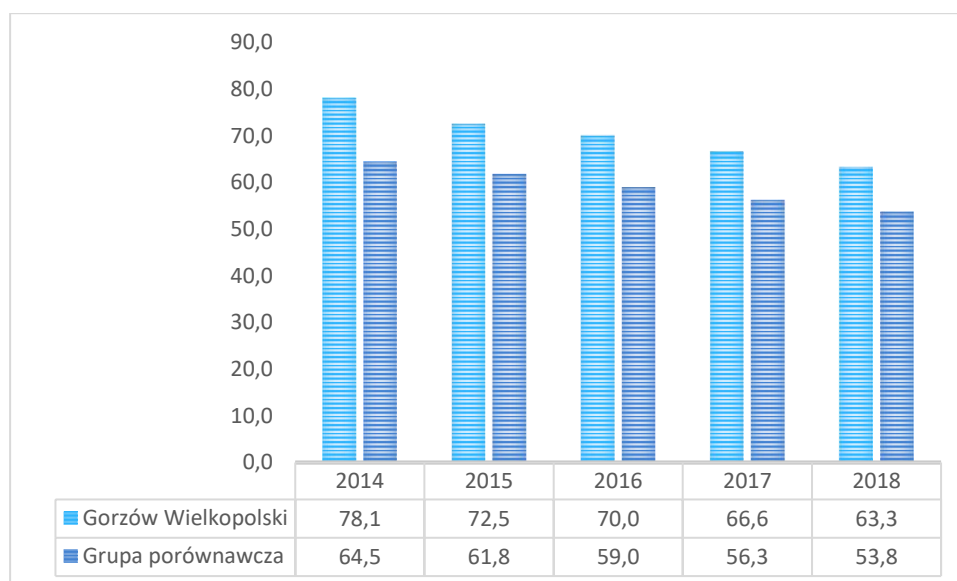
Projekt jest inwestycją strategiczną nie tylko dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego, ale również dla całego województwa lubuskiego.³⁴

Analizę sfery edukacji Gorzowa Wielkopolskiego uzupełniają dane na tle grupy porównawczej. Porównując w latach 2014-2018 liczbę absolwentów szkół średnich w przeliczeniu na 1000 mieszkańców należy zauważyć, że dla Gorzowa Wielkopolskiego była ona wyższa niż dla grupy porównawczej w całym porównywanym okresie. Dodatkowo uwidaczniała się tendencja spadkowa dla liczby absolwentów szkół średnich w ogóle – zarówno w odniesieniu do Gorzowa Wielkopolskiego jak i grupy porównawczej (Wykres 62).

---

³⁴ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

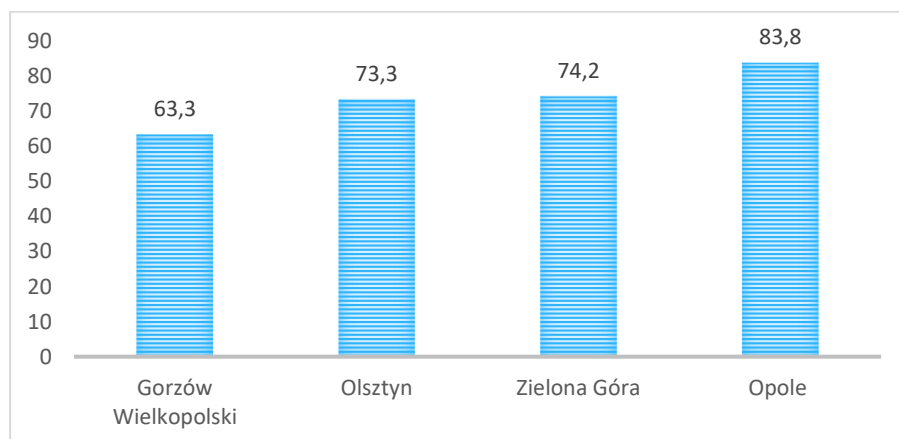
Wykres 62. Liczba absolwentów szkół średnich w ostatnich pięciu latach w przeliczeniu na 1000 mieszkańców dla Gorzowa Wielkopolskiego oraz dla grupy porównawczej.

Źródło: www.systemanaliz.pl/

Porównując wskaźnik opisujący liczbę absolwentów szkół średnich w Gorzowie Wielkopolskim przypadającą na 1000 mieszkańców w 2018 roku do analogicznego wskaźnika dla innych, wybranych miast grupy porównawczej widać wyraźnie, że liczba ta była najniższa. Najwyższy poziom tego wskaźnika odnotowało Opole – na 1000 mieszkańców przypadało blisko 84 absolwentów szkół średnich (Wykres 63).

Wykres 63. Liczba absolwentów szkół średnich w ostatnich pięciu latach w przeliczeniu na 1000 mieszkańców dla Gorzowa Wielkopolskiego oraz dla wybranych miast grupy porównawczej (2018 rok).

Źródło: www.systemanaliz.pl/

Szkolnictwo wyższe

Największą uczelnią w Gorzowie Wielkopolskim jest Akademia im. Jakuba z Paradyża (AJP), która od roku akademickiego 2016/2017 zmieniła status (wcześniej Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa). W mieście działają także: Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej AWF im. E. Piaseckiego w Poznaniu, Wyższa Szkoła Biznesu w Gorzowie Wielkopolskim (WSB) oraz Wyższa Szkoła Zawodowa, kształcąca

na kierunku ratownictwo medyczne. Do niedawna (do października 2018 roku) funkcjonował tutaj również Zamiejscowy Wydział Społeczno-Ekonomiczny Uniwersytetu Szczecińskiego.

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim (dawniej PWSZ). Obecnie w Uczelni funkcjonuje pięć wydziałów: Administracji i Bezpieczeństwa Narodowego, Ekonomiczny, Humanistyczny, Techniczny, Turystyki i Nauk o Zdrowiu, w ramach których funkcjonują katedry i zakłady. Studenci mogą kształcić się na kierunkach studiów licencjackich, inżynierskich i magisterskich, z obszaru nauk technicznych, humanistycznych, społecznych oraz nauk medycznych i nauk o zdrowiu, a są to: automatyka i robotyka, mechanika i budowa maszyn, inżynieria bezpieczeństwa, informatyka, energetyka, zarządzanie, finanse i rachunkowość, logistyka, filologia polska, filologia (język angielski, język niemiecki), turystyka i rekreacja, pedagogika, pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, komunikacja medialna i społeczna, pielęgniarstwo, bezpieczeństwo narodowe, administracja, kryminologia stosowana. Kolejne kierunki są w procedurze przygotowawczej, są to ratownictwo medyczne oraz inżynieria medyczna. W styczniu 2019 r. Akademia uzyskała prawa do doktoryzowania w dyscyplinie językoznawstwo. Obecnie procedowany jest kolejny wniosek o nadanie uprawnień do doktoryzowania w zakresie mechaniki i budowy maszyn,³⁵ a także został złożony przez AJP wniosek w zakresie bezpieczeństwa narodowego.

Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wielkopolskim Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu kształci przede wszystkim na kierunku wychowania fizycznego, studia I i II stopnia stacjonarne oraz niestacjonarne. Ponadto studiować tam można na kierunku fizjoterapia, a od 2010 r. na studiach I stopnia i od 2016 r. na studiach II stopnia. W 2016 r. uruchomiono nowy kierunek - dietetykę.

Wyższa Szkoła Biznesu w Gorzowie Wielkopolskim (WSB). jest najstarszą niepubliczną uczelnią w województwie lubuskim, powstała w 1997 r. WSB kształci studentów na 3-letnich studiach I stopnia o profilu praktycznym na kierunku zarządzanie oraz prawo i finanse w biznesie (w trakcie 3 lat student kończy dwie specjalności połączone w moduły; oferta specjalnościowa jest konsultowana ze środowiskiem gospodarczym i dzięki temu odpowiada na zapotrzebowanie lokalnych pracodawców), a także 2-semestralnych studiach podyplomowych (w ofercie ponad 20 specjalności).

WSB kształci także w obszarach, które borykają się z deficytami wyspecjalizowanej kadry, a są istotne dla gospodarki i funkcjonowania miasta, jak choćby w obszarach HR, rachunkowości, kadr i płac, specjalności z zakresu TSL i zarządzania produkcją, jakością oraz projektami, szkolenia dla administracji samorządowej, kursy mediatorskie, kursy językowe Lingua Academia, specjalistyczne kursy Polskiego Języka Migowego, kursy języka polskiego dla obcokrajowców.

Przy Uczelni działa Lubuskie Centrum Arbitrażu i Mediacji - mediatorzy z Centrum rozwiązują spory o charakterze gospodarczym, a także Rada Biznesu, grupująca pod egidą WSB przedstawicieli najważniejszych przedsiębiorców w mieście, wskazująca potrzeby pracodawców wobec szkolnictwa wyższego, w tym kompetencje i profile zawodowe absolwentów, a nawet włączające przedsiębiorców – ekspertów w swoich dziedzinach – do procesu kształcenia profesjonalnego na studiach pierwszego stopnia i podyplomowych oraz kursach i szkoleniach prowadzonych przez WSB³⁶.

---

³⁵ <https://www.ajp.edu.pl>

³⁶ Wyższa Szkoła Biznesu w Gorzowie Wielkopolskim

Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego „MEDYK” (CKZiU) jest szkołą policealną, z wieloletnią tradycją. Placówka od 1955 r. kształci w zawodach medycznych, paramedycznych oraz osiąga wysokie wyniki nauczania. CKZiU jest szkołą publiczną i bezpłatną. Nauka w szkole trwa, w zależności od kierunku kształcenia, od jednego do dwóch i pół roku. Zajęcia dydaktyczne prowadzone są w systemie dziennym i zaocznym.

Szkoła posiada obecnie bogatą ofertę edukacyjną na kierunkach medycznych: (Technik Farmaceutyczny, Technik Masażysta, Opiekun Medyczny, Technik Elektroradiologii, Technik Sterylizacji Medycznej); społeczno – opiekuńczych (Terapeuta Zajęciowy, Opiekun w Domu Pomocy Społecznej, Asystent Osoby Niepełnosprawnej, Opiekunka Dziecięca, Opiekunka Środowiskowa), paramedycznych (Technik Usług Kosmetycznych, Florysta, Technik BHP) oraz oferuje Klasyfikacyjne Kursy Zawodowe.³⁷

We wrześniu 2019 r. odbyły się rozmowy pomiędzy Marszałek Województwa Lubuskiego, CKZiU „Medyk” oraz Akademią im. Jakuba z Paradyża dotyczące udostępnienia przez „Medyk” pomieszczeń dydaktycznych dla AJP, celem kształcenia kadry pielęgniarskiej. Gorzowski „Medyk” to jednostka samorządu województwa, kształcąca w zawodach około medycznych. Wcześniej kształcono tam także na kierunku pielęgniarstwo. Teraz kierunek pojawił się w ofercie AJP.

Również we wrześniu 2019 r. Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim podpisała porozumienie z Wielospecjalistycznym Szpitalem Wojewódzkim w Gorzowie Wielkopolskim, na mocy którego studenci kierunku pielęgniarskiego mają zapewnione praktyki zawodowe w gorzowskiej lecznicy, a uczelnia zobowiązana została do kształcenia kadr. Porozumienie między szpitalem a uczelnią ma stać się remedium na brak pielęgniarek.

Dokument jest zobowiązaniem stron m.in. do wspólnego podejmowania przedsięwzięć popularyzujących problematykę zdrowia publicznego, w tym organizowania konferencji i seminariów praktycznych, publikowania wspólnych artykułów naukowych i monografii naukowych poświęconych tej tematyce.

Lecznica będzie miała wpływ na opracowywanie i konsultowanie programu studiów i systemu rekrutacji kandydatów na kierunek pielęgniarstwo, organizowanie procesu kształcenia, w tym kształcenia praktycznego, a także konsultowanie metod oceny wyników nauki, użytych narzędzi ewaluacji oraz metod oceny pracy Akademii, związanych z kierunkiem pielęgniarstwo.

W efekcie porozumienia, za kilka lat tzw. średni personel medyczny lecznicy zasilą absolwenci pielęgniarstwa tej uczelni.

AJP uruchomiło nowy kierunek pielęgniarski w roku akademickim 2020/2021. Na przygotowanie studiów potrzeba było ok. 4 mln PLN, w tym 1,5 mln PLN na ten cel pochodzi z budżetu województwa lubuskiego.

System edukacji w mieście pełni ważną rolę w kreowaniu potencjału kadrowego lokalnego rynku pracy. W dalszej części opracowania przedstawiono m. in. opinie przedsiębiorców nt. potencjałów i deficytów miasta w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej, z których wynika, że obecna i przyszła dostępność i jakość kadr na rynku pracy to kluczowy czynnik konkurencyjności.

---

³⁷ <https://ckziumedyk.pl/>

W powyższym kontekście ważne jest wspieranie potencjału kadr. Niemala w tym rola zarówno systemu kształcenia zawodowego, jak też uczelni wyższych.

Do najważniejszych projektów realizowanych przez Akademię im. Jakuba z Paradyża w zakresie wzmacniania potencjału kadr rynku pracy należy zaliczyć:

- projekt **„Rozwój kadr dla sektora usług dla biznesu w Gorzowie Wielkopolskim”- projektowanie samochodów solarnych i elektrycznych** - celem projektu jest rozwój kadr dla sektora usług dla biznesu zakładający obowiązkową współpracę z przedsiębiorstwami w dostosowanie i realizację programów kształcenia do potrzeb społeczno-gospodarczych. Przedsięwzięcie zostało zakwalifikowane do finansowania przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju;
- projekt **„StreetLAIT – System zdalnej kontroli infrastruktury oświetleniowej z wykorzystaniem analizy obrazu i analityki predykcyjnej”** - celem projektu jest przeprowadzeniu prac B+R w zakresie metod rozpoznawania obrazu i analityki predykcyjnej do zdalnej detekcji awarii oraz oceny czasu życia źródeł światła w miejskiej infrastrukturze oświetleniowej. Przedsięwzięcie realizowane w partnerstwie z firmą BD Polska z siedzibą w Warszawie. Projekt uzyskał dofinansowanie w ramach RPO Lubuskie 2020;
- projekt **„Hybrydowy system inteligentnej diagnostyki modeli prognostycznych”** realizowany w partnerstwie z firmą BD Polska z siedzibą w Warszawie. Projekt zakwalifikowany do finansowania przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju;
- projekt **„Akademia 2.0 – rozwój AJP w Gorzowie Wielkopolskim”** – celem projektu jest podniesienie kompetencji osób uczestniczących w edukacji na poziomie wyższym, odpowiadających potrzebom gospodarki, rynku pracy i społeczeństwa. Przedsięwzięcie zakwalifikowane do finansowania przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju;
- projekt **„Międzypokoleniowa edukacja”**, którego celem jest podniesienie niezbędnych na rynku pracy kompetencji kluczowych oraz umiejętności uniwersalnych przez uczniów szkół podstawowych (10-14 lat) oraz osób powyżej 65 roku życia w zakresie rozumienia i wykorzystania technologii ICT. Przedsięwzięcie zakwalifikowane do finansowania przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju;
- projekt **„Kompleksowy program rozwoju AJP w Gorzowie Wielkopolskim = WYSOKA JAKOŚĆ KSZTAŁCENIA + WYKWALIFIKOWANE KADRY DLA GOSPODARKI”** - cel główny projektu to kompleksowy program wsparcia AJP, który zostanie osiągnięty poprzez realizację następujących modułów: programów kształcenia, podnoszenia kompetencji, zarządzania oraz dodatkowo obejmujący kadrę kierowniczą i administracyjną. Przedsięwzięcie zakwalifikowane do finansowania przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju;
- projekt **„Uniwersytet Młodego odkrywcy”** - celem nadrzędnym projektu jest rozbudzenie zainteresowań poznawczych uczniów klas 1-3 naukami ścisłymi, przyrodniczymi oraz technicznymi z wykorzystaniem nauczania opartego na osobistym doświadczaniu, testowaniu i eksperymentowaniu. Przedsięwzięcie zakwalifikowane do finansowania przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju;
- projekt **„Lubuska Inicjatywa Integracji Cudzoziemców (LIIC)”**, w ramach którego AJP realizowała kursy języka polskiego dla cudzoziemców, kursy integracji dzieci cudzoziemskich z dziećmi polskimi, Laboratorium młodego naukowca oraz kursy w zakresie podnoszenia kompetencji nauczycieli w zakresie pracy z dziećmi cudzoziemskimi. Projekt uzyskał dofinansowanie w ramach Funduszu Azylu, Migracji i Integracji. W województwie lubuskim

za realizację projektu odpowiedzialny był Wojewoda Lubuski pełniący rolę Lidera projektu we współpracy z AJP – Partnerem projektu;

- projekt „**Modernizacja kształcenia zawodowego w Powiecie Gorzowskim**” - celem projektu jest poprawa jakości kształcenia zawodowego w Powiecie Gorzowskim poprzez podniesienie poziomu wiedzy i kompetencji uczniów i nauczycieli szkół zawodowych, uczestniczących w kursach, szkoleniach i stażach/praktykach zawodowych oraz zintegrowanie kształcenia zawodowego z rynkiem pracy. Projekt uzyskał dofinansowanie w ramach RPO Lubuskie 2020;
- projekt „**Zawodowcy w Gorzowie 2.0.**” – projekt realizowany w partnerstwie, beneficjentem jest Miasto Gorzów Wielkopolski. Zadaniem AJP i partnerów jest opracowanie i przeprowadzenie wspólnie z otoczeniem społeczno-gospodarczym zagadnień z zakresu źródeł odnawialnych, modelowania problemów i optymalizacji rozwiązań, programowania nowoczesnych aplikacji, nowoczesnych technologii sieciowych, nowoczesnych urządzeń i systemów mechatronicznych. Projekt realizowany w ramach RPO Lubuskie 2020.

Ponadto w AJP prowadzone są prace dotyczące następujących przedsięwzięć:

- **Pracownią badań nad wyzwaniem społecznym Miasta Gorzowa Wielkopolskiego.** Pracownia stanowiłaby zaplecze ekspercko-badawcze, prowadzące przy wsparciu miasta badania społeczne ilościowe i jakościowe, wykonujące analizy eksperckie, propagujące dobre praktyki odpowiadające na potrzeby miasta i jego mieszkańców. Efekty pracy zespołu mogłyby być pomocne lokalnym decydentom w podejmowaniu działań na rzecz zwiększenia jakości życia mieszkańców miasta.
- **Centrum Rozwoju Innowacji i Technologii**, które powstało aby podnieść możliwość praktycznej współpracy miasta oraz otoczenia gospodarczego z ośrodkami naukowo-badawczymi oraz żeby zapewnić rozwój nowoczesnych technologii w Gorzowie Wielkopolskim. Powołanie Centrum umożliwiłoby realizację innowacyjnych prac badawczo-rozwojowych zgodnych z potrzebami miasta i regionu oraz z otoczeniem gospodarczym. Innowacyjne rozwiązania dla przemysłu są korzystane nie tylko dla obecnie funkcjonujących przedsiębiorców, ale również dla przyszłych inwestorów. Utworzenie Centrum zapewne przyczyni się także do uatrakcyjnienia oferty dla osób, które migrują w poszukiwaniu zatrudnienia w innowacyjnych branżach. Planując działalność Centrum uwzględniono m. in. obszary:
  - a) zastosowań informatyki oraz sztucznej inteligencji w rozwiązaniach dla gospodarki,
  - b) digitalizacji procesów,
  - c) optymalizacji i automatyzacji procesów przemysłowych,
  - d) budowy rozwiązań „Smart-city”,
  - e) bezpieczeństwa danych m. in. z wykorzystaniem technik satelitarnych,
  - f) alternatywnych źródeł energii,
  - g) innowacyjnych technologii w zakresie energetyki oraz jakości środowiska.

W kraju **jest coraz mniej młodych ludzi, którzy mogliby i chcieliby podjąć studia**. Demograficzny trend spowodował, że większość szkół wyższych traci studentów, w niektórych spadek liczby studiujących osób jest bardzo wysoki. W całej Polsce liczba osób studiujących spadła w ciągu ostatniej dekady o około 30 procent. Przoduje w tym Gorzów Wielkopolski. **Liczba studentów**

publicznych szkół wyższych w ciągu dekady spadła w Gorzowie Wielkopolskim o 70 procent i jest to największy spadek w Polsce.

W 2018 r. w mieście studiowało około 3 tysięcy studentów, podczas gdy 10 lat temu było to ponad 10,5 tysiąca (Tabela 28).³⁸

Tabela 28. Liczba studentów na uczelniach w Gorzowie Wielkopolskim.

Uczelnia	Studenci 2006/2007	Studenci 2016/2017
Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim	5404	2066
Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wielkopolskim AWF im. E. Piaseckiego w Poznaniu	1414	665
Wyższa Szkoła Biznesu w Gorzowie Wielkopolskim	1082	118

Źródło: na podstawie danych z uczelni i Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze.

Najbogatsza oferta kierunków studiów występuje we wspomnianej wyżej, największej uczelni wyższej funkcjonującej w Gorzowie Wielkopolskim, Akademii im. Jana z Paradyża.

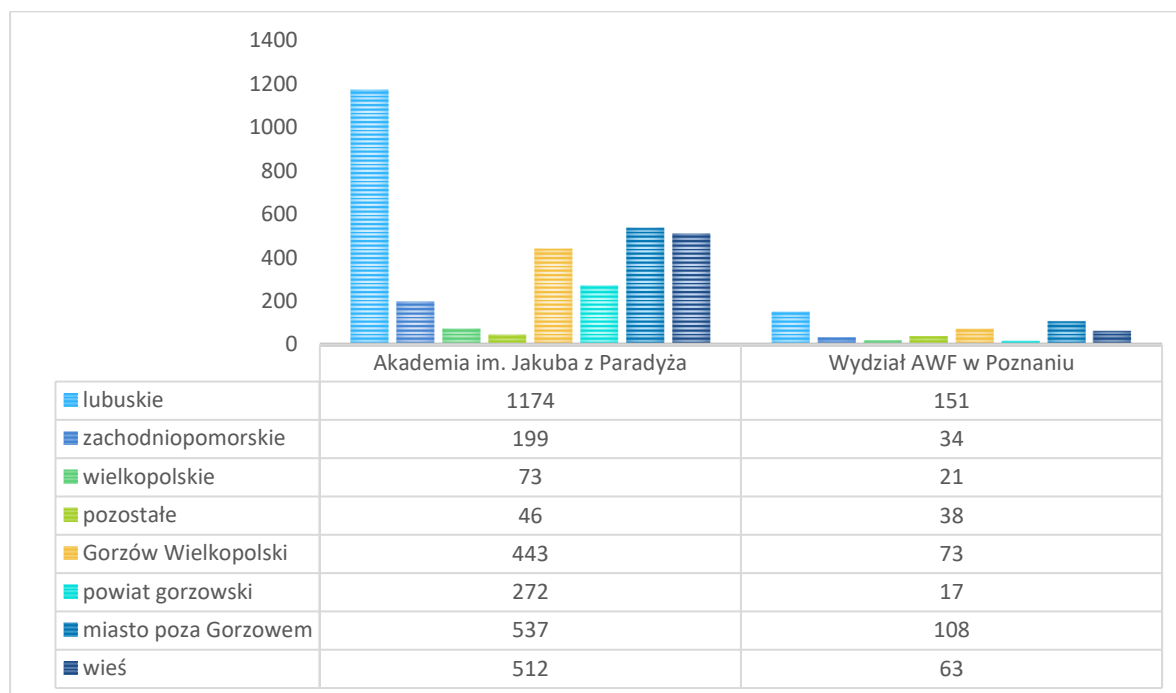
Aby odpowiedzieć na pytania, jaki jest zasięg oddziaływania gorzowskich szkół wyższych na otoczenie, zebrano dane nt. pochodzenia studentów dwóch najważniejszych szkół wyższych z Gorzowa Wielkopolskiego (Wykres 64). Zdecydowana większość studentów dwóch największych uczelni w mieście pochodzi z terenów województwa lubuskiego (76,32%), z tego z Gorzowa Wielkopolskiego 29,72%, a z terenu powiatu gorzowskiego 16,65%. Oznacza to, że **prawie połowa, tj. 46,37% studentów rekrutuje się z miasta lub jego najbliższego otoczenia.** W przypadku miast z województwa lubuskiego na największej gorzowskiej uczelni, tj. Akademii im. Jakuba z Paradyża najwięcej osób studiujących pochodziło z Międzyrzecza (46 osób), Drezdenka (43), Kostrzyna nad Odrą (37), Strzelec Krajeńskich (29), Skwierzyny (24), Dobiegniewa (23), Sulęcina (23). Z miast województwa wielkopolskiego najwięcej studentów pochodziło z Krzyża Wielkopolskiego (14), z miast z województwa zachodniopomorskiego z Myśliborza (36), Barlinka (32), Dębna (21), Choszczna (8), Pełczyc (8). Dla porównania z Poznania i Szczecina pochodziło zaledwie po jednej osobie. Również 1 osoba pochodziła z Zielonej Góry.³⁹

Wśród studentów dwóch największych uczelni 33,1% stanowili mieszkańcy obszarów wiejskich, 29,7% Gorzowa Wielkopolskiego, 37,2% innych miast, głównie z najbliższych okolic (Wykres 65).

³⁸ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

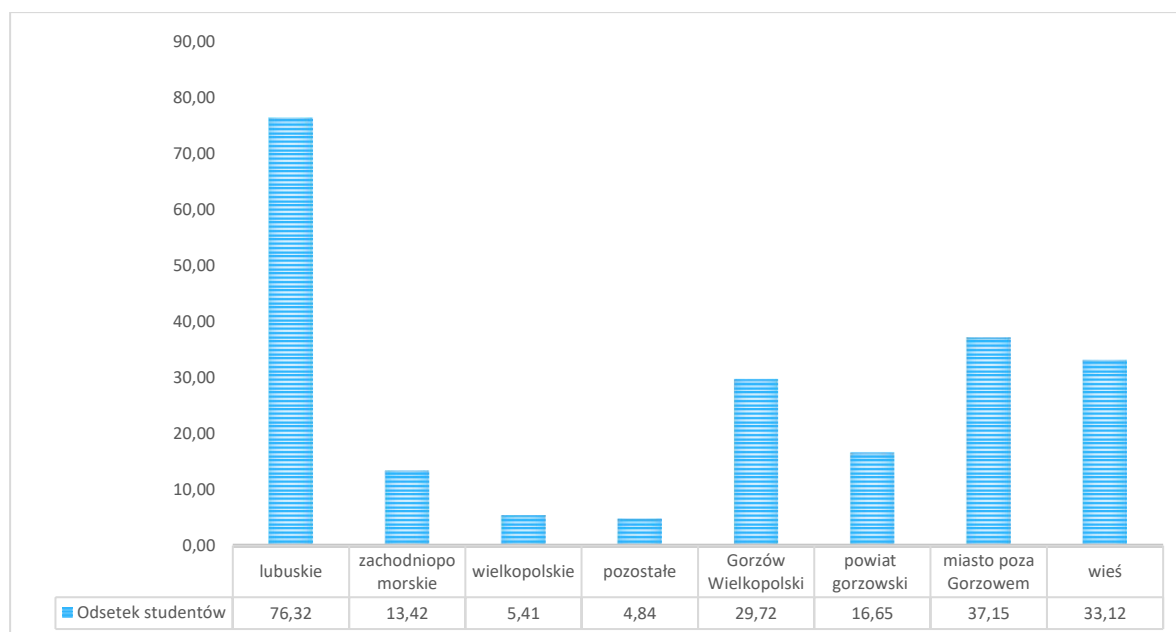
³⁹ Dane pochodzą z uczelni wyższych (sierpień 2020 r.).

Wykres 64. Pochodzenie studentów gorzowskich wyższych uczelni w roku akademickim 2019/2020.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uczelni wyższych.

Wykres 65. Pochodzenie studentów gorzowskich wyższych uczelni w roku akademickim 2019/2020 – udział %.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uczelni wyższych.

Uczestnicy warsztatów strategicznych ⁴⁰ zauważyli, że miasto potrzebuje zmiany wizerunku w kontekście edukacji. Jak twierdzą przedstawiciele gorzowskiej uczelni, społeczność lokalna wywiera duży negatywny wpływ na młodych ludzi. Uczelnie gorzowskie, na obiektywnie dobrym poziomie,

⁴⁰ Źródło: Raport z warsztatów strategicznych w Gorzowie Wielkopolskim, czerwiec/lipiec 2020 r., Instytut Badawczy IPC.

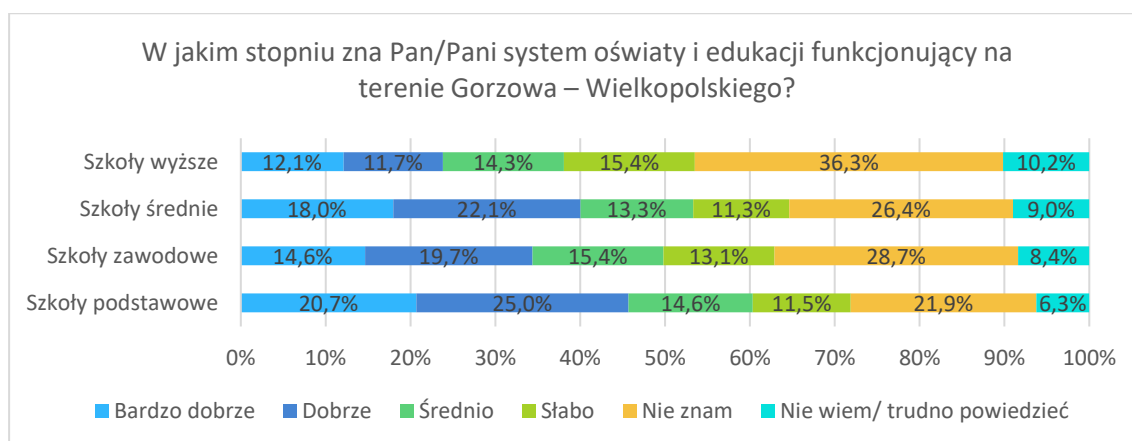
muszą udowadniać, że poziom nauczania w Gorzowie Wielkopolskim nie odstaje od innych miast. Uczelnie muszą walczyć z przeświadczeniem, że Gorzów Wielkopolski to nieatrakcyjne do nauki miasto, w którym nie można się rozwijać. W opinii uczestników warsztatów potrzebna jest zmiana myślenia gorzowian o ich własnym mieście. Media publikują negatywne przekazy, a nie publikują tych pozytywnych, o sukcesach gorzowskich uczelni.

Uczestnicy warsztatów proponowali wprowadzenie w życie programów stypendialnych dla studentów na uczelniach gorzowskich, a także konkursy na prace magisterskie i doktorskie na temat rozwoju miasta Gorzowa. Zdaniem interesariuszy Miasto powinno znaleźć na to pieniądze i na rozwój tego kapitału. Nie można też zapomnieć o roli pracodawców, którzy mają wpływ na wizerunek miasta. Uczestnicy warsztatów tłumaczyli, że miasto trzeba przedstawić młodym ludziom na nowo.

W kwestii edukacji, nie należy zapominać o infrastrukturze edukacyjnej. Żłobki i przedszkola to wyjście naprzeciw kapitałowi ludzkiemu i polityce społecznej, zwłaszcza w zakresie jakości i modernizacji. Należy modernizować budynki szkolne, ponieważ bez tego nie ma mowy o dobrej jakości edukacji szkolnej. Zdaniem uczestników należy również dbać o zasoby kadrowe gorzowskich szkół – inwestowanie w kadry i ich rozwój.⁴¹

Oceniając system edukacji w Gorzowie Wielkopolskim warto przyjrzeć się wynikom badań przeprowadzonych wśród mieszkańców miasta. Badanie zostało zrealizowane w okresie wakacyjnym 2020 r. na próbie 512 dorosłych mieszkańców miasta i poświęcone było m. in. ocenie systemu edukacji w Gorzowie Wielkopolskim. Mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego uczestniczący w badaniu w różnym stopniu posiadali wiedzę nt. wybranych poziomów kształcenia w mieście. Najlepiej rozpoznany był poziom podstawowy. Najgorzej zaś poziom kształcenia wyższego. Oczywiście wynik badania odzwierciedla powszechność kształcenia poszczególnych poziomów, ale może być również sygnałem świadczącym o niskiej rozpoznawalności oferty kształcenia na poziomie wyższym, tudzież średnim w Gorzowie Wielkopolskim (Wykres 66).

Wykres 66. Odpowiedzi respondentów na pytanie dot. znajomości systemu oświaty i edukacji na terenie Gorzowa Wielkopolskiego.

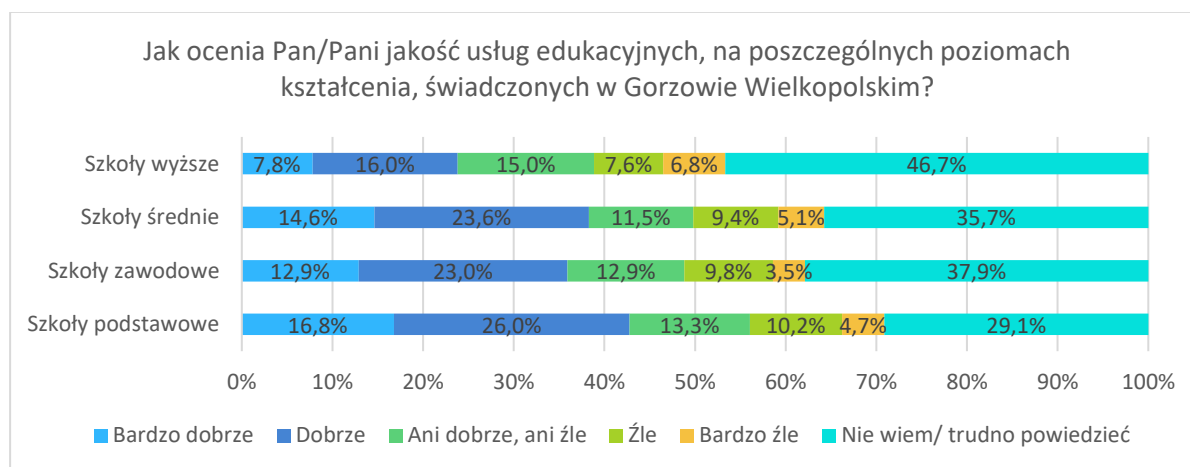
Źródło: Instytut Badawczy IPC, badanie PAPI, próba = 512 osób, sierpień 2020 r.

Osoby, które zdecydowały się ocenić (najliczniej w przypadku kształcenia podstawowego) wybrany poziom kształcenia w największym stopniu oceniały go dobrze, choć widoczne były różnice. Gorzej na

⁴¹ Raport z warsztatów strategicznych w Gorzowie Wielkopolskim, czerwiec/lipiec 2020 r., Instytut Badawczy IPC.

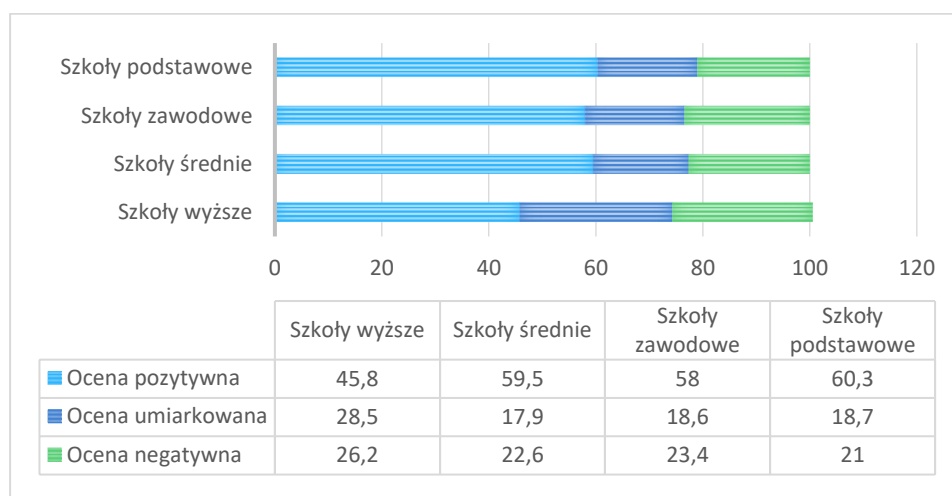
tle poziomu podstawowego, średniego i zawodowego oceniony został poziom szkolnictwa wyższego (Wykres 67, Wykres 68).

Wykres 67. Odpowiedzi respondentów na pytanie dot. jakości usług edukacyjnych na terenie Gorzowa Wielkopolskiego.

Źródło: Instytut Badawczy IPC, badanie PAPI, próba = 512 osób, sierpień 2020 r.

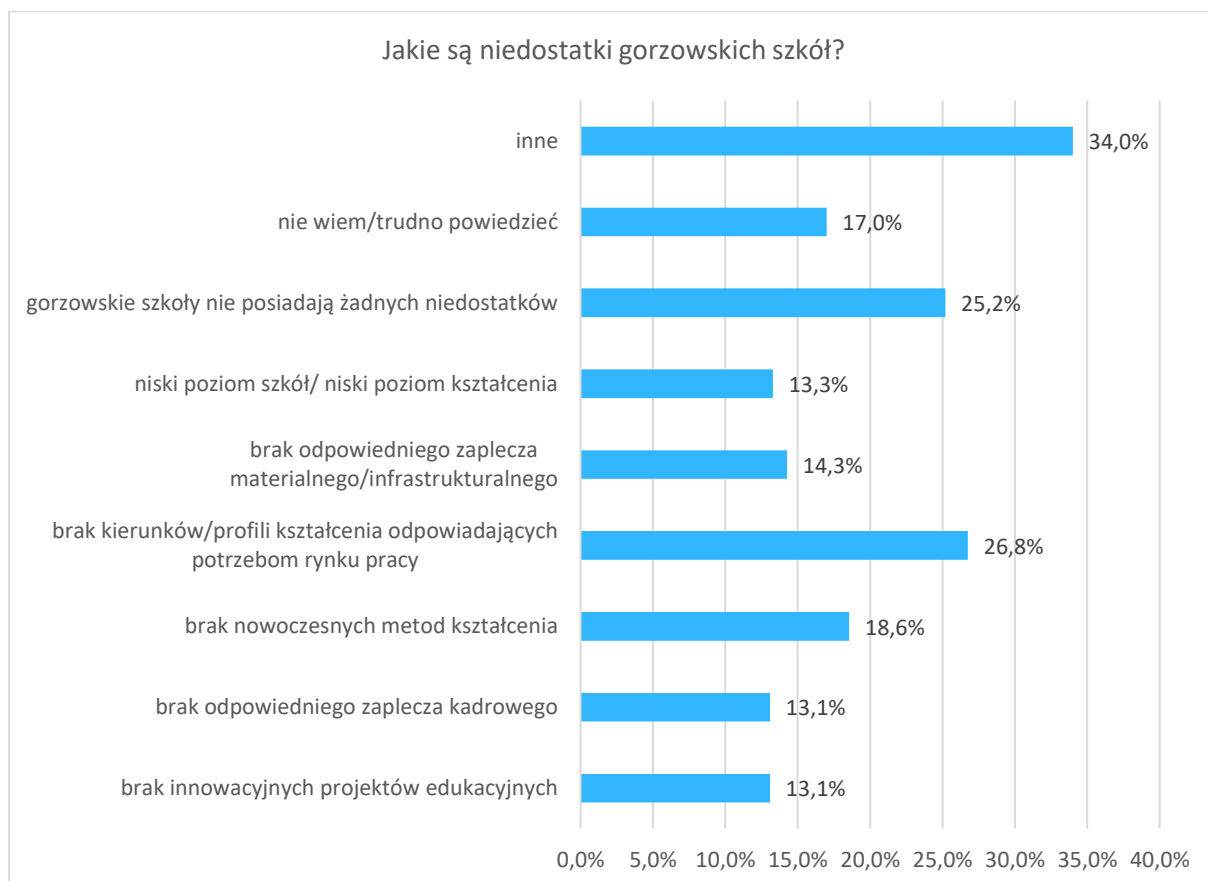
Wykres 68. Ocena respondentów jakości usług edukacyjnych na terenie Gorzowa Wielkopolskiego.

Źródło: Instytut Badawczy IPC, badanie PAPI, próba = 512 osób, sierpień 2020 r.

Mieszkańcy miasta poproszeni zostali o wskazanie niedostatków gorzowskich szkół. Odpowiedzi były bardzo zróżnicowane. Wśród najczęściej wymienianych deficytów szkół znalazły się kwestie braku kierunków kształcenia odpowiadających potrzebom rynku pracy, a następnie brak nowoczesnych metod kształcenia (Wykres 69).

Wykres 69. Odpowiedzi respondentów na pytanie dot. niedostatków gorzowskich szkół

Źródło: Instytut Badawczy IPC, badanie PAPI, próba = 512 osób, sierpień 2020 r.

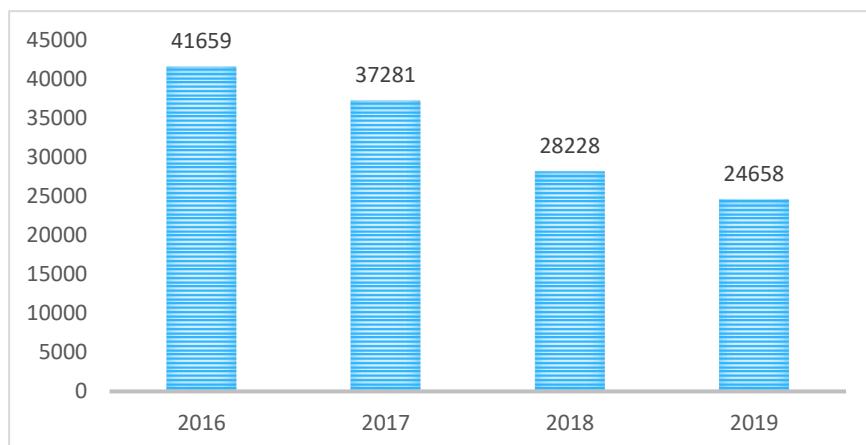
Najczęstszą odpowiedzią na pytanie z rozwijanej listy odpowiedzi było wskazanie przez mieszkańców problemów spoza tego katalogu. W odpowiedziach dot. innych niedostatków gorzowskich szkół znalazła się dość długa lista problemów, na które warto zwrócić uwagę. Zaliczyć do nich można:

- brak autorytetu nauczycieli,
- brak fachowców do kształcenia praktycznego,
- brak nauki o różnicach kulturowych,
- brak nietypowych kierunków kształcenia,
- brak praktycznego podejścia do nauki zawodu,
- brak praktyk zagranicznych,
- duża odległość do centrów nauki, np. w Poznaniu,
- konieczność prowadzenia remontów obiektów szkolnych,
- niskie wynagrodzenia nauczycieli,
- przemoc w szkołach,
- za bardzo rozbudowana podstawa programowa (powinno się uczyć tego co ważne),
- za dużo uczniów w klasach,
- za mała dbałość o rozwój indywidualny dzieci,
- za małe zainteresowanie dziećmi, które mają problemy,
- za mało uczelni wyższych.

2.9. Bezpieczeństwo publiczne.

Z danych Komendy Miejskiej Policji w Gorzowie Wielkopolskim wynika, że liczba wykroczeń popełnianych na terenie działania Komendy od 2016 roku stale spada. Porównując 2016 i 2019 rok należy stwierdzić, że zmniejszyła się ona o około 41% (Wykres 70).

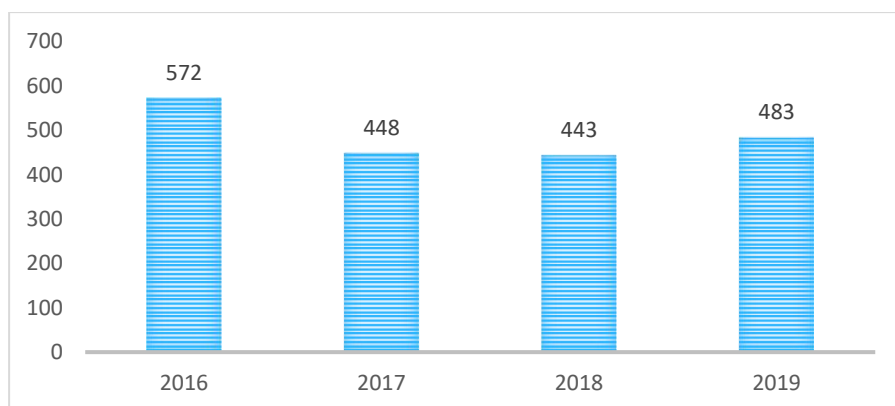
Wykres 70. Liczba wykroczeń popełnianych na terenie działania Komendy Miejskiej Policji w Gorzowie Wielkopolskim.

Źródło: KMP w Gorzowie Wielkopolskim, opracowanie własne.

Specyficznym rodzajem popełnionych przestępstw są przestępstwa dokonywane pod wpływem środków psychoaktywnych takich jak alkohol, narkotyki czy dopalacze. Najwyższa wartość przestępstw tego rodzaju została odnotowana w 2016 roku, następane dwa lata przyniosły jej spadek, by w 2019 roku znowu wzrosła. Porównując rok 2016 oraz 2019 widoczny jest spadek przestępstw tego rodzaju o około 16% (Wykres 71).

Wykres 71. Liczba wszczętych postępowań – przestępstwa popełnione pod wpływem środków odurzających.

Źródło: KMP w Gorzowie Wielkopolskim, opracowanie własne.

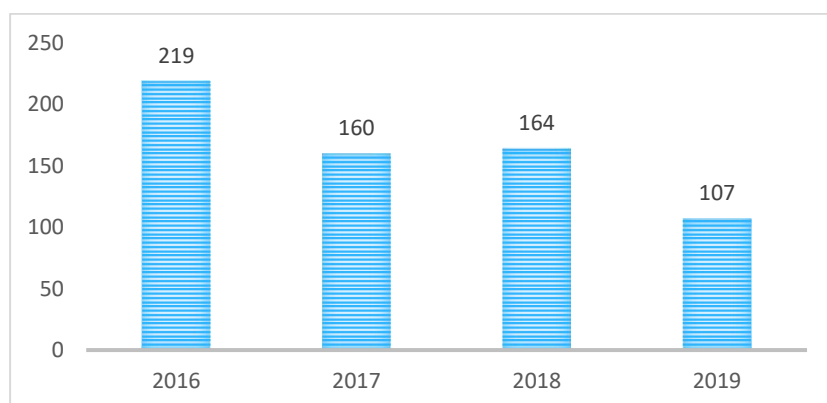
W przeważającej większości najczęściej wykrywalną substancją psychoaktywną podczas stwierdzenia czynów niezgodnych z prawem był alkohol (rocznie 93-94% wśród wszystkich przestępstw, które zakwalifikowano jako popełnione pod wpływem substancji psychoaktywnych). Najrzadziej

stwierdzaną substancją psychoaktywną były narkotyki, nieco częściej zostało odnotowane spożycie innych substancji odurzających.⁴²

Innym rodzajem przestępczości, który często jest mniej widoczny „na pierwszy rzut oka”, mający miejsce zazwyczaj w zaciszu domowym, jest przemoc domowa. Biorąc pod uwagę, że nie zawsze zdarzenia takie są zgłaszane przez osoby, wobec których zostały one popełnione, jednym z wskaźników, który może pomóc oszacować skalę zjawiska jest liczba interwencji domowych zakończonych założeniem Niebieskiej Karty. Z danych udostępnionych przez Komendę Miejską Policji w Gorzowie Wielkopolskim wynika, że w 2019 w porównaniu do 2016 r. zmniejszyła się o 51,1% liczba interwencji domowych zakończonych założeniem Niebieskiej Karty (Wykres 72).

Wykres 72. Liczba interwencji domowych zakończonych założeniem Niebieskiej Karty.

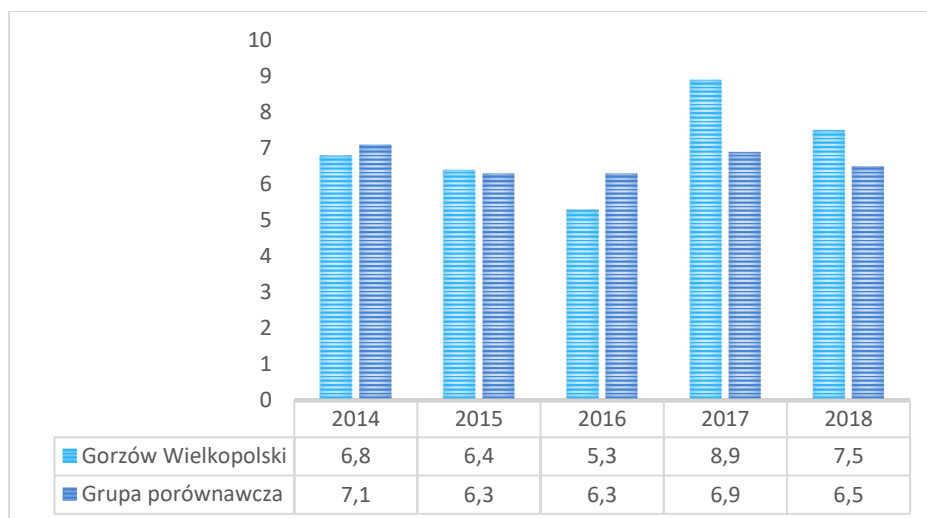

Źródło: KMP w Gorzowie Wielkopolskim, opracowanie własne.

Monitor Rozwoju Lokalnego, będący podstawą porównań między Gorzowem Wielkopolskim, a innymi, podobnymi miastami, zawiera wskaźniki dotyczące przestępstw stwierdzonych w zakończonych przez policję postępowaniach przygotowawczych w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców. **Biorąc pod uwagę wskaźnik przestępstw popełnionych przeciwko zdrowiu i życiu, był on wyższy wśród Gorzowian, niż wśród miast grupy porównawczej w latach 2015 oraz 2017 – 2018.** Najwyższą wartość dla Gorzowa Wielkopolskiego osiągnął on w 2017 roku, kiedy to wyniósł blisko 9, najniższą – w 2016 roku – nieco ponad 5 (Wykres 73).

⁴² Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

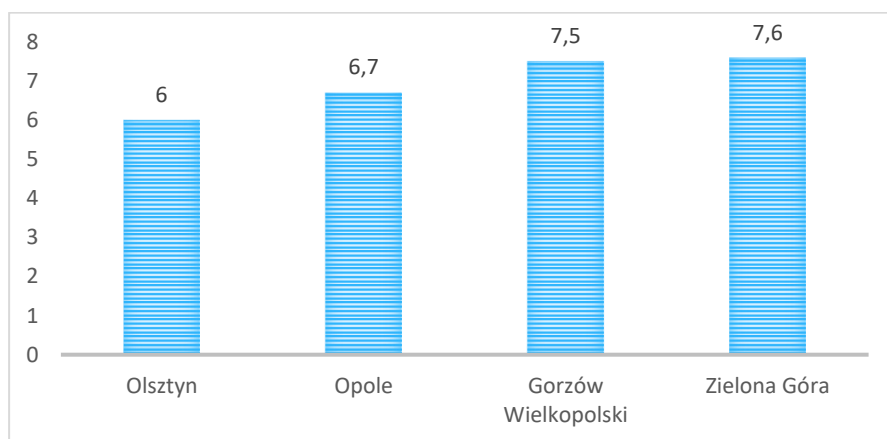
Wykres 73. Przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych przeciwko życiu i zdrowiu na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i grupie porównawczej.

Źródło: www.systemanaliz.pl/

Gorzów Wielkopolski plasuje się na drugim miejscu pod względem wartości wskaźnika przestępstw przeciwko zdrowiu i życiu na 10 tys. mieszkańców wśród miast wybranych do analizy porównawczej, z wynikiem 7,5 przestępstwa na 10 tys. mieszkańców. Najwięcej przestępstw tego rodzaju odnotowano w Zielonej Górze (7,5), najmniej odnotowano w Olsztynie (6) - (Wykres 74).

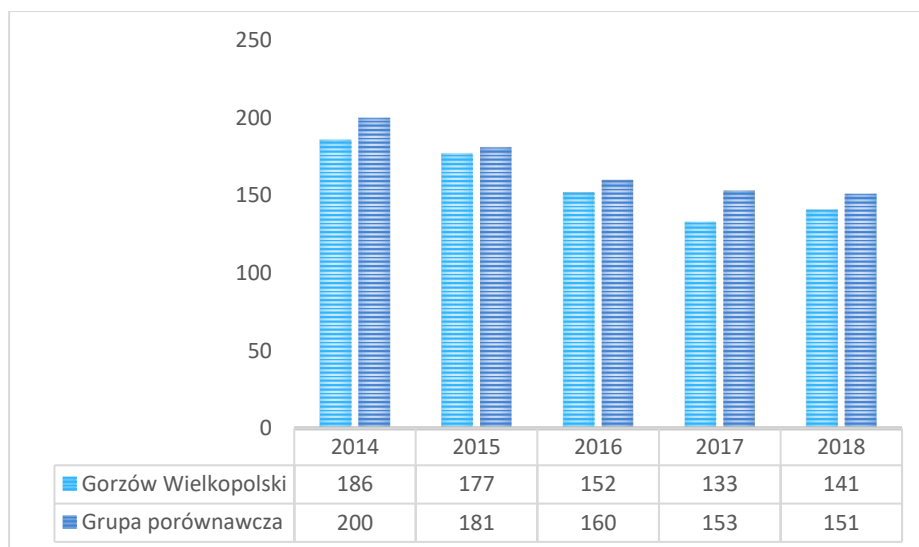
Wykres 74. Przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych przeciwko życiu i zdrowiu na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i wybranych miastach w grupie porównawczej.

Źródło: www.systemanaliz.pl/

Stwierdzonych przestępstw popełnionych przeciwko mieniu odnotowanych zostało znacznie więcej, aniżeli przestępstw przeciwko zdrowiu i życiu, zarówno w Gorzowie Wielkopolskim, jak i w grupie porównawczej. W latach 2014 – 2018 liczba przestępstw przeciwko mieniu w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców w mieście była niższa od liczby przestępstw w tym samym obszarze dla grupy porównawczej. Wskaźniki dla Gorzowa Wielkopolskiego co roku ulegały zmniejszeniu (z wyjątkiem 2018r., gdzie był on wyższy niż w poprzednim 2017 r.). Wskaźniki dla grupy porównawczej w tym aspekcie co roku ulegały zmniejszeniu (Wykres 75).

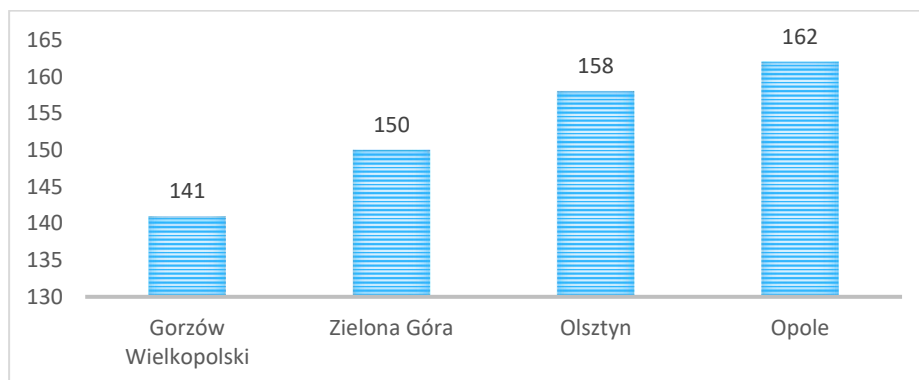
Wykres 75. Przepęstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych przeciwko mieniu na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i grupie porównawczej.

Źródło: www.systemanaliz.pl/

Gorzów Wielkopolski w 2018 roku posiadał najniższy wskaźnik stwierdzonych przestępstw przeciwko mieniu w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wśród wybranych do porównań miast (141 przestępstw). Wskaźnik najwyższy w tym aspekcie, wyższy o 21 przestępstw od Gorzowa Wielkopolskiego, posiadało Opole (162), nieco tylko niższy – Olsztyn (158) – (Wykres 76).

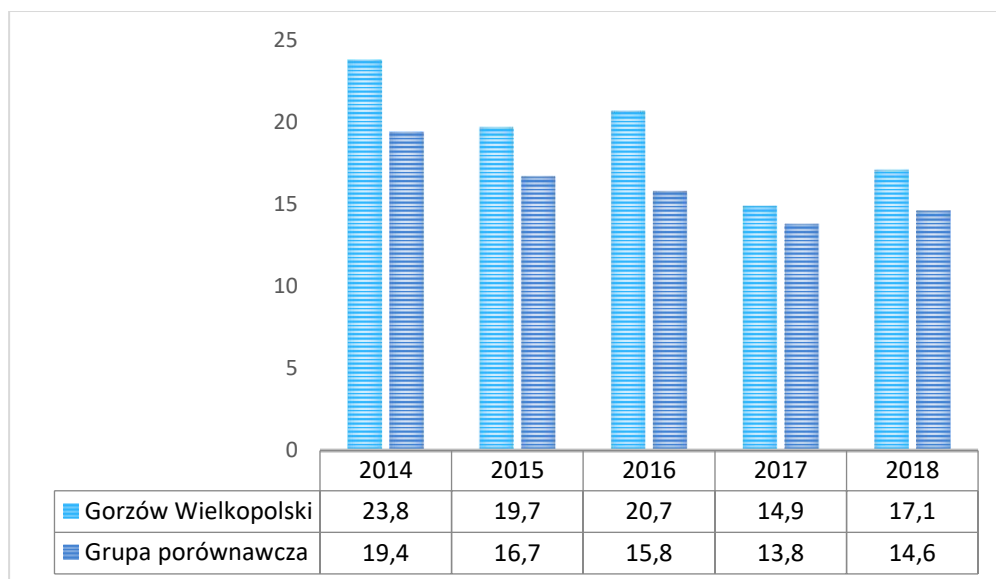
Wykres 76. Przepęstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych przeciwko mieniu na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i wybranych miastach w grupie porównawczej (2018 rok).

Źródło: www.systemanaliz.pl/

Gorzowianie w każdym z analizowanych lat (2014-2018) częściej dokonywali przestępstw drogowych, (które zostały stwierdzone przez policję) niż mieszkańcy miast tworzących grupę porównawczą. Wskaźnik ten jednak z roku na rok malał (z wyjątkiem 2018r., kiedy to odnotowany został wzrost). W 2018 roku wskaźnik ten był o około 28% niższy niż w 2014 roku. Podobna tendencja obserwowana była w odniesieniu do tego wskaźnika w grupie porównawczej (Wykres 77).

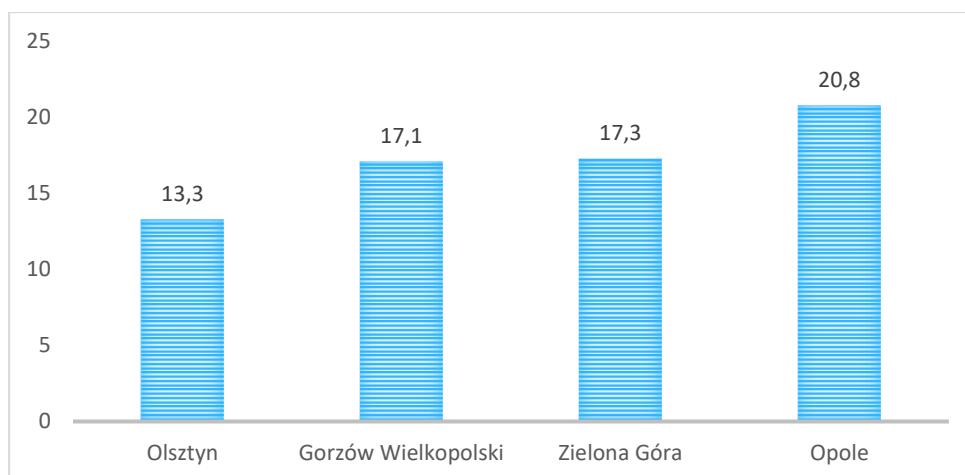
Wykres 77. Przestępstwa drogowe stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz w grupie porównawczej.

Źródło: www.systemanaliz.pl/

Wśród porównywanych miast najwięcej przestępstw drogowych w 2018 roku zostało stwierdzonych w Opolu (20,8), najmniej – w Olsztynie (13,3). Gorzów Wielkopolski (17,1) i Zielona Góra (17,3) charakteryzowały się zbliżoną wartością tego wskaźnika. (Wykres 78).

Wykres 78. Przestępstwa drogowe stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz w wybranych miastach grupy porównawczej (2018 rok).

Źródło: www.systemanaliz.pl/

2.10. Społeczeństwo obywatelskie.

W Gorzowie Wielkopolskim istnieją rozliczne fundacje, stowarzyszenia oraz organizacje społeczne działające w różnych dziedzinach i oferujące różnorodne inicjatywy, wydarzenia oraz formy wsparcia.

Gorzów Wielkopolski, jako miasto, współpracuje z organizacjami pozarządowym na podstawie przyjmowanego każdego roku przez Radę Miasta „Programu Współpracy Miasta z organizacjami pozarządowymi”. Jego głównym celem jest budowanie partnerstwa pomiędzy Miastem a organizacjami pozarządowymi, poprzez rozpoznanie potrzeb mieszkańców i ich zaspokajanie oraz uaktywnienie różnych środowisk w rozwiązywaniu problemów lokalnych.

Cele szczegółowe Programu:

- 1) umacnianie świadomości społecznej poczucia odpowiedzialności za siebie, swoje otoczenie, wspólnotę lokalną oraz jej tradycję;
- 2) tworzenie warunków do zwiększenia aktywności społecznej;
- 3) budowanie społeczeństwa obywatelskiego poprzez aktywizację społeczności lokalnej;
- 4) prowadzenie nowatorskich i efektywnych działań na rzecz mieszkańców i ich otoczenia;
- 5) uzupełnianie działań Miasta w zakresie nieobjętym przez struktury samorządowe;
- 6) zwiększenie udziału mieszkańców w rozwiązywaniu lokalnych problemów;
- 7) wzmocnienie pozycji organizacji pozarządowych w realizacji zadań publicznych przez powierzenie i wspieranie realizacji tych zadań;
- 8) promocja organizacji pozarządowych działających w mieście;
- 9) profesjonalizacja organizacji pozarządowych, w szczególności w zakresie zadań publicznych;
- 10) stworzenie przyjaznego środowiska dla tworzenia i funkcjonowania organizacji pozarządowych;
- 11) rozwijanie różnorodnych form i metod dialogu obywatelskiego z mieszkańcami Miasta.⁴³

Aktywność społeczną mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego w relacji do innych jednostek można porównać za pomocą wskaźnika liczby fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców. Według danych GUS w 2019 roku w Gorzowie Wielkopolskim wynosił on 38. Osiągnięta wartość pozostawała na takim samym poziomie, co średnia krajowa (38 podmiotów NGO na 10 tys. mieszkańców), nieco niższym niż średnia wojewódzka (39 podmiotów na 10 tys. mieszkańców), ale minimalnie wyższym niż średnia powiatowa (36 podmiotów na 10 tys. mieszkańców). Warto zauważyć, iż w roku 2019 w porównaniu do 2012 r. wartość wskaźnika w mieście wzrosła o 15,2%) w kraju o 26,7%, województwie o 25,8%, a w powiecie o 33,3%. Świadczy to o nieco mniejszym rozwoju trzeciego sektora w Gorzowie Wielkopolskim na tle grupy porównawczej (Tabela 29).

---

⁴³ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

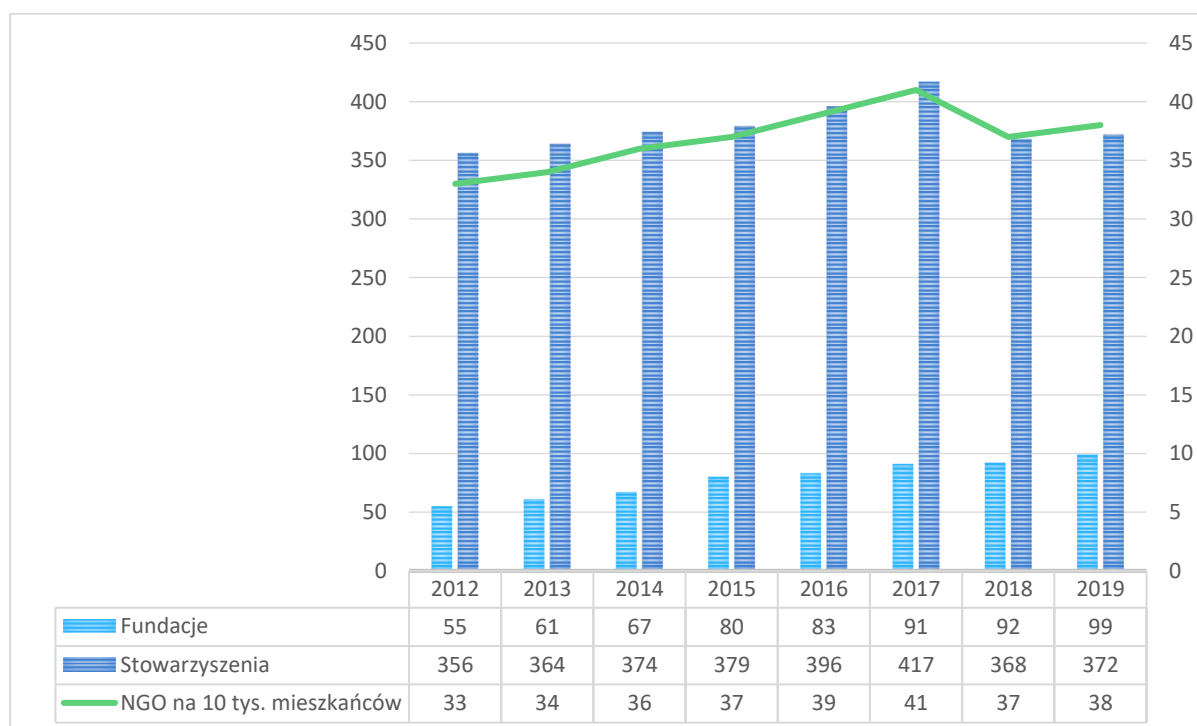
Tabela 29. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POLSKA	30	32	33	35	37	38	37	38
LUBUSKIE	31	32	34	36	38	40	38	39
Powiat gorzowski	27	28	29	32	33	35	34	36
Gorzów Wielkopolski	33	34	36	37	39	41	37	38

Źródło: GUS/BDL

Od 2012 do 2017 roku w Gorzowie Wielkopolskim obserwowano rosnącą liczbę organizacji pozarządowych. Zdecydowanie **szybszą dynamiką wzrostu charakteryzowały się fundacje**, których liczba w tym okresie prawie się podwoiła (wzrost z 55 do 99 fundacji). Wolniejsze tempo wzrostu dotyczyło stowarzyszeń. Po stałym wzroście pomiędzy 2012 a 2017 rokiem nastąpił spadek liczby stowarzyszeń. Według danych GUS w 2019 roku w Gorzowie zarejestrowane były 372 stowarzyszenia (Wykres 79).

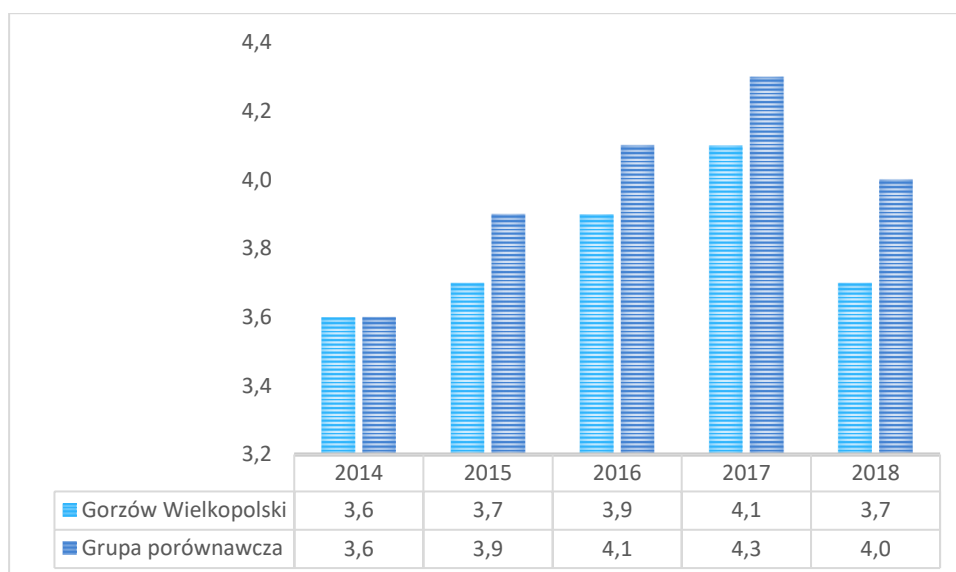
Wykres 79. Liczba organizacji pozarządowych w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.

Źródło: GUS/BDL

Na tle grupy porównawczej liczba organizacji pozarządowych w Gorzowie Wielkopolskim na przestrzeni lat 2014-2018 oscylowała wokół 4 organizacji społecznych na 1000 mieszkańców. Z wyjątkiem roku 2014 wartość ta była niższa od średniej dla grupy porównawczej (Wykres 80). Miastem, w obrębie grupy porównawczej, charakteryzującym się najwyższą w grupie miast porównawczych liczbą organizacji społecznych na 1000 mieszkańców w 2018 r. było Opole (6,1), a zaraz za nim Olsztyn (6). Najniższym wskaźnikiem cechował się w 2018 roku Gorzów Wielkopolski (3,7).

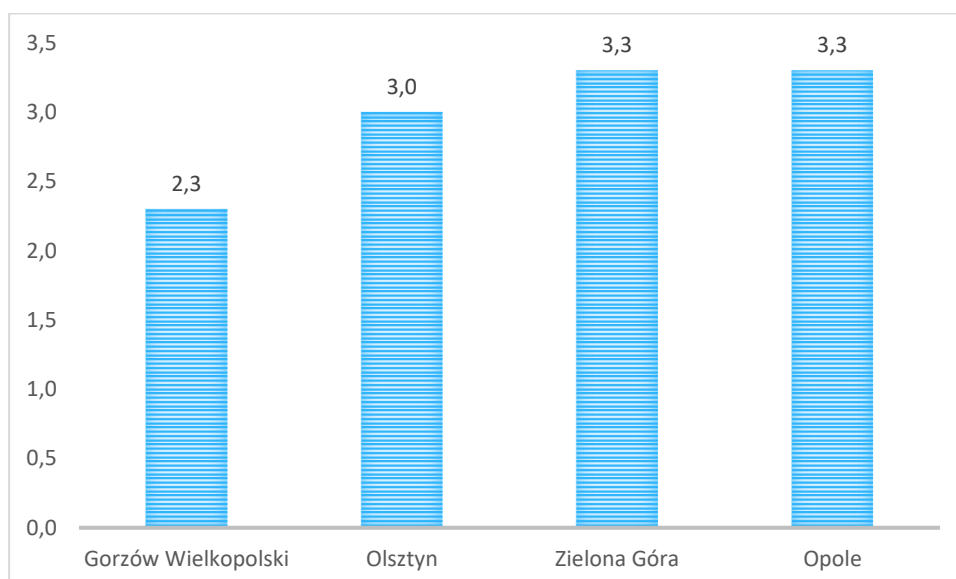
Wykres 80. Organizacje społeczne na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz w grupie porównawczej.

Źródło: www.systemanaliz.pl/

Pod względem nowo zarejestrowanych fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych Gorzów Wielkopolski przez dość długi czas znajdował się w gorszej sytuacji aniżeli pozostałe miasta z grupy porównawczej. W 2018 roku zarówno miasto, jak i grupa porównawcza charakteryzowały się identyczną liczbą nowo zarejestrowanych fundacji, stowarzyszeń czy organizacji społecznych w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców (2,3). **Natomiast w porównaniu do wybranych miast Gorzów Wielkopolski plasował się w 2018 roku na ostatnim miejscu.** Najlepiej (3,3/10 000) wypadły Zielona Góra oraz Opole (Wykres 81).

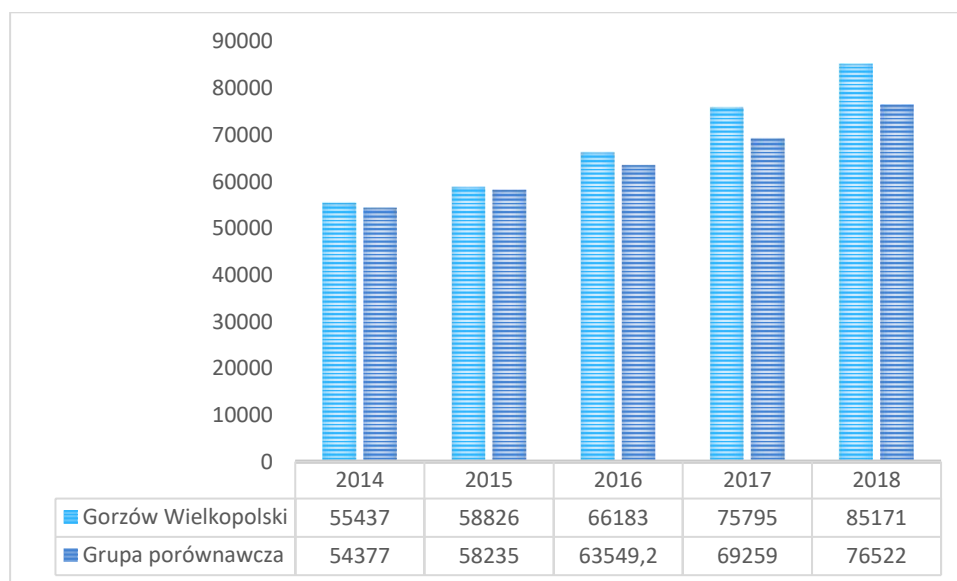
Wykres 81. Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz dla wybranych miast w grupie porównawczej (2018 rok).

Źródło: www.systemanaliz.pl/

W odniesieniu do poziomu finansowania organizacji pozarządowych Gorzów Wielkopolski wypadł korzystnie na tle średniej w grupie porównawczej. W 2018 roku w mieście udzielono 85,1 tys. dotacji dla organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, przy średniej w grupie porównawczej wynoszącej 76,5 tys. zł. W analizowanym okresie od 2014 do 2018 roku odnotowano w Gorzowie Wielkopolskim istotny wzrost tego wskaźnika, z poziomu 55,4 tys. zł do 85,1 tys. zł. Dynamika wzrostu wskaźnika była wyższa od średniej dynamiki wzrostu w grupie porównawczej. Jednocześnie wyższą od Gorzowa kwotę wydatków na dotacje dla organizacji pozarządowych na 1000 mieszkańców odnotowano w Olsztynie (151,2 tys. zł), w Zielonej Górze (94,6 tys. zł), niższą zaś w Opolu (68,2 tys. zł), (Wykres 82).

Wykres 82. Kwota wydatków na dotacje do organizacji pozarządowych przypadająca na 1000 mieszkańców.

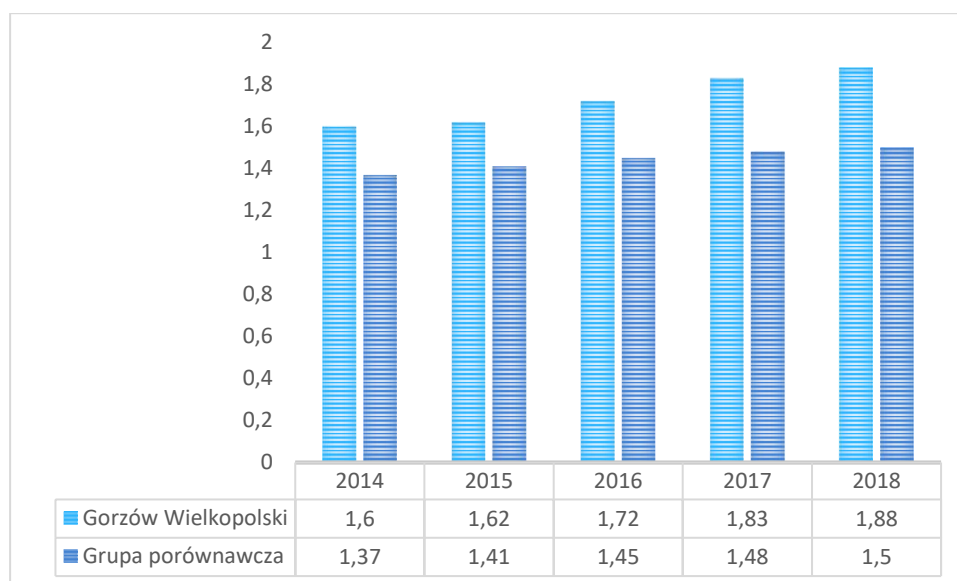

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

W 2018 roku udział wydatków na dotacje dla organizacji pożytku publicznego w wydatkach bieżących wyniósł w Gorzowie Wielkopolskim 1,88% i był wyższy od wartości notowanej w 2014 roku, kiedy ten udział wyniósł 1,6%. Jednocześnie udział wydatków na dotacje dla organizacji pozarządowych był w mieście wyższy niż średnia dla grupy porównawczej (Wykres 83). W zestawieniu z danymi dla wybranych miast udział wydatków wyższy niż w Gorzowie Wielkopolskim odnotowano w Olsztynie (2,79%), Zielonej Górze (1,94%), natomiast niższy w Opolu (1,18%).

Wykres 83. Udział wydatków na dotacje dla organizacji pożytku publicznego w wydatkach bieżących (%).

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

O rosnącym zainteresowaniu miasta wzmocnieniem sfery aktywności obywatelskiej i społecznej świadczy szereg inicjatyw realizowanych w Gorzowie Wielkopolskim.

Budżet Obywatelski (BO) to najpopularniejsza forma partycypacji w Gorzowie Wielkopolskim.

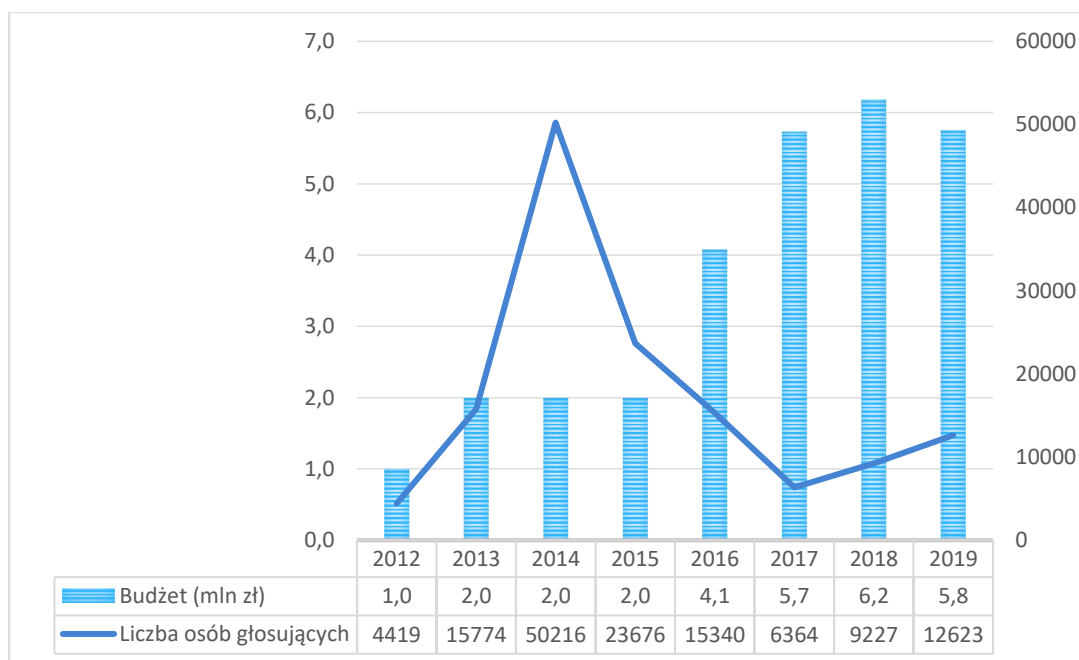
Celem budżetu obywatelskiego jest włączenie mieszkańców w proces współdecydowania o części wydatków finansowych z budżetu Miasta. W procedurze BO miasto stawia na dyskusję i debatę, w której mieszkańcy przekonują się wzajemnie do swoich racji, pomysłów, jeszcze przed głosowaniem. Realizacja BO podlega monitoringowi oraz corocznej ewaluacji z udziałem strony społecznej.

Pierwsza edycja budżetu obywatelskiego miała miejsce w Gorzowie Wielkopolskim w 2012 roku. Od tego momentu można stwierdzić, iż rosła rola tego narzędzia w wyborze realizacji działań i projektów na rzecz mieszkańców miasta, które finansowane są z budżetu miasta. W 2019 r. w porównaniu do roku 2012 **budżet obywatelski zwiększył się z 1,0 mln zł do 5,8 mln zł (Wykres 84), wzrosła również liczba zadań realizowanych z poziomu kilku – kilkunastu zadań wybranych do realizacji do poziomu około 40 zadań w skali roku (Wykres 85)**. Oznacza to, że mieszkańcy miasta mają coraz większy udział w definiowaniu pomysłów i rozwiązań na rzecz jakości życia.

Różnie natomiast kształtowało się zainteresowanie mieszkańców w głosowaniu nad budżetem obywatelskim każdego roku. Po początkowym dużym wzroście zainteresowania (ponad 50 tys. głosujących w 2014 roku), w latach 2018-2019 liczba głosujących ustabilizowała się na poziomie 9-12 tys., czyli około 10% mieszkańców miasta. W tym miejscu warto jednak przeanalizować przyczynę wysokiej liczby oddanych głosów w edycji BO w 2015 roku. W trakcie tej edycji za zgodą rodziców mogły głosować osoby małoletnie. Placówki oświatowe zgłaszały swoje zadania i walczyły o ilość głosów, zachęcając uczniów, ich rodziców oraz bliskie osoby do głosowania na zgłoszone projekty. W BO w 2016 roku głosować mogły wyłącznie osoby powyżej 13 roku życia, a w BO w 2017 roku wprowadzono kategorię oświatową, w ramach której przedstawiciele oświaty oraz mieszkańcy osiągnęli porozumienia, wobec czego głosowanie nie było potrzebne (było zwykłą formalnością, narzuconą przez ustawę). Wobec powyższych faktów należy stwierdzić, iż zmiany w ilości osób

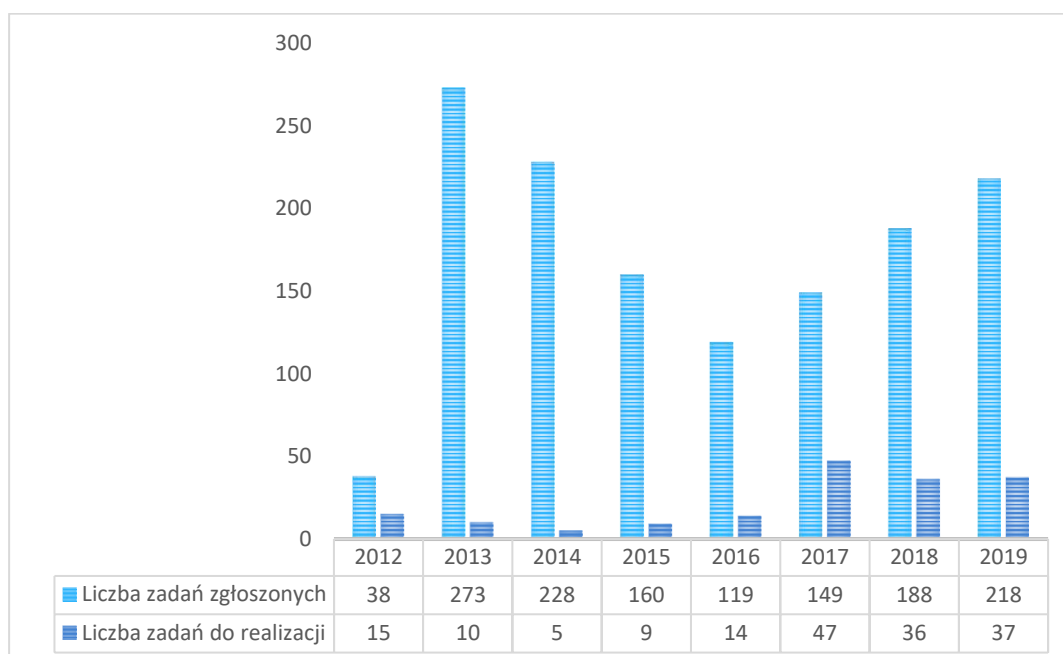
głoszących w BO w istotnym zakresie kształtowały zapisy regulaminu. **Warto zauważyć, iż w edycjach BO w latach 2018-2019 liczba głoszących ponownie rośnie** (Wykres 84).

Wykres 84. Podstawowe dane nt. budżetu obywatelskiego w Gorzowie Wielkopolskim – budżet w mln zł oraz liczba osób głoszących.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Gorzowa Wielkopolskiego.

Wykres 85. Podstawowe dane nt. budżetu obywatelskiego w Gorzowie Wielkopolskim – liczba zadań zgłoszonych i wybranych do realizacji.

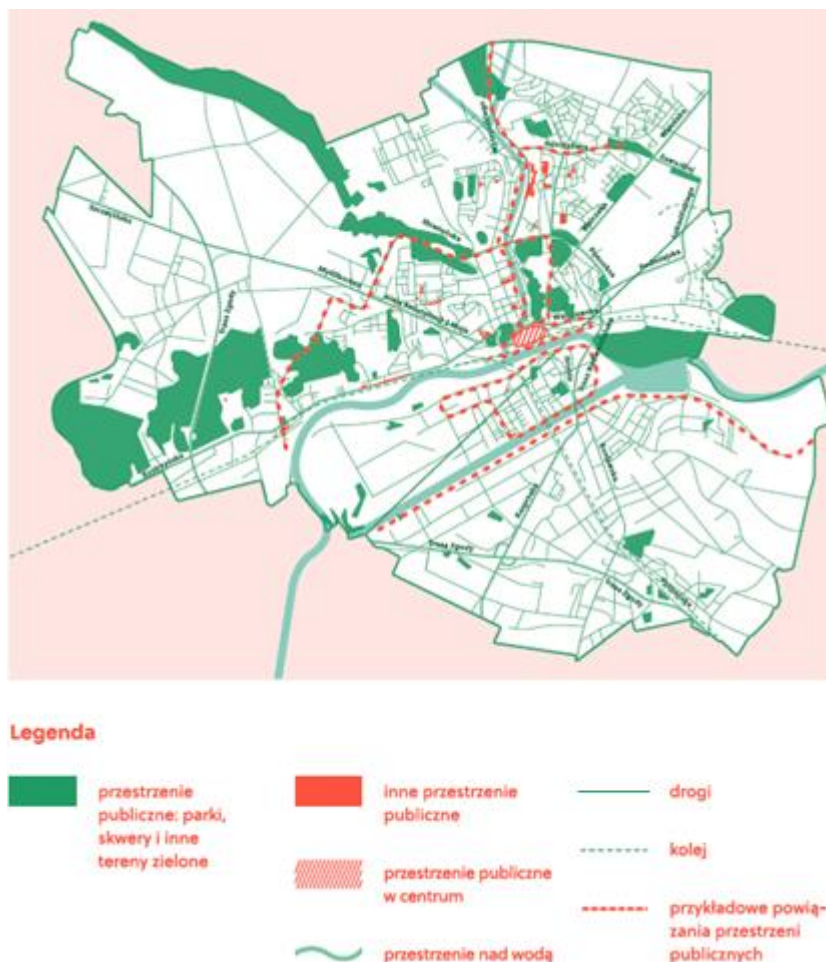
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Gorzowa Wielkopolskiego.

Do ciekawych inicjatyw zrealizowanych w Gorzowie Wielkopolskim, które związane były z partycypacją społeczną były konsultacje przeprowadzone w 2017 r. pod nazwą Miasto-Wizja,

podczas których zbierane były opinie o tym, jak i gdzie powinny funkcjonować przestrzenie publiczne w Gorzowie.

Przedstawiciele Miasta wspólnie z mieszkańcami tworzyli wizję przestrzeni publicznych swojej części zamieszkania (Rysunek 4). Założono również, iż ustalenia z konsultacji społecznych przeniesione zostaną do planów zagospodarowania przestrzennego miasta.

Rysunek 4. Przestrzenie publiczne, dla których mieszkańcy miasta tworzyli społeczne wizje w ramach projektu Miasto-Wizja w 2017 roku.

Źródło: Miasto-Wizja, Raport z konsultacji społecznych nt. przyszłości miejsc wspólnych w Gorzowie Wielkopolskim.

Miasto podzielone zostało na 10 rejonów, z którymi mieszkańcy się utożsamiali (analogiczny jest podział w głosowaniu nad Budżetem Obywatelskim). Wnioski z konsultacji wskazują, że mieszkańcy cenią sobie proste i praktyczne rozwiązania. Chcą, aby przestrzeń była zarządzana w sposób zrównoważony, bez nadmiaru funkcji i infrastruktury. Wskazują na możliwość wykorzystania piękna krajobrazu oraz zaaranżowania przestrzeni z wykorzystaniem zielonych rozwiązań. Oczekują również wsparcia dla inicjatyw lokalnych społeczności, artystów i rękodzielników, zapewnienia przestrzeni do cyklicznego wystawiennictwa i organizacji festynów osiedlowych.⁴⁴

⁴⁴ Źródło: Miasto-Wizja, Raport z konsultacji społecznych nt. przyszłości miejsc wspólnych w Gorzowie Wielkopolskim, UM Gorzów Wielkopolski, 2017 rok.

Od początku 2018 roku jest realizowany projekt kampanii tożsamościowo-wizerunkowej pod hasłem GORZÓW #StądJestem. Projekt jest efektem pracy w oparciu o dorobek mieszkańców, ich sukcesy, samopoczucie, dumę i poczucie lokalnej tożsamości. Mieszkańcy stanowią kluczową rolę podczas realizacji projektu. Gorzów to gorzowianie i za każdym stoi jakaś historia. I właśnie te historie prezentowane są w ramach kampanii GORZÓW #StądJestem.

Od blisko dwóch lat, w ramach kampanii, realizuje się szereg bardzo różnorodnych działań, angażujących mieszkańców. Działania projektowane są w oparciu o historię miasta, dorobek lokalnych artystów, osiągnięcia mieszkańców w mieście i poza nim, często również za granicą. Tożsamość i duma Gorzowa to w dużej mierze siła jego mieszkańców. Idąc tym tropem, korzystamy z sukcesów Gorzowian. Do projektu w roli ambasadorów zapraszane są postacie znane i lubiane, kojarzone właśnie z Gorzowem. Działania oparte są na pozytywnych skojarzeniach, emocjach, wrażeniach i zmysłach, a takie pobudzają między innymi dobre kino, muzyka i sport. Dlatego wśród pierwszych ambasadorów miasta byli muzycy, aktorzy, sportowcy, kucharze, artyści, społecznicy z pasją i inni – wszyscy stąd, z Gorzowa, z Gorzowem związani! Osiągają sukcesy i realizują marzenia, ale nigdy nie zapominają, że „są stąd”. Celem kampanii jest pokazanie, że stąd, z Gorzowa pochodzą ludzie odważni, otwarci na świat, którzy dążą do realizacji swoich marzeń i je spełniają. Do współpracy zapraszani są Gorzowianie, znani ze szklanego ekranu, ze sceny, stadionu, z radia. Wizerunku do kampanii, ambasadorowie udzielili pro bono, wyłącznie w oparciu o swoje przywiązanie do miasta oraz emocje z nim związane. Grono ambasadorów kampanii, w czasie jej realizacji stale się powiększa, bo potencjał w mieszkańcach Gorzowa jest ogromny.

Celem kampanii GORZÓW #Stąd Jestem jest przekonanie „nieprzekonanych”, że Gorzów to miasto wyjątkowe: dobre do życia, świetne do pracy, jeszcze lepsze do startu zawodowego, realizacji pasji i prywatnych celów. Stąd, z Gorzowa pochodzą ludzie, którym się udało, którzy nie boją się realizować marzeń i osiągać celów.⁴⁵

Miernikiem poziomu zaangażowania obywateli na rzecz demokratycznego państwa jest frekwencja wyborcza. W wyborach do Sejmu i Senatu RP w październiku 2019 r. we wszystkich gorzowskich komisjach głosowało 56 950 uprawnionych, czyli 61,82 proc. **Taki wynik ułokował Gorzów Wielkopolski w czołówce polskich miast z najwyższą frekwencją.** W II turze wyborów prezydenckich, które odbyły się w lipcu 2020 r. frekwencja była jeszcze wyższa i wyniosła 67,35% i była jedną z najwyższych w skali regionu (wyższa była w Zielonej Górze – 72,27%).

---

⁴⁵ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

3. SFERA GOSPODARCZA.

3.1. Najwięksi pracodawcy oraz Instytucje Otoczenia Biznesu.

Przed rokiem 1989 gospodarka Gorzowa Wlkp. oparta była na dużych zakładach przemysłowych, tj. Zakład Włókien Chemicznych „Stilon”, Zakłady Przemysłu Jedwabniczego „Silwana” oraz Zakłady Mechaniczne „Ursus”. Zmiany systemu gospodarczego państwa niekorzystnie wpłynęły na gospodarkę oraz poziom zatrudnienia w mieście. W trakcie ograniczenia zatrudnienia i zmniejszenia wagi ww. zakładów dla gospodarki miasta, Gorzów Wielkopolski rozpoczął starania o zmianę struktury gospodarczej i pozyskanie zagranicznych inwestorów.⁴⁶

Obecnie najwięksi pracodawcy w Gorzowie działający w sektorze prywatnym to⁴⁷:

- **TPV Displays Polska Sp. z o.o.** - stanowi część grupy TPV Technology Limited. Zakład w Gorzowie Wielkopolskim istnieje od 2007 roku. Produkuje pełną gamę telewizorów, włącznie z modelami najnowszej generacji. Ponadto firma w mieście posiada własne centrum dystrybucyjne oraz rozbudowany łańcuch dostaw bezpośrednich, który pozwala na wysyłkę produktów do regionalnych centrów dystrybucji. Posiada również Centrum Usług dla logistyki, finansów oraz obsługi posprzedażowej telewizorów.
- **Bordnetze Polska Sp. z o.o.** zajmuje się produkcją wiązek instalacji elektrycznych dla przemysłu motoryzacyjnego.
- **Victory precision Technology Polska** została założona w 2012 roku i ma swoją siedzibę w Gorzowie Wielkopolskim na terenie Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Jest firmą międzynarodową, która swoją przewagę konkurencyjną opiera na zaawansowanej technologii produkcji oraz wysokiej jakości wytwarzanych produktów. Główna siedziba firmy Victory precision Manufacture znajduje się w Suzhou Chiny. Na terenie Polski Firma Victory jest obecna od roku 2007 w Łodzi, z której została przeniesiona do Gorzowa Wielkopolskiego w roku 2012. Firma Victory jest jednym z najbardziej konkurencyjnych i liczących się dostawców doskonałej jakości produktów, specjalizującym się w wyrobie elementów z tworzyw sztucznych.
- **FAURECIA Gorzów Sp. z o.o.** z udziałem kapitału hiszpańsko-francuskiego. Firma o światowej renomie, zajmująca się produkcją elementów wnętrza do samochodów najbardziej znanych marek.
- **S.C. Johnson Polska Sp. z o.o.** z udziałem kapitału amerykańskiego o światowej renomie zajmująca się produkcją, składowaniem, konfekcjonowaniem, przepakowywaniem dodatków, przyborów, akcesoriów, elementów obuwniczych, środków do pielęgnacji obuwia oraz tworzyw niezbędnych do ich produkcji. Eksportuje głównie na rynki Europy Zachodniej.
- **Zakłady Włókien Chemicznych STILON S.A.** to uznany w Polsce i na świecie producent oraz dystrybutor włókien tekstylnych szeroko wykorzystywanych w przemyśle odzieżowym,

---

⁴⁶Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

⁴⁷ Strona UM: <http://www.gorzow.pl/PL/3058/Inwestorzy/> [dostęp: 29.06.2020 r.]

medycznym i samochodowym. Połączenie ponad 65 lat tradycji z nowoczesnością oraz inwestycjami w rozwój zaowocowało produktami najwyższej jakości, które są w stanie sprostać rosnącym wymaganiom globalnego rynku.

- **IMC Engineering Poland Sp. z o. o.** to firma powstała w 2006 roku. Skupia się na produkcji konstrukcji stalowych – głównie dla przemysłu dźwigowego i kolejowego. Specjalizuje się w cięciu stali, wstępnej obróbce mechanicznej elementów konstrukcji, montażu i spawaniu nawet najbardziej skomplikowanych konstrukcji stalowych i ich końcowej obróbce mechanicznej. Wyroby te trafiają na cały świat od Korei Południowej, przez Bliski Wschód, Europę do Stanów Zjednoczonych i Brazylii.
- **Vetoquinol Biowet Sp. z o.o.** to farmaceutyczna firma weterynaryjna, będąca częścią francuskiej spółki Vetoquinol S.A, której misją jest zaspokajanie codziennych potrzeb lekarzy weterynarii, hodowców i właścicieli zwierząt. Produkcja i magazyny znajdują się w dwóch lokalizacjach w Gorzowie, a centrum logistyki i sprzedaży krajowej oraz eksportowej znajduje się w Kłodawie.
- **Domo Engineeniring Plastics Poland Sp. z o.o.** to producent tworzyw konstrukcyjnych na bazie poliamidów, należący grupy Domo - jednego z wiodących globalnych producentów polimerów na potrzeby rynku motoryzacyjnego, elektrycznego i elektronicznego oraz dla branży dóbr konsumenckich. Zakład w Gorzowie Wielkopolskim zatrudnia ok. 300 pracowników. Obok personelu oddziałów produkcyjnych, w firmie działają rozwinięte służby łańcucha dostaw, sprzedaży, wsparcia technicznego, jakości i rozwoju nowych produktów, a także zespół serwisów finansowych o europejskim zakresie działania. Wieloletnia obecność i doświadczenie w branży chemicznej pozwoliły na zbudowanie trwałej relacji z wymagającymi klientami na całym świecie, co firma zawdzięcza zarówno rozwiniętym standardom i systemom, jak i wysoko wykwalifikowanej i doświadczonej kadrze.
- **„HOLDING-ZREMB Gorzów” S.A.** – jest spółką kapitałową, którą tworzą: REMBUD-ZREMB w Gorzowie Wielkopolskim, METPOL-BARLINEK w Barlinku, MEPROZET-DREZDENKO w Drezdenku oraz OCYNKOWNIA-DREZDENKO. Firma należy do czołowych polskich producentów spawanych konstrukcji stalowych. Specjalizuje się w produkcji konstrukcji dla przemysłu maszynowego i energetycznego dla odbiorców w Polsce oraz w Niemczech, Francji, Holandii i krajach skandynawskich
- **Inter Sicherheits Service Sp. z o.o.** jest czołowym producentem asortymentu zabezpieczeń w Polsce i równocześnie jednym z największych tego typu przedsiębiorstw w Europie. Firma produkuje kasy pancerne, szafy depozytowe, skarbce, szafy na broń i dokumenty.
- **Zakład Mechaniczny MESTIL Sp. z o.o.** produkuje części do maszyn i urządzeń, elementy z tworzyw sztucznych metodą wtryskową, konstrukcje stalowe, wały rozprężne dla przemysłu papierniczego i poligraficznego oraz zajmuje się przenoszeniem fabryk. Wyroby i usługi tej firmy sprzedawane są na rynku polskim i Europy Zachodniej.
- **Fabryka Maszyn do Drewna GOMAD** produkuje nowoczesne maszyny do obróbki drewna na najwyższym europejskim poziomie, projektowane we własnych biurach konstrukcyjnych. Różnego rodzaju frezarki, wielowrzecionowe wiertarki oraz czopiarki eksportowane są na rynki europejskie.

- **Yetico S.A.**, jeden z największych producentów wyrobów styropianowych w Polsce. Dzięki wysoko stawianym sobie wymaganiom znajduje się w ścisłej czołówce w branży. Yetico to przedsiębiorstwo oparte na polskim kapitale, które od wielu lat dostarcza płyty styropianowe do termoizolacji oraz styropianowy system ocieplania i profilowania dachów płaskich. Zajmuje się również produkcją kształtek i opakowań styropianowych. W swoich zakładach - wykorzystuje najnowsze rozwiązania i technologie w produkcji styropianu, co pozwala na wytwarzanie najlepszych jakościowo wyrobów.
- **HAJDUK Agnieszka i Dariusz Nasińscy Sp. z o.o. Sp. k.** - firma działa od ponad 28 lat, początkowo jej działalność polegała na imporcie i dystrybucji wkładów kominkowych. Z czasem firma stała się największym w Polsce i Europie producentem wkładów grzewczych stalowo-szametowych obsługując rynki europejskie, ale także posiadając klientów w krajach takich jak USA, Islandia czy Turcja. Firma posiada największy w Polsce salon kominków oraz najnowocześniejszy w regionie park maszynowy do obróbki kamienia. Na terenie firmy działa jedyne w województwie lubuskim laboratorium badawcze służące do badania sprawnościowo-emisyjnego kotłów i kominków.
- **GOTECH Sp. z o.o.** to firma z kapitałem polskim, prowadząca swoją działalność od 1990 roku na terenie Polski i Europy. Jest wykonawcą w sektorze energetyki konwencjonalnej i nuklearnej, offshore oraz przemysłu - instalacje technologiczne i ochrony środowiska. Wiodącą działalnością spółki jest budowa, modernizacja, remonty urządzeń i instalacji energetycznych oraz przemysłowych.
- **LAMEL Technology Sp. z o.o.** jest firmą związaną z branżą GSM od 1996 roku i skoncentrowała swoje działania na ochronie ekranów urządzeń elektronicznych. Oferuje szeroką gamę innowacyjnych i dotychczas niedostępnych produktów oraz ugruntowała pozycję firmy jako prekursora i światowego lidera w dziedzinie ochrony ekranów. W 2016 roku LAMEL powołał do życia dwa oddziały - w Rosji i Hongkongu, zapewniając dalszą ekspansję na nowe rynki zbytu. Obecnie firma współpracuje z największymi dystrybutorami, operatorami sieci i sieciami handlowymi na świecie. Na początku 2017 roku, dążąc do dalszego rozwoju, spółka została podzielona na dwa podmioty: Lamel Technology i Lamel Brands.
- **KASKAT Sp. z o.o.** jest uznanym i solidnym dostawcą wszelkiego rodzaju produktów mlecznych. Od 1990 roku dostarcza najwyższej i stabilnej jakości produkty spożywcze i paszowe pozyskane od starannie wyselekcjonowanych dostawców. Produkowane mleko w proszku natłuszczone i zamienniki odtłuszczonego mleka w proszku są idealne do produkcji jogurtów, napojów mlecznych, lodów, ciastek, czekolady i wyrobów cukierniczych. Posiada ponad 20 lat doświadczenia w eksporcie swoich produktów.
- **Borne Furniture Sp. z o.o.** należy do niemieckiej rodzinnej firmy Klaus Borne Turenfabrik GmbH & Co. z siedzibą w Trier, która od ponad 60-ciu lat znana jest w Europie Zachodniej jako producent najnowszej generacji drzwi i ościeżnic. Posiada wyspecjalizowany zakład w Gorzowie Wielkopolskim, który specjalizuje się w wielkoseryjnej produkcji na bazie płyty komórkowej o lekkiej konstrukcji, w tym zwłaszcza blatów stołowych, regałów oraz innych elementów meblowych. Firma produkuje m.in. dla szwedzkiego koncernu Ikea. Zatrudnia około 700 osób i jest cenionym pracodawcą w regionie. Borne to nowoczesna firma, która

stawia na innowacyjność i jakość. Proces produkcji jest w pełni zautomatyzowany i wykorzystuje najnowsze dostępne na rynku technologie.

- **Univelsal Fibers Europ Sp. z o.o.** to część koncernu Universal Fibers z siedzibę w Bristolu w USA, z zakładami produkcyjnymi w Europie, Chinach i Tajlandii. Od 2019r. posiada zakład produkcyjny w Gorzowie Wielkopolskim. Zajmuje się szeroko rozumianą produkcją włókien syntetycznych: z polimerów Nylon 6, Nylon 6,6, PTT, PET. Firma Universal Fibres oferuje gotowe przędze w jednym lub wielu kolorach. Zrealizuje zamówienia w małych i dużych partiach z określonymi specyfikacjami, tak, aby spełnić unikalne potrzeby globalnych klientów na różnych rynkach, takich jak rynek dywanów, przemysł, medycyna, filtracja, wojsko, liny i wyroby powroźnicze.
- **Grupa Gezet** jest największym autoryzowanym dealerem samochodów w województwie lubuskim i jedną z największych grup dealerskich w Polsce. Sieć sprzedaży stanowi obecnie siedemnaście nowoczesnych salonów zlokalizowanych w Gorzowie Wielkopolskim, Szczecinie oraz Zielonej Górze. W ofercie firmy znajduje się kilkadziesiąt modeli samochodów marek Alfa Romeo, Fiat, Ford, Honda, Hyundai, Jeep, Kia, Mitsubishi oraz Suzuki, a także motocykle i skutery marki Honda. Na rynku motoryzacyjnym firma funkcjonuje z powodzeniem od 2002 roku.
- **Lindo Catsystem Sp. z o.o.** – jest znanym w Polsce i na świecie producentem wysokiej jakości **metalowych bloków katalitycznych oraz katalizatorów**. Większą część produkcji stanowi export na rynki Unii Europejskiej, jak również do wielu krajów spoza jej granic. Misją firmy jest profesjonalne, świadome i innowacyjne podejście do ochrony środowiska.
- **Ahrens Textil**, jedna ze spółek grupy Dbl Niemcy. Poprzez swoją regionalną strukturę dopasowuje się do indywidualnych potrzeb klienta, jednak wszystkie spółki łączy jednorodna, zunifikowana polityka standardów. Posiada bogatą ofertę, począwszy od mat wejściowych, poprzez setki modeli odzieży roboczej, po odzież ochronną oraz usługi dostawy i prania odzieży.
- **FILTER-MÜLLER Sp. z o.o.** została założona w lutym 2014 roku, produkująca filtry powietrza do systemów wentylacji i klimatyzacji. Firma wywodzi się z niemieckiej firmy FILTER-MÜLLER, istniejącej na rynku filtracji ponad 40 lat. FILTER-MÜLLER jest zaufanym partnerem ponad 10 000 zadowolonych odbiorców.
- **IMPULS Sp. z o.o.** – oferuje szeroki zakres usług ochrony osób i mienia, zabezpieczenia technicznego oraz monitoringu. Zapewnia również utrzymanie czystości, estetyki i higieny wewnątrz biurowych, hotelowych, magazynowych, gospodarczych i innych. W swoim pakiecie posiada również usługę profesjonalnego niszczenia dokumentów oraz wynajem powierzchni. Przeprowadza różnorodne szkolenia, doskonalące zawodowo bezrobotnych, jak również pracujących.

Rozwój instytucji otoczenia biznesu w regionie stanowi ważny czynnik jego atrakcyjności inwestycyjnej. Szczególnie istotną rolę odgrywają instytucje wspierające przedsiębiorczość,

rozwiązania proinwestycyjne, komercjalizację badań naukowych i innowacyjność przedsiębiorstw. W Gorzowie Wielkopolskim są to⁴⁸:

- **Gorzowski Ośrodek Technologiczny Park Naukowo Przemysłowy Sp. z o.o. (GOT PNP)**, stanowiący platformę współpracy gospodarki i nauki oraz kreujący przyjazne środowisko dla rozwoju innowacji. Podstawowym zadaniem spółki jest komercjalizacja innowacyjnych rozwiązań z obszaru technologii środowiskowych oraz innych poprzez kreowanie nowych podmiotów gospodarczych, w których GOT PNP będzie obejmował udziały kapitałowe. Głównym obszarem jego specjalizacji są projekty związane z technologiami środowiskowymi, obejmujące m.in. odzysk surowców i energii z odpadów, unieszkodliwianie odpadów (w tym odpadów niebezpiecznych), pozyskiwanie energii ze źródeł odnawialnych, paliwa niekonwencjonalne, zwiększanie efektywności produkcji różnych form energii z paliw. Park realizuje projekt pn.: „**Stworzenie w Gorzowie Wielkopolskim inkubatora przedsiębiorczości – Think Tank – stanowiącego platformę wsparcia zawierającego zestaw proinnowacyjnych, profesjonalnych usług dla lubuskich przedsiębiorstw**”, dofinansowany w ramach RPO Lubuskie 2020. Inkubator powstanie przy ul. Targowej 9 w Gorzowie Wielkopolskim, w miejscu dawnego biurowca Ursusa. Będzie posiadał nowoczesną infrastrukturę, która posłuży gorzowskim przedsiębiorcom zakładającym własną firmę, ale również tym, którzy już prowadzą działalność gospodarczą. Nowoczesne pomieszczenia biurowe z pełną bazą IT, strefą kreatywną, zapleczem socjalnym, pozwolą na prowadzenie działalności w innowacyjnym środowisku, w dobrej cenie i lokalizacji. Dodatkowym atutem będzie wsparcie doradcze i finansowe dla nowatorskich pomysłów⁴⁹. Kolejnym projektem realizowanym przez GOT jest przedsięwzięcie związane z **budową Centrum Transferu Technologii Środowiskowych w Stanowicach**, którego celem jest stworzenie infrastruktury niezbędnej do instalowania prototypowych linii badawczych stanowiących etap transferu badań i nowoczesnych technologii do przemysłu (kompleks hal laboratoryjnych wyposażonych w instalacje do prowadzenia badań w skali półtechnicznej wraz z zapleczem biurowo-socjalnym). **W ramach Parku powstaje laboratorium pomiarowe 3D**. Udostępnienie nowoczesnej infrastruktury B+R oraz specjalistycznej aparatury wsparte zostanie poprzez ekologiczne źródła energii elektrycznej i ciepłej – pompy ciepła, instalacje fotowoltaiczne oraz elektrociepłownię na biomasę, które obniżą koszty funkcjonowania lokatorów Centrum Transferu Technologii Środowiskowych. Ponadto Spółka prowadzi zajęcia laboratoryjne dla dzieci i młodzieży w ramach Klubu Młodego Wynalazcy⁵⁰.
- **Stowarzyszenie Lubuski Klaster Metalowy** jest jedynym klastrem w regionie zweryfikowanym przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości, spełniającym standardy zarządzania oraz zweryfikowanym czterokrotnie w ramach benchmarkingu klastrów. Zajmuje się tworzeniem optymalnych warunków rozwoju przedsiębiorstw branży metalowej, aktywnie wspiera współpracę pomiędzy przedsiębiorstwami, dostarcza wiedzę i promuje innowacyjność, wpływa na zwiększanie międzynarodowej konkurencyjności branży metalowej. Wspiera też tworzenie kultury innowacyjności i przedsiębiorczości w regionie

---

⁴⁸Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

⁴⁹ <http://www.gorzow.pl/PL/3235/3/>

⁵⁰ www.gotechnology.pl

poprzez aktywną współpracę pomiędzy członkami klastra, sektorem badawczo-rozwojowym, instytucjami otoczenia biznesu oraz poprzez współpracę ze sferą edukacji i sektorem publicznym. Jego celem jest wyższa specjalizacja regionu i zwiększanie atrakcyjności województwa lubuskiego.

- **Zachodnia Izba Przemysłowo-Handlowa w Gorzowie Wielkopolskim** (ZIPH). Niezależna organizacja powołana, by chronić i reprezentować interesy zrzeszonych w niej przedsiębiorców. ZIPH jest największą organizacją samorządu gospodarczego na terenie województwa lubuskiego. Głównym celem Izby jest tworzenia warunków do rozwoju życia gospodarczego, międzynarodowych kontaktów gospodarczych oraz wspierania inicjatyw członków⁵¹.
- **Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna Podstrefa Gorzów Wielkopolski** wspiera i obsługuje inwestorów krajowych i zagranicznych. Jest najszybciej rozwijającą się polską specjalną strefą ekonomiczną, zarówno pod względem finansowym, jak i terytorialnym. Zwolnienia podatkowe w Strefie są największą dostępną ulgą finansową obowiązującą obecnie w Polsce. Inwestora wspiera rząd RP i samorządy lokalne, będący głównymi akcjonariuszami Kostrzyńsko – Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej S.A. Dzięki temu inwestycje realizowane są w komfortowych dla inwestora warunkach, a sprawność działania spółki zarządzającej Strefą znacznie ułatwia firmom rozpoczęcie i prowadzenie działalności gospodarczej w Polsce⁵².
- **Lubuska Organizacja Pracodawców**, która zajmuje się: ochroną praw i reprezentowaniem interesów zrzeszonych pracodawców wobec związków zawodowych pracowników, organów władzy i administracji państwowej oraz organów samorządu terytorialnego; prowadzeniem działań na rzecz rozwoju rynku pracy i przeciwdziałania bezrobociu; oddziaływaniem na kształtowanie ustawodawstwa dotyczącego interesów pracodawców, kształtowaniem polityki społecznej i ekonomicznej organów władzy publicznej, dotyczącej interesów pracodawców; występowaniem do organów posiadających inicjatywę prawodawczą z wnioskami oraz opiniami w zakresie aktów prawnych, dotyczących interesów pracodawców w zakresie stosunków pracy i polityki gospodarczej; organizowaniem szkoleń pracodawców; prowadzeniem doradztwa ekonomicznego i wykonywaniem ekspertyz na rzecz pracodawców i organizacji pracodawców⁵³.
- **Wydział Obsługi Inwestora i Biznesu** to specjalistyczna komórka **Urzędu Miasta Gorzowa Wielkopolskiego**. Celem Wydziału jest pomoc w szeroko pojętej działalności inwestycyjnej oraz wspieranie rozwoju gospodarczego Miasta. Główne zadania wydziału to: obsługa inwestorów zarówno krajowych, jak i zagranicznych, obsługa lokalnych przedsiębiorców w zakresie prowadzenia Centralnej Ewidencji Działalności Gospodarczej oraz obsługa związana z wydawaniem zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych. To zespół ludzi gotowych od zaraz pomóc w realizacji zamierzeń inwestycyjnych w Gorzowie. Wydział pomaga w przejściu przez procedury administracyjne związane z rozpoczęciem działalności gospodarczej. Zajmuje się wsparciem lokalnego biznesu.

---

⁵¹ www.ziph.pl

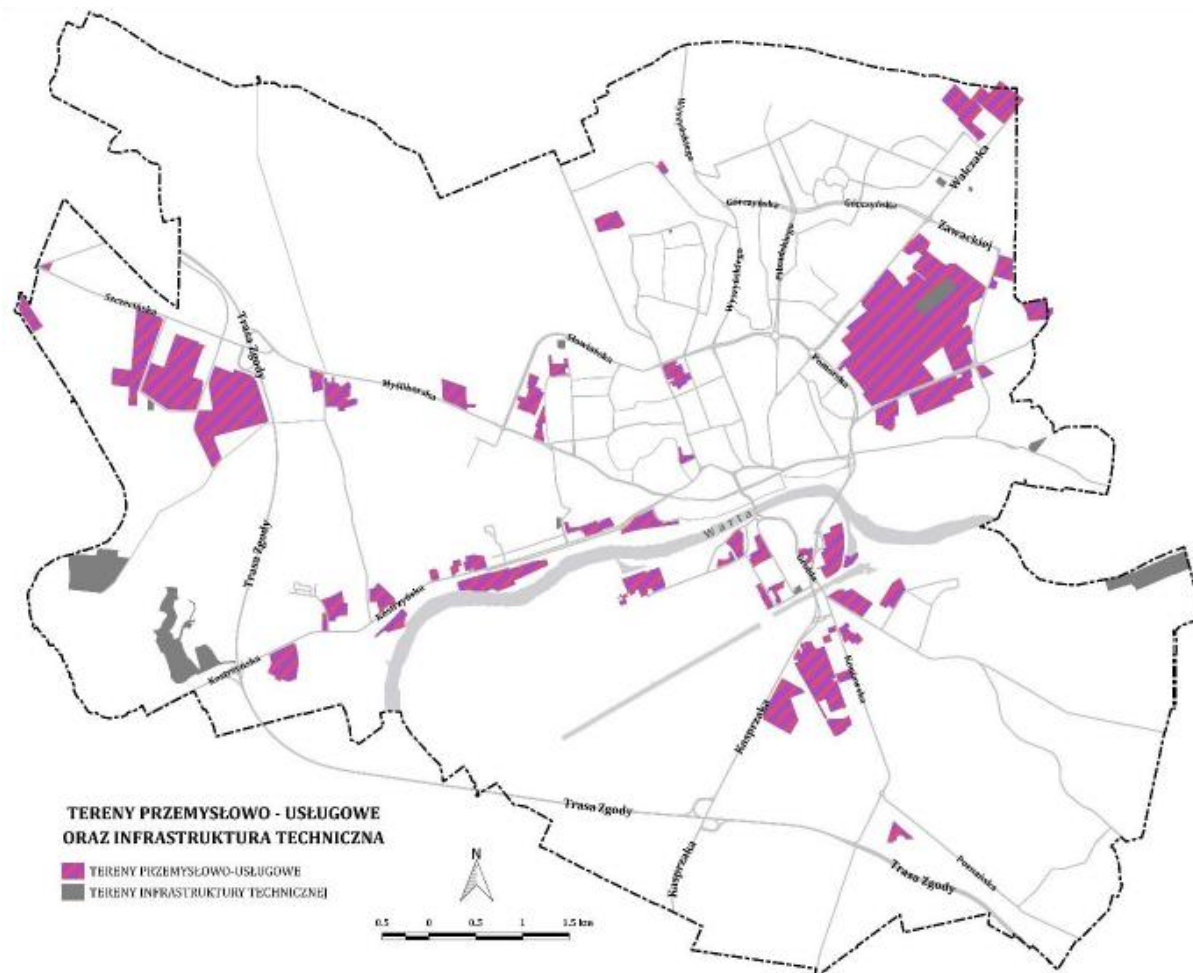
⁵² www.kssse.pl

⁵³ <http://lop.biz.pl>

3.2. Atrakcyjność inwestycyjna.

Uwarunkowania przestrzenne, mają i będą miały w przyszłości istotny wpływ na rozwój gospodarczy Gorzowa Wielkopolskiego. Zaliczyć do nich należy odpowiednie umiejscowienie w układzie komunikacyjnym, dostępność uzbrojonych w infrastrukturę gruntów, dobrej jakości przestrzeń oraz odpowiednie sąsiedztwo, w tym brak istotnych konfliktów przestrzennych (Rysunek 5).

Rysunek 5. Tereny przemysłowo-usługowe oraz infrastruktura techniczna w Gorzowie Wielkopolskim.

Źródło: Referat Miejskiego Systemu Informacji Przestrzennych w Wydziale Geodezji i Katastru, na podstawie danych Pracowni Urbanistycznej w Wydziale Urbanistyki i Architektury Urzędu Miasta Gorzowa Wielkopolskiego.

Zainwestowane tereny Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, znajdują się w północno-zachodniej części miasta - Podstrefie Gorzów Wielkopolski, która jest najszybciej rozwijającą się polską specjalną strefą ekonomiczną, zarówno pod względem finansowym, jak i terytorialnym. Ponadto w granicach miasta Gorzowa Wielkopolskiego zlokalizowana jest strefa produkcyjno – magazynowa o powierzchni około 650 ha, z czego większość powierzchni jest ciągle niezainwestowana. Natomiast po wschodniej stronie miasta znajdują się tereny po byłych zakładach ZWCH Stilon, w ramach których obecnie funkcjonuje wiele zakładów z branży chemicznej. Teren ten posiada pełną infrastrukturę techniczną oraz własną bocznice kolejową.

3.3. Podmioty gospodarcze i poziom przedsiębiorczości.

Wg danych GUS w 2019 roku na terenie Gorzowa Wielkopolskiego działalność prowadziło 17 768 podmiotów gospodarki narodowej. **Liczba podmiotów na przestrzeni lat 2012-2019 podlegała fluktuacjom i nieznacznie spadła** (o – 1,01% w 2019 r. w porównaniu do 2012r.) Wśród podmiotów gospodarczych miasta dominowały jednostki sektora prywatnego. W 2019 roku 16 900 podmiotów (95,1%) reprezentowało sektor prywatny (Tabela 30).

Tabela 30. Podmioty gospodarki narodowej ogółem i wg sektora w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2012 (%)
ogółem	17 950	18 015	17 830	17 830	17 808	17 949	17 552	17 768	-1,01
sektor publiczny	722	718	717	713	715	703	697	698	-3,32
sektor prywatny	17 228	17 297	17 108	17 014	16 973	17 093	16 704	16 900	-1,90

Źródło: GUS/BDL

W strukturze podmiotów z Gorzowa Wielkopolskiego dominują firmy mikro, tj. podmioty zatrudniające od 0 do 9 pracowników. W 2019 roku stanowiły one 96,3% wszystkich przedsiębiorstw. Ich liczba zmniejszyła się nieznacznie w analizowanym okresie o 0,83%. W analizowanym okresie spadła także o 7,56% liczba podmiotów zatrudniających od 10 do 49 pracowników do poziomu 501 podmiotów w roku 2019 (w stosunku do 524 w 2012 r.) oraz o ok. 1/3 spadła liczebność największych podmiotów zatrudniających 1000 i więcej pracowników (z 3 w 2012r. do 2 w 2019r.). **W analizowanym okresie wzrosła nieznacznie liczba podmiotów zatrudniających od 50-249 pracowników** ze 126 w 2012 r. do 129 w 2019 r. oraz **zatrudniających 250-999 pracowników** z 17 w 2012 r. do 18 w 2019 r. (Tabela 31).

Tabela 31. Podmioty gospodarcze wg klas wielkości w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2012 (%)
ogółem	17 950	18 015	17 830	17 830	17 808	17 949	17 552	17 768	-1,01
0 - 9	17 262	17 307	17 099	17 096	17 074	17 233	16 871	17 118	-0,83
10 - 49	542	563	585	585	580	564	518	501	-7,56
50 - 249	126	124	125	127	133	131	143	129	2,38
250 - 999	17	18	19	20	19	19	18	18	5,88
1000 i więcej	3	3	2	2	2	2	2	2	-33,33

Źródło: GUS/BDL

Zdecydowaną większość prowadzących działalność gospodarczą w Gorzowie Wielkopolskim stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Dane za okres od 2012 do 2019 wskazują na nieznaczny spadek liczby osób, które prowadzą własną działalność gospodarczą. W 2012 roku było to 12 891 osób, w 2019 roku 12 429 osób, co oznacza spadek na poziomie -3,58% (Tabela 32).

Tabela 32. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/ 2012 (%)
Gorzów Wielkopolski	12 891	12 782	12 467	12 310	12 097	12 117	12 309	12 429	-3,58%

Źródło: GUS/BDL

W 2019 roku w porównaniu do 2012 liczba podmiotów zajmujących się rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem w Gorzowie Wielkopolskim zwiększyła się o 10,24%. Rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem w mieście zajmowały się w 2019 roku 183 podmioty (w porównaniu do 166 podmiotów w 2012 r.), co stanowiło zaledwie ok. 1 % ogólnej liczby firm. Działalność w obszarze przemysłu i budownictwa w 2019 roku prowadziło w Gorzowie Wielkopolskim 3 529 podmiotów (tj. 19,86 % ogólnej liczby), nieznacznie mniej niż w 2012 roku (3 570), spadek o 1,15%). Natomiast pozostałą działalność prowadziło 14 056 podmiotów, tj. ok. 79,1% ogólnej liczby firm (w porównaniu do 14 214 w 2012 r.). Liczebność tej kategorii nieznacznie zmniejszyła się w roku 2019 w porównaniu do 2012 o 1,11% (Tabela 33).

Tabela 33. Podmioty gospodarcze według podstawowych profili działalności w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/ 2012 (%)
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	166	177	161	174	179	184	184	183	10,24
przemysł i budownictwo	3 570	3 582	3 494	3 450	3 434	3 510	3 381	3 529	-1,15
pozostała działalność	14 214	14 256	14 175	14 206	14 195	14 255	13 987	14 056	-1,11

Źródło: GUS/BDL

Wśród podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w Gorzowie Wielkopolskim najliczniej reprezentowane są jednostki działające w sekcji G, handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle. W 2019 roku ich liczba wynosiła 3 813, co stanowiło 21,5% wszystkich podmiotów gospodarczych. Kolejne pod względem liczebności okazały się **sekcje: F, budownictwo** (2 314 podmiotów, tj. 13%), **L działalność związana z obsługą rynku nieruchomości** (1745 podmiotów, tj. 9,8%), **M działalność profesjonalna, naukowa i techniczna** (1 723 podmioty, tj. 9,7%) oraz sekcja **H transport i gospodarka magazynowa** (1 409 podmiotów, tj. 7,9%). Żadna działająca w mieście firma nie prowadziła działalności w sekcji U⁵⁴, a aktywność nielicznych dotyczyła sekcji B (1 podmiot), D (26 podmiotów), O (45 podmiotów) i E (47 podmiotów).

⁵⁴ Podział gospodarki według PKD 2007: Sekcja A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo; Sekcja B – Górnictwo i wydobywanie; Sekcja C – Przetwórstwo przemysłowe; Sekcja D – Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych; Sekcja E – Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją; Sekcja F – Budownictwo; Sekcja G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle; Sekcja H – Transport i gospodarka magazynowa; Sekcja I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi; Sekcja J – Informacja i komunikacja, Sekcja K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; Sekcja L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości; Sekcja M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna; Sekcja N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność

W latach 2012-2019 w poszczególnych sekcjach obserwowane były fluktuacje, spadek liczby podmiotów w roku 2019 w porównaniu do 2012 r. zarejestrowano w 8 sekcjach, największy - 83,3% dotyczył sekcji B Górnictwo i wydobywanie oraz sekcji E Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją (-17,5%), sekcji D wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych (-13,3%); i K działalność finansowa i ubezpieczeniowa (-12,9%).

W pozostałych sekcjach PKD 2007 następował rozwój i przybywało podmiotów prowadzących działalność w tym zakresie. Największy przyrost dotyczył sekcji N, działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca – wzrost o 179 podmiotów, tj. o 37,9% oraz sekcji Q opieka zdrowotna i pomoc społeczna – wzrost o 148 podmiotów, tj. o 15,1% (Tabela 34).

Tabela 34. Podmioty gospodarki narodowej wg sekcji PKD 2007 w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2012 (%)
Sekcja A	166	177	161	174	179	184	184	183	10,2
Sekcja B	6	8	7	5	5	4	1	1	-83,3
Sekcja C	1 233	1 242	1 216	1 206	1 195	1 219	1 138	1 141	-7,5
Sekcja D	30	31	31	28	29	34	27	26	-13,3
Sekcja E	57	68	64	59	53	52	42	47	-17,5
Sekcja F	2 244	2 233	2 176	2 152	2 152	2 201	2 173	2 314	3,1
Sekcja G	4 610	4 577	4 438	4 329	4 233	4 141	3 891	3 813	-17,3
Sekcja H	1 399	1 390	1 338	1 354	1 363	1 388	1 408	1 409	0,7
Sekcja I	490	496	478	481	477	483	471	464	-5,3
Sekcja J	397	388	391	402	397	382	400	415	4,5
Sekcja K	753	746	706	683	658	678	653	656	-12,9
Sekcja L	1 600	1 619	1 658	1 679	1 699	1 719	1 719	1 745	9,1
Sekcja M	1 638	1 665	1 680	1 722	1 708	1 718	1 701	1 723	5,2
Sekcja N	472	488	546	550	574	601	610	651	37,9
Sekcja O	41	41	41	43	43	43	43	45	9,8
Sekcja P	471	487	493	496	513	499	499	511	8,49%
Sekcja Q	981	987	1 039	1 077	1 109	1 121	1 128	1 129	15,09%
Sekcja R	280	289	286	292	292	297	273	275	-1,79%
Sekcje S i T	1 082	1 083	1 081	1 091	1 111	1 175	1 184	1 213	12,11%
Sekcja U	0	0	0	0	0	0	0	0	

Źródło: GUS/BDL

Struktura podmiotów gospodarczych wg sekcji PKD 2007 wskazuje na przewagę podmiotów prowadzących działalność w sekcjach: G (21,5%), F (13%), L (9,8%), M (9,7%) oraz H (7,9%). Pozostałe

wspierająca; Sekcja O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne; Sekcja P – Edukacja; Sekcja Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna; Sekcja R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją; Sekcja S – Pozostała działalność usługowa; Sekcja SiT – Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby; Sekcja U – Organizacje i zespoły eksterytorialne.

sekcje były reprezentowane przez mniej niż 7% ogólnej liczby podmiotów gospodarki narodowej prowadzących działalność na terenie miasta.

W 2019 roku w porównaniu do 2012 zmniejszył się udział w strukturze gospodarki narodowej dla podmiotów z 5 sekcji. Największy spadek udziału dotyczył sekcji G: o 4,2 punkty procentowe, z 25,7% do 21,5% (

Tabela 35).

Tabela 35. Struktura gospodarki narodowej wg sekcji PKD 2007 w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019 (%).

	2012	2013	2014	2015	2016	20162	2017	2018	2019
Sekcja A	0,9	1,0	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Sekcja B	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sekcja C	6,9	6,9	6,8	6,8	6,7	6,8	6,8	6,5	6,4
Sekcja D	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
Sekcja E	0,3	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3
Sekcja F	12,5	12,4	12,2	12,1	12,1	12,3	12,3	12,4	13,0
Sekcja G	25,7	25,4	24,9	24,3	23,8	23,1	23,1	22,2	21,5
Sekcja H	7,8	7,7	7,5	7,6	7,7	7,7	7,7	8,0	7,9
Sekcja I	2,7	2,8	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,6
Sekcja J	2,2	2,2	2,2	2,3	2,2	2,1	2,1	2,3	2,3
Sekcja K	4,2	4,1	4,0	3,8	3,7	3,8	3,8	3,7	3,7
Sekcja L	8,9	9,0	9,3	9,4	9,6	9,6	9,6	9,8	9,8
Sekcja M	9,1	9,2	9,4	9,7	9,6	9,6	9,6	9,7	9,7
Sekcja N	2,6	2,7	3,1	3,1	3,2	3,4	3,4	3,5	3,7
Sekcja O	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Sekcja P	2,6	2,7	2,8	2,8	2,9	2,8	2,8	2,8	2,9
Sekcja Q	5,5	5,5	5,8	6,0	6,2	6,2	6,2	6,4	6,4
Sekcja R	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,7	1,7	1,6	1,5
Sekcje S i T	6,0	6,0	6,1	6,1	6,2	6,5	6,5	6,7	6,8
Sekcja U	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Źródło: GUS/BDL

Wg danych GUS Gorzów Wielkopolski cechuje się wysokim poziomem przedsiębiorczości. W 2019 roku na 10 tys. mieszkańców miasta przypadało 1437 podmiotów wpisanych do rejestru REGON i była to wartość wyższa niż średnia krajowa (1175 podmiotów), wojewódzka (1 158 podmiotów) oraz powiatowa (1 169 podmiotów).

Warto jednak zauważyć, że we wszystkich jednostkach administracyjnych wskaźnik przyjmował coraz wyższe wartości. W 2019 r. w porównaniu do 2012 r. w skali kraju wzrost wskaźnika wyniósł 13,9% w skali województwa 6,7%, a w skali powiatu 10,3% (Tabela 36).

Tabela 36. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POLSKA	1 032	1 057	1 071	1 089	1 103	1 121	1 136	1 175
LUBUSKIE	1 052	1 075	1 079	1 093	1 098	1 110	1 117	1 158
Powiat gorzowski	1 025	1 050	1 047	1 066	1 072	1 091	1 126	1 169
Gorzów Wielkopolski	1 441	1 449	1 436	1 441	1 436	1 444	1 416	1 437

Źródło: GUS/BDL

Wskaźnik jednostek nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w 2019 roku kształtował się w Gorzowie Wielkopolskim na poziomie 110,88 podmiotów w ujęciu średniorocznym dla przedziału czasu od 2012 do 2019 roku. Oznacza to, że był on wyższy niż wynosiła średnia krajowa (95,1 podmiotów), wojewódzka (98,3 podmiotów) i powiatowa (102 podmioty). Warto jednak zauważyć, iż w powiecie gorzowskim wskaźnik ten był najwyższy w ostatnich dwóch latach (Tabela 37).

Tabela 37. Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Śr.
POLSKA	93	95	93	94	91	94	102	99	95,1
LUBUSKIE	106	98	93	96	92	95	103	103	98,3
Powiat gorzowski	100	99	91	99	93	97	119	118	102,0
Gorzów Wielkopolski	111	112	106	113	108	113	114	110	110,9

Źródło: GUS/BDL

W przypadku jednostek wykreślonych z rejestru REGON na 10 tys. ludności w Gorzowie Wielkopolskim likwidowanych było relatywnie więcej przedsiębiorstw niż średnio w Polsce, w powiecie i województwie. Wskaźnik podmiotów wykreślonych z rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców we wszystkich jednostkach terytorialnych podlegał w latach 2012-2019 licznym fluktuacjom, przyjmując wartości niższe i wyższe (Tabela 38). Dane te wskazują na potencjalnie mniejszą trwałość lub większą dynamikę zmian w sferze aktywności gospodarczej (np. więcej osób zamykających działalność gospodarczą ze względu na warunki ekonomiczne lub przejście na emeryturę).

Tabela 38. Jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Śr.
POLSKA	65	70	79	76	77	75	86	59	73,4
LUBUSKIE	74	76	89	84	86	82	97	61	81,1
Powiat gorzowski	75	78	90	85	86	81	88	70	81,6
Gorzów Wielkopolski	89	101	118	108	106	98	141	85	105,8

Źródło: GUS/BDL

Wskaźnik osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 ludności wskazuje na zdecydowanie **wysoki poziom przedsiębiorczości mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego** na tle innych jednostek. W 2019 roku na 1000 mieszkańców miasta przypadało 101 osób prowadzących działalność gospodarczą. W tym samym roku w skali kraju na 1000 ludności działalność gospodarczą prowadziły 84 osoby, w skali województwa – 83 osoby, a w skali powiatu – 94 osoby.

W latach 2012-2019 wskaźnik osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 ludności w Gorzowie Wielkopolskim spadł nieznacznie o 1,9%, podczas gdy w innych analizowanych jednostkach odnotowano wzrosty wskaźnika osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 ludności: w skali kraju o 10,53%, województwa o 10,7%, a w powiecie gorzowskim największy wzrost o 14,6% (Tabela 39). Dane te potwierdzają, że wraz z migracjami mieszkańców na teren podmiejski migrują również działalności gospodarcze.

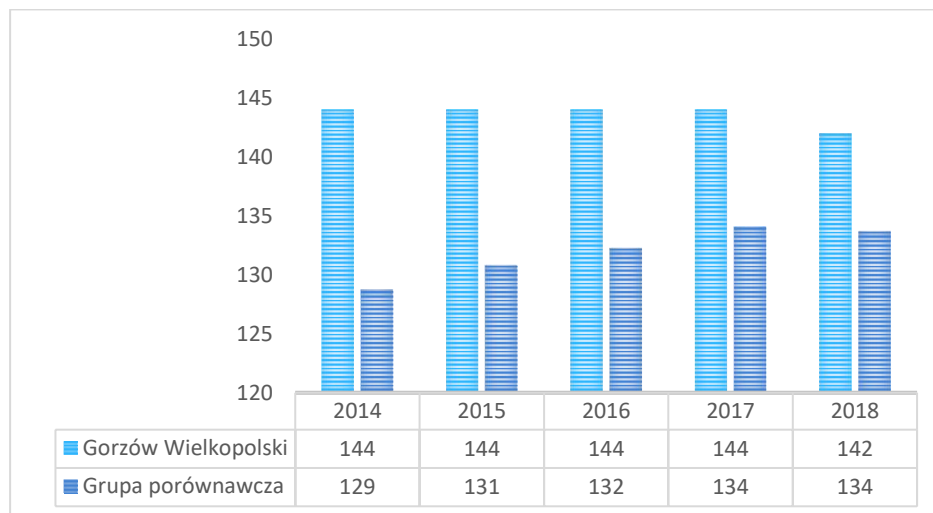
Tabela 39. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 ludności w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POLSKA	76	77	77	77	77	78	81	84
LUBUSKIE	75	77	76	76	76	76	79	83
Powiat gorzowski	82	84	83	84	84	86	91	94
Gorzów Wielkopolski	103	103	100	99	98	97	99	101

Źródło: GUS/BDL

Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w REGON na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim była wyższa niż średnia w grupie porównawczej, chociaż ta różnica zmniejsza się z roku na rok (wynosiła ona ok. 15 podmiotów w 2014 roku, ale już ok. 8 w roku 2018). Pomiędzy 2017 a 2018 rokiem odnotowano niewielki spadek wartości wskaźnika – zarówno w Gorzowie Wielkopolskim, jak i w grupie porównawczej (Wykres 86). Większe od Gorzowa Wielkopolskiego nasycenie podmiotami gospodarczymi w odniesieniu do liczby ludności dotyczyło Zielonej Góry (151 podmiotów) i Opola (168), natomiast mniejsze Olsztyna (134).

Wykres 86. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na 1000 mieszkańców.

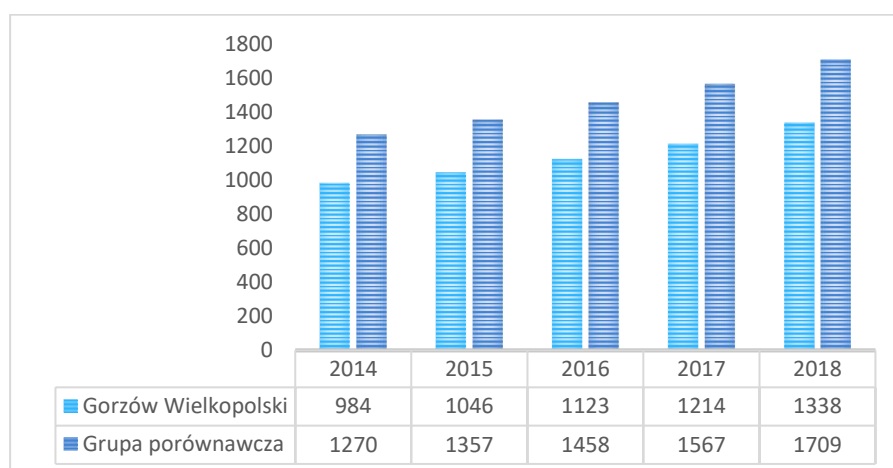

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Poziom przedsiębiorczości i aktywności mieszkańców ukazuje również wskaźnik opisujący wpływ jednostek samorządu terytorialnego z tytułu udziału we wpływach budżetu państwa z PIT przypadające na 1000 osób w wieku od 18 lat. Na przestrzeni analizowanych lat widoczna była tendencja wzrostowa zarówno w Gorzowie Wielkopolskim, jak i w grupie porównawczej dochodów uzyskiwanych przez miasto z PIT w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Poniższy wskaźnik ukazujący dochody z PIT w ujęciu średniej trzyletniej jest wypadkową rosnącej aktywności ekonomicznej mieszkańców i rosnących wynagrodzeń – czyli jest swoistym wskaźnikiem potencjału gospodarczego miasta.

W Gorzowie Wielkopolskim notowano niższe wartości wpływów do budżetu miasta z tytułu udziału w podatku PIT w odniesieniu do średniej dla grupy miast porównawczych. W 2018 roku na 1000 mieszkańców miasta od 18 roku życia dochody podatkowe z PIT (średnia trzyletnia) wynosiły w Gorzowie Wielkopolskim 1,33 mln zł, natomiast w grupie porównawczej 1,70 mln zł. Analizowany wskaźnik był wyższy w każdym z porównywanych miast. W Zielonej Górze wynosił 1,94 mln zł, w Opolu 1,85 mln zł, w Olsztynie 1,70 mln zł (Wykres 87).

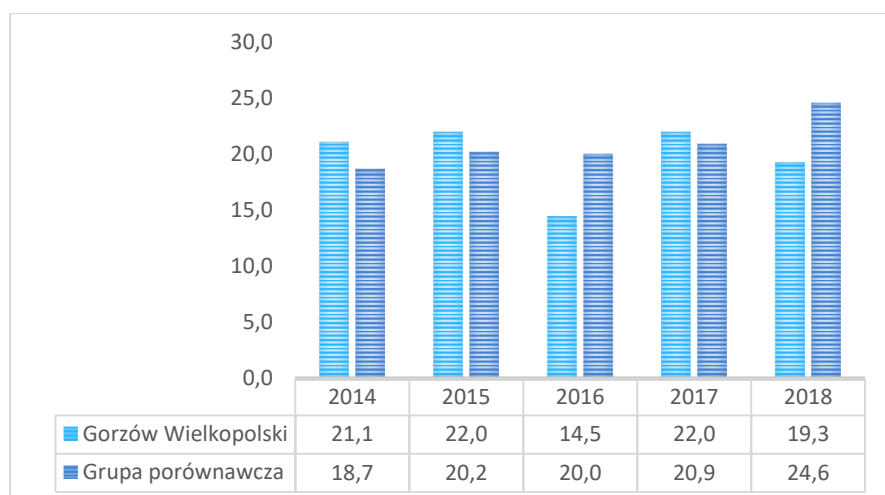
Wykres 87. Wpływy JST z tytułu udziału we wpływach BP z PIT przypadające na 1000 osób w wieku od 18 lat – średnia trzyletnia (w tys. zł).

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Wskaźnik nowo oddanych powierzchni komercyjnych w stosunku do liczby nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych wahał się Gorzowie na przestrzeni analizowanych lat. W 2018 roku w porównaniu do 2014 roku, był on mniejszy o 1,8 i wyniósł 19,3, podczas gdy średnia dla grupy porównawczej w 2018 roku wyniosła 24,6. Średnia dla miast na przestrzeni analizowanych lat cechowała się tendencją wzrostową, z niewielkim spadkiem z roku 2015 na rok 2016. W przypadku Gorzowa Wielkopolskiego aktywność inwestycyjna w zakresie tworzenie nowej powierzchni komercyjnej charakteryzowała się zmiennością, a dla okresu pomiędzy 2016 – 2018 roku była niższa od średniej w grupie porównawczej (Wykres 88). Wyższą aktywność inwestycyjną w zakresie nowej powierzchni komercyjnej odnotowano w Opolu (21,8), niższa była w Zielonej Górze (12,5) i Olsztynie (11,5).

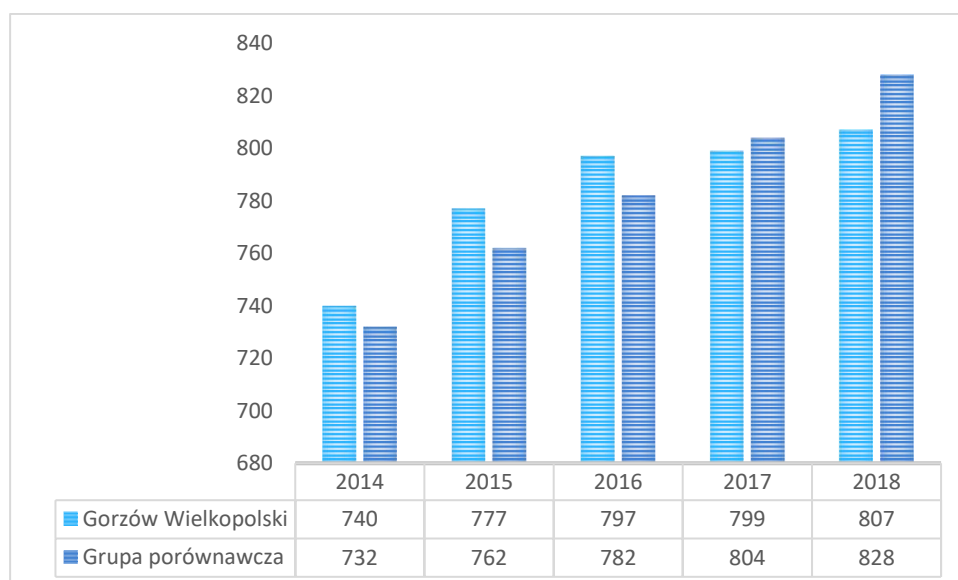
Wykres 88. Nowo oddana powierzchnia komercyjna do liczby nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych – średnia trzyletnia.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Na tle grupy porównawczej Gorzów Wielkopolski charakteryzował się niższą dynamiką wzrostu dochodów z podatku od nieruchomości w przeliczeniu na 1000 mieszkańców od 18 roku życia. Wskaźnik jako wartość średnia z trzech lat w 2018 roku wynosił w Gorzowie Wielkopolskim 807 tys. zł na 1000 mieszkańców, przy średniej w grupie porównawczej wynoszącej 828 tys. zł (Wykres 89). Wyższa dynamika w grupie porównawczej wskazuje na szybsze tempo przyrostu nowej powierzchni mieszkaniowej bądź komercyjnej (lub też wymiaru podatku). Na tle wybranych do analizy szczegółowej miast ponownie najlepiej wypadło Opole (1 mln 123 tys. zł), a następnie Zielona Góra (833 tys. zł). Wskaźnik dla Olsztyna był niższy i wyniósł 735 tys. zł.

Wykres 89. Dochody z podatku od nieruchomości przypadające na 1000 osób w wieku od 18 lat – średnia trzyletnia (w tys. zł).

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Ze spostrzeżeń interesariuszy uczestniczących w warsztatach dot. sfery gospodarczej wynika, że Miasto powinno zwrócić uwagę na edukację, w szczególności zawodową, technologię i przyciąganie spółek technologicznych. Pomimo tradycji przemysłowych, zdaniem uczestników warsztatów, nie

należy ograniczać się do tradycyjnego przemysłu, warto jest inwestować w innowacje. Elementem rozwoju technologii jest wiedza, dlatego, należy dostosować poziom edukacji w mieście i dostosować go do potrzeb miasta. Należy zwracać uwagę na odpowiednie płace, by przerwać odpływ ludności. Przyspieszenie procesu rozwoju technologicznego może dać możliwość uzyskania przewagi konkurencyjnej. Wsparciem rozwoju innowacyjności jest akceptacja pracy zdalnej, która daje szansę mieszkańcom na konkurencyjne zarobki bez potrzeby emigracji, ale też pozwala na pozyskanie specjalistów z innych części Polski. W kontekście pracy zdalnej, konkurencyjne może być pozycjonowanie Gorzowa Wielkopolskiego jako zielonego miasta, w którym życie jest również konkurencyjnie tańsze niż w takich miastach jak Poznań, Warszawa, Kraków, Wrocław. W przypadku pracowników, którzy mieliby się przeprowadzić do Gorzowa Wielkopolskiego, warto zacząć od pozyskiwania zasobów z powiatu.

Pomimo tego, że dla uczestników warsztatów ważne było podkreślenie roli innowacji, to jednak zwracali oni również uwagę na to, że Miasto raczej nie pretenduje do ośrodka uniwersyteckiego. Chodzi raczej o: stworzenie warunków do życia w Gorzowie w celu zatrzymania odpływu specjalistów, lokowanie działalności badawczo-rozwojowej w przedsiębiorstwach oraz dostosowania oferty naukowej i szkolnictwa zawodowego pod specyficzne warunki gospodarki Gorzowa (nowe kierunki). Wytworzenie wartości dodanej w sferze edukacji powinno wynikać ze ścisłej współpracy sfery gospodarczej (przedsiębiorców) wraz z ośrodkami uniwersyteckimi i badawczymi oraz miastem, a nie skupiać się na edukacji uniwersyteckiej w oderwaniu od pozostałych wymienionych partnerów rozwoju.⁵⁵

3.4. Rynek pracy.

Liczba pracujących (nie uwzględniając m. in. osób pracujących w zakładach budżetowych i mikroprzedsiębiorstwach)⁵⁶ według GUS w Gorzowie Wielkopolskim wyniosła w 2019 roku 40,4 tys. osób. Jednocześnie GUS podaje, że liczba pracujących, która nie uwzględnia tylko pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, wyniosła w tym samym czasie 59 tys.⁵⁷ Powyższe może oznaczać, że w sektorze mikroprzedsiębiorstw pracowało kilkanaście tysięcy osób.

---

⁵⁵ Źródło: Raport z warsztatów strategicznych w Gorzowie Wielkopolskim, czerwiec/lipiec 2020 r., Instytut Badawczy IPC

⁵⁶ Bez pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, duchownych oraz pracujących w organizacjach, fundacjach i związkach; bez zakładów osób fizycznych o liczbie pracujących do 5 osób (dla lat 1995-1998); bez zakładów osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą o liczbie pracujących do 9 osób (dla 1999 r.); bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób (od 2000 r.). W 2004 i 2005 r. dla gmin miejsko-wiejskich sporządzane jest jedno sprawozdanie, brak informacji dla części miejskiej i części wiejskiej. Wg faktycznego miejsca pracy (dla lat 1995-2003); wg faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności (od 2004 r.) – wyjaśnienie GUS.

⁵⁷ Dane nie uwzględniają pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego - wynika z tego różnica między danymi ogółem dla Polski i danymi dla Polski według podziału terytorialnego; Pracujący w głównym miejscu pracy; Dane o pracujących / zatrudnionych [wg stanu na 30 IX (do 1999 r.), na 31 XII (od 2000 r.)] dotyczą osób wykonujących pracę przynoszącą im zarobek lub dochód. Liczba pracujących / zatrudnionych wyszczególniona jest według klasyfikacji działalności (do 1999 roku -Europejskiej, od 2000 roku - Polskiej). Dane o bezrobotnych zarejestrowanych obejmują osoby, które zgodnie

Na przestrzeni lat 2012-2019 widoczny był nieznaczny wzrost liczby pracujących, choć liczebność tej kategorii fluktuowała. Maximum osiągnięto w 2014 roku – 40 700 osób pracujących. Minimalny poziom pracujących osiągnięto w 2012 roku, gdy ich liczba wynosiła 38 367 osób.

Zbiorowość pracujących w 2019 roku tworzyło 19 144 mężczyzn i 21 313 kobiet. W latach 2012-2019 liczba pracujących mężczyzn zwiększyła się o 6,9%, podczas gdy liczba pracujących kobiet wzrosła mniej - o 4,17%. Kobiety stanowiły w 2019 roku 52,7% pracujących (Tabela 40).

Tabela 40. Pracujący w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019 (źródło: GUS/BDL).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2012 %
pracujący ogółem	38 367	39 373	40 700	40 062	39 660	39 886	40 588	40 457	5,5
pracujący mężczyźni	17 908	18 256	18 954	18 475	18 613	19 213	19 499	19 144	6,9
pracujące kobiety	20 459	21 117	21 746	21 587	21 047	20 673	21 089	21 313	4,2
udział kobiet w ogóle pracujących (%)	53,3	53,6	53,4	53,9	53,1	51,8	52,0	52,7	-

Wg danych GUS z 2018 r. przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w Gorzowie Wielkopolskim wyniosło 22,0 tys. Z ogółu zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw 50,2% stanowili zatrudnieni w przemyśle, w tym 47,8% – zatrudnieni w przetwórstwie przemysłowym. Znaczący odsetek zatrudnionych w mieście zanotowano w przedsiębiorstwach z sekcji administrowanie i działalność wspierająca (16,4%) oraz handel; naprawa pojazdów samochodowych (11,6%). Zatrudnieni w transporcie i gospodarce magazynowej stanowili 7,4% ogółu zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw, a w budownictwie – 6,4%. Wzrost przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw w mieście zanotowano m.in. w budownictwie (o 7,6%), w zakwaterowaniu i działalności wspierającej (o 6,4%), w transporcie i gospodarce magazynowej (o 4,9%) oraz w handlu; naprawie pojazdów samochodowych (o 0,6%). Jednocześnie zmniejszyło się przeciętne zatrudnienie m.in. w przedsiębiorstwach prowadzących działalność w zakresie administrowania i działalności wspierającej (4,5%).

Wskaźnik pracujących na 1000 ludności⁵⁸ pozwala porównać sytuację w mieście oraz innych jednostkach administracyjnych. **Porównanie to jest dla Gorzowa Wielkopolskiego korzystne.** W 2019 roku na 1000 mieszkańców przypadało tu bowiem 327 osób pracujących, co było wartością wyższą od średniej krajowej (255 osób), wojewódzkiej (236) i powiatowej (211). Ten wskaźnik faktycznie wskazuje, że przestrzeń miasta jest miejscem docelowym pracy zarówno mieszkańców miasta, jak też jego otoczenia.

Na przestrzeni lat 2012-2019 analizowany wskaźnik przyjmował różne wartości i fluktuował, ogółem we wszystkich jednostkach jego wartość w 2019 roku ukształtowała się na poziomie wyższym niż w 2012 roku. Dynamika zmian okazała się zróżnicowana. W skali kraju odnotowano 14,4% wzrost,

z Ustawą z dnia 16.X 1991r. o zatrudnieniu i bezrobociu pozostają bez pracy i nie uczą się w szkole, są zdolne do pracy oraz gotowe do podjęcia pracy. Zagrożenia związane ze środowiskiem pracy (spr. Z-10).

⁵⁸ Bez pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, duchownych oraz pracujących w organizacjach, fundacjach i związkach; bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, wg faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności – wyjaśnienie GUS.

w skali województwa wzrost wyniósł 12,4%, a w skali powiatu 15,3%. **Natomiast w Gorzowie Wielkopolskim wskaźnik wzrósł najmniej o 6,2%** (Tabela 40).

Tabela 41. Pracujący na 1000 ludności w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POLSKA	223	226	230	232	240	247	251	255
LUBUSKIE	210	212	219	219	224	229	233	236
Powiat gorzowski	183	181	190	186	193	198	207	211
Gorzów Wielkopolski	308	317	328	324	320	321	328	327

Źródło: GUS/BDL

W 2019 roku w rejestrze osób bezrobotnych w Gorzowie Wielkopolskim wg danych GUS pozostawało 1 296 mieszkańców. W porównaniu do 2012 roku **liczba zarejestrowanych bezrobotnych zmniejszyła się o 3 954 osoby, tj. aż o 75,3%.** W całym analizowanym okresie widoczny jest stały trend spadkowy.

Ogółem zbiorowość bezrobotnych w 2019 roku tworzyło 547 mężczyzn i 749 kobiet. W obydwu kategoriach płciowych nastąpił spadek liczby zarejestrowanych osób bezrobotnych. W roku 2019 w porównaniu do 2012 liczba bezrobotnych mężczyzn w Gorzowie Wielkopolskim zmniejszyła się o 78,3%, podczas gdy spadek liczby bezrobotnych kobiet wyniósł -72,5%. Struktura bezrobotnych w tym okresie pozostała praktycznie bez zmian. W 2012 roku mężczyźni stanowili 48% osób zarejestrowanych, zaś kobiety 52%. W 2019 roku udział mężczyzn w ogóle bezrobotnych zmniejszył się do 42,2%, natomiast udział kobiet wzrósł do 57,8% (Tabela 42).

Tabela 42. Bezrobotni zarejestrowani w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2012 (%)
ogółem	5 250	4 898	3 378	2 918	2 230	1 508	1 482	1 296	-75,3
mężczyźni	2 525	2 275	1 561	1 414	983	660	629	547	-78,3
kobiety	2 725	2 623	1 817	1 504	1 247	848	853	749	-72,5

Źródło: GUS/BDL

W latach 2012-2019 udział osób bezrobotnych w ogóle mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego w wieku produkcyjnym systematycznie się zmniejszał, osiągając w 2019 roku poziom 1,8% i był to najniższy wskaźnik na tle analizowanych jednostek. Średnia dla kraju wynosiła w tym czasie 3,8%, dla województwa – 3,0%, a dla powiatu 2,1%.

W przypadku udziału bezrobotnych mężczyzn w ogóle mężczyzn w wieku produkcyjnym w Gorzowie Wielkopolskim w 2019 roku osiągnięto poziom 1,4% – była to wartość również najniższa na tle analizowanych jednostek – kraju (3,2%), województwa (2,3%) i porównywalna z powiatem (1,4%).

W przypadku udziału bezrobotnych kobiet w ogóle kobiet w wieku produkcyjnym odsetek dla Gorzowa Wielkopolskiego przyjął w 2019 roku wartość również najniższą wśród wszystkich jednostek i wynosił 2,2%, średnia dla całego kraju w zakresie udziału bezrobotnych kobiet w ogóle kobiet w wieku produkcyjnym wynosiła 4,4%, średnia dla województwa 3,8%, a dla powiatu 2,9% (Tabela 43).

Tabela 43. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie osób w wieku produkcyjnym w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2012 (%)
ogółem									
POLSKA	8,7	8,8	7,5	6,5	5,6	4,6	4,2	3,8	-56,3
LUBUSKIE	9,1	9,1	7,2	6,1	5,1	3,9	3,6	3,0	-67,0
Powiat gorzowski	6,6	7,0	4,7	4,4	3,8	2,7	2,5	2,1	-68,2
Gorzów Wielkopolski	6,5	6,2	4,3	3,8	3,0	2,0	2,0	1,8	-72,3
mężczyźni									
POLSKA	8,0	8,2	6,9	5,9	5,0	3,9	3,5	3,2	-60,0
LUBUSKIE	8,2	8,1	6,4	5,3	4,1	3,0	2,7	2,3	-72,0%
Powiat gorzowski	5,7	6,1	4,1	3,7	3,2	1,9	1,8	1,4	-75,4
Gorzów Wielkopolski	6,0	5,5	3,8	3,5	2,5	1,7	1,6	1,4	-76,7
kobiety									
POLSKA	9,4	9,5	8,2	7,2	6,4	5,4	5,0	4,4	-53,2
LUBUSKIE	10,1	10,2	8,2	7,1	6,2	5,0	4,6	3,8	-62,4
Powiat gorzowski	7,6	8,0	5,3	5,1	4,6	3,5	3,3	2,9	-61,8
Gorzów Wielkopolski	7,0	6,9	4,9	4,1	3,5	2,4	2,5	2,2	-68,6

Źródło: GUS/BDL

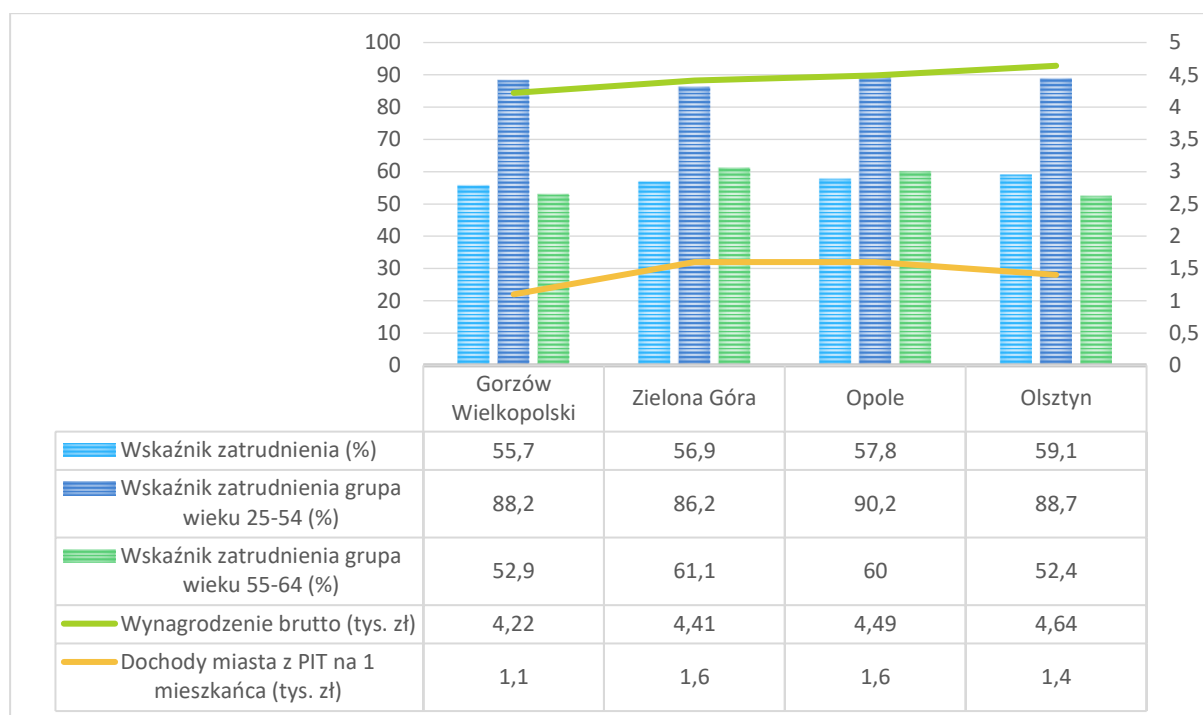
Oceniając potencjał lokalnego rynku pracy oraz aktywność mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego warto zwrócić uwagę na kilka wskaźników, które są ze sobą powiązane, tj. wpływają ostatecznie na potencjał ekonomiczny mieszkańców, jak też budżet miasta. W poniższym zestawieniu zaprezentowano wskaźniki aktywności ekonomicznej mieszkańców (tj. odsetek osób pracujących lub prowadzących działalność gospodarczą) w odniesieniu do ogółu ludności miast, jak też wybranych grup wiekowych. Ponadto w zestawieniu ujęto średnie miesięczne wynagrodzenie brutto. W ostatnim wierszu zaprezentowano dane dot. wielkości dochodów budżetu miast z tytułu podatku PIT w przeliczeniu na mieszkańca (Wykres 90).

Gorzów Wielkopolski w 2019 roku charakteryzował się niższymi wskaźnikami zatrudniania ogółem (55,7%) w porównaniu do Zielonej Góry (56,9%), Opola (57,8%) i Olsztyna (59,1%). Najwyższy poziom zatrudnienia (aktywności ekonomicznej) ludności w wieku 25-54 lat charakteryzował Opole (90,2%), najniższy Zieloną Górę (86,2%). Najwyższą aktywnością ekonomiczną ludności w wieku 55-64 charakteryzowała się Zielona Góra (51,1%).

W Gorzowie Wielkopolskim w 2019 roku notowano najniższe miesięczne wynagrodzenia brutto (4,22 tys. zł) w odniesieniu do wszystkich porównywanych miast.

Powyższe uwarunkowania wpływają na poziom dochodów budżetowych miasta. W 2019 r. w Gorzowie Wielkopolskim na 1 mieszkańca przypadało 1,1 tys. zł dochodów budżetu miasta z tytułu PIT (a więc dochodów od wynagrodzeń i działalności gospodarczych osób fizycznych). Poziom dochodów podatkowych z PIT był wyższy w Olsztynie (1,4 tys. zł) oraz Zielonej Górze i Opolu (1,6 tys. zł). W przypadku Gorzowa Wielkopolskiego **warto zwrócić uwagę na bardzo niską na tle Zielonej Góry i Opola aktywność ekonomiczną osób w wieku 25-54 lat.** W tej grupie wiekowej notuje się również zazwyczaj wyższe dochody, co przekłada się na poziom dochodów podatkowych miasta. Warto również podkreślić **niższą średnią wynagrodzeń** notowanych w przestrzeni Gorzowa Wielkopolskiego (Wykres 90).

Wykres 90. Aktywność ekonomiczna mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego na tle Zielonej Góry, Opola i Olsztyna w 2019 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

3.5. Potencjały i bariery rozwoju konkurencyjności gorzowskich przedsiębiorstw.

W ostatnim rozdziale, odnoszącym się bezpośrednio do sfery gospodarczej, zaprezentowano przekrojową ocenę potencjałów i barier rozwoju przedsiębiorczości, która opracowana została na podstawie bezpośrednich wywiadów z gorzowskimi przedsiębiorcami. Badanie przeprowadzono w grudniu 2020 roku.

Gorzów Wielkopolski jako miejsce do prowadzenia i rozwijania działalności gospodarczej.

W opinii przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą Gorzów Wielkopolski jest atrakcyjną przestrzenią do rozwoju biznesu. Związane jest to przede wszystkim z wielkością miasta, czyli jego potencjałem demograficznym. Wpływa to na popyt usług i działalności handlowych, a jednocześnie dostępność kadr na rynku pracy. Przyszłość jednak w tym zakresie niesie w opinii przedsiębiorców istotne zagrożenie, które związane jest z kurczącą się populacją miasta i odpływem młodych mieszkańców. Dostępność kadr na rynku pracy jest problemem zauważanym praktycznie przez wszystkich badanych przedsiębiorców, zarówno prowadzących działalność usługową, handlową, jak też działających w sektorze przemysłowym. Większość przedsiębiorców podkreśla trudność w znalezieniu specjalistów do pracy. Firmy technologiczne poszukują pracowników, którzy mogą pracować w sposób zdalny, jednak jest to tylko częściowe rozwiązanie problemu.

Atuty konkurencyjności Gorzowa Wielkopolskiego, jako miejsca do prowadzenia działalności gospodarczej w opinii badanych przedsiębiorców:

- Wielkość miasta, z jednej strony jego znaczny potencjał demograficzny, z drugiej strony jego kompaktowy charakter, co redukuje m. in. koszty promocji, budowy marki, dotarcia do klienta.
- Kompaktowy charakter miasta oznacza również łatwość przemieszczania się w obrębie miasta (dot. m. in. dojazdów do miejsc pracy).
- Korzystna sytuacja rozwojowa Polski, stały wzrost gospodarczy, bogacenie się mieszkańców kraju wpływa na rozwój podmiotów gospodarczych ulokowanych w Gorzowie Wielkopolskim.
- Gorzów Wielkopolski posiada korzystne uwarunkowania lokalizacyjne dla działalności gospodarczych, w szczególności przemysłowych, których łańcuchy dostaw i sprzedaży bazują na dobrym dostępie do sieci drogowej Europy.
- Potencjał wzmacniania konkurencyjności w Gorzowie Wielkopolskim związany może być również z rozwojem funkcji turystycznej, w oparciu o turystykę rzeczną.
- Szans należy upatrywać również w dość niskim poziomie konkurencyjności w branżach związanych z gastronomią, co otwiera szansę na rozwinięcie działalności w tym zakresie.

Czynniki ryzyka/ bariery w prowadzeniu działalności gospodarczej w Gorzowie Wielkopolskim w opinii badanych przedsiębiorców:

- Dostępność kadr na rynku pracy, w szczególności w odniesieniu do kadr, które muszą wykonywać obowiązek pracy na miejscu. Praca zdalna częściowo eliminuje to zagrożenie, ale dotyczy głównie wybranych stanowisk pracy. Firmy próbują pozyskiwać pracowników z otoczenia, oferując dojazdy do pracy. Brakuje przede wszystkim doświadczonych kadr i specjalistów.
- Zagrożeniem jest odpływ młodych mieszkańców miasta, który związany jest m. in. ze słabo rozwiniętą funkcją akademicką w mieście.
- Brak klimatu dla rozwoju firm technologicznych, w tym brak zasobów lokalowych, zaplecza, ulg, także kadr.
- Deficyt zasobów lokalizacyjnych i lokalowych dotyczy również działalności usługowych, wysokie koszty najmu lokali, cena często nieadekwatna do oferowanej jakości.
- Zagrożeniem dla działalności handlowych, w szczególności w obrębie Śródmieścia, jest powstawanie nowych galerii handlowych.
- Niewystarczająca oferta spędzania wolnego czasu w przestrzeni miejskiej ogranicza potencjał konkurencyjności działalności, świadczących usługi i prowadzących handel.
- Niewystarczająca promocja gospodarcza i turystyczna miasta.

Potencjał innowacyjny Gorzowa Wielkopolskiego.

Gorzów Wielkopolski, w opinii przedsiębiorców, wykazuje deficyty w innowacyjności i sferze B+R. Działający na rzecz gorzowskich przedsiębiorców Gorzowski Ośrodek Technologiczny częściowo spełnia swoją rolę, ale posiada ograniczenia zasobowe. Zgodnie, większość przedsiębiorców zauważa, że potencjał do rozwoju innowacji związany jest z czynnikiem ludzkim, ale także sieciami współpracy. Te sieci, z naturalnych względów, sięgają poza granice administracyjne miasta. Przedsiębiorcy, którzy rozwijają działalności gospodarcze w oparciu o innowacje poszukują wiedzy i wsparcia w jednostkach naukowo-badawczych z całego kraju. Istotną barierą w rozwoju innowacji w Gorzowie jest słabość miasta jako ośrodka akademickiego.

Potencjał współpracy w sferze gospodarczej w Gorzowie Wielkopolskim.

Poziom współpracy w sferze gospodarczej w Gorzowie Wielkopolskim jest umiarkowany, z tendencją wzrostową. Przedsiębiorcy w mieście z reguły współpracują między sobą, choć ta współpraca ma charakter z reguły nieformalny. Przedsiębiorcy wskazują na potrzebę koordynacji i uporządkowania różnych wymiarów współpracy. Wśród podmiotów, które wnoszą wkład w kreowanie sieci współpracy w mieście wymieniane są Zachodnia Izba Przemysłowo-Handlowa (przedsiębiorcy zauważają, że atutem jej jest apolityczność) oraz Akademia im. Jakuba z Paradyża. Rolę taką mógłby pełnić także Gorzowski Ośrodek Technologiczny. Przedsiębiorcy, którzy poszukują partnerów do rozwijania swojej konkurencyjności i innowacyjności nie ograniczają się do instytucji z terenu miasta. Poszukują partnerów wg klucza zasobów wiedzy i korzyści, jakie może ten partner wnieść. Lokalne zasoby instytucji otoczenia biznesu oraz podmioty naukowo-badawcze mogą być niewystarczające dla potrzeb przedsiębiorców, którzy zamierzają rozwijać działalności innowacyjne.

Zasoby do prowadzenia działalności gospodarczej w Gorzowie Wielkopolskim.

W opinii gorzowskich przedsiębiorców kluczowe zasoby do prowadzenia działalności gospodarczej to ludzie. Zasoby kadrowe w mieście poddane są drenażowi. Młode osoby wyjeżdżają, a pracowników o wysokich kompetencjach merytorycznych bardzo trudno zatrzymać w mieście, ze względu na konkurencję innych miast i firm. W mieście słabo oceniany jest lokalny system karier, który rozpoczynałby się jeszcze na etapie edukacji. O ile system praktyk i staży jest dość powszechny, to jednak nie spełnia on oczekiwań. Przedsiębiorcy negatywnie oceniają potencjał i zaangażowanie osób uczestniczących w stażach i praktykach.

W mieście funkcjonuje system wsparcia biznesu. Lokalne Instytucje Otoczenia Biznesu oceniane są dobrze, niemniej niejednokrotnie brakuje im doświadczenia w wybranych branżach, obszarach tematycznych. Przedsiębiorcy szukają wsparcia także poza granicami miasta.

Sytuacja związana z pandemią COVID-19 istotnie wpłynęła na postrzeganie szans związanych z podnoszeniem konkurencyjności działalności gospodarczej i docierania do nowych rynków. Coraz większe znaczenie mają narzędzia informatyczne, np. sprzedaż przez Internet.

System kształcenia i kariery w Gorzowie Wielkopolskim.

System kształcenia zawodowego w Gorzowie Wielkopolskim rozwija się i ewoluuje. Oferta systemu kształcenia zawodowego w Gorzowie Wielkopolskim jest różnorodna i rozwija się. Podnosi się również poziom kształcenia na kierunkach zawodowych, w tym również w odniesieniu do umiejętności praktycznych. Przedsiębiorcy liczą, że inwestycja związana z Centrum Edukacji Zawodowej i Biznesu będzie ważnym impulsem dla rozwoju miasta. Ogólnie oferta systemu kształcenia zawodowego w mieście oceniana jest pozytywnie przez przedsiębiorców, jednak system ten nie działa optymalnie. Problemy zaczynają się od momentu wyboru kierunku kształcenia przez młode osoby. Oznacza to, że w tym momencie system ten funkcjonuje niewłaściwie. Wybór kierunku kształcenia jest przypadkowy i ma swoje konsekwencje w przyszłości. Tym samym nie wykorzystuje się potencjału systemu kształcenia w Gorzowie oraz istniejących narzędzi sprzyjających rozwojowi kariery zawodowej przez młode osoby, takich jak staże i praktyki. Młodym osobom brakuje chęci

i zaangażowania, co wpływa na jakość kadr na rynku pracy. System niewłaściwie ocenia zdolności młodych osób i nie dostarcza im odpowiedniej wiedzy nt. ścieżki rozwoju zawodowego.

Współpraca biznesu i systemu kształcenia zaczyna się rozwijać, napotykając przy tym bariery, głównie systemowe. Trudno jest m. in. przyciągnąć do tego systemu doświadczonych praktyków.

W odniesieniu do podnoszenia wiedzy i umiejętności kadr już osób pracujących, kadr menadżerskich, kierowniczych, specjalistycznych – miasto w małym zakresie jest w stanie spełnić oczekiwania przedsiębiorców. Wybrane firmy z Gorzowa Wielkopolskiego posiadają zdolność przyciągania kapitału ludzkiego spoza miasta, także z większych ośrodków miejskich.

Przedsiębiorcy podkreślają, że aby Gorzów był miastem zdolnym trwale przyciągać kapitał ludzki, oprócz oferty pracy, miasto powinno oferować odpowiednią jakość życia.

4. SFERA PRZESTRZENNO – ŚRODOWISKOWA.

4.1. Transport i komunikacja.

Transport drogowy

Gorzów Wielkopolski leży w korytarzu o nazwie Środkowoeuropejski Korytarz Transportowy CETC-ROUTE65 (północ-południe) oraz znajduje się w strefie oddziaływania Paneuropejskiego Korytarza Transportowego II (wschód – zachód). Jednocześnie obszar północnej części województwa lubuskiego, a tym samym teren MOF GW, stanowi swoiste skrzyżowanie osi rozwojowych największych aglomeracji w tej części Europy: Berlin – Szczecin – Poznań.

Na sieć drogową na terenie miasta Gorzowa Wielkopolskiego składa się 331,384 km dróg, w tym:

- 22,706 km dróg krajowych;
- 21,214 km dróg wojewódzkich;
- 72,218 km dróg powiatowych;
- 188,919 km dróg gminnych oraz
- 26,327 km dróg wewnętrznych.

Najistotniejszymi dla miasta szlakami komunikacji samochodowej jest **droga ekspresowa S3 (E65)**, której **fragment stanowi zachodnią obwodnicę miasta** (jest to szlak o znaczeniu krajowym biegnący, na terenie Polski, od zespołu portów morskich Szczecin – Świnoujście do granicy z Czechami, w granicach miasta znajdują się trzy węzły z drogą S3) oraz **droga krajowa nr 22** prowadząca od przejścia granicznego w Grzechotkach (granica polsko – rosyjska) do Kostrzyna nad Odrą (granica polsko – niemiecka).

W mieście rozpoczynają się **4 drogi wojewódzkie**: nr 132 do Kostrzyna nad Odrą, nr 151 do Świdwina, nr 158 do Drezdenka i nr 130 do Dębna.

Nad gorzowskimi rzekami przebiega 16 mostów, 4 nad Wartą (w tym 1 kolejowy), 3 nad Kanałem Ulgi (w tym 1 kolejowy) oraz 11 nad Kłodawką. Ponadto nad Kłodawką funkcjonuje kilka kładek pieszych.

W mieście, dzięki dofinansowaniu unijnemu, sukcesywnie przeprowadza się modernizację dróg. W ostatnich latach realizowane są bądź zrealizowano m.in: przebudowę ul. Śląskiej, ul. Kostrzyńskiej, ul. Sikorskiego, drogi wojewódzkiej nr 130 (ul. Myśliborskiej oraz ul. Szczecińskiej na odcinku od Ronda Szczecińskiego do ul. Mosiężnej), modernizację wschodniego wylotu drogi nr 22 na odcinku od Ronda Sybiraków do granic miasta.⁵⁹

Miasto Gorzów Wielkopolski opracowało „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Gorzowa Wielkopolskiego w zakresie uwarunkowań i kierunków rozwoju układu komunikacyjnego miasta”, którego celem jest wskazanie wytycznych określających możliwości wykorzystania i rozwijania potencjału już istniejących systemów transportowych oraz koordynacji lokalnych i ponadlokalnych zamierzeń inwestycyjnych w zakresie systemu komunikacyjnego.

---

⁵⁹ Źródło: Sprawozdanie z realizacji „Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Gorzowa Wlkp. na lata 2010 – 2020” za rok 2019

Z ww. dokumentu wynika potrzeba budowy nowej przeprawy mostowej w Gorzowie przez Wartę.⁶⁰ Miasto zabiega również o powstanie północnej obwodnicy w Gorzowie Wielkopolskim.

Jednym z podstawowych argumentów za jej powstaniem jest skomunikowanie najludniejszego w mieście osiedla Górczyn (ponad 30 tys. mieszkańców) z rozwijającymi się terenami mieszkaniowymi oraz przemysłowo-usługowymi w północno - zachodniej części miasta. Do miasta w 2001 r. przyłączone zostały tereny po poligonach wojskowych, które w najbliższych latach będą urbanizowane co tylko zwiększy potrzebę skomunikowania ich z innymi częściami miasta.

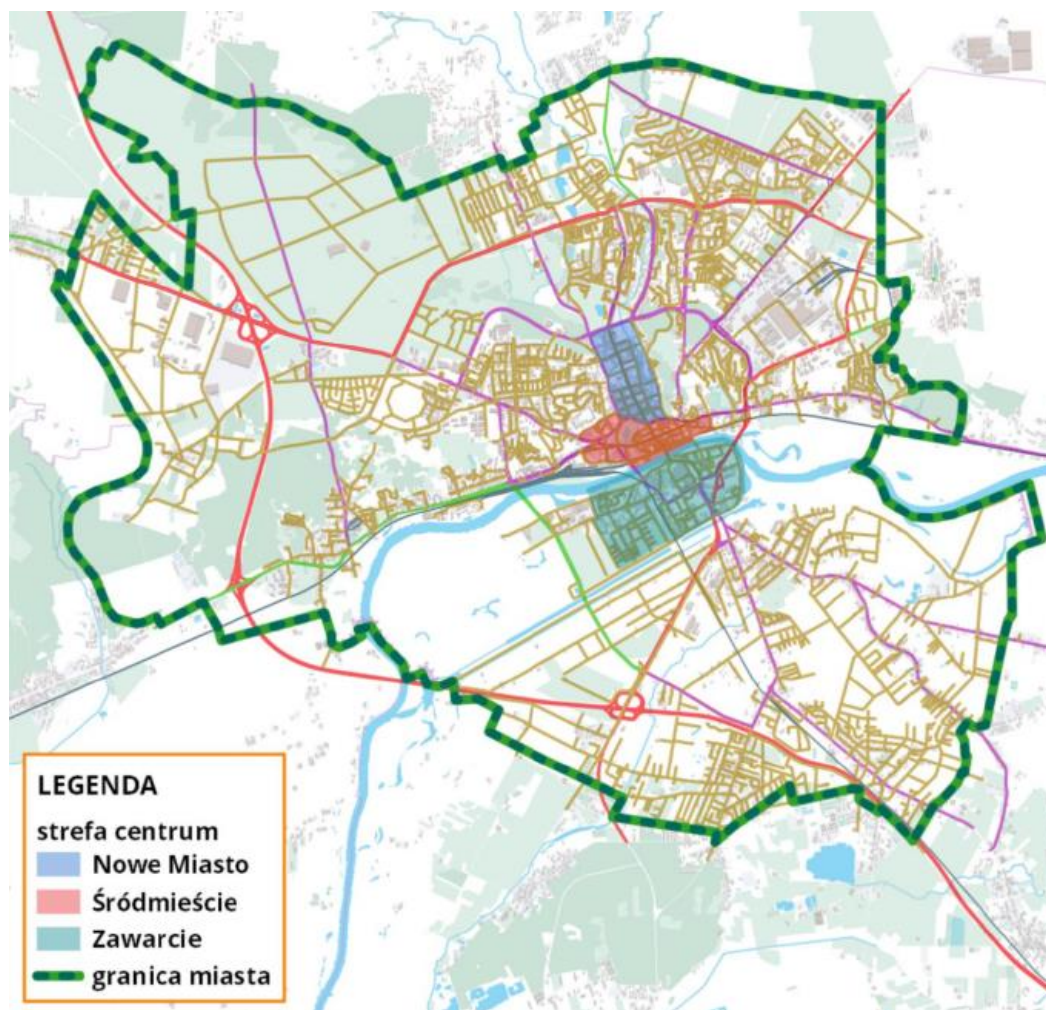
Nadrzędnym celem w zakresie komunikacji jest utrzymanie, usprawnianie i uzupełnianie zintegrowanej sieci połączeń zarówno lokalnych, jak i ponadlokalnych, pozwalającej na swobodny i zrównoważony rozwój przestrzeni miasta oraz jego otoczenia funkcjonalnego, czyli Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Dla centrum Gorzowa Wielkopolskiego wskazano rozwiązanie układu komunikacyjnego, usprawniające połączenia pomiędzy brzegami rzeki Warty. Rozwiązanie to jednocześnie podnosić będzie atrakcyjności centrum miasta (obszar dawnego Starego Miasta, układu Śródmieścia, Nowego Miasta i Zawarcia), jako przestrzeni przyjaznej pieszym i rowerzystom. Dla docelowego systemowego funkcjonowania Strefy Centrum niezbędne są nowe przeprawy mostowe (Most Śródmiejski, Most Zachodni i Most Wschodni, pozwalające na zamknięcie Mostu Staromiejskiego dla ruchu samochodowego), zmiany przebiegów dróg wojewódzkich i powiatowych, wprowadzenie licznych stref Tempo-30, ruchu uspokojonego oraz stref zamieszkania (Rysunek 6).

---

⁶⁰ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

Rysunek 6. Założenia kierunkowe dla systemu komunikacji w Gorzowie Wielkopolskim.

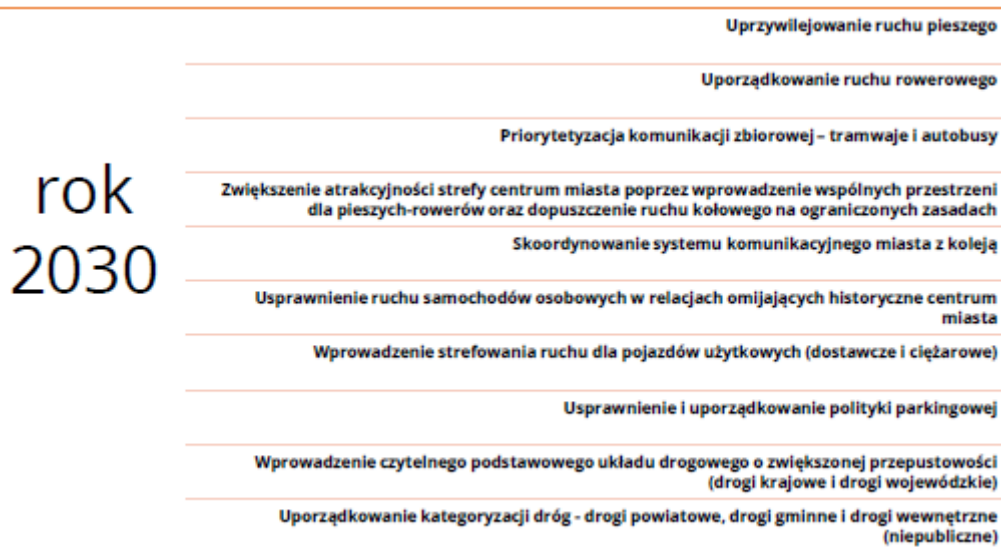
Źródło: Studium komunikacyjne Gorzowa Wielkopolskiego. TRAKO. 2019.

Celem zróżnicowania Strefy Centrum pod kątem gradacji ograniczeń, wskazuje się podział na trzy podstrefy: Śródmieście, Nowe Miasto i Zawarcie. W poszczególnych strefach należy zastosować liczne rozwiązania techniczne oraz logistyczne w zakresie organizacji ruchu – opisane szczegółowo w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Gorzowa Wielkopolskiego w zakresie uwarunkowań i kierunków rozwoju układu komunikacyjnego miasta.⁶¹

Dla zwiększenia efektywności transportu Gorzowa Wielkopolskiego opracowany został spójny i optymalny układ komunikacyjny, który przedstawiono w Studium komunikacyjnym Gorzowa Wielkopolskiego, opracowanym przez firmę TRAKO w 2019 roku.

⁶¹ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

Rysunek 7. Założenia dla systemu komunikacji w Gorzowie Wielkopolskim.

Źródło: Studium komunikacyjne Gorzowa Wielkopolskiego. TRAKO. 2019.

Transport kolejowy.

Obecnie sieć kolejowa przebiegająca na terenie Gorzowa Wielkopolskiego charakteryzuje się łączną długością 33 km. Są to linie normalnotorowe, niezelektryfikowane, z czego na odcinkach o długości 11 kilometrów to linie dwutorowe.

Na układ sieci kolejowej w Gorzowie Wielkopolskim składają się dwie czynne linie o znaczeniu państwowym i regionalnym. Linia nr 203 (Berlin – Kostrzyn nad Odrą – Gorzów Wielkopolski – Piła – Tczew), która dzięki węzłowi kolejowemu w Krzyżu Wielkopolskim łączy miasto ze Szczecinem i Poznaniem oraz linia nr 367 do Zbąszynka (węzeł kolejowy), gdzie łączy się z magistralą E 20 Berlin - Warszawa - Moskwa oraz linią kolejową nr 358 do Zielonej Góry. Ponadto na terenie miasta poprowadzona jest linia kolejowa nr 415 biegnąca w kierunku do Myśliborza. Aktualnie w dokumentach PKP PLK linia 415 jest skreślona z ewidencji i trwają prace rozbiórkowe (planowane są jednak analizy umożliwiające przywrócenie ruchu na linii 415 w celu skomunikowania Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej z linią 203). Linia kolejowa nr 415 funkcjonuje, ale tylko na odcinku Gorzów Wlkp. – Gorzów Wlkp. Wieprzyce.

Na terenie Miasta znajduje się łącznie sześć stacji i przystanków kolejowych, tj.:

- Gorzów Wielkopolski;
- Gorzów Wielkopolski Karnin;
- Gorzów Wielkopolski Wieprzyce;
- Gorzów Wielkopolski Zamoście;
- Gorzów Wielkopolski Zieleniec;
- Gorzów Wielkopolski Wschodni.

Gorzów Wielkopolski dysponuje połączeniami kolejowymi z Poznaniem, Warszawą, Zieloną Górą, Gdynią oraz Berlinem (przez Kostrzyn nad Odrą).

Gorzów Wielkopolski jest jedynym miastem wojewódzkim bez dostępu do zelektryfikowanej sieci linii kolejowych. Utrudnia to sprawną organizację połączeń międzywojewódzkich, głównie z Warszawą. Dla mieszkańców północnej części województwa lubuskiego Gorzów Wielkopolskie jest

ważnym elementem w sieci połączeń kolejowych z Poznaniem i innymi miastami wojewódzkimi w Polsce oraz bezpośrednio z Berlinem.

Linia kolejowa 203 wymaga bezwzględnie elektryfikacji, w sprawie której przeprowadzono analizę zasadności realizacji. Jej modernizacja jest konieczna, ponieważ odbywają się na niej największe przepływy pasażerskie w województwie lubuskim i pełni ona ważną funkcję w obsłudze komunikacyjnej MOF GW. **Wciąż jednak w wyniku jej dużej dekapitalizacji nie jest wykorzystywany w pełni jej potencjał, co ma wpływ na uruchamianie niewielu połączeń dalekobieżnych** np. z Gorzowa w kierunku Warszawy, Poznania lub też jako najkrótszej drogi łączącej północną część Polski z Niemcami przez Gorzów Wielkopolski. Należy także wskazać na konieczność odtworzenia linii nr 415 (Gorzów Wielkopolski Wieprzyce – Myślibórz), łączącej się z linią 203, która mogłaby obsługiwać tereny Kostrzyńsko Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, położonej przy tej linii, a tym samym przyczynić się do **podniesienia atrakcyjności pod względem dostępności transportowej nowych terenów, przewidzianych pod aktywizację gospodarczą w północnej części Gorzowa Wielkopolskiego**, a także MOF GW.

Linia kolejowa 367 także wymaga przeprowadzenia szerokich prac remontowych, w tym docelowo elektryfikacji. Modernizacja oraz elektryfikacja pozwoli na lepsze skomunikowanie północnej części województwa lubuskiego, a tym samym uruchomienie dalekobieżnych połączeń z południem Polski (Wrocław, Katowice i Kraków itd.) przez Zieloną Górę. Szybkie połączenie kolejowe zelektryfikowaną linią poprawi także dostępność północnej części województwa lubuskiego do lotniska w Babimoście. W latach 2010-2011 linia 367 na odcinku Gorzów Wielkopolski – Zbąszynek została wyremontowana w zakresie przystosowania do prędkości maksymalnych 80km/h dla składów towarowych oraz 100 km/h dla pociągów osobowych, wraz z modernizacją obiektów i urządzeń do obsługi ruchu pasażerskiego (montaż wiat przystankowych, dostosowanie infrastruktury dla potrzeb osób niepełnosprawnych). Obecnie na linii wprowadzane są stałe i czasowe ograniczenia prędkości, spowodowane złym stanem technicznym całej infrastruktury. Ponadto infrastruktura na wybranych przystankach kolejowych wymaga jeszcze znacznej poprawy. Uruchomienie nowych połączeń bez przeprowadzenia gruntownej modernizacji, która przyczyniłaby się do skrócenia czasu przejazdu i poprawy bezpieczeństwa, spowoduje, że kolej nie będzie wybierana jako alternatywa do komunikacji indywidualnej. Obecnie przejazd pociągiem osobowym z Gorzowa do Zielonej Góry, tj. 127 km trwa 2h – 2,3h(!), samochodem przejazd 112 km trwa 1 h.

Transport lotniczy⁶²

Miasto nie posiada własnego lotniska. Przy szpitalu wojewódzkim zlokalizowane jest nowoczesne **ładowisko dla śmigłowców**. W okolicach Gorzowa Wielkopolskiego znajduje się **lotnisko prywatne** (Ulim) oraz **baza lotnicza Lasów Państwowych (Lipki Wielkie)**. Najbliższe lotniska są w Goleniowie, Babimoście, Poznaniu i Berlinie.

Transport wodny⁶³

Na terenie Miasta znajduje się niewielki port rzeczny – Port Gorzów, który zlokalizowany jest na trasie międzynarodowej drogi wodnej E-70, lecz jego znaczenie w kontekście transportu wodnego

---

⁶² Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

⁶³ J.w.

jest znikome. W centrum miasta przy ul. Nadbrzeżnej zlokalizowana jest **przystań rzeczna**, będąca częścią bulwaru nadwarciańskiego, ponadto przy Al. 11 Listopada funkcjonuje prywatna marina. Znaczenie transportu wodnego w mieście jest bardzo małe. Dynamiczny wzrost zapotrzebowania na transport oraz ograniczone możliwości w zakresie ciągłego podnoszenia przepustowości infrastruktury transportu lądowego warunkują konieczność zapewnienia alternatywy, którą może być właśnie transport wodny śródlądowy.

Rzeka Warta nie jest wykorzystywana jako droga transportowa, pomimo iż istnieje możliwość połączenia drogą wodną z portami morskimi w Szczecinie i Świnoujściu, a poprzez system kanałów z krajami Unii Europejskiej oraz wykorzystywanie tej drogi do transportu towarów masowych i ruchu pasażersko-turystycznego. **Niezbędna jest poprawa żeglowności rzeki Warty** bezwzględnie do parametrów III klasy technicznej dróg wodnych, a docelowo IV klasy z zagwarantowaniem przez minimum 240 dni w roku bezpiecznej, całodobowej żeglugi.

Położenie na szlaku Międzynarodowej Drogi Wodnej E-70 (transeuropejska sieć transportowa TEN-T), będącej łącznikiem pomiędzy Antwerpią a Kłajpedą i Odessą oraz obecne i planowane prace umożliwiające rozwój transportu wodnego śródlądowego w Polsce **predysponują MOF OW Gorzowa Wielkopolskiego do lokalizacji w jego granicach Centrum Logistycznego, w tym portu rzeczno-** Najistotniejszymi działaniami umożliwiającymi realizację tego przedsięwzięcia są między innymi:

- przeprowadzenie prac związanych z udrożnieniem rzeki Warty na odcinku pomiędzy Kostrzynem nad Odrą a Gorzowem Wielkopolskim, które umożliwią uzyskanie III, a nawet IV klasy technicznej,
- zabezpieczenie terenu pod przyszłe centrum logistyczne w dokumentach planistycznych miasta i województwa,
- działania zmierzające do poprawy infrastruktury kolejowej, w tym elektryfikacja linii 203 i 367, oraz odtworzenie linii nr 415 (Gorzów Wielkopolski Wieprzyce – Myślibórz), łączącej się z linią 203, która mogłaby obsługiwać tereny Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej,
- wspieranie działań zmierzających do wyboru wariantu przebiegu nowej linii Kolei Dużych Prędkość w granicach MOF OW,
- budowa nowej drogowej przeprawy mostowej na rzece Warcie w zachodniej części miasta oraz realizacja planowanych dróg poprawiających komunikację z drogą ekspresową S3 w graniach miasta.

W 2019 r. Miasto Gorzów Wielkopolski zleciło analizę programowo-przestrzenną, dotyczącą planu budowy centrum logistycznego wraz z terminalem przeładunkowym w Gorzowie, firmie PwC Advisory sp. z o.o. sp.k. W dokumencie przeanalizowane zostały również wszystkie czynniki wpływające na realizację projektu, w tym również uwarunkowania dla realizacji transportu wodnego, śródlądowego i kolejowego, a także oceniono potencjał wykorzystania planowanego centrum do transportu kontenerów przez potencjalnych klientów.

Analiza programowo – przestrzenna uwzględnia bardzo istotny aspekt możliwości wykorzystania potencjału rzeki Warty w kontekście rozwoju gospodarczego regionu.

Gorzów Wielkopolski dzięki bliskości granicy oraz położeniu na szlaku Międzynarodowej Drogi Wodnej E 70, jest idealnym miejscem do lokalizacji centrum logistycznego wraz z terminalem przeładunkowym. Miasto, ze względu na swój potencjał gospodarczy i uwarunkowania geograficzne,

spełnia warunki do budowy centrum logistycznego wraz z terminalem przeładunkowym. Inwestycja może stanowić silną platformę dla rozwoju gospodarczego miasta i regionu.

Realizacja powyższego przedsięwzięcia pozwoli sprostać wyzwaniom, w obliczu których stoi region. Zapotrzebowanie na transport oraz ograniczone możliwości w zakresie ciągłego podnoszenia przepustowości infrastruktury transportu lądowego warunkują konieczność zapewnienia alternatywy, którą może być właśnie transport wodny śródlądowy.

Komunikacja miejska.

Na system komunikacji miejskiej składają się:

- Dwie trasy tramwajowe o łącznej długości 25 km toru pojedynczego obsługujące trzy linie tramwajowe;
  - Dodatkowo Miasto, w najbliższych latach, planuje budowę nowej trasy tramwajowej wraz z infrastrukturą towarzyszącą, co ma na celu lepsze skomunikowanie Osiedla Górczyn z centrum Miasta. Budowa nowej linii tramwajowej planowana jest na odcinku drogi od Ronda Ofiar Katynia, poprzez Aleje RMN do Ronda Marszałka Józefa Piłsudskiego poprzez ul. Piłsudskiego, ul. Górczyńską (od Ronda Górczyńskiego do Ronda Niepodległości) ul. Okulickiego do skrzyżowania z ul. Szarych Szeregów;
- 37 linii dziennych i 5 linii nocnych komunikacji autobusowej oraz 1 linia sezonowa w okresie wakacyjnym.

Transport zbiorowy na terenie Gorzowa Wielkopolskiego i gmin: Deszczna, Santoka, Lubiszyna oraz części Bogdańca, Kłodawy (linia 111 do Chwałęcic) i Witnicy (linia 129, 131 do miejscowości Sosny) obsługuje Miejski Zakład Komunikacji (MZK) w Gorzowie Wielkopolskim Sp. z o.o., który powstał poprzez przekształcenie zakładu budżetowego i jest kontynuatorem 121 letniej tradycji komunikacji publicznej w Gorzowie Wielkopolskim. Codziennie do obsługi komunikacyjnej miasta Gorzowa Wielkopolskiego oraz gmin ościennych tj. Bogdańca, Deszczna, Lubiszyna, Santoka, Kłodawy oraz gminy Witnica kierowanych jest 49 autobusów i 13 składów tramwajowych. MZK zatrudnia 362 pracowników, w tym 164 kierowców autobusów i 47 motorniczych (stan na 30.06.2016 r.).⁶⁴

Transport zbiorowy powinien być oparty o system transportu tramwajowego, w którym linie tramwajowe będą prowadzone promieniście od centrum miasta. Nowe połączenie tramwajowe „na południe”, prowadzone przez Most Staromiejski (prześwit przejazdu pod estakadą kolejową pozwala na techniczne poprowadzenie linii tramwajowej) zapewni szybki czas dojazdu w relacji Śródmieście-Zawarcie. Rezerwa terenowa w ciągu ul. Górczyńskiej, ul. Myśluborskiej i al. Konstytucji 3 Maja, przewiduje możliwość budowy tramwaju i/lub pasów dla autobusów.

Rozbudowa układu torowego wiązać się będzie również z koniecznością racjonalizacji sieci autobusowej publicznego transportu zbiorowego. W przypadku rozwoju/zmian układu drogowego, należy dostosowywać przebiegi tras linii autobusowych do zmienionego układu ulic (np. obwodnica Wieprzyc).⁶⁵

W 2019 r. Miejski Zakład Komunikacji w Gorzowie Wielkopolskim Sp. z o.o. uzyskał dofinansowanie z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 w wysokości ok. 21 mln PLN na

---

⁶⁴ <https://www.mzk-gorzow.com.pl>

⁶⁵ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

zakup 8 autobusów elektrycznych, w ramach projektu pn. „Zakup nowych autobusów elektrycznych wraz z niezbędną infrastrukturą ładowania dla Miasta Gorzowa Wielkopolskiego”. Całkowita wartość projektu wynosi ok. 31 mln PLN. Oprócz zakupu autobusów, w ramach projektu przewidziano także budowę, zakup i instalację stałych elementów infrastruktury technicznej oraz wyposażenia służących i niezbędnych do ładowania baterii autobusów zakupionych w ramach projektu – 3 stacje ładowania na pętlach autobusowych (Śląska, Marcinkowskiego, Dekerta –Szpital) oraz 4 podwójne stacje ładowania na terenie zajezdni MZK. Autobusy elektryczne zastąpią część taboru pojazdów autobusowych napędzanych olejem napędowym. Są to linie autobusowe: nr 124 –4 autobusy elektryczne z 6 obsługujących tę linię, 125 – 3 autobusy elektryczne (wymiana całego taboru) oraz 126 –1 autobus elektryczny z 6 obsługujących tę linię. Pozostałe autobusy na liniach będą pojazdami spełniającymi normę emisji EURO VI.

W 2019 r. kontynuowany był przez MZK projekt pn.: „System zrównoważonego transportu miejskiego w Gorzowie Wielkopolskim – tabor tramwajowy i infrastruktura techniczna”, w ramach którego zakupiono 14 nowych tramwajów niskopodłogowych „Twist”. Produkcji wagonów podjęła się firma z Bydgoszczy PESA S.A. W kwietniu 2019 r. nastąpiła dostawa pierwszego tramwaju PESA Twist 2015N do miasta. W ramach projektu zrealizowana została także modernizacja hali tramwajowej i stacji obsługi, system monitoringu torów odstawczych.

W lipcu 2019 r. Miasto podpisało umowę na prace projektowe budowy węzła przesiadkowego i przebudowy ul. Dworcowej. Miasto planuje budowę zintegrowanego centrum przesiadkowego z dofinansowania w ramach RPO Lubuskie 2020 –ZIT Gorzów Wielkopolski. Zgodnie ze wspólną koncepcją Miasta Gorzowa Wlkp. i PKP, celem inwestycji jest stworzenie miejsca dla podróżnych, które łączyłoby ze sobą wszystkie dostępne środki komunikacji (transportowej), będącego przyjaznym dla wszystkich użytkowników, pasażerów oraz mieszkańców miasta, jak również pracowników instytucji transportowych.

W 2019 r. Miasto Gorzów Wielkopolski realizowało projekt pn. „System zrównoważonego transportu miejskiego w Gorzowie Wlkp.”, zakładający modernizację istniejących i budowę nowych tras tramwajowych oraz zakup i wdrożenie systemu informacji pasażerskiej i monitoringu.⁶⁶

Komunikacja publiczna pozamiejska na terenie MOF GW realizowana jest przez Miejski Zakład Komunikacji sp. z o.o., który zapewnia odpowiednią liczbę i rodzaj środków transportu niezbędnych do realizacji usług wraz z odpowiednim personelem i zapleczem technicznym, zabezpieczającym ich obsługę. Kolejnym dostawcą usług w zakresie przewozów pasażerskich jest Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej w Gorzowie Wielkopolskim Sp. z o.o. Obszar MOF GW w zakresie skomunikowania zewnętrznego obsługiwany jest także przez następujących przewoźników: Auto-Lider Artur Mejza (połączenie relacji Międzyrzecz – Gorzów Wielkopolski przez Deszczno), PKS Poznań, PKS Myślibórz, PKS Szczecin, PKS Żary, PKS Zielona Góra, PKS Wałcz, Przedsiębiorstwo Transportowo - Handlowe "TRANSHAND" Spółka z o. o, Mustang, Minibus, Lubuskie Linie Autobusowe (połączenie do Międzyrzecza), Paan Bus (połączenia z Myśliborzem, Szczecinem i Starym Czarnowem).⁶⁷

---

⁶⁶ Źródło: Sprawozdanie z realizacji „Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Gorzowa Wlkp. na lata 2010 – 2020” za rok 2019

⁶⁷ Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego

Ścieżki rowerowe.

W kontekście transportu i komunikacji należy wspomnieć również o ścieżkach rowerowych (drogach rowerowych służących głównie do celów komunikacyjnych, a nie turystycznych).

Sieć dróg rowerowych w Gorzowie Wielkopolskim charakteryzuje się dużym rozproszeniem i brakiem ciągłości. Istnieje spójny projekt systemu tras rowerowych dla całego miasta, a ścieżki rowerowe stają się stałym elementem systemu komunikacji miejskiej⁶⁸.

Wg danych GUS w Gorzowie Wielkopolskim w 2019 roku było 50,6 km ścieżek rowerowych (w porównaniu do 19,5 km w 2012 r.). W połowie 2020 r. długość rowerowej infrastruktury w mieście wynosiła 57 km. Przybývá stojaków i wiat rowerowych, a przede wszystkim pojawia się więcej rowerzystów⁶⁹. Od 2012 r. drogi rowerowe budowane są w przeważającej większości z asfaltu.

W 2017 roku w mieście oddano 2,08 km nowych ścieżek, w 2018 r. było to 5,47 km, a w 2019 r. ponad 10 km. Nowopowstałe ścieżki rowerowe zlokalizowane są m.in. wzdłuż następujących ulic: ks. Andrzejewskiego, Piłsudskiego, Roosevelta, Żwirowej, Śląskiej, Myśluborskiej, wzdłuż DK 22. Powstała ścieżka rowerowa wzdłuż rzeki Kłodawki oraz nad Wartą, dopuszczono także ruch rowerzystów na deptaku. Aktualną mapę dróg rowerowych przedstawia mapa poniżej (Rysunek 8).

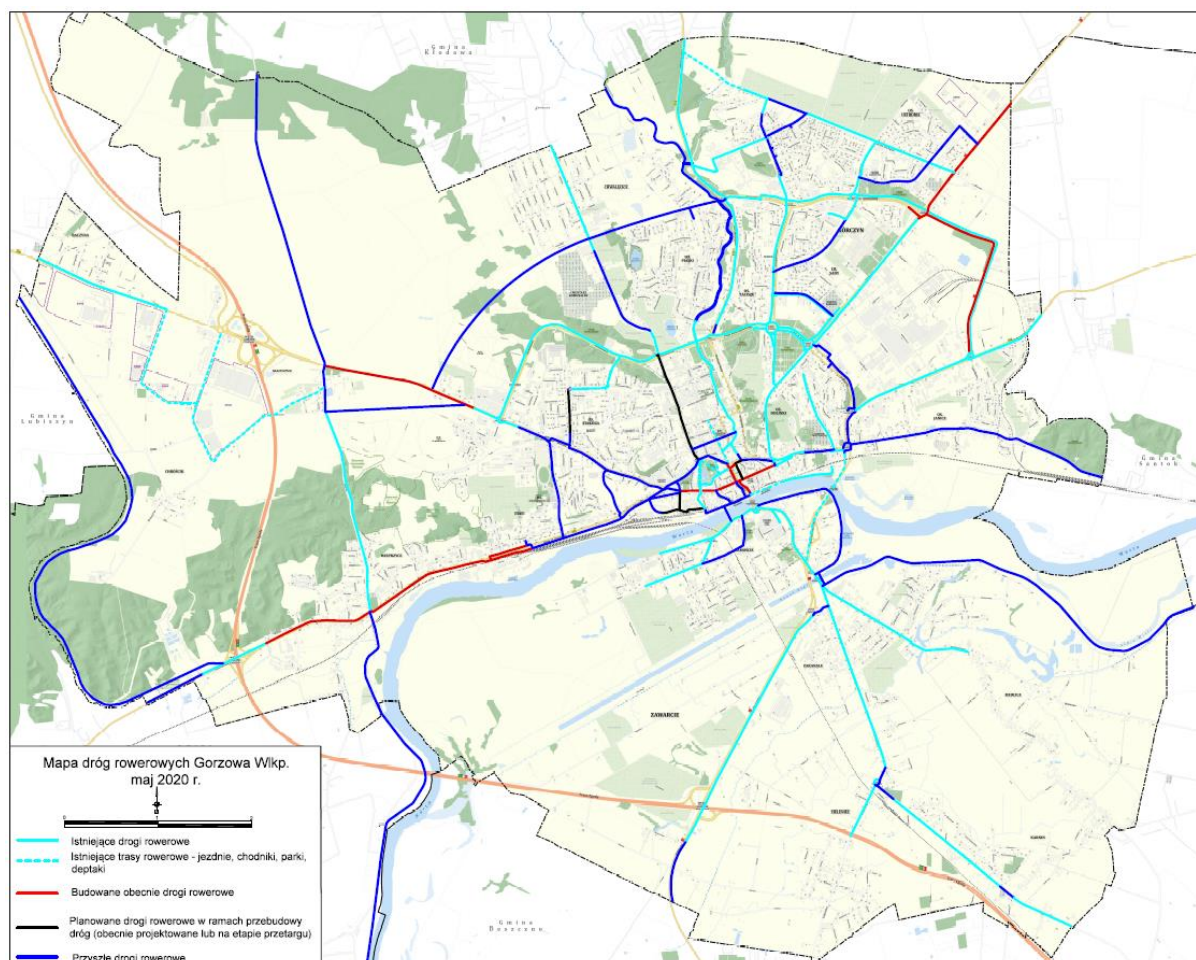
Ponadto w mieście ustawiane są stojaki rowerowe, część z nich zostanie wyposażona w wiaty rowerowe, które będą chronić rowery przed warunkami atmosferycznymi.

---

⁶⁸ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

⁶⁹ Gorzowskie Wiadomości Samorządowe nr 5, lipiec 2020

Rysunek 8. Aktualna mapa istniejących, budowanych i planowanych dróg rowerowych w Gorzowie Wielkopolskim (październik 2020 r.).

Źródło: UM Gorzów Wielkopolski

4.2. Gospodarka wodno-ściekowa.

Podstawę zaopatrzenia miasta w wodę pitną i na potrzeby gospodarcze stanowią trzy ujęcia komunalne (dane z Programu Ochrony Środowiska dla miasta Gorzowa Wielkopolskiego na lata 2016 – 2020 z uwzględnieniem perspektywy do roku 2024 – aktualizacja):

- Ujęcie Centralne zlokalizowane w rejonie ulic: Kosynierów Gdyńskich, Roosevelta i Błotnej. Jest najstarszym obecnie eksploatowanym i jedynym ujęciem znajdującym się w całości na terenie miasta. Zostało zlokalizowane w dolnym odcinku struktury dolinnej Kłodawki, zbudowanej z utworów piaszczysto-żwirowych plejstocenu i holocenu;
- Ujęcie infiltracyjne Siedlice zlokalizowane jest w dolinie Warty, na lewym jej brzegu, w rejonie ulic Żytniej, Zielnej i Wylotowej, w obrębie wsi Ciecierzycy oraz dzielnicy Siedlice. Powstało w 1977 r.
- Ujęcie Kłodawa znajduje się około 5 km na północ od centrum Gorzowa, poza granicami miasta. Czynnym jest 7 studni, z których trzy zlokalizowane są w dolinie Kłodawki, trzy – w obrębie starego zbiornika wodnego będącego odnogą Kłodawki, a jedna – w głęboko wciętej dolinie Srebrnej. Ujęcie zostało uruchomione w latach 60. ubiegłego stulecia.

Wg danych GUS długość rozdzielczej czynnej sieci wodociągowej na terenie Gorzowa Wielkopolskiego wynosiła w 2019 roku 386 km. **Od 2012 roku zwiększyła się o 48,2 km, tj. o 14,3%.** Wzrosła liczba przyłączy wodociągowych prowadzących do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania – z 8 573 w 2012 roku do 9 726 w 2019 roku (wzrost o 13,5%).

Ogółem z sieci wodociągowej w Gorzowie Wielkopolskim korzystało w 2018 roku 123 910 osób, tj. nieznacznie więcej niż w 2012 roku (wzrost o 1,3%). Na przestrzeni lat 2012-2019 ilość wody dostarczanej gospodarstwom domowym zwiększyła się również nieznacznie. W 2012 roku było to 3 932,0 dam³, zaś w 2019 roku 4 065,2 dam³, co oznacza wzrost o 3,4% (Tabela 44).

Tabela 44. Charakterystyka sieci wodociągowej w Gorzowie Wielkopolskim.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2012 (%)
długość czynnej sieci rozdzielczej (km)	337,8	342,4	346,2	372,1	322,8	338,6	341,7	386,0	14,3
przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania (szt.)	8 573	8 695	8 863	8 790	8 925	9 545	9 614	9 726	13,5
woda dostarczona gospodarstwom domowym (dam ³)	3 932,0	3 911,5	3 862,8	3 881,1	3 850,8	3 855,7	4 071,9	4 065,2	3,4
ludność korzystająca z sieci wodociągowej	122 374	122 145	124 133	123 750	123 983	124 284	123 910		1,3

Źródło: GUS/BDL

Dostęp do sieci wodociągowej w Gorzowie Wielkopolskim jest powszechny (Tabela 45) – 100% mieszkańców posiada dostęp do wody z wodociągów, w porównaniu do 98,2% w 2012 roku. Stawia to miasto w korzystnej sytuacji w stosunku do powiatu (93,1%), województwa (94,6%) oraz kraju (92,1%).

Tabela 45. Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej w latach 2012-2018 (%).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
POLSKA	87,8	88,0	91,6	91,8	91,9	92,0	92,1
LUBUSKIE	89,7	89,9	94,3	94,4	94,5	94,6	94,6
Powiat gorzowski	83,5	83,8	91,6	92,2	92,4	93,1	93,1
Gorzów Wielkopolski	98,2	98,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: GUS/BDL

Sieć kanalizacyjna⁷¹ miasta Gorzowa Wielkopolskiego została wybudowana w drugiej połowie XIX wieku i pierwszej dekadzie XX wieku w systemie rozdzielczym. Wraz z rozbudową miasta przybywało również sieci kanalizacyjnej. Ciągła rozbudowa miasta przyczyniła się do budowy nowych kanałów z rozdzieleniem sieci kanalizacyjnej na sanitarną i deszczową.

⁷⁰ Dla określenia objętości używa się czasami dekametrów sześciennych (dam3), gdzie 1 dam3 równa się 1 000 m3.

⁷¹ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

Ze względu na ukształtowanie terenu i duże zróżnicowanie wysokościowe poszczególnych dzielnic zastosowany w mieście system kanalizacyjny ma charakter grawitacyjno-ciśnieniowy. Oprócz centralnych przepompowni ścieków w rejonach najniższej położonych zlokalizowano szereg pompowni lokalnych.

Wg danych GUS sieć kanalizacyjną w Gorzowie Wielkopolskim w 2019 roku tworzyło 331,4 km czynnej sieci i 9 032 przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania. Na przestrzeni lat 2012-2019 dostęp do kanalizacji znacznie się poprawił. Długość czynnej sieci kanalizacyjnej zwiększyła się ogółem o 54,6%, natomiast liczba przyłączy kanalizacyjnych wzrosła ogółem o 23,3%. Jednocześnie w latach 2012-2018 liczba ludności korzystającej w mieście z sieci kanalizacyjnej wzrosła z 118 834 do 123 807 osób, tj. o 4,2% (Tabela 46).

Tabela 46. Charakterystyka sieci kanalizacyjnej w Gorzowie Wielkopolskim.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2012 (%)
długość czynnej sieci kanalizacyjnej (km)	214,4	216,0	226,8	291,3	319,3	319,7	320,3	331,4	54,6%
przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania (szt.)	7 325	7 428	7 664	7 750	7 893	8 834	8 910	9 032	23,3%
ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	118 834	118 657	124 012	123 630	123 866	124 180	123 807	b.d.	4,2%

Źródło: GUS/BDL

Na podstawie odsetka ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w Gorzowie Wielkopolskim można stwierdzić, że dostęp do kanalizacji jest minimalnie mniejszy niż do wodociągów. W 2018 roku z sieci kanalizacyjnej korzystało 99,9% mieszkańców miasta, co było odsetkiem zdecydowanie wyższym niż wynosiła średnia krajowa (70,8%), wojewódzka (74,1%) i powiatowa (69,6%) (Tabela 47).

Tabela 47. Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w latach 2012-2018 (%)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
POLSKA	64,3	65,1	68,7	69,7	70,2	70,5	70,8
LUBUSKIE	64,9	65,5	70,4	72,7	73,5	73,8	74,1
Powiat gorzowski	46,6	47,3	55,4	64,5	67,1	69,4	69,6
Gorzów Wielkopolski	95,4	95,4	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9

Źródło: GUS/BDL

Ścieki bytowe i przemysłowe poprzez układ kolektorów betonowych o średnicy od 600 mm do 1450 mm i kanałów grawitacyjnych przepompowni i tłoczni ścieków oraz rurociągów tłocznych doprowadzane są do Centralnej Przepompowni Ścieków przy ul. Sikorskiego. Poprzez układ pompowy dalej tłoczone są dwoma rurociągami tłocznymi stalowymi 800 mm, długości 5,60 km, do Gorzowskiej Oczyszczalni Ścieków „GOŚ-ka” zlokalizowanej przy ul. Kostrzyńskiej. W chwili obecnej dzienna ilość ścieków dopływających kanalizacją z miasta Gorzowa Wielkopolskiego, gmin ościennych Związku Celowego Gmin MG-6 oraz dostarczanych wozami asenizacyjnymi to maksymalnie 22000 m³. Odbiornikiem oczyszczonych ścieków bytowo-gospodarczych jest rzeka Warta. Całość systemu jest eksploatowana przez Wydział Kanalizacji PWiK Sp. z o.o. w Gorzowie Wielkopolskim.

Aktualnie odprowadza ona ścieki oczyszczone o jakości zgodnej z obowiązującymi przepisami oraz pozwoleniem wodnoprawnym. Ścieki oczyszczone, które wyglądają zupełnie jak woda,

odprowadzane są do Warty. Ich skład chemiczny nie oddziałują niekorzystnie na skład fizykochemiczny wody w Warcie. Oczyszczalnia dobowo przyjmuje około 19 tys. m³ ścieków na dobę.

Wg danych GUS w 2019 roku z oczyszczalni ścieków korzystało 116 988 mieszkańców Górzowa Wielkopolskiego (o 9,7 % więcej niż w 2012 r.), a wielkość ścieków odprowadzanych wyniosła w 2019 roku 6 095,0 dam³, tj. o 6,01% mniej niż w 2012 roku (Tabela 48).

Tabela 48. Oczyszczalnie ścieków w Górzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2012 (%)
ścieki odprowadzone (dam³)	5 556,0	5 471,0	5 344,0	5 244,0	5 566,0	5 965,0	6 240,0	6 095,0	9,70%
ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków miejskich i wiejskich	124 470	124 340	124 145	123 762	121 439	116 565	116 778	116 988	-6,01%

Źródło: GUS/BDL

Odsetek ludności Górzowa Wielkopolskiego korzystającej z oczyszczalni ścieków spadł z 99,9% w 2012 roku do 94,6% w 2019 roku. Mimo to korzystanie z oczyszczalni ścieków w Górzowie Wielkopolskim jest powszechne w porównaniu do analizowanych jednostek – gdzie wskaźniki są relatywnie niskie (powiat 63,8%, województwo 77,2%, kraj 74,5%) (Tabela 49).

Tabela 49. Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków w latach 2012-2018 (%).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POLSKA	68,6%	70,3%	71,5%	72,7%	73,5%	73,6%	74,0%	74,5%
LUBUSKIE	70,3%	71,4%	72,4%	74,1%	75,8%	76,7%	76,8%	77,2%
Powiat górzowski	50,9%	55,1%	55,9%	59,3%	64,8%	65,5%	62,3%	63,8%
Górzów Wielkopolski	99,9%	100,0%	100,0%	100,0%	97,9%	93,8%	94,2%	94,6%

Źródło: GUS/BDL

W 2012 roku w Górzowie Wielkopolskim znajdowało się 1 282 zbiorniki bezodpływowe i 8 oczyszczalni przydomowych. W 2018 roku liczba zbiorników bezodpływowych zmniejszyła się do poziomu 1 252 (spadek nieznaczny o 2,34%), zaś liczba oczyszczalni przydomowych znacznie wzrosła, do 30 (wzrost o 275%) (Tabela 50).

Tabela 50. Gromadzenie nieczystości ciekłych w Górzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Zmiana
zbiorniki bezodpływowe (szt.)	1 282	1 282	1 293	1 293	1 293	1 293	1 252	-2,34%
oczyszczalnie przydomowe (szt.)	8	8	9	9	9	9	30	275,00%

Źródło: GUS/BDL

Dane porównawcze wskazują na relatywnie mniejsze zapotrzebowanie na zasoby wody w Górzowie Wielkopolskim na tle grupy miast porównywanych. W 2018 roku na 1 mieszkańca notowano zużycie wody wynoszące 53,7 m³ przy średniej w grupie porównawczej wynoszącej 82,71 m³. Ilość zużytej wody przekładała się na ilość wytwarzanych ścieków, która w Górzowie Wielkopolskim również była niższa od średniej w grupie porównawczej. W 2018 roku w Górzowie Wielkopolskim na 1 mieszkańca przypadało 50,3 m³ odprowadzanych ścieków, w grupie porównawczej było to 85,84 m³ (Tabela 51).

Tabela 51. Wybrane dane odnoszące się do gospodarki wodno-ściekowej.

Wskaźniki	Gorzów Wielkopolski		Grupa porównawcza	
	2014	2018	2014	2018
Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w ciągu roku na 1 mieszkańca (m ³ /osobę)	54,0	53,7	80,56	82,71
Ścieki przemysłowe i komunalne wymagające oczyszczenia odprowadzane do wód lub ziemi w ciągu roku na 1 mieszkańca (m ³ /osobę)	43,0	50,3	81,18	85,84

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Sieć kanałów i rowów melioracyjnych w Gorzowie Wielkopolskim, odprowadzających wody deszczowe do rzek i na tereny rozlewisk rozbudowana jest na terenie Zawarcia i Zakanala, natomiast na terenie pozostałej części miasta występuje w szczątkowych ilościach.

Prawie całe miasto, za wyjątkiem części Zakanala, znajduje się w zasięgu istniejącej sieci kanalizacji deszczowej. W ramach prac związanych z projektem pn. „Zagospodarowanie wód opadowych na terenie miasta Gorzowa wlkp. – etap I” zrealizowano lub jest w trakcie realizacji budowa systemu odwodnienia rejonu ul. Żwirowej.

Rowy melioracyjne, dawniej obsługujące gospodarstwa rolne, muszą być utrzymywane jako system odprowadzania deszczówki ze stref zurbanizowanych.

Konfiguracja terenu i układ hydrogeologiczny przyczyniły się do zabudowy terenów miejskich przede wszystkim po prawobrzeżnej stronie Warty i budowy sieci kanalizacji deszczowej ze zrzutami wód opadowych z poszczególnych zlewni do rzek – Warty i Kłodawki. Całe miasto stanowi docelowo zlewnię tych dwóch rzek. Wpływ na tak znaczną rozbudowę systemu kanalizacji deszczowej w prawobrzeżnej części miasta miały szkody wyrządzone przez spływające ze stoków wody opadowe. Ujmowanie ich w system drenaży, rowów i kanalizacji zapobiegało erozji terenów przeznaczonych pod budownictwo. Południowa, lewobrzeżna część miasta posiada znacznie mniej rozbudowaną sieć kanalizacji deszczowej, która historycznie była ogólnospławna.

Istotnym zagadnieniem wymagającym działania w systemie kanalizacji deszczowej jest regulacja i zwiększenie możliwości odbioru wód opadowych przez rzekę Kłodawkę oraz niewystarczające średnice niektórych kolektorów wód opadowych.

Uporządkowanie zasad gospodarowania wodami opadowymi, a zwłaszcza jej retencjonowania, zwiększy odporność miasta na zagrożenia związane ze zmianami klimatu takimi jak podtopienia i zalania będące następstwem nawałnych deszczów. Wykorzystanie wód retencjonowanych może zwiększyć odporność na potencjalne susze.⁷²

W 2019 r. długość sieci kanalizacji deszczowej wyniosła 300 445,49 m. W 2019 r. miasto realizowało zadanie pn. „Zagospodarowanie wód opadowych na terenie miasta Gorzowa Wielkopolskiego – etap I”, dofinansowane z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020. W ramach realizacji projektu długość wybudowanej/przebudowanej/ wyremontowanej sieci kanalizacji

⁷² Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

deszczowej wyniesie łącznie 7,12 km, powierzchnia objęta systemem zagospodarowania wód opadowych wyniesie 3,06 km². W ramach projektu zostanie wybudowanych lub zmodernizowanych 9 zbiorników retencyjnych. Łączna pojemność zbiorników wyniesie 22.660,00 m³. Dzięki pracom zaplanowanym w projekcie, miasto uniknie w przyszłości lokalnych podtopień, podczas ulewnych deszczy. Ponadto woda ze zbiorników będzie w sposób wtórny zagospodarowana w zarządzaniu gospodarką komunalną miasta, tj. m.in. do publicznych toalet, nawadniania trawników i skwerów.⁷³

4.3. Gospodarka odpadami.

Miejscem, gdzie w mechaniczno-biologicznym procesie przetwarzane są zmieszane odpady komunalne pochodzące z terenu miasta Gorzowa Wielkopolskiego i okolicznych gmin (Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa, Lubiszyn, Santok) jest **Regionalna Instalacja Przetwarzania Odpadów Komunalnych (RIPOK)** zlokalizowana przy ul. Małszyńskiej. Również tu kierowane są selektywnie zbierane odpady zielone i inne bioodpady, które poddawane są procesowi kompostownia oraz odpady oddawane przez mieszkańców do Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK).⁷⁴

Wg danych GUS w 2019 roku na terenie Gorzowa Wielkopolskiego zebrano łącznie 35 369,07 t zmieszanych odpadów. W porównaniu do 2012 roku wielkość odpadów zmieszanych zebranych spadła ogółem o 12,82%. Większość odpadów zmieszanych to odpady pochodzące z gospodarstw domowych. W 2012 roku stanowiły one 72,8 % ogólnej wielkości zebranych odpadów zmieszanych, zaś w 2019 roku ich udział zwiększył się do 79,7 %. W analizowanym okresie nieznacznie zmniejszyła się wielkość odpadów zmieszanych zebranych z gospodarstw domowych o-4,45% (Tabela 52).

Tabela 52. Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2018 (%)
ogółem (t)	40 570,68	35 473,69	32 327,08	35 516,65	34 768,45	40 274,36	37 151,85	35 369,07	-12,8
z gospodarstw domowych (t)	29 515,50	24 299,00	26 219,14	26 313,28	23 661,17	25 692,65	30 176,60	28 201,34	-4,5

Źródło: GUS/BDL

Dane statystyczne wskazują, że mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego wytwarzali w 2019 roku 285,9 kg odpadów zmieszanych na 1 mieszkańca. Była to wartość o 40 kg niższa niż w 2012 roku (spadek o 12,27%). Dla porównania w 2019 roku średnia krajowa wynosiła 228,6 kg na 1 osobę, wojewódzka 279,7 kg na 1 osobę. Średnia powiatowa była większa 309,2 kg odpadów zmieszanych na 1 mieszkańca (Tabela 53).

⁷³ Sprawozdanie za 2019 r. z realizacji Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Gorzowa Wielkopolskiego 2010-2020

⁷⁴ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

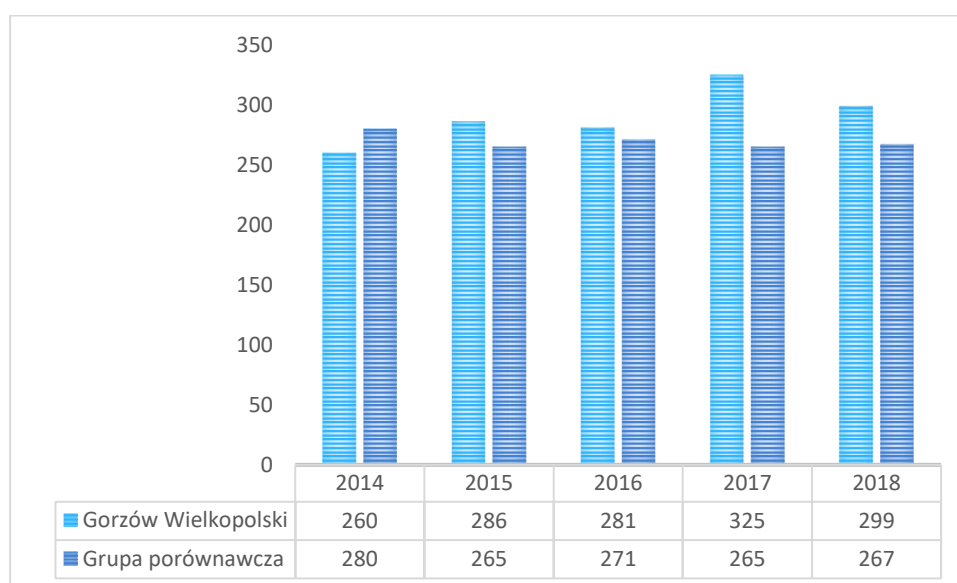
Tabela 53. Odpady zmieszane na 1 mieszkańca w kg w latach 2012-2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POLSKA	222,5	212,9	215,2	216,5	226,7	227,2	231,1	228,6
LUBUSKIE	266,1	268,1	252,3	266,4	271,8	279,6	276,7	279,7
Powiat gorzowski	246,1	246,5	281,1	298,5	287,0	298,8	301,4	309,2
Gorzów Wielkopolski	325,9	285,1	260,1	286,2	280,6	324,9	299,2	285,9

Źródło: GUS/BDL

Na tle grupy porównawczej Gorzów Wielkopolski wypadł mniej korzystnie pod względem ilości wytwarzanych odpadów komunalnych na 1 mieszkańca. W 2019 roku na mieszkańca miasta przypadało 299 kg odpadów komunalnych, przy średniej w grupie porównawczej wynoszącej 267 kg (Wykres 91).

Wykres 91. Odpady komunalne zebrane w ciągu roku ogółem na 1 mieszkańca.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Zdaniem uczestników warsztatów dużym problemem jest skomplikowany system segregacji, przez co ludziom jest łatwiej wywieźć śmieci do lasu. Propozycją zwalczania tego problemu mogą być specjalne worki z chipami, z czym jednak nie zgadzali się wszyscy uczestnicy warsztatu. Kwestię odpadów należy uporządkować pod względem formalno-prawnym na poziomie unijnym/rządowym. Warto rozważyć nagrody dla wspólnot/spółdzielni za dobre segregowanie, a nie tylko nakładać kary, np. w Niemczech stosowane są kaucje za plastikowe butelki, co zachęca ludzi do segregacji. Główny nacisk na utylizację odpadów powinien być przeniesiony z mieszkańców na producentów.⁷⁵

⁷⁵ Źródło: Raport z warsztatów strategicznych w Gorzowie Wielkopolskim, czerwiec/lipiec 2020 r., Instytut Badawczy IPC

4.4. Sieć gazowa, ciepłownicza, elektroenergetyczna, odnawialne źródła energii.

Gorzów Wielkopolski jest zasilany gazem ziemnym wysokometanowym – gaz grupy E. Na terenie miasta zlokalizowane są dwa punkty wyjścia systemu gazociągów wysokiego ciśnienia (miejsca połączenia z siecią dystrybucyjną). Przepustowość stacji gazowej położonej w rejonie centrum miasta wynosi 18000 m³/h. Druga stacja, położona w północnej części miasta posiada przepustowość 15500 m³/h.

W granicach miasta funkcjonuje 28 stacji średniego ciśnienia (redukujących ciśnienie do parametrów odpowiednich dla indywidualnych odbiorców). Długość całej sieci gazowej w granicach Gorzowa Wielkopolskiego to 365 km (gazociągi i przyłącza). Stopień gazyfikacji (wyliczany na podstawie liczby gospodarstw z przyłączeniem do sieci gazowej w porównaniu do ogółu gospodarstw na terenie miasta) wynosi prawie 80,4%.

Struktura wykorzystania gazu przez gospodarstwa domowe i przemysł mają się jak 1:2. Rezerwy przesyłowe systemu wynoszą 24%.

W Gorzowie Wielkopolskim potrzeby ciepłe mieszkańców zaspokajane są indywidualnie przez lokalne kotłownie oraz poprzez wykorzystanie ciepła sieciowego, którego dystrybutorem jest PGE Energia Ciepła S.A. Oddział Elektrociepłownia w Gorzowie Wielkopolskim. Osiągalna moc cieplna elektrociepłowni wynosi 220MW.

System ciepłowniczy oddziału od kilku lat pracuje w układzie pierścieniowym, co pozwala w sposób bezpieczny dostarczać ciepło do odbiorców. Elektrociepłownia dostarcza ciepło do odbiorców za pośrednictwem 128 km sieci ciepłowniczej. **Elektrociepłownia do produkcji ciepła i energii elektrycznej zużywa w 70% gaz oraz w 30% węgiel kamienny.**⁷⁶

W 2018 roku wg danych GUS długość czynnej sieci gazowej znajdującej się na terenie Gorzowa Wielkopolskiego wynosiła 276 200 m. W porównaniu do 2012 roku długość czynnej sieci gazowej w mieście wzrosła o 4,34%. W analizowanym okresie zwiększyła się również liczba czynnych przyłączy do budynków (o 5,6%). Jednocześnie w okresie 2012 – 2018 nieznacznie zmniejszyła się liczba odbiorów gazu (o -1,44%), natomiast wzrosła liczba odbiorców gazu ogrzewających tym paliwem mieszkania (o 14,65%).

W 2016 roku zużycie gazu w Gorzowie Wielkopolskim kształtowało się na poziomie 13 551,8 tys. m³, (o 10,32% mniej niż w 2012 r.), z czego 59,73% przeznaczono na ogrzewanie mieszkań (8 095,1).

Ogółem w 2018 roku z gazu sieciowego korzystało 97 520 mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego. W porównaniu do 2012 roku liczba osób korzystających z tego medium zmniejszyła się w mieście o 5,99% (Tabela 54).

---

⁷⁶ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

Tabela 54. Charakterystyka sieci gazowej w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018/2012 (%)
długość czynnej sieci ogółem w m	264 713	266 569	268 538	272 402	274 159	274 959	276 200	4,34
czynne przyłącza do budynków ogółem (szt.)	7 316	7 369	7 414	7 475	7 577	7 635	7 726	5,60
odbiorcy gazu (gosp.)	39 265	39 294	39 050	38 968	39 012	38 944	38 698	-1,44
odbiorcy gazu ogrzewający mieszkania gazem (gosp.)	5 939	5 871	6 081	6 145	6 655	6 595	6 809	14,65
zużycie gazu w tys. m ³	15 111,0	15 986,6	12 756,7	12 768,3	13 551,8			
zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań w tys. m ³	8 114,4	7 573,8	7 951,7	7 575,1	8 095,1			
ludność korzystająca z sieci gazowej	103 736	102 967	101 970	100 409	99 679	99 673	97 520	-5,99

Źródło: GUS/BDL

W 2018 roku dostęp do gazu sieciowego miało 78,7% mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego. Był to wyższy odsetek, jaki uzyskano wśród analizowanych jednostek. W skali kraju dostęp do gazu z sieci posiadało 52,1% ludności, w skali województwa –52,8%, zaś w skali powiatu –47,4 % (Tabela 55).

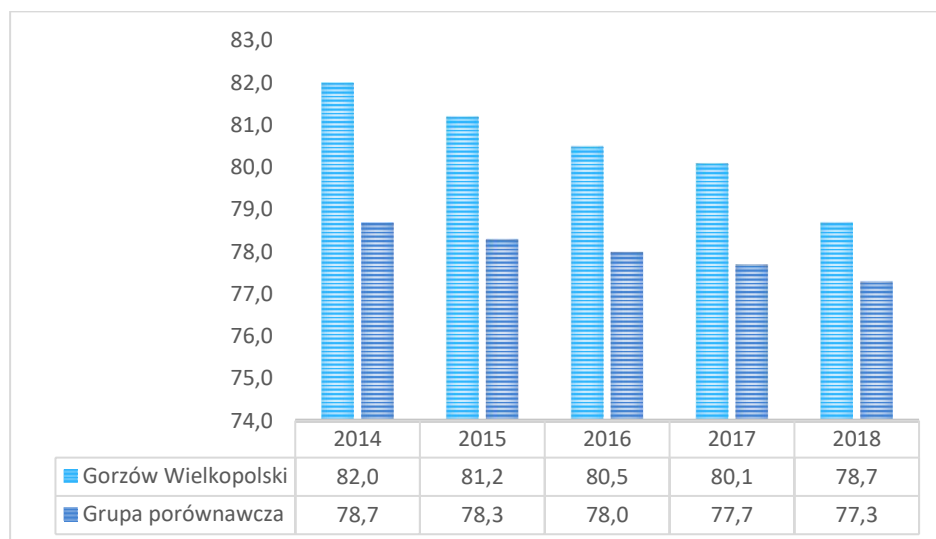
Tabela 55. Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej w latach 2012-2018 (%).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018/2012 (%)
POLSKA	52,4	52,4	52,2	52,1	52,1	52,1	52,1	-0,57
LUBUSKIE	52,3	52,3	51,7	51,9	51,9	52,8	52,8	0,96
Powiat gorzowski	46,8	47,0	38,9	39,2	39,7	46,9	47,4	1,28
Gorzów Wielkopolski	83,2	82,8	82,1	81,1	80,4	80,2	78,7	-5,41

Źródło: GUS/BDL

Na tle miast z grupy porównawczej Gorzów Wielkopolski charakteryzował się zbliżonym do średniej odsetkiem mieszkań wyposażonych w gaz sieciowy. Zarówno w Gorzowie, jak też w grupie porównawczej odsetek mieszkań wyposażonych w gaz sieciowy zmniejszył się w okresie od 2014 do 2018 i kilka punktów procentowych (Wykres 92).

Wykres 92. Odsetek mieszkań wyposażonych w gaz sieciowy (%).

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

System elektroenergetyczny.

Podstawowym źródłem zaopatrzenia Gorzowa Wielkopolskiego **w energię elektryczną**⁷⁷ jest sieć wysokiego napięcia 110 kV. Zasilanie do systemu elektroenergetycznego miasta jest doprowadzane linią 220 kV relacji Leśniów – Gorzów – Krajnik poprzez stację 220/110kV zlokalizowaną na terenie byłego „Stilonu”. Ponadto produkcją energii elektrycznej zajmuje się PGE Elektrociepłownia Gorzów S.A., średnio 625 GWh rocznie.

W granicach Gorzowa Wielkopolskiego funkcjonuje 6 stacji 110/15kV tworzących pierścień i zabezpieczających w ten sposób energię elektryczną każdemu odbiorcy nawet w przypadku awarii jednej z nich. Łączna długość linii 110 kV w mieście to 64 km. Ponadto w mieście działa około 470 stacji transformatorowych 15/0,4kV zasilanych siecią o długości około 350 km.

Działalność w zakresie dystrybucji energii elektrycznej na terenie miasta prowadzą 3 podmioty:

- ENEA Operator Sp. z o.o.,
- PKP Energetyka S.A. (zasilanie obiektów kolejowych)
- Zakład Elektroenergetyczny Energostil Sp. z o.o.

Średnie roczne zużycie energii elektrycznej w Gorzowie Wielkopolskim to około 350 GWh, z czego 24% zużywają gospodarstwa domowe, usługi i drobna produkcja 20%, oświetlenie ulic 1,5% oraz przemysł pozostałe 54,5 %.

Zwiększenie zapotrzebowania na energię elektryczną oraz stan infrastruktury przesyłowej sprawia, że **konieczne są prace modernizacyjne i rozwojowe istniejącego Krajowego Systemu**

⁷⁷ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

Elektroenergetycznego. Nowa infrastruktura poprawi bezpieczeństwo, stabilność i efektywność przesyłania energii elektrycznej do odbiorców i umożliwi dalszy rozwój gospodarczy kraju.

Jedną z wielu inwestycji realizowanych na terenie zachodniej i północnej Polski jest budowa linii 400 kV Krajnik – Baczyna. Po jej wybudowaniu będzie możliwe zdemontowanie wyeksploatowanej linii 220 kV Krajnik – Gorzów, **zwiększy się pewność zasilania w energię elektryczną w zachodniej części Polski, zwłaszcza okolic Szczecina i Gorzowa Wielkopolskiego, powstaną warunki do rozwoju energetyki odnawialnej,** nastąpi zmniejszenie strat w przesyłaniu energii elektrycznej, co ma istotny wpływ na cenę prądu.⁷⁸

Energia odnawialna.

Gorzów Wielkopolski znajduje się w III strefie energetycznej wiatru – określonej jako korzystna. Pomimo, że znaczna część obszaru województwa lubuskiego posiada wystarczające warunki do wykorzystywania siły wiatru w procesach wytwarzania energii, to lokalizowanie instalacji wiatrowych pociąga za sobą szereg skutków, mających znaczący wpływ na obszary położone w sąsiedztwie farm lub parków wiatrowych. Są to przede wszystkim uciążliwości związane z emisją hałasu oraz infradźwięków, efektem migotania cienia, szkodliwym oddziaływaniem na świat fauny, możliwym negatywnym wpływem na krajobraz oraz możliwością katastrofy budowlanej. **Ze względu na powyższe zagrożenia, lokalizowanie dużych instalacji wiatrowych na obszarze miasta w pobliżu terenów mieszkaniowych wiąże się z nasileniem konfliktów pomiędzy tymi funkcjami.**

Przeprowadzona w obszarze Gorzowa Wielkopolskiego analiza terenów przydatnych pod lokalizowanie elektrowni wiatrowych **wykażała jedynie niewielkie obszary oddalone na bezpieczną odległość od zabudowy mieszkaniowej, jednak nieprzydatne dla lokalizowania elektrowni wiatrowych,** ze względu na szereg innych uwarunkowań występujących w mieście.

W ostatnich latach widoczny jest dynamiczny rozwój technologii wykorzystującej energię pochodzącą z promieniowania słonecznego. Instalacje fotowoltaiczne są coraz częściej wykorzystywane nie tylko w obiektach usługowych czy produkcyjnych, indywidualnych gospodarstwach domowych (domach mieszkaniowych jednorodzinnych), lecz także coraz częściej w zabudowie mieszkaniowej wielorodzinnej.

Obszar Gorzowa Wielkopolskiego znajduje się w granicach jednostek zasobnych w wody termalne o temperaturach pozwalających na ich wykorzystanie przede wszystkim do celów grzewczych. Na terenie Gorzowa Wielkopolskiego jak dotąd **nie wykonano żadnych otworów badawczych czy poszukiwawczych,** pozwalających na ocenę zasobów złóż oraz określenie ich parametrów fizykochemicznych. Dopiero na podstawie analizy powyższych możliwe jest podjęcie decyzji o dalszych działaniach. **Za słuszne należy uznać rekomendacje dotyczące kontynuowania prac nad określeniem przemysłowego potencjału wykorzystania ciepła geotermalnego i późniejszą eksploatację na cele grzewcze.**

---

⁷⁸ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. UM Gorzów Wielkopolski

Płytki geotermia oparta na pompach ciepła może być znakomitym rozwiązaniem zwłaszcza dla komunalnych obiektów takich jak szkoły, przedszkola, szpitale powiatowe, jak i dla domów mieszkalnych.

Hydroenergia Gorzów Wielkopolski nie posiada rozległych tradycji budowy i wykorzystania budowli wykorzystujących energię wody. Rzeka Warta, na odcinku w granicach miasta, nie posiada potencjału i warunków umożliwiających wykorzystanie jej energii. Kłódawka z uwagi na znaczną zmienność przepływu związaną z pełnioną funkcją (kolektor wód opadowych) oraz położenie w bezpośredniej bliskości istniejącej zabudowy nie może pełnić dodatkowych funkcji. Rzeka Srebrna nie posiada natomiast odpowiedniego potencjału umożliwiającego jej racjonalne wykorzystanie.

Wykorzystanie biomasy do celów energetycznych z powodzeniem może być realizowane w obiektach eksploatowanych na terenie Gorzowa Wielkopolskiego. W obiektach użyteczności publicznej można stosować technologię umożliwiającą wykorzystywanie biomasy jako surowca do produkcji energii, zwiększając tym samym udział tzw. zielonej energii w bilansie energetycznym miasta. **Warunkiem racjonalnego i efektywnego wykorzystania powstającej energii jest optymalny wybór technologii produkcji.** Dobrym przykładem jest **oczyszczalnia ścieków w Gorzowie Wielkopolskim**, gdzie wykorzystuje się ciepło ze spalania biogazu powstającego na terenie oczyszczalni, a nadwyżkę wyprodukowanej energii elektrycznej sprzedaje spółce energetycznej.

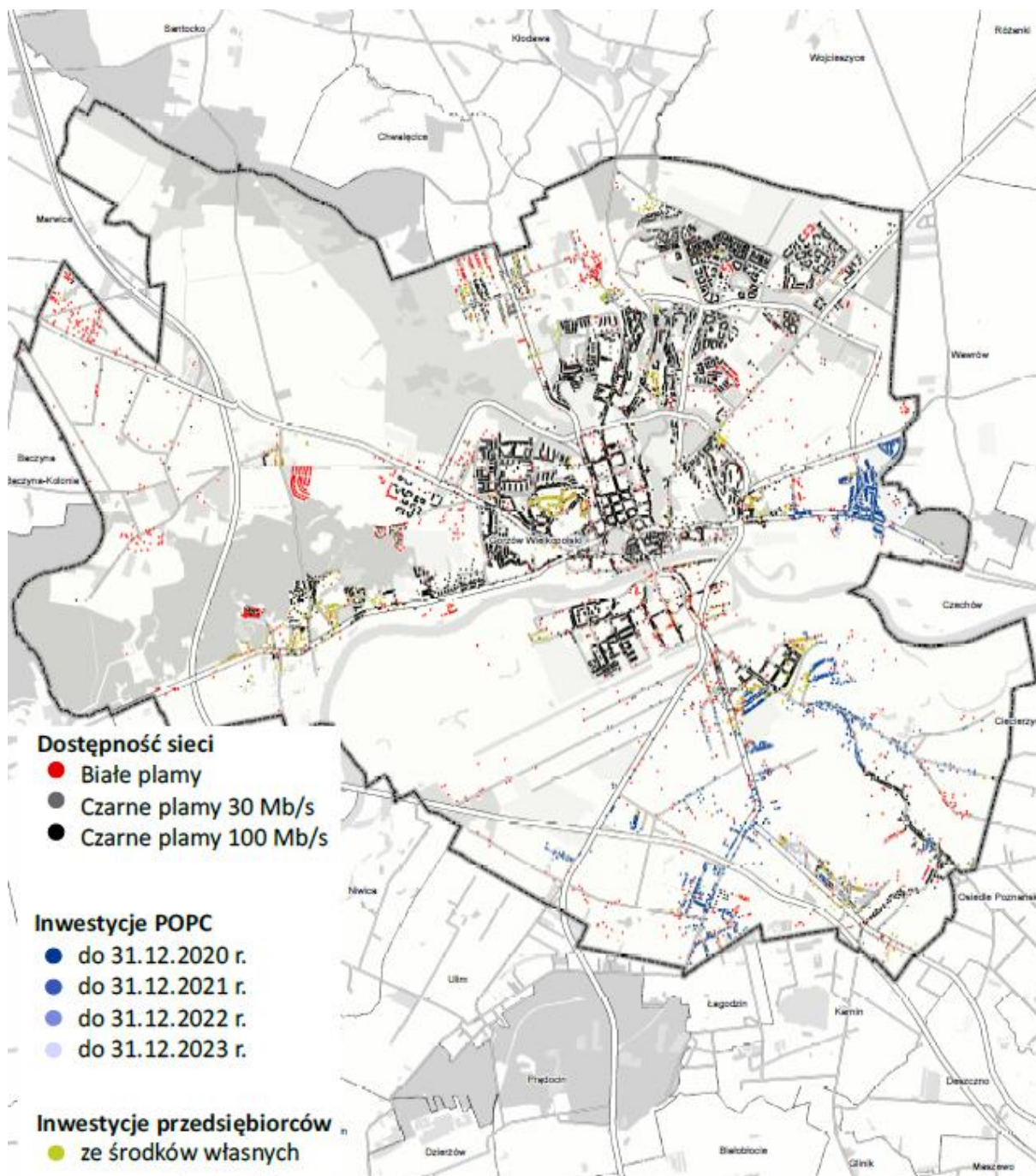
Miasto Gorzów Wielkopolski w swoich granicach nie posiada przestrzeni umożliwiającej uprawy roślin energetycznych, jednak sąsiaduje on z gminami wiejskimi, gdzie preferowana jest działalność nastawiona na szeroko rozumianą produkcję rolniczą, więc dostęp do zasobów nie stanowi ograniczenia dla stosowania biomasy jako źródła energii.

4.5. Infrastruktura teleinformatyczna i społeczeństwo informacyjne.

Wg danych Urzędu Komunikacji Elektronicznej (OKE) dostęp do szerokopasmowego Internetu w Gorzowie Wielkopolskim jest praktycznie powszechny. W 2020 roku 93% lokali miało dostęp do sieci szerokopasmowego Internetu, a w perspektywie do 2023 roku dostęp ten zwiększy się do 95%. Białe plamy dostępu do szerokopasmowego Internetu obejmują peryferyjne osiedla miasta. Warto dodać, iż w perspektywie do 2023 roku zrealizowane zostaną inwestycje w południowej i wschodniej części miasta (Rysunek 9).

Rysunek 9. Białe i czarne plamy dostępu do szerokopasmowego Internetu.

Źródło: <https://mapbook.uk.gov.pl/>

Urząd Miasta Gorzowa Wlkp. realizuje projekt pn.: „Rozwój elektronicznych usług świadczonych przez Urząd Miasta Gorzowa Wlkp. oraz udostępniania danych publicznych”, współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020.

Dzięki realizacji ww. projektu Urząd nabył oprogramowanie usprawniające i ułatwiające obsługę interesanta. Dzięki oprogramowaniu m.in. zwiększy się dostęp do magistratu za pośrednictwem Internetu, poprawi się wydajność pracy Urzędu, zmniejszą koszty pracy. Działania administracji ujednolicią się, a wymiana danych zautomatyzuje. Dla mieszkańców to większy komfort w kontaktach

z Urzędem Miasta, skrócenie czasu oczekiwania na otrzymanie informacji z Urzędu, większa możliwość wpływu na jego działania dzięki systemom zgłoszeń, czy możliwość załatwienia sprawy za pomocą urządzeń mobilnych. Przedmiotem projektu jest m.in.: zakup i wdrożenie oprogramowania Zintegrowanego Systemu Zarządzania Urzędem, zakup oprogramowania i wdrożenie Systemu Zarządzania Oświatą, zakup i wdrożenie rozwiązania umożliwiającego integrację wewnętrznych systemów Urzędu Miasta (w tym Systemu Zarządzania Oświatą), zasilenie danych Zintegrowanego Systemu Zarządzania Urzędem, danymi z systemów informatycznych wykorzystywanych do realizacji zadań związanych z obsługą interesanta, które są obecnie w posiadaniu Urzędu Miasta.

Mieszkańcy mogą po założeniu konta dostępowego, bez potrzeby wychodzenia z domu m.in.:

- sprawdzić wysokość zobowiązań podatkowych wobec Miasta;
- zgłaszać awarie lub usterki wykryte na terenie miasta, poprzez aplikację mobilną lub stronę internetową;
- skorzystać z platformy budżetu obywatelskiego;
- skorzystać z elektronicznego systemu naboru do przedszkoli i szkół.

Dla osób niepełnosprawnych istnieje możliwość skorzystania z elektronicznej formy obsługi w urzędzie. Udostępnione – za pomocą korzystania z konta dostępowego – zostają usługi on-line. Zastosowanie w projekcie wymogu WCAG 2.0 (wysoki kontrast, możliwość powiększenia czcionki) umożliwia dostęp do e-usług także osobom niedowidzącym.

Projekt ułatwi dostęp potencjalnym inwestorom i przedsiębiorcom do danych z obszaru Miasta, w tym danych przestrzennych, o mediach, nieruchomościach, działkach inwestycyjnych. Poprzez konto dostępowe mogą wystąpić o wydanie konkretnej decyzji. Dodatkowo, grupa przedsiębiorców z branży budowlanej m.in. architekci, geodeci, w wyniku realizacji projektu zyska bezpośredni dostęp do danych, z których musi korzystać w swoich codziennych czynnościach zawodowych: składać wnioski o udostępnienie zasobów geodezyjnych, w tym wypisy z ewidencji gruntów, mapy, warunki realizacji inwestycji, dane dotyczące wysokości dzierżawy nieruchomości, wnioski o uzgodnienie przebiegu sieci uzbrojenia podziemnego.

Projekt unijny współfinansował również darmowy bezprzewodowy dostęp do Internetu typu HotSpot na terenie Urzędu Miasta.

Planowana jest rozbudowa sieci HotSpot na terenie miasta w latach 2020-2021. Rozbudowa tej sieci finansowana jest przez projekt unijny WiFi4EU.⁷⁹

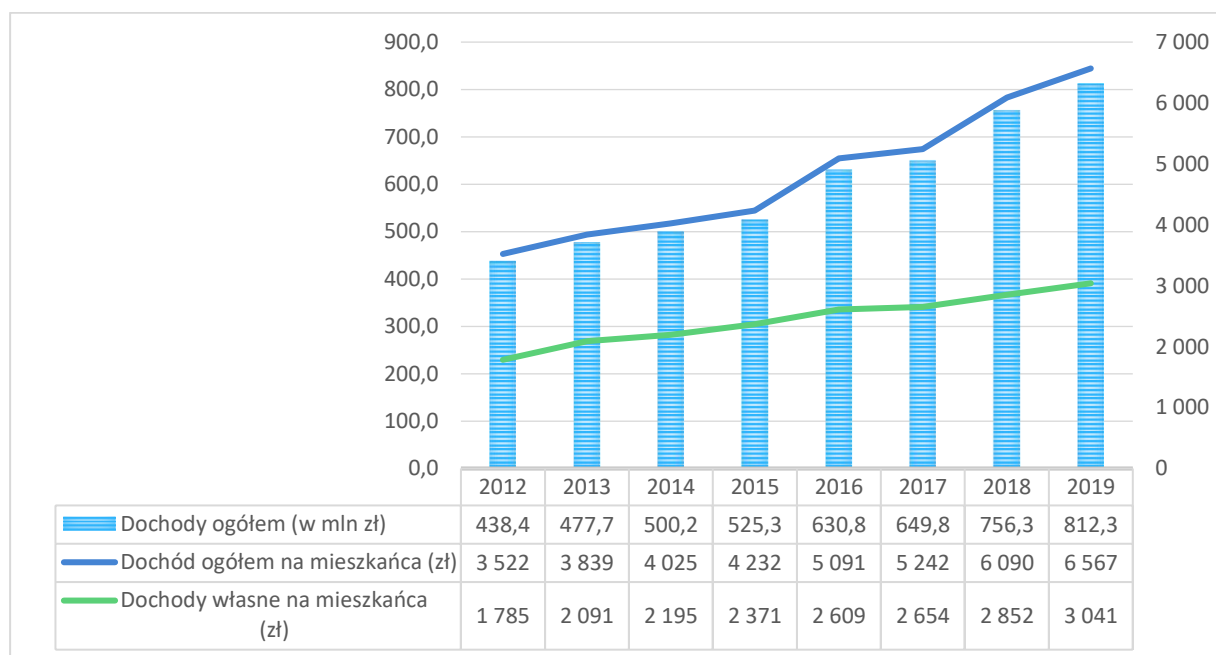
⁷⁹ Źródło: Informacja do diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gorzowa Wielkopolskiego, oprac. Urząd Miasta Gorzowa Wielkopolskiego

5. ZARZĄDZANIE MIASTEM.

5.1. Finanse gminy.

W okresie od 2012 do 2019 roku Gorzów Wielkopolski istotnie zwiększył swoje dochody. W 2019 roku dochody (podawane w cenach bieżących) wynosiły 812,3 mln zł, w 2012 roku 438,4 mln zł. W okresie od 2012 do 2019 dochody miasta zwiększyły się o 85,29%, przy czym dochody własne w przeliczeniu na mieszkańca o 70,37%. Szczególnie dynamiczny wzrost dochodów miasta obserwowano pomiędzy 2015 i 2016 rokiem oraz pomiędzy 2017 i 2018 rokiem (Wykres 93).

Wykres 93. Podstawowe dane nt. dochodów budżetu Miasta Gorzów Wielkopolski w okresie od 2012 do 2019 roku.

Źródło: GUS

Według danych GUS w przeliczeniu na 1 mieszkańca w grupie miast na prawach powiatu Gorzów Wielkopolski w 2019 roku osiągnął dochód na poziomie 6 567 zł. Była to wartość najwyższa w całym analizowanym okresie. Na tle innych jednostek administracyjnych sytuacja miasta przedstawiała się relatywnie mniej korzystnie: dochód na 1 mieszkańca kraju w grupie miast na prawach powiatu wyniósł w 2019 roku 7 466 zł (Tabela 56).

Tabela 56. Dochody ogółem na 1 mieszkańca w latach 2012-2019 (miasta na prawach powiatu).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POLSKA	4 865	5 067	5 398	5 583	5 890	6 229	6 791	7 466
LUBUSKIE	3 825	4 041	4 292	4 381	5 142	5 727	6 355	7 141
Gorzów Wielkopolski	3 522	3 839	4 025	4 232	5 091	5 242	6 090	6 567

Źródło: GUS/BDL

Wydatki Gorzowa Wielkopolskiego w przeliczeniu na 1 mieszkańca osiągnęły w 2019 roku wysokość 6 875 zł. Były one niższe niż średnia krajowa dla miast na prawach powiatu (7 703 zł) oraz wojewódzka (7 206 zł) (Tabela 57).

Tabela 57. Wydatki ogółem na 1 mieszkańca w latach 2012-2019 (miasta na prawach powiatu).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POLSKA	5 062	5 125	5 509	5 525	5 703	6 227	6 911	7 703
LUBUSKIE	3 834	3 991	4 262	4 238	4 908	5 539	6 861	7 206
Gorzów Wielkopolski	3 381	3 688	3 858	3 959	4 825	5 152	6 014	6 875

Źródło: GUS/BDL

Według danych GUS w przeliczeniu na 1 mieszkańca w grupie miast na prawach powiatu Gorzów Wielkopolski w 2019 roku osiągnął dochód własny na poziomie 3 041 zł. Była to wartość najwyższa w całym analizowanym okresie. Sytuacja na tle innych jednostek administracyjnych przedstawiała się jednak również mniej korzystnie: dochód własny na 1 mieszkańca kraju wynosił w 2019 roku 4 378 zł, dochód na 1 mieszkańca województwa – 3 468 zł (Tabela 58).

Tabela 58. Dochody własne na 1 mieszkańca w latach 2012-2019 (miasta na prawach powiatu).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POLSKA	2 971	3 161	3 392	3 543	3 636	3 832	4 162	4 378
LUBUSKIE	2 029	2 230	2 339	2 528	2 741	3 027	3 284	3 468
Gorzów Wielkopolski	1 785	2 091	2 195	2 371	2 609	2 654	2 852	3 041

Źródło: GUS/BDL

Analiza struktury dochodów Gorzowa Wielkopolskiego pod względem działów klasyfikacji budżetowych pozwala stwierdzić, że **głównym źródłem dochodów gminy są dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem** – z tego tytułu gmina uzyskuje w 2019 roku prawie 291,5 mln zł, co stanowiło 35,9% dochodów. W 2012 roku udział dochodów z działu 756 (Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem) w ogóle dochodów miasta kształtował się na wyższym poziomie (43,2%) w porównaniu do 2019 r. Ponadto w 2019 r. największe dla gminy, pod względem wysokości, dochody klasyfikowane były w dziale 758 różne rozliczenia (189,2 mln zł; 23,3%), 855 rodzina (141,9 mln zł, 17,5%) (Tabela 59).

Natomiast w przypadku wydatków z budżetu Gorzowa Wielkopolskiego największy jest udział wydatków klasyfikowanych w dziale 801 oświata i wychowanie. W 2019 roku na ten cel przeznaczono ok. 260,6 mln zł, co stanowiło 30,6% wydatków miasta w tym roku. Znaczącą kategorię wydatków stanowiły również wydatki w dziale 600 transport i łączność (163,9 mln zł, tj. 19,3% ogółu wydatków), 855 rodzina (157,6 mln zł, tj. 18,5% ogółu wydatków), w dziale 750 administracja publiczna (54,79 mln zł, tj. 6,4 %) oraz w dziale 852 pomoc społeczna (48,8 mln zł, tj. 5,7 %) (Tabela 60).

Tabela 59. Dochody wg działów klasyfikacji budżetowych w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019 (w zł).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Dział 010 - Rolnictwo i łowiectwo	94 522,17	101 793,29	111 234,29	113 386,98	122 852,80	133 889,80	192 722,01	226 121,73
Dział 020 - Leśnictwo	0,00	1 038,93	835,35	1 853,71	0,00	4 557,00	397,08	0,00
Dział 600 - Transport i łączność	5 653 003,19	23 634 077,52	24 383 211,44	24 451 814,26	22 659 774,52	23 437 515,18	56 275 805,59	51 949 362,70
Dział 630 - Turystyka	0,00	7 609,72	88 294,58	0,00	0,00	3,56	0,00	0,00
Dział 700 - Gospodarka mieszkaniowa	17 637 064,20	14 307 094,02	13 786 862,01	22 273 310,63	43 062 173,75	32 281 848,52	28 441 897,37	36 401 039,43
Dział 710 - Działalność usługowa	3 038 228,36	3 115 349,11	3 051 240,88	2 840 924,45	3 890 718,36	3 100 346,66	3 049 711,88	3 530 150,48
Dział 730 - Szkolnictwo wyższe i nauka	-	-	-	-	-	-	-	746,35
Dział 750 - Administracja publiczna	1 683 344,24	1 545 022,13	1 712 295,87	2 080 988,86	2 330 238,26	3 166 017,57	6 071 329,66	3 573 250,34
Dział 751 - Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	21 178,86	21 083,47	565 572,07	685 580,54	89 021,34	39 913,50	505 338,14	687 159,88
Dział 752 - Obrona narodowa	600,00	3 000,00	3 393,17	2 042,25	3 075,87	5 000,00	99 627,84	109 161,00
Dział 754 - Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	10 564 098,28	10 873 454,91	10 951 414,87	10 802 608,06	13 551 343,73	15 319 932,71	15 073 119,44	14 396 763,10
Dział 755 - Wymiar sprawiedliwości	0,00	0,00	0,00	0,00	309 000,00	313 019,64	313 038,47	329 944,67
Dział 756 - Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	189 578 602,34	202 860 120,37	209 406 596,50	225 436 329,64	235 551 709,40	248 574 923,00	273 653 527,67	291 499 763,27
Dział 758 - Różne rozliczenia	145 564 242,75	147 317 745,07	153 467 507,52	152 235 044,56	160 742 882,22	162 047 397,37	174 462 574,60	189 245 122,43
Dział 801 - Oświata i wychowanie	4 674 292,71	12 411 134,69	17 991 586,48	19 031 690,64	19 301 501,60	18 097 249,38	26 972 180,50	21 131 600,83
Dział 803 - Szkolnictwo wyższe	0,00	0,00	527,08	126,23	92,34	83,32	286,58	-
Dział 851 - Ochrona zdrowia	18 125,03	23 914,63	43 423,53	28 695,60	25 140,33	32 591,44	34 134,91	38 342,45
Dział 852 - Pomoc społeczna	50 633 950,29	51 501 633,10	52 075 058,44	53 312 811,90	104 782 573,04	19 554 868,03	21 174 156,45	21 621 770,06
Dział 853 - Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	4 547 976,75	4 646 990,78	5 075 453,55	2 209 869,14	9 388 762,88	8 012 253,36	13 395 363,52	6 949 345,97
Dział 854 - Edukacyjna opieka wychowawcza	1 321 760,05	3 302 253,35	3 315 457,61	3 276 953,23	3 324 271,44	3 328 010,19	2 998 329,56	2 869 599,66
Dział 855 - Rodzina	-	-	-	-	-	106 022 553,13	109 114 274,82	141 935 491,10
Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	2 784 653,05	1 097 746,02	1 741 729,43	2 719 842,88	11 569 457,17	6 152 658,67	22 242 322,45	25 181 546,81
Dział 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	484 075,91	782 559,78	619 191,03	1 677 806,20	3 252,54	101 831,31	181 579,79	6 490,42
Dział 926 - Kultura fizyczna	98 186,92	121 523,65	1 839 404,68	2 123 654,23	74 030,55	40 428,57	2 026 784,25	636 718,10
Ogółem	438 397 905,10	477 675 144,54	500 230 290,38	525 305 333,99	630 781 872,14	649 766 891,91	756 278 502,58	812 319 490,78

Źródło: GUS

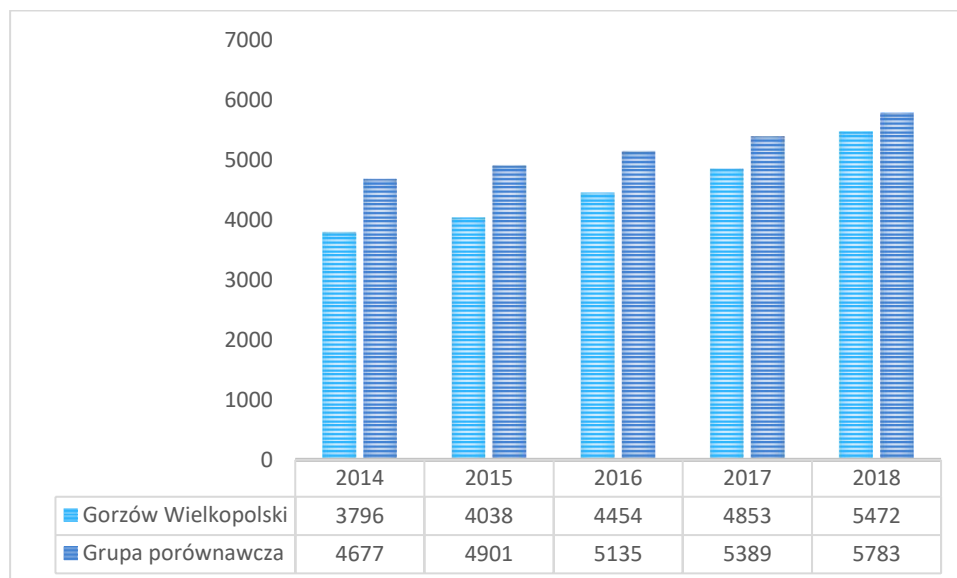
Tabela 60. Wydatki wg działów klasyfikacji budżetowych w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019 (w zł).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Dział 010 - Rolnictwo i łowiectwo	312 943,92	215 045,93	217 906,07	221 952,40	297 119,60	245 941,93	239 277,23	409 688,52
Dział 020 – Leśnictwo	0,00	6 000,00	7 943,81	8 716,48	9 203,70	1 776,33	4 803,98	2 955,57
Dział 600 - Transport i łączność	32 360 354,05	53 875 617,44	55 548 435,74	55 416 402,45	64 777 625,46	72 506 392,36	130 900 279,72	163 908 405,16
Dział 630 – Turystyka	19 302,33	150 569,39	81 040,13	89 529,49	32 825,44	28 897,34	1 111,04	4 999,94
Dział 700 - Gospodarka mieszkaniowa	8 916 684,00	9 470 161,48	10 107 203,54	19 651 336,53	30 587 590,43	23 078 500,95	16 288 754,81	15 252 300,67
Dział 710 - Działalność usługowa	3 002 845,78	2 875 550,14	2 899 809,90	4 012 872,94	2 886 187,44	2 401 177,64	2 536 506,78	4 649 733,39
Dział 730 - Szkolnictwo wyższe i nauka	-	-	-	-	-	-	-	1 000 000,00
Dział 750 - Administracja publiczna	34 379 579,62	35 137 654,21	38 981 987,40	39 952 003,09	41 014 783,98	45 321 728,55	52 672 676,24	54 785 567,46
Dział 751 - Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	21 178,86	21 083,47	565 572,07	685 580,54	89 021,34	39 913,50	505 338,14	687 159,88
Dział 752 - Obrona narodowa	600,00	3 000,00	3 393,17	2 042,25	3 075,87	5 000,00	99 627,84	109 161,00
Dział 754 - Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	11 863 072,17	12 137 538,88	12 424 485,87	12 303 659,98	16 184 850,85	17 725 555,17	17 164 199,14	16 360 502,14
Dział 755 - Wymiar sprawiedliwości	0,00	0,00	0,00	0,00	309 000,00	313 019,64	313 038,47	329 905,55
Dział 757 - Obsługa długu publicznego	12 084 177,22	7 376 459,75	5 582 340,90	4 041 632,45	3 330 858,25	2 971 439,00	2 943 332,86	3 578 796,50
Dział 758 - Różne rozliczenia	2 739 041,20	501 058,05	54 284,70	389 384,76	300 265,24	327 343,95	287 486,73	420 453,97
Dział 801 - Oświata i wychowanie	165 997 998,98	184 146 363,72	186 747 123,44	191 417 790,28	191 915 652,54	208 988 866,94	225 386 240,12	260 605 980,98
Dział 803 - Szkolnictwo wyższe	0,00	150 000,00	350 000,00	375 000,00	300 000,00	600 000,00	1 000 000,00	-
Dział 851 - Ochrona zdrowia	2 684 797,94	2 441 153,17	2 458 887,61	2 255 483,13	2 700 395,36	4 285 347,24	4 899 438,62	5 859 091,00
Dział 852 - Pomoc społeczna	77 425 253,31	79 932 738,68	82 283 377,79	84 978 971,56	137 347 221,39	44 162 413,10	48 891 656,79	48 837 750,09
Dział 853 - Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	8 646 999,17	9 189 084,43	10 240 972,03	8 488 175,84	15 873 938,26	14 086 386,37	14 300 154,38	11 836 074,60
Dział 854 - Edukacyjna opieka wychowawcza	17 405 538,95	20 197 313,04	20 717 910,51	21 128 633,50	22 079 504,17	22 686 194,47	23 316 833,23	25 279 468,74
Dział 855 – Rodzina	-	-	-	-	-	120 965 926,90	124 402 588,24	157 637 177,31
Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	21 338 525,40	19 599 227,00	23 657 925,72	20 999 916,18	41 431 685,72	31 461 501,91	47 932 736,63	48 675 340,51
Dział 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	13 758 968,79	13 909 178,59	13 709 727,33	14 054 807,16	15 866 477,82	15 543 878,00	17 683 430,59	17 196 082,71
Dział 926 - Kultura fizyczna	7 909 607,25	7 572 031,99	12 866 808,58	10 854 963,43	10 526 030,96	10 959 477,83	15 041 157,83	13 010 202,78
Ogółem	420 867 468,94	458 906 829,36	479 507 136,31	491 328 854,44	597 863 313,82	638 706 679,12	746 810 669,41	850 436 798,47

Źródło: GUS/BDL

Na tle grupy porównawczej Gorzów Wielkopolski charakteryzował się niższymi dochodami ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W 2018 jako średnia trzyletnia na 1 mieszkańca przypadało 5472 zł dochodów ogółem, w grupie porównawczej było to 5783 zł. Ten sam wskaźnik w Opolu wynosił 6850 zł, w Zielonej Górze 5966 zł, a w Olsztynie 6506 zł (Wykres 94).

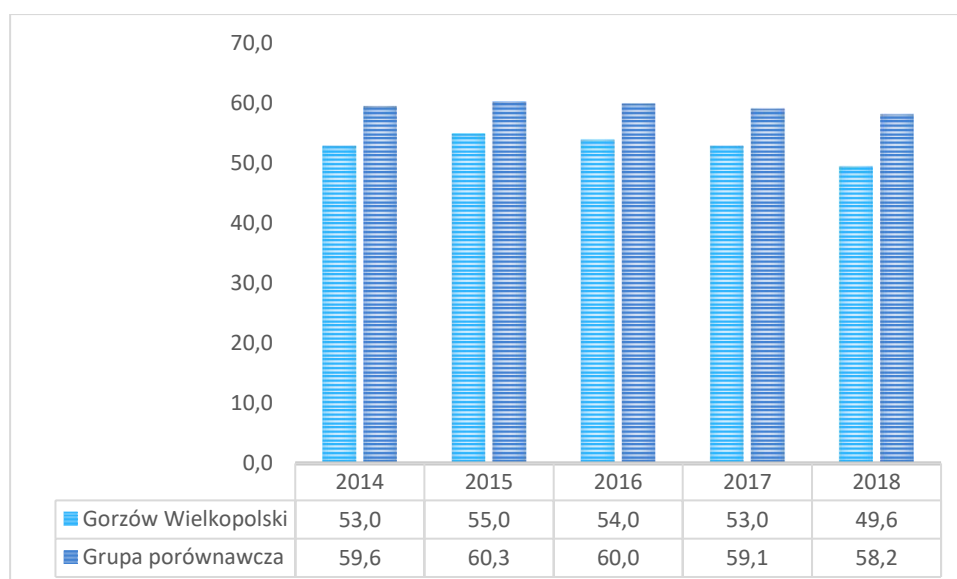
Wykres 94. Dochody ogółem przypadające na mieszkańca – średnia trzyletnia.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

W Gorzowie Wielkopolskim na tle grupy porównawczej notowano niższy udział dochodów własnych w dochodach ogółem. W 2018 roku (jako średnia trzyletnia) poziom dochodów własnych w Gorzowie wynosił 49,57%, w grupie porównawczej był wyraźnie wyższy i wynosił 58,22% (Wykres 95). Dla porównania ten wskaźnik w Opolu uzyskał wartość 58,97%, w Zielonej Górze 55,11%, w Olsztynie 52,8%.

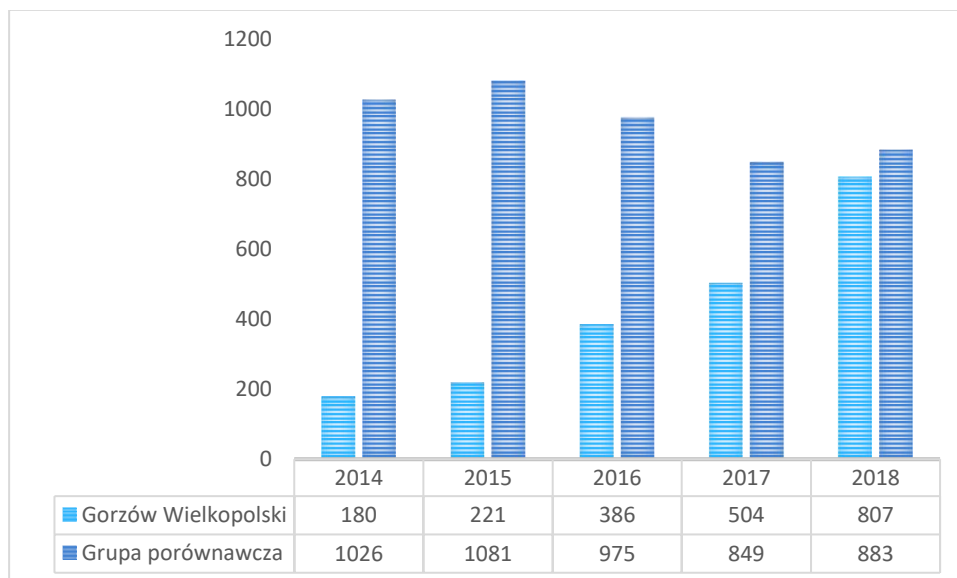
Wykres 95. Udział dochodów własnych w dochodach ogółem – średnia trzyletnia.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Trzyletnia średnia kwota wydatków majątkowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca zwiększała się na przestrzeni lat w Gorzowie Wielkopolskim od 180 w 2014 roku do 807 w roku 2018. Średnia w grupie porównawczej charakteryzowała się w kolejnych latach większymi wartościami. Wydatki inwestycyjne (majątkowe) w Gorzowie Wielkopolskim zwiększyły się w ostatnich analizowanych latach, osiągając w 2018 roku (807 zł) poziom zbliżony do średniej w grupie (883 zł). We wcześniejszym okresie były kilkukrotnie niższe od średniej w grupie porównawczej (Wykres 96).

Wykres 96. Kwota wydatków majątkowych przypadających na 1 mieszkańca – średnia trzyletnia.

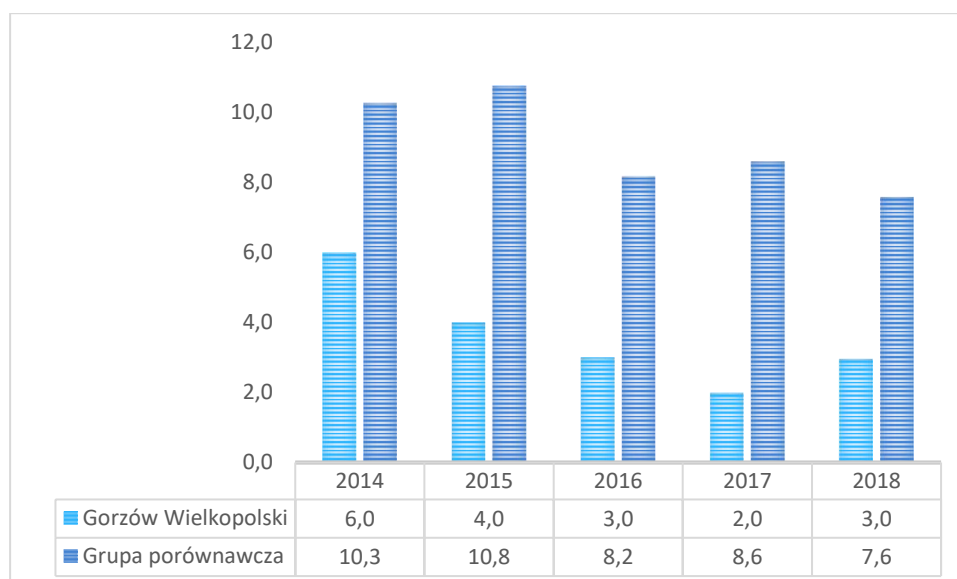

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Budżet Gorzowa Wielkopolskiego na tle gmin z grupy porównawczej był wyraźnie mniej obciążony zobowiązaniami kredytowymi, co obrazuje wskaźnik okresu spłaty długu według stanu w danym roku za pomocą średniej kwoty pełnej nadwyżki operacyjnej z ostatnich 3 lat. W 2018 roku wskaźnik ten w Gorzowie Wielkopolskim wynosił ok. 3 lat, przy średniej dla grupy porównawczej wynoszącej ponad 7 lat (Wykres 97). Dla porównania wskaźnik okresu spłaty długu w Opolu wynosił 5,2, w Zielonej Górze 5,8, w Olsztynie 4,7.

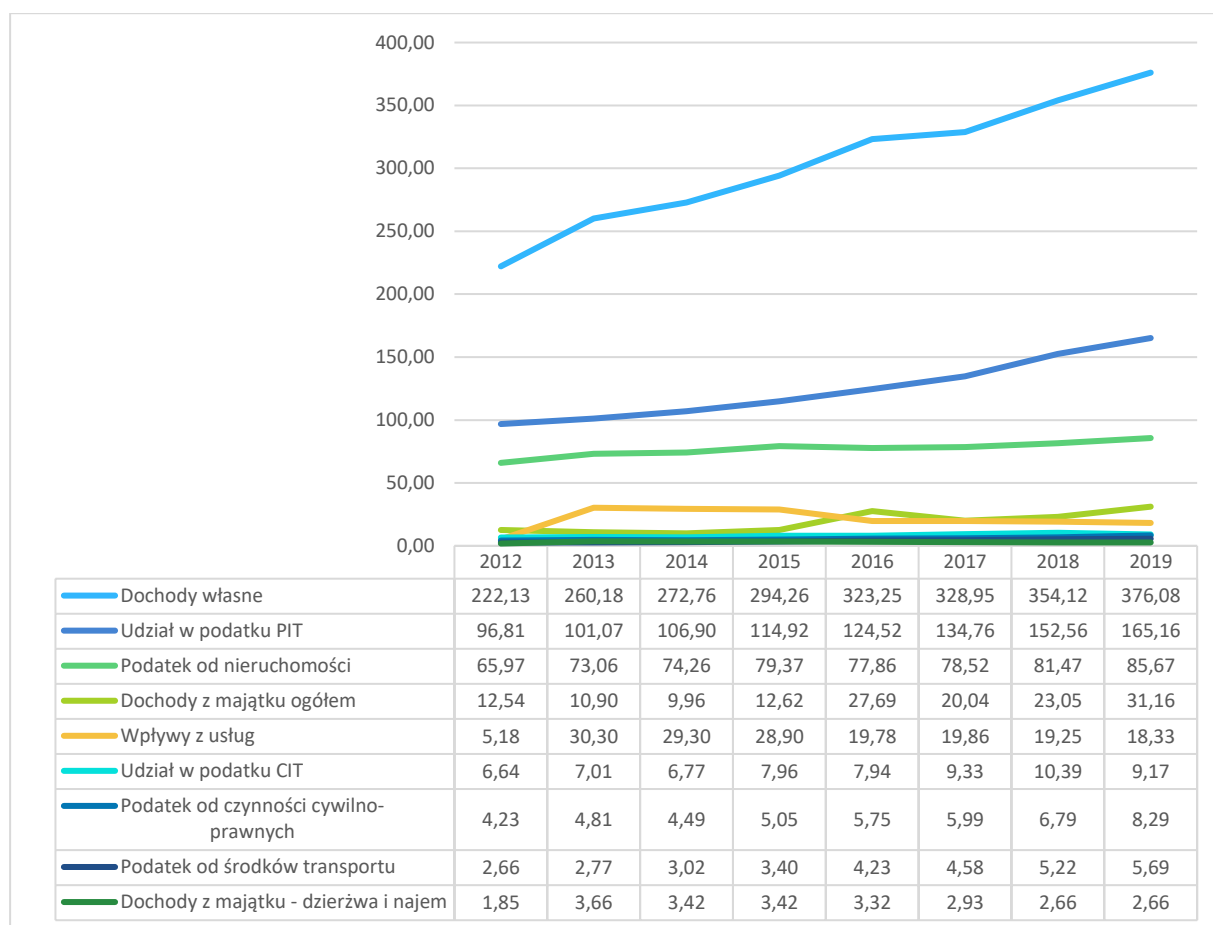
Wykres 97. Okres spłaty długu wg stanu w danym roku za pomocą średniej kwoty pełnej nadwyżki operacyjnej z ostatnich 3 lat.

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/>

Analizując dochody własne budżetu Gorzowa Wielkopolskiego warto zwrócić uwagę na te, które przynoszą Gminie największe korzyści finansowe w dłuższej perspektywie czasu oraz charakteryzują się istotnym potencjałem wzrostu. Do kategorii najważniejszych własnych źródeł dochodów (oprócz sprzedaży majątku) należy zaliczyć dochody pochodzące z PIT i podatek od nieruchomości. Wymienione źródła dochodów charakteryzowały się istotnym wzrostem w latach od 2012 do 2019 roku. Ważnym, stałym źródłem dochodów były również wpływy z usług. W tym miejscu warto zaznaczyć, iż w odniesieniu do dochodów bazujących na aktywności ekonomicznej mieszkańców miasta istnieją spore rezerwy wzrostu, które wynikają m. in. z niższej aktywności ekonomicznej mieszkańców miasta oraz niższego poziomu wynagrodzeń. Gdyby założyć, iż Gorzów Wielkopolski charakteryzowałby się poziomem dochodów z PIT na mieszkańca od 18 roku życia zbliżonym do poziomu średniego dla miast wojewódzkich – to poziom tych dochodów musiałby wzrosnąć w mieście o 27% (do poziomu 209,55 mln zł, czyli byłby wyższy o 44,5 mln zł). Wzrost ten związany byłby ze zwiększeniem zatrudnienia i poziomu wynagrodzeń (Wykres 98).

Wykres 98. Wybrane dochody własne budżetu Gorzowa Wielkopolskiego w okresie od 2012 do 2019 roku.

Źródło: GUS/BDL

5.2. Uwarunkowania przestrzenne wpływające na rozwój miasta.

Gorzów Wielkopolski położony jest na dwóch brzegach Warty u ujścia Kłodawki na pograniczu Wielkopolski i Pomorza. Północna część miasta położona na prawym brzegu Warty włączona jest do makroregionu Pojezierza Południowopomorskiego (mezoregion Równina Gorzowska – południowa granica lodowca). Południowa część miasta leżąca na lewym brzegu Warty włączona jest do makroregionu Pradolina Toruńsko – Eberswaldzka (mezoregionu Kotlina Gorzowska).

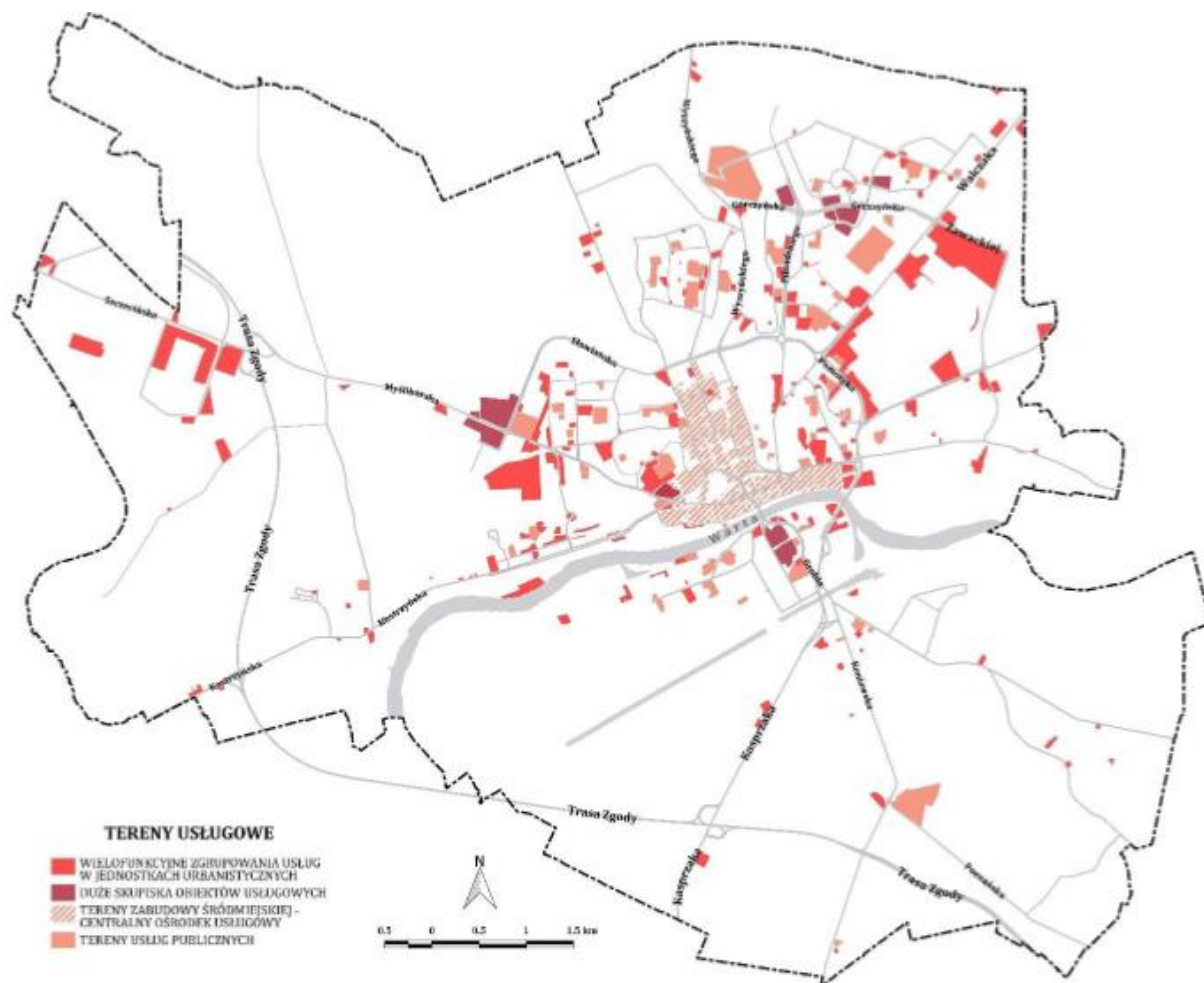
Zgodnie z zapisami Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Gorzów Wielkopolski podzielony jest umownie na 4 dzielnice urbanistyczne.⁸⁰ Centralną część miasta, wokół historycznego rdzenia, zajmuje „Śródmieście” (Stare Miasto i Nowe Miasto), które wyróżnia się wyraźnie wśród innych dzielnic rodzajem i intensywnością zabudowy, gęstością sieci ulicznej i linii transportu publicznego. **Na jego obszarze znajduje się największa liczba miejsc i obiektów istotnych dla całego miasta.** Pozostałe dzielnice to „Zawarcie” (Zamoście i Zakanale), „Dzielnica Północna”

⁸⁰ Za Studium uwarunkowań: „Całości urbanistyczne wyodrębniające się wyraźnie z otoczenia, zarówno ze względu na przewagę związków wewnętrznych nad zewnętrznymi, jak i pod względem wizualnym czy na genezę powstawania, na potrzeby studium, nazwano dzielnicami urbanistycznymi (...)”.

(Górczyn, Manhattan, Zacisze, Dolinki) i „Dzielnica Zachodnia” (Staszica, Piaski, Słoneczne, Wieprzyce, Europejskie).⁸¹

Gorzów Wielkopolski charakteryzuje się **dobrą dostępnością do obiektów usługowych**, w tym szkół, opieki zdrowotnej, pomocy społecznej czy też przestrzeni publicznych. Miejscem koncentracji funkcji usługowej jest Śródmieście. Zasadniczo problem dostępności wybranych usług publicznych, w tym edukacji, np. opieki przedszkolnej, dotyczy przestrzeni miasta, które dynamicznie się rozwijają. Problem dostępności wynika również z faktu, że mieszkańcy nie szukają oferty edukacyjnej dla swoich dzieci w sąsiedztwie miejsc zamieszkania lecz w sąsiedztwie miejsc pracy.

Rysunek 10. Tereny zabudowy usługowej w Gorzowie Wielkopolskim.

Źródło: Referat Miejskiego Systemu Informacji Przestrzennych na podstawie danych Pracowni Urbanistycznej w Urzędzie Miasta Gorzowa Wielkopolskiego.

W krajobrazie miasta Gorzowa Wielkopolskiego występują jednostki historyczne, współczesne osiedla mieszkaniowe, tereny usługowe i usługowo-produkcyjne, a także wnętrza krajobrazowe doliny rzeki Warty. Na terenie miasta istnieje **rozbudowany system terenów zieleni**, który tworzą lasy, parki, skwery, ogrody działkowe i aleje wraz z drobnymi zbiornikami wodnymi i ciekami powierzchniowymi. Spełnia on ważną funkcję przyrodniczą i rekreacyjną, głównie o randze lokalnej.

⁸¹ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

W strukturze użytkowania terenów miasta Gorzowa Wielkopolskiego prawie **2/3 zajmują grunty rolnicze oraz tereny zielone. Znaczna powierzchnia zieleni i terenów rolniczych jest dużym atutem w procesie kształtowania miasta.** Z pozostałych terenów antropogenicznie silnie przekształconych największą grupę stanowią tereny komunikacji, następnie mieszkaniowe i przemysłowe.⁸²

Użytki rolne na terenie Gorzowa Wielkopolskiego zajmują powierzchnię 4346 ha, co stanowi ok. 50,7 % powierzchni miasta. Tereny wykorzystywane rolniczo zlokalizowane są głównie w części południowej, zachodniej i północno-zachodniej miasta.

Jedynie w części północno-zachodniej miasta (teren byłego poligonu przy granicy z gminą Kłodawa) występują gorsze gleby wytworzone z piasków w szczególności słabo gliniastych. Są to słabe i bardzo słabe gleby żytne V - VI klasy bonitacyjnej.

Najlepsze gleby pod względem bonitacyjnym występują w północno-wschodniej części miasta (w rejonie istniejącego zespołu ogrodów działkowych) gdzie przeważają klasy III i IV-te, oraz w obszarach uprawowych Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin (IHAR) w Małyszynie, gdzie występują w przewadze klasy IV-te.

Na skutek rozwoju zabudowy powierzchnia terenów rolniczych sukcesywnie maleje. Znaczna część użytków rolnych pozostaje niezagospodarowana.⁸³

Lasy na terenie miasta zajmują 409 ha, co stanowi ok. 4,7 % ogólnej jego powierzchni. Występują one w części północnej i zachodniej miasta. Największą powierzchnię 349 ha zajmują lasy Skarbu Państwa należące do Nadleśnictw Kłodawa, Lubniewice, Skwierzyna i Bogdaniec. Tereny tzw. zieleni wysokiej, na którą składają się lasy, parki, skwery, zieleń przyuliczna, zieleń izolacyjna, ogrody działkowe i cmentarze, stanowią ok. 9 % powierzchni miasta.

Tereny zieleni w granicach miasta, poza obszarami leśnymi, obejmują:

- pasma dolin rzecznych (Warta, Kłodawka i Srebrna) i Kanału Ulgi wraz z przylegającymi do nich terenami zieleni,
- tereny zieleni miejskiej, czyli parki, skwery, zieleńce i podobne zgrupowania zieleni,
- terenowe urządzenia sportowe które towarzyszą zabudowie,
- cmentarze (które w Gorzowie Wielkopolskim charakteryzują się dużą ilością zieleni),
- tereny niezabudowane ze względu na przeznaczenie terenu lub pełnią funkcję, w tym zieleń izolacyjna, strefy ochronne ujęć wody, tereny związane ze składowaniem odpadów lub ochroną przeciwpowodziową,
- zadrzewienia przyuliczne w formie szpalerów lub alei.

Na terenie miasta **istnieje 10 parków o łącznej powierzchni 138,3 ha** (w tym Słowiański, Siemiradzkiego, Kopernika, Wiosny Ludów, 750-lecia, Zacisze) **oraz 141 zieleńców** zajmujących łącznie powierzchnię około 120,5 ha okalających tereny wokół placów, budynków i narożniki ulic. **Wszystkie parki, zieleńce i tereny zieleni osiedlowej zajmują łącznie powierzchnię 342,7 ha.**

---

⁸² Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

⁸³ J.w.

Na obszarze miasta znajdują się **obszary o szczególnych walorach przyrodniczych**, z których część objęta jest ochroną prawną (Tabela 61).

Tabela 61. Obszary chronione na terenie Gorzowa Wielkopolskiego.

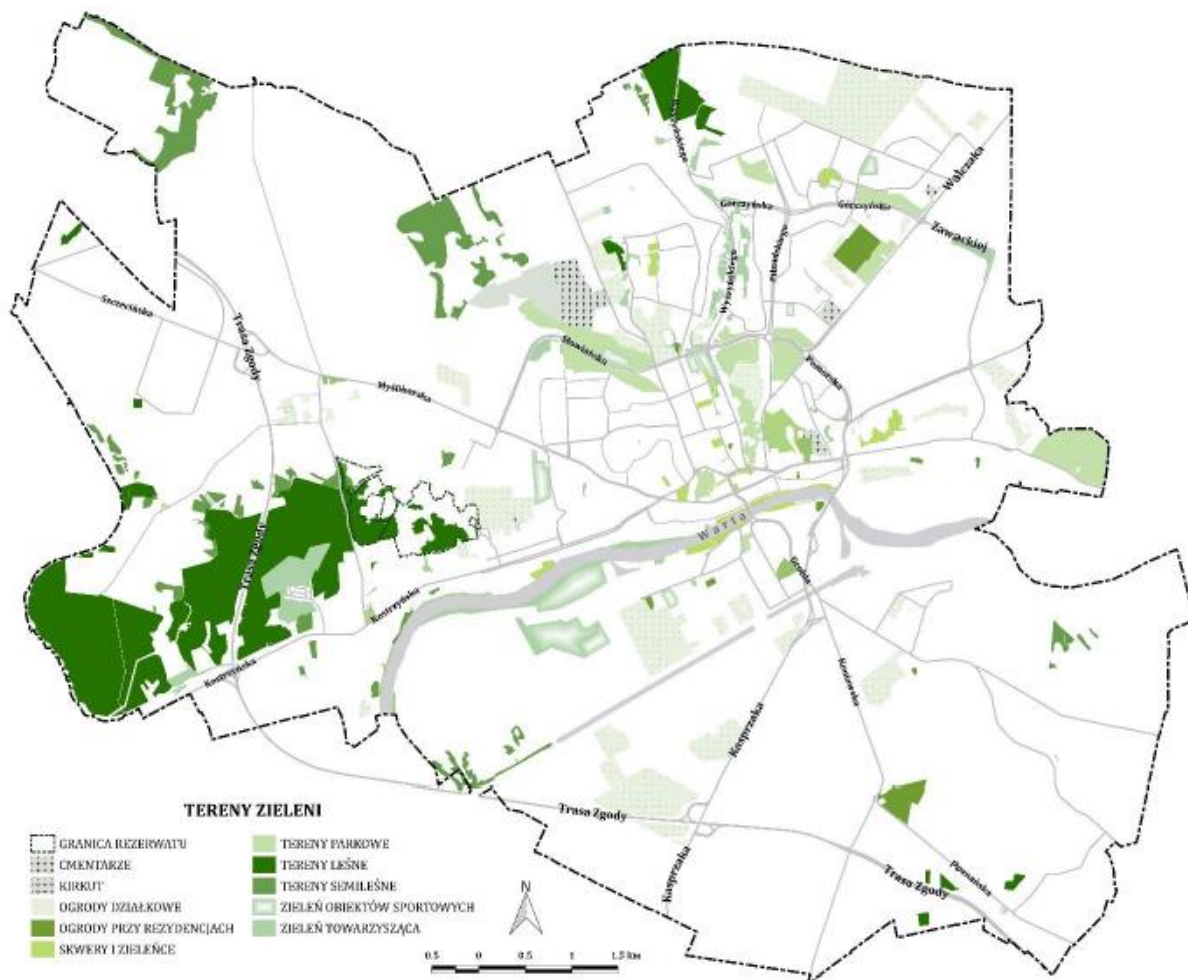
Obszar chroniony	Opis
Obszar Natura 2000 PLH 80006 Ujście Noteci	Obszar Natura 2000 PLH 80006 Ujście Noteci jest to specjalny obszar ochrony (OZW) o pow.3994,54 ha. Na terenie Gorzowa Wielkopolskiego położony jest niewielki, skrajny, zachodni fragment ostoi. Siedliska przyrodnicze, będące przedmiotem ochrony obszaru PLH080006 Ujście Noteci, na terenie miasta reprezentowane są przez: siedlisko nr 3150 Starorzeczca i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z Nympheion, Potamion oraz nr 3270 – Zalewane muliste brzegi rzek z roślinnością <i>Chenopodium rubri</i> p.p. i <i>Bidention</i> p.p. Pozostałą powierzchnię pokrywają zbiorowiska łąkowo-pastwiskowe.
Obszar Natura 2000 PLB080002 Dolina Dolnej Noteci	Obszar Natura 2000 PLB080002 Dolina Dolnej Noteci o pow. 24943,55 ha, został zaklasyfikowany jako OSO (obszar specjalnej ochrony). Na terenie Gorzowa Wielkopolskiego położony jest niewielki, skrajny, zachodni fragment ostoi. W obszarze specjalnej ochrony ptaków Dolina Dolnej Noteci stwierdzono łącznie 26 lęgowych gatunków z załącznika I Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa oraz 38 gatunków regularnie migrujących, których nie wymieniono w załączniku I ww. Dyrektywy. 24 gatunki (tj. 10 gatunków z zał. I i 14 gatunków regularnie migrujących) spełniają kryteria uznania ich za przedmioty ochrony przedmiotowego obszaru Natura 2000. Ponadto obszar, skupiając regularnie od 23000 do 24000 osobników różnych gatunków ptaków wodno-błotnych podczas migracji wiosenno-jesiennej, kwalifikuje się do miana ostoi ptaków o znaczeniu międzynarodowym.
Obszar Natura 2000 PLH80058 Murawy Gorzowskie	Obszar Natura 2000 PLH80058 Murawy Gorzowskie jest to specjalny obszar ochrony (OZW) o pow. 79.85 ha. Murawy Gorzowskie należą do najcenniejszych obszarów w Zachodniej Polsce, chroniących zanikający już element krajobrazu roślinnego Polski, jakim są murawy kserotermiczne. Zajmują kompleks wzgórz na krawędzi pradoliny Warty znajdujący się w granicach miasta Gorzowa Wielkopolskiego, na terenie dawnego poligonu wojskowego. Wyznaczony obszar Natura 2000 składa się z dwóch kompleksów. Główny kompleks częściowo pokrywa się z granicami rezerwatu przyrody "Gorzowskie Murawy", który powstał w 2006 roku, w miejscu dawnego poligonu wojskowego. Do początku lat 70-tych XX wieku teren ten był ekstensywnie użytkowany rolniczo poprzez wypas owiec. Aktualnie zostały podjęte działania aktywnej ochrony. Mniejszy kompleks położony przy torach kolejowych w zachodniej części Gorzowa stanowi użytek ekologiczny "Gorzowskie murawy kserotermiczne" utworzony w 2005 roku.
Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Warty i Dolnej Noteci”	Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Warty i Dolnej Noteci” zajmuje powierzchnię 33888 ha. Na terenie Gorzowa Wielkopolskiego położony jest niewielki, skrajny, zachodni fragment, stanowiący ok. 0,74% powierzchni obszaru. W granicach miasta południowy fragment częściowo pokrywa się z obszarami PLH080006 Ujście Noteci i PLB080002 Dolina Dolnej Noteci (bez portu zimowego). Leśny Park Czechówek położony jest w całości na terenie OCHK.
Rezerwat przyrody "Gorzowskie Murawy"	Rezerwat przyrody "Gorzowskie Murawy" w dużej części pokrywa się z obszarem Natura 2000 PLH080058 Murawy Gorzowskie. Rezerwat przyrody ma powierzchnię 79,40 ha. Celem ochrony jest zachowanie zbiorowisk roślinności kserotermicznej,

	<p>szczególnie muraw ostnicowych, kłosownicowych, szczytlichowych oraz stanowisk gatunków roślin, między innymi ostnicy włosowatej, pajęcznicy liliowatej, dzwonka syberyjskiego, ostro łódki kosmatej i zwierząt: świergotka polnego i ślimaka żeberkowego. Rezerwat położony jest na północnej krawędzi pradoliny rzeki Warty, na wschód od ul. Dobrej, na terenach będących we władaniu miasta. Teren ten charakteryzuje się szczególnymi walorami krajobrazowymi i przyrodniczymi. Jest to teren o urozmaiconej rzeźbie, z licznymi polanami, wąwozami oraz wzgórzami częściowo porośniętymi drzewami z udziałem kompleksu leśnego.</p>
<p>Użytek ekologiczny "Gorzowskie Murawy Kserotermiczne"</p>	<p>Użytek ekologiczny "Gorzowskie Murawy Kserotermiczne" jest to teren o powierzchni prawie 2 ha, położony w obrębie Wieprzycy przy zachodniej granicy miasta, na stromej krawędzi pradoliny Warty. Murawy kserotermiczne występujące w obrębie użytku ekologicznego należą do siedlisk bardzo rzadkich i najcenniejszych w kraju ze względu na obecność ostnicy Jana. Płat tego zbiorowiska jest jedynym miejscem występowania tego gatunku nad Wartą. Oprócz ostnicy Jana rośnie tu wiele innych rzadkich i zagrożonych wyginięciem roślin między innymi: pajęcznica liliowata, czyściec prosty, dzwonek syberyjski, ostnica włosowata.</p>
<p>Pomniki przyrody</p>	<p>W granicach miasta w 2020 roku znajdowało się 188 drzew uznanych za pomniki przyrody. Są to 74 obiekty, w tym 19 grup drzew jednogatunkowych, 52 pojedyncze drzewa i 3 pnącza.⁸⁴</p>

Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

⁸⁴ Dane z Wydziału Ochrony Środowiska i Rolnictwa, Urząd Miasta Gorzowa Wielkopolskiego

Rysunek 11. System przyrodniczy Gorzowa Wielkopolskiego.

Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

Korytarze ekologiczne.

W zakresie powiązań przyrodniczych plan zagospodarowania przestrzennego MOF Gorzów Wielkopolski przedstawia sieć korytarzy ekologicznych, opracowaną na zlecenie Ministra Środowiska w ramach programu PHARE PL0105.02 dla całego obszaru Polski. W ramach projektu wyznaczono spójną sieć, obejmującą zarówno wszystkie ważne obszary przyrodnicze (obszary węzłowe), jak i korytarze ekologiczne, łączące je w ekologiczną całość. Koncepcja opiera się na badaniach Instytutu Biologii Ssaków PAN w Białowieży. W granicach MOF OW Gorzów Wielkopolski wyznaczono obszary węzłowe i korytarze ekologiczne o znaczeniu międzynarodowym i krajowym. Są to:

- obszary węzłowe o znaczeniu międzynarodowym (główne):
  - Puszcza Gorzowska (GKPn-27) – lasy Puszczy Gorzowskiej występujące na terenie gmin Kłodawa, Lubiszyn oraz Bogdaniec;
  - fragment Puszczy Noteckiej (GKPnC-18) – lasy Puszczy Noteckiej, obszar wchodzi częściowo w granice gminy Santok.
- korytarze ekologiczne o znaczeniu międzynarodowym (główne):
  - Dolina Dolnej Warty (GKPnC-22C) – dolina Warty, przechodząca wschodnią granicą gminy Deszczno, następnie przez gminę Santok, miasto Gorzów Wielkopolski,

granicami gmin Deszczno i Bogdaniec, gdzie łączy się z obszarem węzłowym położonym na południowy zachód od granic MOF OW Gorzów Wielkopolski – Bagna Ujścia Warty (GKPn-22) Parku Narodowego „Ujście Warty”;

- Dolina Noteci (GKPn-17) – dolina Noteci, wchodzi częściowo w granice gminy Santok;
- Lasy Skwierzyńskie (GKPn-19B) – lasy występujące w pd. części gminy Deszczno
- korytarze ekologiczne o znaczeniu krajowym:
  - Puszcza Gorzowska– Puszcza Bukowa (KPn-29A), obszar w pn. części gminy Lubiszyn.

Sieć powiązań ekologicznych na terenie MOF OW Gorzów Wielkopolski obejmuje przede wszystkim występujące tu obszarowe formy ochrony przyrody, chroniące najcenniejsze kompleksy leśne, jeziora oraz doliny rzeczne. Lasy Puszczy Gorzowskiej stanowią również główne szlaki migracji dużych ssaków, w tym wilka.

Duże lubuskie rzeki stanowią bardzo ważne trasy tranzytowe dla minogów i ryb wędrownych, są także korytarzami ekologicznymi dla wielu innych grup organizmów. Główny korytarz ichtiologiczny o randze ponadregionalnej stanowi szlak Odra – Warta – Noteć – Drawa, jako kluczowy dla restytucji od-rzańskiej populacji łososia, troci wędrownej, certy, a także jesiotra ostronosego. Warta i Noteć to dwie z trzech rzek województwa, wymieniane jako główne korytarze ichtiologiczne. Są one drożne, wolne od przegród na całym odcinku rzeki w województwie lubuskim.

Dla awifauny za kluczowe tereny należy uznać obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, w tym szczególnie cenny obszar Ujście Warty PLC080001 — jeden z najcenniejszych w naszym kraju obszarów wodno-błotnych, mających znaczenie międzynarodowe, jako środowisko życiowe ptactwa wodnego, który bezpośrednio przylega i częściowo wchodzi w granice MOF OW Gorzów Wielkopolski Poza wymienionym obszarem PLC, większe ostoje ptasie na terenie MOF OW Gorzów Wielkopolski to Dolina Dolnej Noteci PLB080002, Puszcza Notecka PLB300015, Puszcza Barłinea PLB080001.

W granicach MOF OW Gorzów Wielkopolski wyróżnia się również cenne obszary występowania gadów i płazów. Najważniejsze ostoje płazów stanowią doliny Warty i Noteci, a także mozaika siedlisk występujących na południe od doliny Warty. Zagrożenie dla płazów stanowi zanik lub zachwianie równowagi biologiczno-chemicznej w niewielkich zbiornikach śródpolnych, płytkich jeziorach, starorzeczach, mających kluczowe znaczenie dla ich rozrodu. Cenne obszary występowania gadów to cały obszar Kotliny Gorzowskiej — teren otwarty, na wielu stanowiskach podmokły, okresowo zalewany. Jest to stanowisko występowania pospolitszych gadów, przede wszystkim zaskrońca zwyczajnego, ważne dla utrzymania stabilnej liczebności populacji.

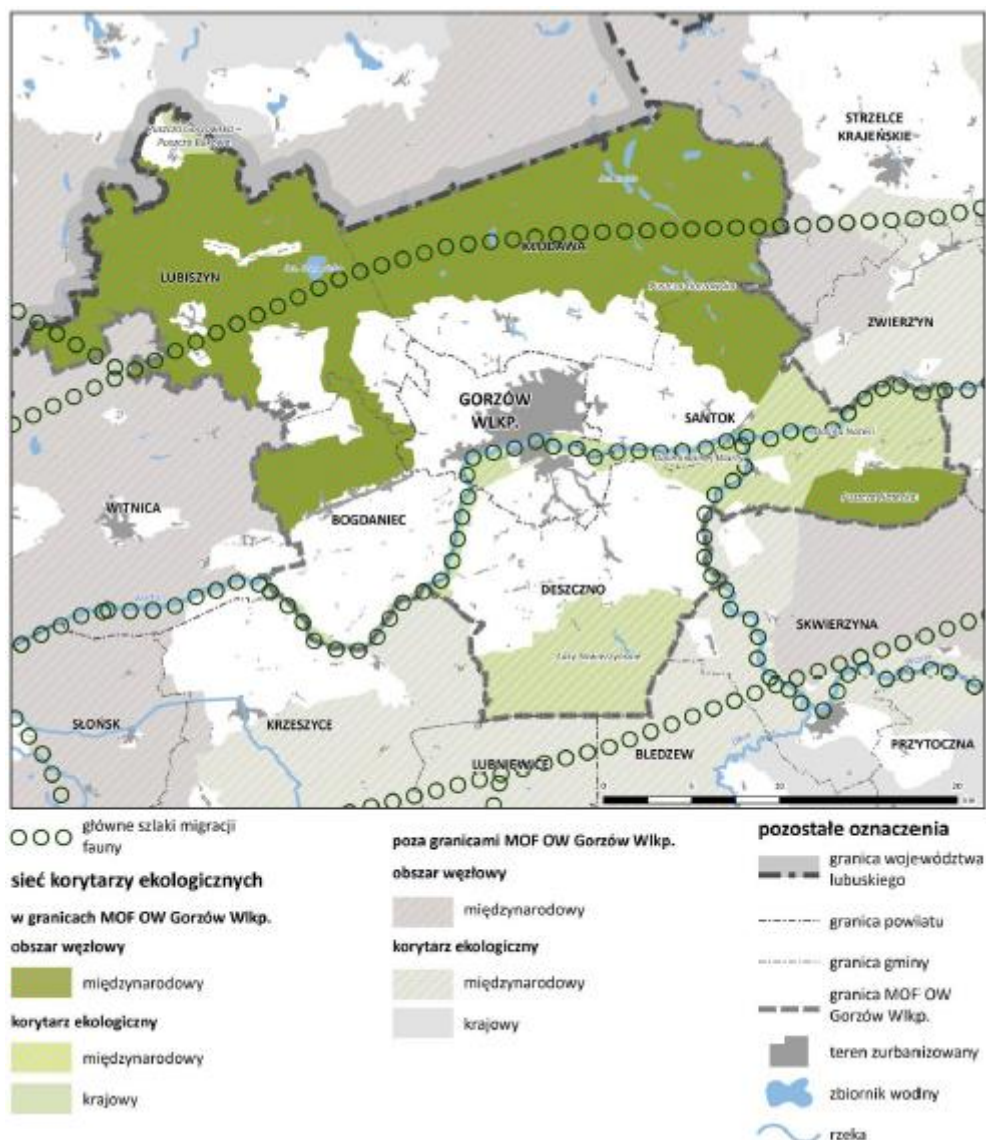
Według opracowania ekofizjograficznego najważniejsze lokalne powiązania ekologiczne na terenie miasta, które należy wzmocnić w ramach kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta to:

- ciąg ekologiczny wzdłuż Kłodawki i Srebrnej, stanowiący główne powiązanie centrum miasta z terenami otwartymi położonymi na północ od Gorzowa Wlkp.;
- ciąg ekologiczny od Parku Słowiańskiego w kierunku północno – zachodnim;

- ciągi ekologiczne wschodni i zachodni, zapewniające powiązania miasta z terenami otwartymi.⁸⁵

Rysunek 12. Sieć korytarzy ekologicznych w otoczeniu Gorzowa Wielkopolskiego.

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ośrodka Wojewódzkiego Gorzów Wielkopolski

...

Klimat⁸⁶ na omawianym obszarze jest przejściowy pomiędzy masami powietrza oceanicznego i kontynentalnego, z niewielką przewagą cech klimatu oceanicznego. Zimy są tutaj łagodne, lata chłodniejsze ze stosunkowo dużą ilością opadów.

W Gorzowie Wielkopolskim głównymi przyczynami wystąpienia przekroczeń dopuszczalnych przepisami poziomów **zanieczyszczenia powietrza** substancji, są:

⁸⁵ Prognoza Oddziaływania na Środowisko do projektu Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, 2020

⁸⁶ J.w.

- emisje związane z indywidualnym ogrzewaniem budynków paliwem stałym,
- emisje związane z ruchem pojazdów w centrum miasta z intensywnym ruchem,
- szczególnie lokalne warunki rozprzestrzeniania się zanieczyszczeń,
- niekorzystne warunki mikroklimatyczne.

W ocenach prowadzonych **pod kątem jakości powietrza**⁸⁷ w celu ochrony zdrowia ludzi obecnie uwzględnia się: dwutlenek siarki (SO₂), dwutlenek azotu (NO₂), tlenek węgla (CO), benzen (C₆H₆), ozon (O₃), pył PM₁₀ i PM_{2,5}, metale ciężkie: ołów (Pb), arsen (As), kadm (Cd) i nikiel (Ni) w pyłe PM₁₀ oraz benzo(a)piren (B(a)P) w pyłe PM₁₀. W Gorzowie Wielkopolskim większość zanieczyszczeń zaklasyfikowana została do klasy A, która oznacza, że nie występują przekroczenia wartości dopuszczalnej/docelowej. Przekroczenia były notowane jedynie dla benzo(a)pirenu (B(a)P) w pyłe PM₁₀ i ozonu dla poziomów docelowych bądź długoterminowych. **Miasto objęte jest Programem ochrony powietrza.**

Na terenie Gorzowa Wielkopolskiego duży wpływ na powstawanie wyższych, niż w innych punktach pomiarowych, wartości stężeń dwutlenku azotu NO₂ ma komunikacja samochodowa. Jest to szczególnie widoczne na obszarze, gdzie natężenie ruchu samochodowego jest największe (centrum miasta, droga krajowa nr 22). Obserwowane są również znaczne zmiany dobowe wielkości zanieczyszczeń. Najmniejsze zanieczyszczenie występuje w późnych godzinach nocnych, pomiędzy 2 – 4 godz. Wzrost następuje wraz ze wzmagającym się ruchem ulicznym, z kulminacją przeważnie około godziny 17-tej.

Miasto opracowało „Strategię elektromobilności Miasta Gorzowa Wielkopolskiego”, przyjętą uchwałą Rady Miasta Gorzowa Wielkopolskiego 30 września 2020 r., której celem głównym jest zniwelowanie problemu zanieczyszczenia środowiska naturalnego – powietrza atmosferycznego poprzez redukcję niskiej emisji oraz zmniejszenie ilości uwalnianych do atmosfery gazów cieplarnianych.

Wyższe stężenia średnioroczne dwutlenku siarki SO₂ obserwowane są w Śródmieściu, w obszarze starej zabudowy. Jest to związane z funkcjonowaniem dużej liczby pieców węglowych oraz niekorzystnymi warunkami przewietrzania w tym rejonie miasta. Różnice w stężeniach zanieczyszczeń pomiędzy sezonem grzewczym, a pozostałą częścią roku, są wyraźne i świadczą o dużym udziale spalania paliw stałych w ogrzewaniu budynków Śródmieścia. **Należy jednak podkreślić, że na przestrzeni ostatnich lat, również w rejonie śródmiejskim następuje spadek emisji dwutlenku siarki, co wiąże się zarówno ze zmianą sposobu ogrzewania, jak i likwidacją niektórych źródeł emisji.**

Najwyższe wartości pyłu zawieszonego PM₁₀ obserwowane są w rejonie Śródmieścia. Stężenie pyłu zawieszonego szczególnie nasila się wraz z rozpoczęciem sezonu grzewczego (zanieczyszczenie to jest **mocno związane ze zjawiskiem emisji niskiej - paleniska domowe**). Od chwili wprowadzenia w życie programu KAWKA⁸⁸ liczba dni z przekroczeniem dopuszczalnego poziomu 24-godzinnego sukcesywnie maleje.

⁸⁷ Prognoza oddziaływania na środowisko do projektu Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego

⁸⁸ Program redukcji emisji pyłów w śródmieściu.

Do źródeł hałasu w środowisku na terenie miasta Gorzowa Wielkopolskiego zaliczono: komunikację drogową, linie tramwajowe, linie kolejowe oraz przemysł⁸⁹.

Na ponadnormatywny poziom hałasu drogowego narażonych jest 1,9 % mieszkańców miasta. Niewielka liczba mieszkańców – około 0,05 % – narażona jest na ponadnormatywny poziom hałasu tramwajowego i przemysłowego.

Tereny narażone na hałas drogowy położone są wzdłuż dróg krajowych – Nr 3, Nr 22; dróg wojewódzkich – Nr 151, Nr 132, Nr 130; pozostałych ulic, m.in.: Pomorskiej, Kazimierza Wielkiego, Kobylogórskiej, Strażackiej, Jagiełły, Estkowskiego, Marcinkowskiego, Kosynierów Gdyńskich, Szarych Szeregów.

Wody powierzchniowe występujące w granicach administracyjnych miasta to:

- Warta - prawobrzeżny dopływ Odry, przecinająca miasto równoleżnikowo;
- Kłodawka płynąca w wyraźnej dolinie w północnej części miasta;
- Srebrna – dopływ Kłodawki uchodzący do niej w północno-wschodniej części obszaru miasta;
- starorzecze Starej Warty (Kanał Ulgi);
- rozbudowana sieć kanałów i rowów melioracyjnych w dolinie Warty;
- stawy miejskie.

Głównym elementem sieci hydrograficznej na terenie Gorzowa Wielkopolskiego jest rzeka Warta, której współczesne koryto biegnie równoleżnikowo. Na jakość jej wód ma wpływ gospodarka ściekowa takich miast jak: Zawiercie, Częstochowa, Sieradz, Konin, Poznań i Śrem. Cały teren doliny Warty pokryty jest systemem melioracji wodnych w postaci kanałów, rowów melioracji podstawowej i szczegółowej. W skład systemu wchodzi liczne przepompownie, zastawki i obwałowanie oraz zbiornik retencyjny tzw. cofkowy u ujścia Warty (poza granicami miasta).

W rejonie przekroju w Gorzowie Wielkopolskim powierzchnia zlewni wynosi 52 800 km², co stanowi 97% całości. Zatem w rejonie miasta występuje niemal cały odpływ wód powierzchniowych z rejonu zlewni. Średni roczny przepływ z wielolecia 1961–2010 dla przekroju w Gorzowie Wielkopolskim wynosi 221 m³/s.

Ze względu na genezę powodzi na obszarze miasta występują:

- powódzie opadowe, występujące głównie w miesiącach letnich i spowodowane lokalnymi bądź też frontalnymi deszczami o dużym natężeniu,
- wiosenne powódzie roztopowe, spowodowane gwałtownym topnieniem pokrywy śnieżnej i spływem nagromadzonych w obszarze całej zlewni wód przy jednocześnie zamrożonej powierzchni terenu,
- zimowe powódzie zatorowe, spowodowane zatorami śryżowymi lub spiętrzeniem wody na zatorze w czasie spływu lodów – bardzo groźny rodzaj powodzi.

---

⁸⁹ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

Zagrożenia powodziowe występujące w dolinie Warty stwarzają niebezpieczeństwo dla życia ludzi, ich zdrowia i majątku. Związane są z rzeką Wartą i w dużo mniejszym stopniu z rzeką Kłodawką. Przepływy na Warcie wykazują znaczne wahania sezonowe i wynoszą 180-250 cm. Różnica między stanami ekstremalnymi dochodzi nawet do 6 m.

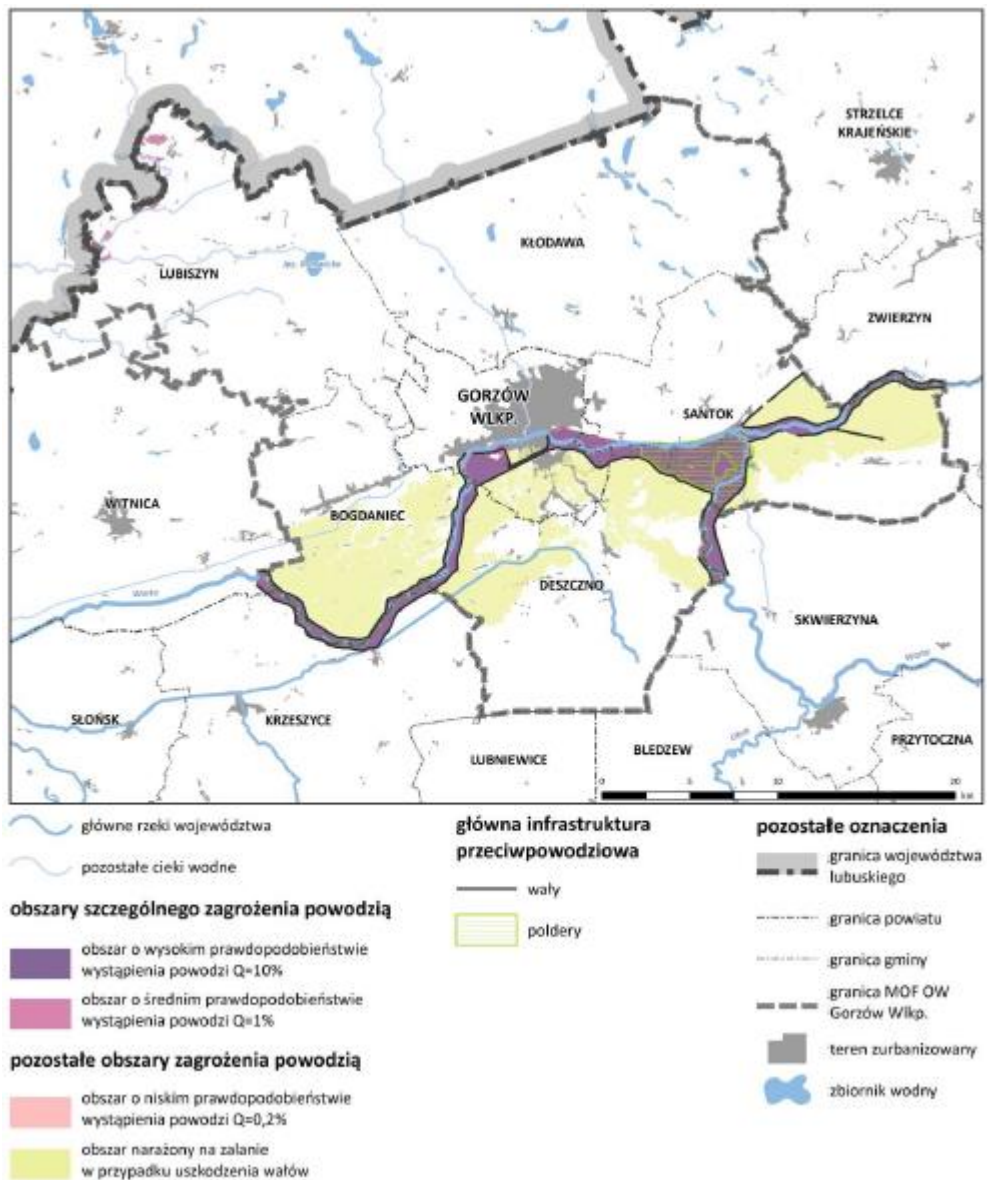
Warta zagraża głównie lewobrzeżnej części miasta, która leży poniżej poziomu koryta rzeki. W przypadku wysokich stanów wody może wystąpić konieczność ewakuowania 17,5 tys. mieszkańców Zakanala i Zawarcia. Miasto posiada ochronę przeciwpowodziową – system kanałów i rowów melioracyjnych odprowadzających nadmiar wód Warty oraz Kanał Ulgi i Kanał Siedlicki, które umożliwiają przepływ wód Warty poza granice zabudowanej części miasta w razie wystąpienia szczególnie wysokich stanów wód rzeki.

System ochrony przeciwpowodziowej w Gorzowie i okolicy tworzą przede wszystkim wały przeciwpowodziowe, które obejmują większość odcinków Warty i Noteci. Nieobwałowany pozostaje prawy brzeg Warty od ujścia Noteci do granicy z gminą Bogdaniec (z wyjątkiem Wału Wieprzyckiego i nasypu kolejowego w Gorzowie Wlkp.) – naturalne ukształtowanie wysokich skarp doliny zapobiega tu wylewom. Stan techniczny tych obiektów jest zróżnicowany. Oprócz wałów istotną rolę pełnią poldery zalewowe samoczynne – duży polder położony jest w dolinie Warty w okolicach Santoka, poniżej ujścia Noteci. Dodatkowo ochronę przeciwpowodziową w Gorzowie Wlkp. wspomagają zbiorniki wodne i stacje pomp.⁹⁰

---

⁹⁰ Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ośrodka Wojewódzkiego Gorzów Wielkopolski

Rysunek 13. Zagrożenie powodziowe w Gorzowie Wielkopolskim i jego otoczeniu funkcjonalnym.

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ośrodka Wojewódzkiego Gorzów Wielkopolski.

W Gorzowie Wielkopolskim istnieją zagrożenia związane ze zmianą klimatu (intensywne opady, fale upałów, fale chłodu, susze, wiatr i burze). Zjawiska te stanowią poważne zagrożenie dla prawidłowego funkcjonowania miasta oraz zdrowia i życia jego mieszkańców. Znajduje to odzwierciedlenie w obserwowanych w wieloletnim 1981-2015 zmianach warunków klimatycznych⁹¹. Dostosowanie się do zmieniających warunków klimatycznych jest obecnie jednym z najważniejszych wyzwań. Uwzględniając obserwowane i prognozowane zagrożenia, Miasto Gorzów Wielkopolski podjęło wysiłki na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa i poprawy warunków życia mieszkańców w zmieniających się warunkach klimatycznych. Pierwszym krokiem tych prac jest opracowanie „**Planu adaptacji do zmian klimatu Miasta Gorzowa Wielkopolskiego. do roku 2030**”. W powyższym dokumencie jednym z działań zaplanowanych jest potrzeba łagodzenia zjawiska miejskich wysp

⁹¹ Źródło: Plan Adaptacji do zmian klimatu Miasta Gorzowa Wielkopolskiego do roku 2030 projekt

ciepła, zjawisku towarzyszącemu miejskiej, asfaltowo-betonowej architekturze. Tereny zurbanizowane, wypełnione gęstą zabudową, pozbawione zieleni i zbiorników lub cieków wodnych, charakteryzują się wyższą temperaturą zarówno od terenów wiejskich, jak i podmiejskich, gdzie zieleń jest bardziej obfita.

Jako istotne zagrożenie związane ze zmianami klimatu w Gorzowie Wielkopolskim wymieniono intensywne opady deszczu. Głównymi odbiornikami wód opadowych na terenie północnej części miasta są rzeki Kłodawka i Warta, a także Kanał Srebrny. W południowej części miasta sieć odwadniania obejmuje głównie tereny osiedla Zamoście. Odbiornikami wód opadowych z tego terenu są rzeka Warta oraz Kanał Ulgi. Na terenach położonych na południe od Kanału Ulgi, w osiedlu Zakanale, system odprowadzający wody opadowe i roztopowe zlokalizowany jest przede wszystkim na głównych ciągach komunikacyjnych. Wody opadowe z osiedla Zakanale odprowadzane są w mierze do Kanału Siedlickiego oraz do sieci melioracyjnej. Pomimo rozbudowy systemu kanalizacji deszczowej system ten nie jest w stanie odebrać wód pochodzących z nawałnych opadów. Problemem w szczególności jest niewydolność systemu kanalizacji podczas nawałnych deszczy, które mogą powodować lokalne podtopienia i wylewanie wód rzeki Kłodawki.⁹²

Kwestie środowiskowe stanowiły burzliwy temat dyskusji wśród uczestników warsztatów, którzy wskazywali na zagadnienia dot. jakości powietrza, zmniejszającej się ilości zieleni, nieodpowiedniej segregacji odpadów. W opinii uczestników spotkania istnieje jednak wiele szczegółowych rozwiązań, które miasto może wdrożyć w ramach zatrzymania tych negatywnych zjawisk ekologicznych. Jest to obszar, który powinien zajmować szczególne miejsce w priorytetach przyszłej strategii miasta.⁹³

---

⁹² Źródło: Plan adaptacji do zmian klimatu Gorzowa Wielkopolskiego do roku 2030

⁹³ Źródło: Raport z warsztatów strategicznych w Gorzowie Wielkopolskim, czerwiec/lipiec 2020 r., Instytut Badawczy IPC

6. PODSUMOWANIE DIAGNOZY – ANALIZA KLUCZOWYCH UWARUNKOWAŃ ROZWOJU GORZOWA WIELKOPOLSKIEGO W PERSPEKTYWIE STRATEGICZNEJ.

Sfera przestrzenno- środowiskowa Genius loci Gorzowa Wielkopolskiego (duch opiekuńczy miasta, traktowany również jako swoisty gen założycielski) bazuje na uwarunkowaniach lokalizacyjnych, przedsiębiorczości mieszkańców oraz warunkach środowiskowych. Na tych wartościach miasto zostało zbudowane w przeszłości i są one istotną determinantą jego rozwoju w czasach teraźniejszych.

Gorzów był jednym z pierwszych miast lokowanych nad dolną Wartą. Jego położenie u ujścia Kłodawy (Kłodawki) do Warty **na skrzyżowaniu wodnych i lądowych szlaków komunikacyjnych**, dawało dogodne warunki do rozwoju zabudowy i powiększania miasta, które **rozkwitało dzięki pracy kupców i rzemieślników**. Połączenia drogowe i kolejowe z innymi miastami, a także rozwój żeglugi parowej na Warcie sprzyjał zamożności miasta, które zyskało opinię stabilnego ekonomicznie. **Landsberg nazywano również miastem parków i ogrodów**. Dynamicznym okresem rozwoju miasta był okres powojenny, kiedy to miasto istotnie zwiększyło liczbę mieszkańców, stając się również stolicą województwa.

Obecnie Gorzów Wielkopolski jest miastem o istotnym znaczeniu dla kreowania procesów rozwojowych w ujęciu regionalnych i lokalnym. Wokół miasta wytworzył się obszar funkcjonalny, który w dłuższej perspektywie czasu może osiągnąć rangę ośrodka metropolitarne. Miasto wraz ze swoim otoczeniem (**Miejski Obszar Funkcjonalny Ośrodka Wojewódzkiego Gorzowa Wielkopolskiego**) pełni rolę ośrodka usługowego i koncentrującego działalności gospodarcze dla północnej części województwa lubuskiego, silnie oddziałując także na przygraniczne obszary województwa wielkopolskiego i zachodniopomorskiego.

Gorzów Wielkopolski posiada potencjalną korzystną lokalizacją w odniesieniu do sieci drogowej i transportowej kraju oraz Europy. Miasto położone jest na przebiegu szlaku Międzynarodowej Drogi Wodnej E-70 (transeuropejska sieci transportowa TEN-T), będącego także łącznikiem pomiędzy Antwerpią a Kłajpedą i Odessą oraz na trasie tzw. Nowego Jedwabnego Szlaku i trasie korytarza Bałtyk-Adriatyk (Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego ze Skandynawii do Grecji), co stanowi atut i daje szansę na przyszły rozwój gospodarczy. Najistotniejszymi dla miasta szlakami komunikacji samochodowej jest **droga ekspresowa S3 (E65), której fragment stanowi zachodnią obwodnicę miasta oraz droga krajowa nr 22**.

Potencjał lokalizacyjny Gorzowa Wielkopolskiego w układzie regionalnym i międzynarodowym nie jest w pełni wykorzystany. Przed wszystkim należy zauważyć, iż Gorzów jest jedynym miastem wojewódzkim bez dostępu do zelektryfikowanej sieci linii kolejowych, co utrudnia sprawną organizację połączeń międzywojewódzkich, głównie z Warszawą, ale także jest najkrótszą drogą w kierunku Piły, Tczewa i umożliwia dojazd do granicy z Niemcami. Istniejące linie kolejowe, które biegną do Gorzowa wymagają elektryfikacji i podjęcia szerokich prac remontowych. Dotyczy to linii kolejowej nr 203 oraz linii kolejowej nr 367. Ważne dla kreowania rozwoju miasta w ujęciu funkcjonalnym jest odtworzenie linii nr 415 (Gorzów Wlkp. Wieprzyce – Myślibórz).

Miasto w małym zakresie w sferze transportu wykorzystuje swoje położenie nad Wartą. Na terenie Gorzowa Wielkopolskiego zlokalizowany jest **port rzeczny** na trasie międzynarodowej **drogi wodnej E-70, tzw. Port Zimowy**. Port pełni jednocześnie funkcje stoczni. W centrum miasta przy

ul. Nadbrzeżnej zlokalizowana jest **przystań rzeczna**, będąca częścią bulwaru nadwarciańskiego, ponadto przy Al. 11 Listopada funkcjonuje **marina**. **Rzeka Warta nie jest wykorzystywana jako droga transportowa**, pomimo iż istnieje możliwość połączenia drogą wodną z portami morskimi w Szczecinie i Świnoujściu, a poprzez system kanałów z krajami Unii Europejskiej oraz wykorzystywanie tej drogi do transportu towarów masowych i ruchu pasażersko-turystycznego. **Niezbędna jest poprawa żeglowności rzeki Warty** bezwzględnie do parametrów III klasy technicznej dróg wodnych, a docelowo IV klasy z zagwarantowaniem przez minimum 240 dni w roku bezpiecznej, całodobowej żeglugi. Położenie na szlaku Międzynarodowej Drogi Wodnej E-70 predysponują MOF OW Gorzowa Wlkp. do lokalizacji w jego granicach Centrum Logistycznego – portu rzecznego.

Powstanie drogi ekspresowej S3, która jest jednocześnie zachodnią obwodnicą miasta istotnie zmieniło komunikację wewnątrz miasta. Istotna część ruchu tranzytowego wyprowadzona została poza miasto. Jednocześnie nadal centralna część miasta jest mocno obciążona zarówno ruchem lokalnym, jak też tranzytowym (m. in. droga krajowa nr 22). Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Gorzowa Wielkopolskiego w zakresie uwarunkowań i kierunków rozwoju układu komunikacyjnego miasta wskazuje, że **konieczna jest budowa nowej przeprawy mostowej w Gorzowie przez rzekę Wartę**.

Nadrzędnym celem w zakresie komunikacji jest utrzymanie, usprawnianie i uzupełnianie zintegrowanej sieci połączeń zarówno lokalnych jak i ponadlokalnych, pozwalającej na swobodny i zrównoważony rozwój obszaru. Transport zbiorowy na terenie Gorzowa Wielkopolskiego i czterech z pięciu ościennych gmin: Bogdańca, Deszczna, Santoka i Lubiszyna obsługuje Miejski Zakład Komunikacji (MZK) w Gorzowie Wielkopolskim Sp. z o.o. Transport zbiorowy powinien być oparty o system transportu tramwajowego, w którym linie tramwajowe będą prowadzone promieniście od centrum miasta. Nowe połączenie tramwajowe „na południe”, prowadzone przez Most Staromiejski (prześwit przejazdu pod nasypem kolejowym pozwala na techniczne poprowadzenie linii tramwajowej) zapewni szybki czas dojazdu w relacji Śródmieście-Zawarcie. Rezerwa terenowa w ciągu ul. Górczyńskiej, ul. Myśluborskiej i al. Konstytucji 3 Maja, przewiduje możliwość budowy tramwaju i/lub pasów dla autobusów. Rozbudowa układu torowego wiązać się będzie również z koniecznością racjonalizacji sieci autobusowej publicznego transportu zbiorowego. W przypadku rozwoju/zmian układu drogowego, należy dostosowywać przebiegi tras linii autobusowych do zmienionego układu ulic (np. obwodnica os. Wieprzyce).⁹⁴

Gorzów Wielkopolski systematycznie rozwija sieć ścieżek rowerowych. Długość ścieżek rowerowych w Gorzowie to ponad 55 kilometrów (stan na wrzesień 2019 r.), a ich długość systematycznie wzrasta. Jednocześnie **sieć dróg rowerowych w Gorzowie Wielkopolskim charakteryzuje się dużym rozproszaniem i brakiem ciągłości**. Miasto posiada spójny projekt systemu tras rowerowych dla całego miasta. Oznacza to, że w perspektywie nadchodzącej dekady ścieżki rowerowe staną się ważnym elementem systemu komunikacji miejskiej.

Miasto posiada istotne atuty w sferze przestrzennej, które związane są m. in. z dostępnością gruntów. Tereny tzw. zieleni wysokiej, na którą składają się lasy, parki, skwery, zieleń przyuliczna, zieleń izolacyjna, ogrody działkowe i cmentarze, stanowią ok. 9 % powierzchni miasta (przyj.

---

⁹⁴ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wielkopolskiego, przyjęte Uchwałą nr XXXIV/602/2021 przez Radę Miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dniu 24.02.2021 r.

Landsberg nazywano również miastem parków i ogrodów). W strukturze użytkowania terenów miasta Gorzowa Wielkopolskiego prawie 2/3 zajmują grunty rolnicze oraz tereny zielone. Znaczna powierzchnia zieleni i terenów rolniczych jest dużym atutem w procesie kształtowania miasta. Na obszarze miasta znajdują się **obszary o szczególnych walorach przyrodniczych**, z których część objęta jest ochroną prawną.

Duża część miasta narażona jest na zagrożenie powodziowe. Występuje one w dolinie Warty oraz związane jest z rzeką Kłodawką, stwarzając niebezpieczeństwo dla życia ludzi, ich zdrowia i majątku. **Warta zagraża głównie lewobrzeżnej części miasta**, która leży poniżej poziomu koryta rzeki. W przypadku wysokich stanów wody może wystąpić konieczność ewakuowania 17,5 tys. mieszkańców Zakanala i Zawarcia. Miasto posiada ochronę przeciwpowodziową – system kanałów i rowów melioracyjnych odprowadzających nadmiar wód Warty oraz Kanał Ulgi i Kanał Siedlicki, które umożliwiają przepływ wód Warty poza granice zabudowanej części miasta, w razie wystąpienia szczególnie wysokich stanów wód rzeki. Istotne zagrożenie stanowi również rzeka Kłodawka i związane jest przede wszystkim z występowaniem na terenie miasta nawalnych deszczy, będących pochodną zmian klimatu.

W mieście na jakość życia mieszkańców wpływ ma szereg negatywnych aspektów związanych z jakością środowiska. W Gorzowie Wielkopolskim głównymi przyczynami wystąpienia przekroczeń, dopuszczalnych przepisami poziomów **zanieczyszczenia powietrza** substancji, są emisje związane z indywidualnym ogrzewaniem budynków opałem stałym oraz w drugiej kolejności związane z intensywnym ruchem pojazdów w centrum miasta. W mieście widoczna jest poprawa parametrów jakości powietrza. Związane jest to podejmowanym wysiłkiem inwestycyjnym, polegającym na systematycznym likwidowaniu źródeł emisji, jak też zmianą sposobu ogrzewania. Do pośrednich przyczyn zanieczyszczenia powietrza w mieście należy zaliczyć kwestie ubóstwa energetycznego, które mogą stanowić istotną barierę w podjęciu decyzji o modernizacji systemów ogrzewania. Systemy te są szkodliwe dla środowiska, ale tanie w użytkowaniu.

Sfera społeczna

Znaczenie dla kreowania procesów rozwojowych w ujęciu regionalnych i lokalnym Gorzowa Wielkopolskiego wynika również z jego potencjału demograficznego. Ten potencjał należy oceniać nie tylko z perspektywy ludności miasta, ale również demografii obszaru funkcjonalnego. **Miasto w ostatnich dekadach charakteryzowało się względnie stabilną sytuacją demograficzną, choć zmiany demograficzne w istotny sposób wpływać będą na jego funkcjonowanie w najbliższej przyszłości.** O ile w samym Gorzowie Wielkopolskim odnotowano nieznaczny spadek ludności miasta (o 1,73% od 2003 roku), o tyle na terenie powiatu gorzowskiego, otaczającego miasto, odnotowano wzrost liczby mieszkańców (o 12,5% od 2003 roku). Dane te wskazują na dwa istotne zjawiska. Po pierwsze mieszkańcy Gorzowa przeprowadzali się na tereny wiejskiej otaczające miasto. Po drugie cały układ funkcjonalny Gorzowa był na tyle konkurencyjny, że potrafił utrzymać potencjał ilościowy ludności.

Na horyzoncie czasu, w tym w perspektywie wieloletniej, pojawiają się jednak istotne zagrożenia dla stabilności demograficznej miasta. Związane są one głównie z czynnikami naturalnymi i mogą być pogłębiane przez niskie wskaźniki urodzeń. Należy bowiem zauważyć, iż w perspektywie najbliższej dekady tzw. powojenny wyż demograficzny przesunie się całkowicie do kategorii wieku

poprodukcyjnego, a w perspektywie kolejnej dekady zniknie całkowicie. Oznacza to, że o ile w perspektywie jednej dekady stan ludności miasta będzie stabilny, o tyle w wymiarze dwóch dekad możliwe jest wystąpienie dynamicznego zjawiska depopulacji miasta. Prognozy te spełnią się pod warunkiem utrzymania obecnego stanu dzietności oraz salda migracji. Powyższe zmiany demograficzne wpływać będą na dynamikę wzrostu dochodów miasta, bazującej na dochodach własnych pochodzących z PIT. W perspektywie do 2030 roku zauważalny będzie wzrost dochodów miasta z tytułu rent i emerytur, a spadek dynamiki wzrostu z tytułu umów o pracę. W perspektywie kolejnej dekady spadająca liczba mieszkańców ogółem, w tym pracujących i pobierających emerytury, wpłynie na wyhamowanie wzrostu dochodów własnych miasta z tytułu PIT (o ile nadal występować będzie wzrost wynagrodzeń oraz emerytur).

Przejawem zmian demograficznych w mieście jest rosnąca liczba osób w wieku poprodukcyjnym. Zjawiska starzenia się społeczeństwa miasta zachodzą dynamicznie, co związane jest ze wspomnianym już wcześniej powojennym wyżem demograficznym. Przyrost ludności w wieku poprodukcyjnym w perspektywie dekady wyhamuje i ustabilizuje się. Warto w tym miejscu zauważyć, iż za 10 lat powojenny wyż demograficzny przesunie się praktycznie w całości do kategorii wieku 70+. Prognoza wskazuje, że liczba osób w wieku 70+ zwiększy się z poziomu 15,2 tys. do 22,1 tys. osób, a liczba osób w wieku 80+ z poziomu 5,1 tys. do 7,9 tys. osób.

Niekorzystne zmiany demograficzne w mieście związane są również ze zmniejszaniem się liczby młodych mieszkańców miasta oraz ludności w wieku produkcyjnym. Prognozuje się, że w ciągu dekady zmniejszy się liczba osób w wieku pomiędzy 20 a 64 rokiem życia z 74,9 tys. osób do 67,7 tys. osób, co oznacza, że z rynku pracy zniknie około 8 tys. doświadczonych pracowników. Zmiany te wpływać będą na dynamikę dochodów własnych miasta bazujących na podatku PIT, ale również wpływać będą na poziom konsumpcji lokalnych usług i produktów.

W Gorzowie Wielkopolskim zmniejszyła się liczba osób oraz rodzin korzystających z pomocy społecznej. Spada liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej. Wg danych GUS w 2018 roku z pomocy środowiskowej w Gorzowie Wielkopolskim korzystało 3814 osób (osób otrzymujących wsparcie wraz z rodzinami). Od 2012 roku liczba osób otrzymujących środowiskową pomoc społeczną spadła o 38,4%. Zjawiska te skorelowane były z poprawiającą się sytuacją na rynku pracy i dynamicznym spadkiem liczby bezrobotnych.

W Gorzowie widoczne były zmiany w zakresie przyczyn przyznawania pomocy społecznej. Od 2012 do 2019 roku istotnie zmniejszyła się liczba osób, którym przyznano pomoc społeczną z tytułu ubóstwa (spadek z 2275 do 1309 osób) oraz tytułu bezrobocia (spadek z 1701 do 513 osób). **W mieście do listy dominujących problemów społecznych należy zaliczyć, te, które są pochodną starzenia się społeczeństwa.** W Gorzowie rosła zauważalnie liczba osób w wieku poprodukcyjnym, do których kierowano pomoc społeczną. W 2012 roku były to 293 osoby, w 2018 roku już 878 osób. W strukturze rodzin otrzymujących wsparcie z tytułu środowiskowej pomocy społecznej coraz więcej było rodzin jednoosobowych, a jak pokazują dane dot. struktury wiekowej, coraz więcej osób starszych i samotnych. **W 2019 roku ubóstwa do głównych przyczyn przyznania pomocy społecznej w Gorzowie Wielkopolskim należały długotrwała lub ciężka choroba (1594 osoby) oraz niepełnosprawność (1382 osoby).** Obie te przyczyny w ciągu ostatnich lat (w odróżnieniu od ubóstwa i bezrobocia) charakteryzowały się niewielkim spadkiem. Do utrzymujących się na względnie stałym poziomie problemów społecznych miasta należy zaliczyć **alkoholizm.**

Rosnąca liczba starszych mieszkańców miasta przekłada się na wzrost zapotrzebowania na powstanie placówek opiekuńczych przeznaczonych dla seniorów. Prognoza demograficzna wskazuje, że istotnie zwiększy się liczba osób w wieku 70+ z poziomu 15,2 tys. do 22,1 tys. osób a liczba osób w wieku 80+ z poziomu 5,1 tys. do 7,9 tys. osób. **Oznacza to, że w perspektywie do 2030 roku zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze może wzrosnąć o 40-50% w stosunku do obecnego.** Już w perspektywie ostatnich lat widoczny był wyraźny wzrost osób objętych pomocą w formie usług opiekuńczych. Potrzeby w tym zakresie wynikają ze wzrostu liczby osób starszych w mieście, które często są dotknięte długotrwałą, ciężką chorobą lub niepełnosprawnością. **Celem nadrzędnym polityki pomocy społecznej jest udzielenie seniorom wsparcia w ich domu, tak aby zaspokoić niezbędne potrzeby.**

Władze Gorzowa Wielkopolskiego popierają idee działań aktywizujących środowiska seniorskie, co widoczne jest w szeregu inicjatyw realizowanych w mieście. Od kwietnia 2017 r. w Gorzowie Wielkopolskim funkcjonuje Program **Karta Seniora**, który promuje aktywne spędzanie wolnego czasu przez osoby starsze, zachęcając do uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych i sportowych, czy możliwość zakupu towarów i usług na preferencyjnych warunkach. Program cieszy się bardzo dużym zainteresowaniem wśród gorzowskich seniorów. **Gorzowska Rada Seniorów** została utworzona Uchwałą NR XXXV/420/2016 Rady Miasta Gorzowa Wielkopolskiego z dnia 29 listopada 2016 r. Miasto pozyskało w 2018 roku dofinansowanie z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, które pozwoliło na utworzenie **Klubu Senior+**. Powstał on w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Gorzowie Wielkopolskim. W Gorzowie Wielkopolskim funkcjonują dwa **Domy Dniennego Pobytu**. Miasto stwarza seniorom warunki do aktywności sportowej, rekreacyjnej i edukacyjnej (np. organizacja warsztatów, kursów językowych, komputerowych, zajęć ruchowych, wycieczek turystycznych).

Dynamika zmian demograficznych związanych ze starzeniem się społeczności miasta wskazuje na potrzebę pogłębienia diagnozy pod kątem problemów i potrzeb osób starszych. Obecnie w mieście działają różnego rodzaju instytucje zrzeszające seniorów (Rada Seniorów obok Wydziału Spraw Społecznych, kluby seniora, Uniwersytet III wieku). Problemem jest jednak to, że tego typu instytucje docierają wyłącznie do najbardziej sprawnych fizycznie i intelektualnie ludzi starszych. Są w mieście ludzie, którzy nie wychodzą z domu i dotarcie do nich jest trudne. Dodatkowo wiele klubów seniora to tzw. działania projektowe, które są zamykane, gdy zakończy się okres dofinansowania. Problem finansowania jest największą barierą utrzymywania tego typu inicjatyw. **Słabo rozpoznany w Gorzowie jest problem samotności osób starszych.** Mając na uwadze prognozy demograficzne problem samotności będzie się pogłębiać.

Sieć publicznych i prywatnych ośrodków zdrowia funkcjonujących na terenie Gorzowa Wielkopolskiego zapewnia dogodny dostęp do usług ochrony zdrowia. Czołową placówką opieki zdrowotnej w Gorzowie Wlkp. jest Wielospecjalistyczny Szpital Wojewódzki w Gorzowie Wlkp. sp. z o. o. Z uwagi na lokalizację w mieście szpitala wojewódzkiego oraz lądowiska ratownictwa medycznego Gorzów Wielkopolski pełni również rolę ośrodka regionalnego w dziedzinie ochrony zdrowia. W obliczu zachodzących procesów demograficznych oraz zmieniających się potrzeb w zakresie specjalistycznej opieki zdrowotnej rola sektora zdrowia systematycznie wzrasta. **Podstawowy problemem, z którym zmagają się nie tylko Gorzów Wlkp. ale cały region jest deficyt specjalistycznej kadry medycznej.**

Gorzów Wielkopolski jest miastem, które charakteryzuje się pozytywnymi zmianami w zakresie aktywności społecznej. Może to być istotny atut realizacji polityki społecznej miasta. W Gorzowie Wielkopolskim istnieją liczne fundacje, stowarzyszenia oraz organizacje społeczne działające w różnych dziedzinach i oferujące różnorodne inicjatywy, wydarzenia oraz formy wsparcia. Gorzów Wielkopolski jako miasto współpracuje z organizacjami pozarządowymi na podstawie przyjmowanego rokrocznie przez Radę Miasta „Programu Współpracy Miasta z organizacjami pozarządowymi”.

Prospołeczne nastawienie Miasta widoczne jest w wysokiej na tle podobnych miast wartości rocznych dotacji przeznaczanych na wsparcie działalności organizacji pozarządowych, które charakteryzowały się wzrostem. W 2018 roku udział wydatków na dotacje dla organizacji pożytku publicznego w wydatkach bieżących wynosił w Gorzowie Wielkopolskim 1,88% i był wyższy od wartości notowanej w 2014 roku, kiedy ten udział wynosił 1,6%.

O rosnącym zainteresowaniu miasta wzmocnieniem sfery aktywności obywatelskiej i społecznej świadczy szereg inicjatyw realizowanych w Gorzowie Wielkopolskim. Od 2012 do 2019 roku budżet obywatelski zwiększył się 1,0 mln zł do 5,8 mln zł, wzrosła również liczba zadań realizowanych z poziomu kilku – kilkunastu zadań wybranych do realizacji do poziomu około 40 zadań w skali roku. Powyższe oznacza, że mieszkańcy miasta mają coraz większy udział w definiowaniu pomysłów i rozwiązań na rzecz jakości życia. Miasto podejmuje ciekawe i nowatorskie partycypacyjne, włączające mieszkańców w zarządzanie miastem. Przykładem mogą być konsultacje społeczne prowadzone w ramach inicjatywy Miasto-Wizja.

Gorzów Wielkopolski posiada dobrze ukształtowaną strukturę przestrzenną z dobrym dostępem do usług publicznych. Gorzów Wielkopolski, na potrzeby Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, podzielony jest umownie na 4 dzielnice urbanistyczne. Centralną część miasta, wokół historycznego rdzenia, zajmuje „Śródmieście” (Stare Miasto i Nowe Miasto), które wyróżnia się wyraźnie wśród innych dzielnic rodzajem i intensywnością zabudowy, gęstością sieci ulicznej i linii transportu publicznego. **Na jego obszarze znajduje się największa liczba miejsc i obiektów istotnych dla całego miasta.** Osiedla wielorodzinne blokowe z lat 70. i 80. XX w. (Staszica, Górczyn, Słoneczne) cechują się średnio wykształconą strukturą funkcjonalno-przestrzenną i są dość dobrze wyposażone w usługi.

Problemy w zakresie jakości przestrzeni mieszkaniowej i konfliktów przestrzennych koncentrują się zasadniczo w centrum Gorzowa. Przedwojenne kamienice, zlokalizowane w Śródmieściu, stanowią większość zasobu komunalnego miasta, co jest przyczyną ich stosunkowo niskiego standardu oraz konieczności ponoszenia znacznych nakładów finansowych na ich bieżące utrzymanie.

Deficyty w zakresie dostępu do usług publicznych widoczne są w przestrzeniach miasta, które dynamicznie się rozwijały pod względem zabudowy mieszkalnej. Inwestycje publiczne w takich miejscach realizowane są z opóźnieniem. Takimi przestrzeniami są osiedle Europejskie oraz większość osiedla Manhattan, które charakteryzuje się wyraźnym układem przestrzennym o dużej intensywności zabudowy i **niskim dostępem do usług publicznych czy terenów rekreacyjno-wypoczynkowych.**

W Gorzowie Wielkopolskim pojawia się potrzeba zdefiniowania na nowo centrum, wzorem innych miast, które przeszły podobną negatywną przemianę tkanki miejskiej po 1945 roku. Miasto w wyniku działań wojennych, a następnie po wprowadzeniu modernistycznej struktury, na miejsce historycznej, która dziś nie spełnia niektórych wymogów funkcjonalnych i przede wszystkim

estetycznych, utracił cenną strukturę przestrzenną ścisłego centrum miasta. Konieczne jest odtworzenie pierwotnego układu urbanistycznego lub stworzenie zupełnie nowej wizji centrum. Brak bowiem historycznego układu ulic, kwartałów, architektury charakterystycznej dla tej części miasta (układ pierzejowy, wysoki walor architektoniczny), przyczynia się do odbioru Śródmieścia jako dysfunkcyjnego. Po wypracowaniu wizji przebudowy centrum koniecznym będzie opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w celu wdrożenia założeń i konsekwentne ich realizacje.

W mieście widoczna jest umiarkowana aktywność inwestycyjna w zakresie mieszkalnictwa. Rozwój mieszkalnictwa sprawił, że statystycznie mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego mają do dyspozycji coraz więcej mieszkań. W 2018 roku na 1000 mieszkańców gminy przypadało 429,4 mieszkania, tj. o 28,3% mieszkania więcej niż w 2012 roku. Podobnie rokrocznie zwiększa się przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę.

Gorzów Wielkopolski posiada istotne atuty w zakresie kreowania polityki kulturalnej. Zaplecze kulturalne Gorzowa Wielkopolskiego jest bogate i pod względem instytucji, i inicjatywy kulturalnych. W Gorzowie Wielkopolskim działa wiele organizacji pozarządowych o profilu kulturalnym, które uzupełniają ofertę instytucji tworzonych przez Miasto. Gorzów Wielkopolski to miejsce szeregu imprez cyklicznych.

Jednocześnie w mieście widoczny był spadek zainteresowania wybraną ofertą kulturalną. Dotyczył on m. in. liczby osób odwiedzających filharmonie, muzea, wystawy i uczestniczących w koncertach, przynależności mieszkańców do grup artystycznych, udziału w imprezach, liczby osób korzystających z oferty bibliotek. Na tle podobnych miast w Gorzowie Wielkopolskim w realizacji do mieszkańca przeznaczano z budżetu miasta mniej na kulturę i dziedzictwo narodowe.

Gorzów Wielkopolski jako drugie najliczniejsze miasto województwa lubuskiego, posiada bogate tradycje w dziedzinie sportu. W Gorzowie Wielkopolskim funkcjonuje wiele organizacji sportowych skupiających się wokół bardzo różnych dyscyplin sportowych. Widoczny był również wzrost zaplecza kadrowego sportu. Istotnie zwiększyła się liczba trenerów (wzrost o 72% pomiędzy 2018 a 2012 rokiem). Wskazuje to na rosnący popyt, a co za tym idzie podaż oferty sportowej, także tej w wydaniu amatorskim. Warto dodać, iż zdecydowana większość osób ćwiczących w klubach sportowych w mieście to osoby do 18 roku życia (78,6% ogółu ćwiczących w 2018 roku). Aktywność miasta w dziedzinie sportu potwierdza wskaźnik liczby członków klubów sportowych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, którego wartość była wyraźnie wyższa od średniej dla miast wojewódzkich w kraju (o 22% w 2018 roku).

Pomimo tego, że Gorzów Wielkopolski jest potencjalnym miastem bazowym dla turystów chcących wypocząć na Pojezierzu Lubuskim i Myśliborskim, charakteryzuje się niską atrakcyjnością turystyczną. Wg danych GUS Miasto Gorzów Wielkopolski charakteryzowało się na tle województwa lubuskiego niską liczbą udzielonych noclegów w realizacji do liczby mieszkańców. Gorzów Wielkopolski charakteryzował się jednocześnie wzrostem tego wskaźnika o 16,35% w okresie od 2012 do 2019 roku.

Gorzów Wilkp. inwestuje w rozwój szkolnictwa. W Gorzowie znajdują się tu placówki zapewniające wszechstronne kształcenie dzieci i młodzieży oraz umożliwiające doksztalcanie osobom dorosłym. Co roku powstają nowe placówki oświatowe oraz nowe kierunki i specjalizacje w istniejących już szkołach. Wiele placówek współpracuje z zagranicznymi szkołami oraz realizuje specjalne programy

kształcenia. Miasto zakłada i prowadzi publiczne przedszkola, szkoły oraz inne placówki oświatowe, wymienione w ustawie prawo oświatowe. **Do deficytów w Gorzowie należy zaliczyć opiekę żłobkową.** Zainteresowanie rodziców opieką żłobkową w Gorzowie Wlkp. jest wysokie i znacznie przewyższa liczbę miejsc w placówkach.

W Gorzowie widoczny jest spadek liczby uczniów na poszczególnych poziomach kształcenia, poza poziomem podstawowym. Zarówno liczba uczniów, jak i absolwentów liceów ogólnokształcących w mieście zmniejszyła się w latach 2012-2018. Spadek liczby uczniów wyniósł -10,72%, zaś absolwentów -27,36%. Liczba studentów publicznych szkół wyższych w ciągu dekady spadała w Gorzowie Wielkopolskim o 70 procent i jest to największy spadek w Polsce.

W Gorzowie Wielkopolskim zarządzający oświatą, miastem i przedsiębiorcy są świadomi roli jaką odgrywać będzie dla przyszłego rozwoju miasta kształcenie zawodowe. Widoczne jest to m. in. w strategicznej z perspektywy miasta inwestycji. **Miasto zdecydowało się stworzyć centrum kształcenia zawodowego i ustawicznego** pod nazwą „Centrum Edukacji Zawodowej i Biznesu”. Przedsięwzięcie polega na utworzeniu CEZiB-u w byłym Zespole Szpitalnym przy ul. Warszawskiej w Gorzowie Wlkp. – nowoczesnego zespołu średnich szkół zawodowych. Projekt jest inwestycją strategiczną nie tylko dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego, ale również dla całego województwa lubuskiego. Ta inwestycja wzmocni potencjał miasta w zakresie kształcenia zawodowego. Już obecnie **publiczne placówki kształcenia zawodowego w Gorzowie Wlkp. w swojej ofercie posiadają kształcenie w 61 różnych zawodach.**

Atutem Gorzowa jest działalność uczelni wyższych. Jednocześnie Miasto, uczelnie wyższe oraz przedsiębiorcy stoją przed **wyzwaniem zdefiniowania roli szkolnictwa wyższego w regionie.** Największą uczelnią w Gorzowie Wlkp. jest Akademia im. Jakuba z Paradyża (AJP), która od roku akademickiego 2016/2017 zmieniła status (wcześniej Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa). W mieście działają także: Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej AWF im. E. Piaseckiego w Poznaniu oraz Wyższa Szkoła Biznesu w Gorzowie Wielkopolskim (WSB) oraz Wyższa Szkoła Zawodowa.

Najbogatsza oferta kierunków studiów występuje we wspomnianej wyżej, największej uczelni wyższej funkcjonującej w Gorzowie Wielkopolskim, Akademii im. Jana z Paradyża, która oferuje możliwość studiowania na 5 wydziałach. Studenci mogą kształcić się na 18 kierunkach studiów licencjackich, inżynierskich i magisterskich, z obszaru nauk technicznych, humanistycznych, społecznych oraz nauk medycznych i nauk o zdrowiu.⁹⁵

Dane dot. pochodzenia osób studiujących w Gorzowie Wlkp. wskazują, że oddziaływanie miasta w tej sferze jest lokalne, ogranicza się do miasta, jego najbliższego otoczenia funkcjonalnego, względnie sąsiednich powiatów. Z roku na rok w Gorzowie studiuje coraz mniej osób.

Sfera gospodarcza

Gorzów Wielkopolski przeszedł drogę modernizacji lokalnej gospodarki. Dziś w mieście działa szereg innowacyjnych i prężnie rozwijających się firm. Miasto na tle podobnych jednostek terytorialnych charakteryzuje się wysokimi wskaźnikami przedsiębiorczości.

---

⁹⁵ <http://ajp.edu.pl/>

Rozwój instytucji otoczenia biznesu w regionie stanowi ważny czynnik jego atrakcyjności inwestycyjnej. Szczególnie istotną rolę odgrywają instytucje wspierające przedsiębiorczość, rozwiązania proinwestycyjne, komercjalizację badań naukowych i innowacyjność przedsiębiorstw. W Gorzowie Wlkp. Jedną z ważnych gorzowskich IOB jest **Gorzowski Ośrodek Technologiczny Park Naukowo Przemysłowy Sp. z o.o.**

Park realizuje projekt pn.: „**Stworzenie w Gorzowie Wielkopolskim inkubatora przedsiębiorczości – Think Tank – stanowiącego platformę wsparcia zawierająca zestaw proinnowacyjnych, profesjonalnych usług dla lubuskich przedsiębiorstw**”, w ramach którego w Gorzowie Wielkopolskim powstanie inkubator dla przedsiębiorców z nowoczesną infrastrukturą i pełną bazą IT.

Miasto posiada atuty do kreowania innowacyjnej gospodarki. Gorzów Wielkopolski jest określany jako miasto przemysłowe. Przed 1989 r. gospodarka Gorzowa Wielkopolskiego oparta była na dużych zakładach przemysłowych, tj. Zakład Włókien Chemicznych „Stilon”, Zakłady Przemysłu Jedwabniczego „Silwana” oraz Zakłady Mechaniczne „Ursus”. Obecnie Gorzów Wielkopolski jest ośrodkiem przemysłowym z rozwiniętym przemysłem chemicznym, elektronicznym, energetycznym, farmaceutycznym, lekkim, maszynowym, metalowym, motoryzacyjnym, spożywczym, włókienniczym, stale przyciągającym kapitał zarówno Polski, jak i zagraniczny.

Pojawiają się również firmy coraz bardziej innowacyjne. Gorzów jednak nadal definiowany jest jako ośrodek „średniego”, a nie „wysokiego” przemysłu. Konieczne jest zdiagnozowanie twardych zasobów miasta w celu wykorzystywania jego obecnego potencjału.

Potencjałowi innowacyjnemu Gorzowa mogą sprzyjać takie czynniki jak akceptacja pracy zdalnej, bliskość dużych ośrodków takich jak Berlin czy Poznań, przemysł 4.0 – automatyzacja produkcji w Gorzowie, automatyzacja przemysłowa – rozwijanie innowacyjnych rozwiązań na bazie współpracy z uczelniami wyższymi, duże deklaratywne chęci współpracy ze strony przedsiębiorców, instytucje otoczenia biznesu oraz wsparcie dla regionalnych specjalizacji w województwie lubuskim.

Obecnymi przeszkodami w rozwoju innowacyjności są niska jakość kapitału ludzkiego, drenaż zasobów ludzkich, niewystarczająca jakość kształcenia zawodowego, niedostatecznie rozwinięty transport kolejowy, niedostateczny potencjał ośrodków naukowych i akademickich, brak współpracy przedsiębiorców między sobą.

W mieście widoczna jest stagnacja wzrostu aktywności gospodarczej. Miasto potrzebuje nowych impulsów do rozwoju gospodarczego. Część aktywności gospodarczych przenosi się na tereny podmiejskie. Liczba podmiotów gospodarczych na przestrzeni lat 2012-2019 podlegała fluktuacjom i nieznacznie spadła (o – 1,01%). W latach 2012-2019 wskaźnik osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 ludności w Gorzowie Wielkopolskim spadł nieznacznie o 1,94%, a w powiecie gorzowskim wzrósł o 14,63%. Dane te potwierdzają, że wraz z migracjami mieszkańców na teren podmiejski migrują również działalności gospodarcze.

Istotny potencjał rozwoju gospodarczego na terenie miasta wiąże się z jego lokalizacją w przestrzeni kraju. Rosnący rynek transportowy, głównie dzięki dynamicznemu tempu wzrostu transportu drogowego, pozytywne prognozy rozwoju w kraju i regionie w długim terminie, silna istniejąca baza oraz szacowany dynamiczny wzrost produkcji przemysłowej, planowany m. in. na terenach inwestycyjnych przewidzianych w północno-zachodniej części miasta pod aktywizację gospodarczą, wskazują na to iż Gorzów Wielkopolski może stać się ważnym centrum logistycznym a docelowo terminalem multimodalnym. Stąd konieczne jest aby wykorzystując przebiegającą przez

miasto drogę ekspresową S3 (trasa europejska E-65) oraz linie kolejowe istniejące i planowane do odbudowy, zlokalizować w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki Warty terminal przeładunkowy łączący w sobie trzy komponenty transportu tj. kołowy, kolejowy i wodny śródlądowy.

Problemem miasta może być stosunkowo niska na tle innych miast aktywność ekonomiczna mieszkańców. Mniej korzystnie kształtowały się również wynagrodzenia. Przykładowo na tle Zielonej Góry wyraźnie niższa była aktywność mieszkańców w wieku 55-64 lat. W Gorzowie Wielkopolskim w 2019 roku notowano niższe miesięczne wynagrodzenia brutto w relacji m. in. Zielonej Góry, a także miast wojewódzkich o podobnej wielkości np. Opola i Olsztyna. Niższy poziom wynagrodzeń miał swoje odzwierciedlenie w dochodach budżetu miasta z podatku PIT. W Gorzowie Wielkopolskim na 1 mieszkańca przypadało 1,1 tys. zł dochodów budżetu miasta z tytułu PIT (a więc dochodów od wynagrodzeń i działalności gospodarczych osób fizycznych). Poziom dochodów podatkowych z PIT był wyższy m. in. w miastach wybranych do porównania, ctj. Olsztynie (1,4 tys. zł) oraz Zielonej Górze i Opolu (1,6 tys. zł).

Pomimo niższego na tle podobnych miast poziomu dochodów własnych z tytułu podatku PIT ostatnia dekada była okresem bardzo dynamicznych zmian pod względem dochodów budżetu miasta. W okresie od 2012 do 2019 roku Gorzów Wielkopolski istotnie zwiększył swoje dochody. W 2019 roku dochody wynosiły 812,32 mln zł, w 2012 roku 438,4 mln zł. W okresie od 2012 do 2019 dochody miasta zwiększyły się o 85,29%, przy czym dochody własne w przeliczeniu na mieszkańca o 70,37%. Szczególnie dynamiczny wzrost dochodów miasta obserwowano pomiędzy 2015 i 2016 rokiem oraz pomiędzy 2017 i 2018 rokiem.

Sfera zarządzania

Analiza struktury dochodów Gorzowa Wielkopolskiego pod względem działów klasyfikacji budżetowych pozwala stwierdzić, że **głównym źródłem dochodów gminy są dochody od osób prawnych, od osób fizycznych** – z tego tytułu gmina uzyskała w 2019 roku prawie 291,5 mln zł, co stanowiło 35,9% dochodów. Istotny wzrost dochodów miasto odnotowało także w odniesieniu do podatku od nieruchomości. Ważnym, stałym źródłem dochodów były również wpływy z usług. W tym miejscu warto zaznaczyć, iż w odniesieniu do dochodów bazujących na aktywności ekonomicznej mieszkańców miasta istnieją spore rezerwy wzrostu, które wynikają m. in. z niższej aktywności ekonomicznej mieszkańców miasta oraz niższego poziomu wynagrodzeń. Gdyby założyć, iż Gorzów Wielkopolski charakteryzowałby się poziomem dochodów z PIT na mieszkańca od 18 roku życia zbliżonym do poziomu średniego dla miast wojewódzkich (poziom tych dochodów musiałby wzrosnąć o 27% i związany byłby ze wzrostem zatrudnienia i poziomu wynagrodzeń), to dochód budżetu Gorzowa z tytułu PIT wzrósłby do poziomu 209,55 mln zł, czyli byłby wyższy o 44,5 mln zł. **Szans na zwiększenie dochodów budżetowych miasta należy więc poszukiwać w potencjale aktywności zawodowej mieszkańców i poziomie konkurencyjności lokalnej gospodarki.**

Budżet Gorzowa Wielkopolskiego na tle gmin z grupy porównawczej był wyraźnie mniej obciążony zobowiązaniami kredytowymi, co obrazuje wskaźnik okresu spłaty długu wg stanu w danym roku za pomocą średniej kwoty pełnej nadwyżki operacyjnej z ostatnich 3 lat. W 2018 roku wskaźnik ten w Gorzowie wynosił 3 lata, przy średniej dla grupy porównawczej wynoszącej ponad 7 lat. Dla porównania wskaźnik okresu spłaty długu w Opolu wynosił 5,23, w Zielonej Górze 5,84, w Olsztynie 4,75. **Oznacza to, że w mieście tkwią jeszcze spore rezerwy na finansowanie działań rozwojowych.** Gorzów Wielkopolski na tle miast porównywalnych przeznaczał mniejsze kwoty z budżetu w przeliczeniu na mieszkańca na wydatki majątkowe, co oznacza, że w mniejszej skali realizował

inwestycje. Jednocześnie warto zwrócić uwagę, że trzyletnia średnia kwota wydatków majątkowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca zwiększała się na przestrzeni lat w Gorzowie Wielkopolskim od 180 zł w 2014 roku do 807 zł w 2018 roku, co oznacza, że ciężar wydatków inwestycyjnych skumulowany był w ostatnich latach.

Gorzów Wielkopolski jest miastem dobrze rozwiniętym pod względem infrastruktury technicznej. Charakteryzuje się mniejszym zapotrzebowaniem na zasoby wody oraz mniejszym obciążeniem środowiska.

Gorzów Wielkopolski jest jednym z niewielu miast w Polsce które posiadają bardzo mocno rozbudowaną sieć jeszcze przedwojennych drenaży i rowów otwartych odprowadzających wody deszczowe do rzek i na tereny rozlewisk. Prawie całe miasto, za wyjątkiem rejonu ulicy Żwirowej i części Zakanala, znajduje się w zasięgu istniejącej sieci kanalizacji deszczowej.

W Gorzowie Wielkopolskim potrzeby ciepłe mieszkańców zaspokajane są indywidualnie przez lokalne kotłownie oraz poprzez wykorzystanie ciepła sieciowego, którego dystrybutorem jest PGE Energia Ciepła S.A. Oddział Elektrociepłownia w Gorzowie Wielkopolskim. System ciepłowniczy oddziału od kilku lat pracuje w układzie pierścieniowym, co pozwala w sposób bezpieczny dostarczać ciepło do odbiorców. Elektrociepłownia do produkcji ciepła i energii elektrycznej zużywa w 70% gaz oraz w 30% węgiel kamienny.

Szans rozwoju miasta należy upatrywać w modernizacji sieci elektrycznej w kraju. Zwiększenie zapotrzebowania na energię elektryczną oraz stan infrastruktury przesyłowej sprawia, że **konieczne są prace modernizacyjne i rozwojowe istniejącego Krajowego Systemu Elektroenergetycznego.** Nowa infrastruktura poprawi bezpieczeństwo, stabilność i efektywność przesyłania energii elektrycznej do odbiorców i umożliwi dalszy rozwój gospodarczy kraju.

Miasto inwestuje w rozwiązania informatyczne, które służyć będą mieszkańcom i poprawią zarządzanie miastem. Atutem miasta jest bardzo dobra dostępność do szerokopasmowego Internetu. Obecnie 93% budynków posiada taki dostęp, a do 2023 zwiększy się on do poziomu 95%.

Szansy na wzmocnienie wizerunku miasta należy upatrywać w potencjale wykorzystania odnawialnych źródeł energii. W ostatnich latach widoczny był dynamiczny rozwój technologii wykorzystującej energię pochodzącą z promieniowania słonecznego. Instalacje fotowoltaiczne są coraz częściej wykorzystywane nie tylko w obiektach usługowych czy produkcyjnych, indywidualnych gospodarstwach domowych (domach mieszkaniowych jednorodzinnych), lecz także coraz częściej w zabudowie mieszkaniowej wielorodzinnej. Również **plytka geotermia** oparta na pompach ciepła może być znakomitym rozwiązaniem zwłaszcza dla komunalnych obiektów takich jak szkoły, przedszkola, szpitale powiatowe, jak i dla domów mieszkalnych. **Wykorzystanie biomasy do celów energetycznych z powodzeniem może być realizowane w obiektach eksploatowanych na terenie Gorzowa Wielkopolskiego.** Dobrym przykładem jest oczyszczalnia ścieków w Gorzowie Wielkopolskim, gdzie wykorzystuje się ciepło ze spalania biogazu powstającego na terenie oczyszczalni, a nadwyżkę wyprodukowanej energii elektrycznej sprzedaje spółce energetycznej.

Syntezę powyżej opisanych zjawisk i czynników rozwojowych, w tym problemów, barier oraz potencjałów miasta i szans rozwojowych ujęto w postaci klasycznej analizy SWOT.

W przyjętej metodologii SWOT założono, że mocne i słabe strony to są elementy obecnej rzeczywistości, natomiast szanse i zagrożenia to zjawiska, które mogą wystąpić w przyszłości. Analizę SWOT ograniczono do zjawisk, które mają istotny wpływ na rozwój miasta, a w przypadku szans i zagrożeń uwzględnione dodatkowo duże prawdopodobieństwo wystąpienia. Warto również dodać, iż w analizie SWOT, w odniesieniu do szans i zagrożeń przyjęto perspektywę wieloletnią, wykraczającą poza 2030 rok, czego przykładem jest odniesienie się do prognoz demograficznych sporządzonych dla perspektywy 2050 roku.

Lista czynników rozwojowych SWOT Gorzowa Wielkopolskiego

Mocne strony	
1.	Względnie stabilna sytuacja demograficzna w zakresie liczby ludności miasta i jego otoczenia funkcjonalnego w perspektywie do 2030 roku.
2.	Dobrze ukształtowana struktura przestrzenna z dobrym dostępem do usług publicznych.
3.	Wolne tereny inwestycyjne w obrębie granic administracyjnych miasta, w tym pod zabudowę mieszkaniową, usługową i przemysłową.
4.	Poprawiająca się sytuacja materialna mieszkańców miasta, widoczna m. in. we wskaźnikach pomocy społecznej, malejącym bezrobociu, rosnących wynagrodzeniach i dochodach miasta.
5.	Istniejące rozwiązania w zakresie działań aktywizujących i wspierających oraz przedsięwzięć skierowanych do seniorów, np. domy dziennego pobytu, Rada Seniorów, liczne projekty realizowane za pośrednictwem organizacji społecznych.
6.	Potencjał kultury w Gorzowie Wielkopolskim, związany z dziedzictwem kulturowym, licznymi i uznanymi instytucjami kultury i imprezami.
7.	Bogate tradycje w obszarze sportu oraz wysoka aktywność mieszkańców w sferze sportu i rekreacji.
8.	Sieć publicznych i prywatnych ośrodków zdrowia funkcjonujących na terenie Gorzowa Wielkopolskiego, która zapewnia dogodny dostęp do podstawowych usług ochrony zdrowia.
9.	Stały i dynamiczny rozwój szkolnictwa, który widoczny jest w inwestycjach podejmowanych przez miasto w sferze oświatowej, zarówno dot. szkolnictwa podstawowego (remonty, zakup wyposażenia), jak też szkolnictwa zawodowego, współpraca szkół z pracodawcami.
10.	Innowacyjne i prężnie rozwijające się firmy.
11.	Wysoki poziom przedsiębiorczości mieszkańców.
12.	Posiadane atuty do kreowania innowacyjnej gospodarki, w tym IOB, uczelnie wyższe, innowacyjni przedsiębiorcy.
13.	Korzystna lokalizacja w odniesieniu do sieci drogowej i transportowej kraju oraz Europy.
14.	Dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna, m. in. sieć wodociągowa, kanalizacyjna, gazownicza, teleinformatyczna.
15.	Mniejsze na tle podobnych miast zapotrzebowanie na zasoby wody oraz mniejsze obciążenie środowiska, widoczne m. in. w zużyciu wody, produkcji odpadów i ścieków.
Słabe strony	
1.	Problemy w zakresie jakości przestrzeni mieszkaniowej i konflikty przestrzenne, koncentrujące się w centrum Gorzowa, związane z koncentracją starej zabudowy komunalnej, niedostatecznym rozwiązaniem problemów komunikacyjnych, środowiskowych.
2.	Proces suburbanizacji Miasta.
3.	Zmniejszające się zainteresowanie wybraną ofertą kulturalną, związane m. in. z udziałem w imprezach kulturalnych, uczestnictwem w tzw. ofercie kultury wyższej.
4.	Niska atrakcyjność turystyczna Gorzowa Wielkopolskiego.
5.	Deficyt specjalistycznej kadry medycznej.
6.	Niewystarczający poziom nauczania dostosowany do potrzeb i wymogów zmieniającego się rynku pracy, zwłaszcza w zakresie praktycznej nauki zawodu.
7.	Niska na tle innych miast aktywność ekonomiczna mieszkańców.

8.	Niższy na tle innych, podobnych miast poziom wynagrodzeń.
9.	Deficyty i problemy w zakresie wewnętrznego układu komunikacyjnego miasta, związane z dużym obciążeniem komunikacyjnym Śródmieścia oraz brakiem rozwiązań o charakterze strategicznym dla płynności ruchu w mieście (m. in. deficyt przepraw mostowych przez Wartę, brak północnej obwodnicy miasta).

Szanse

1.	Wzmocnienie roli Gorzowa Wielkopolskiego w kreowaniu procesów rozwojowych w ujęciu regionalnym i lokalnym, które związane będzie m. in. z inwestycjami komunikacyjnymi w układzie regionalnym, m. in. modernizacją linii kolejowej i przyciągać będzie do miasta nowych mieszkańców i osoby korzystające z jego usług.
2.	Eksponowanie potencjałów miasta związanych z lokalizacją (w tym położeniem nad rzeką Wartą), przedsiębiorczością mieszkańców, walorami środowiskowymi (także z otoczenia miasta).
3.	Wykorzystanie potencjału turystycznego otoczenia Gorzowa Wielkopolskiego do rozwoju usług i obsługi turystów.
4.	Dalszy rozwój jakości kształcenia, w tym zawodowego m. in. w oparciu o powstające CEZiB oraz deklarowaną współpracę przedsiębiorców.
5.	Napływ migrantów, w tym obywateli państw trzecich i ich udana integracja społeczna w mieście.
6.	Zdefiniowanie i wzmocnienie roli szkolnictwa wyższego w mieście i regionie.
7.	Rozwój aktywności społecznej, pełniejsze włączenie się mieszkańców w kreowanie rozwoju miasta, lepsze wykorzystanie wiedzy i zaangażowania społecznego.
8.	Modernizacja sieci elektrycznej w kraju.
9.	Rozwiązania informatyczne, które służyć będą mieszkańcom i poprawią zarządzanie miastem.
10.	Wykorzystanie potencjału odnawialnych źródeł energii, jako istotnego czynnika budującego tożsamość miasta ekologicznego, zero emisyjnego.
11.	Wzrost dochodów miasta, oparty na potencjale aktywności zawodowej mieszkańców i poziomie konkurencyjności lokalnej gospodarki.

Zagrożenia

1.	Niekorzystne zmiany demograficzne związane z procesami starzenia się miasta, jak też zmniejszaniem się liczby młodych mieszkańców oraz kurczącą się liczbą mieszkańców w wieku produkcyjnym, które mogą być szczególnie dotkliwe dla procesów rozwojowych miasta po 2030 roku, w tym również w zakresie popytu i podaży usług publicznych (w tym w sferze edukacji).
2.	Zagrożenie powodziowe dla południowej części miasta.
3.	Zagrożenia wynikające ze zmian klimatu, objawiające się w mieście m. in. suszami oraz nawalnymi deszczami, których przejawem są wylewy rzeki Kłodawki.
4.	Zmieniająca się dynamicznie struktura problemów społecznych, z których coraz więcej jest pochodną starzenia się społeczeństwa, pogłębianych przez zjawiska samotności (odpływ migracyjny młodych).
5.	Stagnacja wzrostu aktywności gospodarczej, która może być związana m. in. z wyczerpującymi się zasobami kapitału ludzkiego, widocznymi w szczególności po 2030 roku.
6.	Brak nowych impulsów do rozwoju gospodarczego, wynikających m. in. ze spadku dynamiki wzrostu gospodarczego w kraju (w tym w perspektywie po 2030 roku i sprzężenie zwrotne ze zjawiskiem depopulacji miasta i regionu).
7.	Przenoszenie się aktywności gospodarczych poza miasto, związane z migracjami mieszkańców poza granice administracyjne miasta, co wpłynie na ograniczenie dochodów miasta z tytułu PIT.
8.	Niewykorzystanie potencjału lokalizacyjnego Gorzowa Wielkopolskiego w układzie regionalnym i międzynarodowym ze względu na deficyt rozwiązań w zakresie infrastruktury kolejowej.
9.	Wzrost obciążeń fiskalnych i finansowych samorządów – skutkujący ograniczeniem możliwości finansowania inwestycji oraz wydatków bieżących.

7. SPIS RYSUNKÓW, WYKRESÓW I TABEL.

Rysunek 1. Granice Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego.	3
Rysunek 2. Układ komunikacyjny obszaru funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego.	5
Rysunek 3. Tereny zabudowy mieszkaniowej w Gorzowie Wielkopolskim.	25
Rysunek 4. Przestrzenie publiczne, dla których mieszkańcy miasta tworzyli społeczne wizje w ramach projektu Miasto-Wizja w 2017 roku.	98
Rysunek 5. Tereny przemysłowo-usługowe oraz infrastruktura techniczna w Gorzowie Wielkopolskim.	106
Rysunek 6. Założenia kierunkowe dla systemu komunikacji w Gorzowie Wielkopolskim.	125
Rysunek 7. Założenia dla systemu komunikacji w Gorzowie Wielkopolskim.	126
Rysunek 8. Aktualna mapa istniejących, budowanych i planowanych dróg rowerowych w Gorzowie Wielkopolskim (październik 2020 r.).	132
Rysunek 9. Białe i czarne plamy dostępu do szerokopasmowego Internetu.	144
Rysunek 10. Tereny zabudowy usługowej w Gorzowie Wielkopolskim.	154
Rysunek 11. System przyrodniczy Gorzowa Wielkopolskiego.	158
Rysunek 12. Sieć korytarzy ekologicznych w otoczeniu Gorzowa Wielkopolskiego.	160
Rysunek 13. Zagrożenie powodziowe w Gorzowie Wielkopolskim i jego otoczeniu funkcjonalnym.	164
Wykres 1. Ludność Gorzowa Wielkopolskiego.	6
Wykres 2. Ludność Gorzowa Wielkopolskiego i powiatu gorzowskiego w okresie od 2003 do 2019 roku.	7
Wykres 3. Ludność Gorzowa Wielkopolskiego wg ekonomicznych grup wieku w 2003, 2013 i 2019 roku.	7
Wykres 4. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w Gorzowie Wielkopolskim w 2013 i 2019 roku.	8
Wykres 5. Stan liczby ludności gmin z otoczenia Gorzowa Wielkopolskiego w 2013 i 2019 roku.	9
Wykres 6. Liczba ludności Gorzowa Wielkopolskiego dla wybranych grup wieku w 2003, 2013 i 2019 roku.	9
Wykres 7. Struktura wg wieku i prognoza demograficzna dla Gorzowa Wielkopolskiego.	10
Wykres 8. Prognoza demograficzna dla Gorzowa Wielkopolskiego – stan ludności wg wybranych grup wieku.	11
Wykres 9. Prognoza demograficzna dla Gorzowa Wielkopolskiego – stan ludności wg wybranych grup wieku w perspektywie 2049 roku.	13
Wykres 10. Migracje wewnętrzne mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego w okresie od 2013 do 2019 roku.	14
Wykres 11. Migracje wewnętrzne mieszkańców powiatu gorzowskiego w okresie od 2013 do 2019 roku.	14
Wykres 12. Urodzenia żywe, zgony i ruch naturalny w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2013 do 2019 roku.	16
Wykres 13. Relacja liczby zgonów do liczby osób w wieku poprodukcyjnym w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2013 do 2019 roku.	16
Wykres 14. Relacja liczby urodzeń żywych do liczby kobiet w wieku 20-44 w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2013 do 2019 roku.	17
Wykres 15. Zmiana liczby mieszkańców w ostatnich 5 latach jako % ludności w roku bazowym.	18
Wykres 16. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym.	18
Wykres 17. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.	19
Wykres 18. Wskaźnik starości – udział ludności w wieku pow. 65 roku życia (%).	19

Wykres 19. Wskaźnik starości w Gorzowie Wielkopolskim na tle Opola, Olsztyna i Zielonej Góry.	20
Wykres 20. Liczba mieszkańców w wieku 25-34 lat na 1000 mieszkańców.	20
Wykres 21. Urodzenia żywe na 1000 ludności.	21
Wykres 22. Przyrost naturalny w ostatnich 3 latach na 1000 ludności.	21
Wykres 23. Współczynnik dzietności kobiet – urodzenia żywe na 1000 kobiet w wieku 15-49 lat.	22
Wykres 24. Współczynnik dzietności kobiet w 2018 r. w Gorzowie Wielkopolskim na tle Opola, Olsztyna i Zielonej Góry.	22
Wykres 25. Saldo migracji na 1000 osób (średnia 3-letnia).	23
Wykres 26. Saldo migracji osób w wieku 15-39 lat na 1000 osób.	23
Wykres 27. Saldo migracji osób w wieku 15-39 lat na 1000 osób w Gorzowie Wielkopolskim na tle Opola, Olsztyna i Zielonej Góry (2018r.).	24
Wykres 28. Odsetek urodzeń pozamateriańskich (%).	24
Wykres 29. Liczba mieszkań na 1000 mieszkańców.	27
Wykres 30. Liczba zamieszkałych lokali komunalnych na 1000 mieszkańców.	28
Wykres 31. Średnia trzyletnia liczby mieszkań oddanych do użytkowania na 1000 mieszkańców.	28
Wykres 32. Liczba osób otrzymująca pomoc społeczną w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2012 do 2018 roku.	31
Wykres 33. Liczba osób otrzymująca pomoc społeczną w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2012 do 2018 roku wg kryterium dochodowego.	31
Wykres 34. Liczba osób otrzymująca pomoc społeczną w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2012 do 2018 roku powyżej kryterium dochodowego.	32
Wykres 35. Gospodarstwa domowe i osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej w Gorzowie Wielkopolskim, w latach 2012-2018.	32
Wykres 36. Gospodarstwa domowe i osoby korzystające ze świadczeń rodzinnych w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.	33
Wykres 37. Wybrane przyczyny przyznania pomocy społecznej w Gorzowie Wielkopolskim w okresie od 2014 do 2019 roku.	35
Wykres 38. Osoby korzystające z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i grupie porównawczej.	36
Wykres 39. Osoby korzystające z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i wybranych miastach grupy porównawczej (2018 rok).	36
Wykres 40. Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i grupie porównawczej.	37
Wykres 41. Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i wybranych miastach grupy porównawczej (2018 rok).	37
Wykres 42. Odsetek zadłużonych lokali komunalnych w Gorzowie Wielkopolskim i grupie porównawczej (%).	38
Wykres 43. Realizacja usług opiekuńczych w Gorzowie Wielkopolskim.	41
Wykres 44. Liczba odwiedzających filharmonie, muzea, wystawy, koncerty na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz grupie porównawczej.	47
Wykres 45. Liczba odwiedzających filharmonie, muzea, wystawy, koncerty na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz w wybranych miastach grupy porównawczej (2018 rok).	48
Wykres 46. Liczba uczestników imprez kulturalnych na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i w grupie porównawczej.	48
Wykres 47. Liczba uczestników imprez kulturalnych na 1000 mieszkańców w wybranych miastach grupy porównawczej.	49
Wykres 48. Wydatki na kulturę i dziedzictwo narodowe przypadające na 1 mieszkańca.	49
Wykres 49. Wydatki na kulturę i dziedzictwo narodowe przypadające na 1 mieszkańca w wybranych miastach grupy porównawczej.	50

Wykres 50. Liczba członków klubów sportowych na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz w grupie porównawczej.	57
Wykres 51. Liczba członków klubów sportowych na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i w wybranych miastach grupy porównawczej.	57
Wykres 52. Wydatki na kulturę fizyczną, sport i rekreację na 1 mieszkańca.	58
Wykres 53. Wydatki na kulturę fizyczną, sport i rekreację na 1 mieszkańca w Gorzowie Wielkopolskim i w wybranych miastach grupy porównawczej.	58
Wykres 54. Liczba udzielonych noclegów na 1000 mieszkańców.	63
Wykres 55. Miejsca noclegowe w hotelach, motelach, pensjonatach i innych obiektach hotelowych na 1000 ludności.	63
Wykres 56. Potencjał miejsc noclegowych oraz liczba udzielonych noclegów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i w wybranych miastach grupy porównawczej.	64
Wykres 57. Personel medyczny na 10 tys. mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2013 - 2018 roku.	65
Wykres 58. Liczba udzielonych porad lekarskich na 1000 mieszkańców.	66
Wykres 59. Liczba lekarzy i lekarzy dentyistów pracujących wg podstawowego miejsca pracy na 1000 mieszkańców.	66
Wykres 60. Liczba szkół ze względu na ich typ w Gorzowie Wielkopolskim.	69
Wykres 61. Stosunek liczby miejsc w żłobkach do liczby dzieci w wieku od 0 do 2 lat (%).	70
Wykres 62. Liczba absolwentów szkół średnich w ostatnich pięciu latach w przeliczeniu na 1000 mieszkańców dla Gorzowa Wielkopolskiego oraz dla grupy porównawczej.	77
Wykres 63. Liczba absolwentów szkół średnich w ostatnich pięciu latach w przeliczeniu na 1000 mieszkańców dla Gorzowa Wielkopolskiego oraz dla wybranych miast grupy porównawczej (2018 rok).	77
Wykres 64. Pochodzenie studentów gorzowskich wyższych uczelni w roku akademickim 2019/2020.	83
Wykres 65. Pochodzenie studentów gorzowskich wyższych uczelni w roku akademickim 2019/2020 – udział %.	83
Wykres 66. Odpowiedzi respondentów na pytanie dot. znajomości systemu oświaty i edukacji na terenie Gorzowa Wielkopolskiego.	84
Wykres 67. Odpowiedzi respondentów na pytanie dot. jakości usług edukacyjnych na terenie Gorzowa Wielkopolskiego.	85
Wykres 68. Ocena respondentów jakości usług edukacyjnych na terenie Gorzowa Wielkopolskiego.	85
Wykres 69. Odpowiedzi respondentów na pytanie dot. niedostatków gorzowskich szkół.	86
Wykres 70. Liczba wykroczeń popełnionych na terenie działania Komendy Miejskiej Policji w Gorzowie Wielkopolskim.	87
Wykres 71. Liczba wszczętych postępowań – przestępstwa popełnione pod wpływem środków odurzających.	87
Wykres 72. Liczba interwencji domowych zakończonych założeniem Niebieskiej Karty.	88
Wykres 73. Przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych przeciwko życiu i zdrowiu na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i grupie porównawczej.	89
Wykres 74. Przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych przeciwko życiu i zdrowiu na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i wybranych miastach w grupie porównawczej.	89
Wykres 75. Przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych przeciwko mieniu na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i grupie porównawczej.	90

Wykres 76. Przepięstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych przeciwko mieniu na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim i wybranych miastach w grupie porównawczej (2018 rok).....	90
Wykres 77. Przepięstwa drogowe stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz w grupie porównawczej.	91
Wykres 78. Przepięstwa drogowe stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz w wybranych miastach grupy porównawczej (2018 rok).	91
Wykres 79. Liczba organizacji pozarządowych w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.	93
Wykres 80. Organizacje społeczne na 1000 mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz w grupie porównawczej.	94
Wykres 81. Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 10 tysięcy mieszkańców w Gorzowie Wielkopolskim oraz dla wybranych miast w grupie porównawczej (2018 rok).	94
Wykres 82. Kwota wydatków na dotacje do organizacji pozarządowych przypadająca na 1000 mieszkańców.	95
Wykres 83. Udział wydatków na dotacje dla organizacji pożytku publicznego w wydatkach bieżących (%).	96
Wykres 84. Podstawowe dane nt. budżetu obywatelskiego w Gorzowie Wielkopolskim – budżet w mln zł oraz liczba osób głoszących.	97
Wykres 85. Podstawowe dane nt. budżetu obywatelskiego w Gorzowie Wielkopolskim – liczba zadań zgłoszonych i wybranych do realizacji.	97
Wykres 86. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na 1000 mieszkańców.	112
Wykres 87. Wpływy JST z tytułu udziału we wpływach BP z PIT przypadające na 1000 osób w wieku od 18 lat – średnia trzyletnia (w tys. zł).	113
Wykres 88. Nowo oddana powierzchnia komercyjna do liczby nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych – średnia trzyletnia.	114
Wykres 89. Dochody z podatku od nieruchomości przypadające na 1000 osób w wieku od 18 lat – średnia trzyletnia (w tys. zł).	114
Wykres 90. Aktywność ekonomiczna mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego na tle Zielonej Góry, Opola i Olsztyna w 2019 roku.	119
Wykres 91. Odpady komunalne zebrane w ciągu roku ogółem na 1 mieszkańca.	138
Wykres 92. Odsetek mieszkań wyposażonych w gaz sieciowy (%).	141
Wykres 93. Podstawowe dane nt. dochodów budżetu Miasta Gorzów Wielkopolski w okresie od 2012 do 2019 roku.	146
Wykres 94. Dochody ogółem przypadające na mieszkańca – średnia trzyletnia.	150
Wykres 95. Udział dochodów własnych w dochodach ogółem – średnia trzyletnia.	150
Wykres 96. Kwota wydatków majątkowych przypadających na 1 mieszkańca – średnia trzyletnia. .	151
Wykres 97. Okres spłaty długu wg stanu w danym roku za pomocą średniej kwoty pełnej nadwyżki operacyjnej z ostatnich 3 lat.	152
Wykres 98. Wybrane dochody własne budżetu Gorzowa Wielkopolskiego w okresie od 2012 do 2019 roku.	153
Tabela 1. Prognoza demograficzna dla Gorzowa Wielkopolskiego w perspektywie 2049 roku.	12
Tabela 2. Budynki mieszkalne i zasoby mieszkaniowe w gminie w latach 2012-2018.	26
Tabela 3. Mieszkania na 1000 mieszkańców w latach 2012-2018.	26
Tabela 4. Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w latach 2012-2018.	27
Tabela 5. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę w latach 2012-2018.	27

Tabela 6. Wybrane dane odnoszące się do zasobów mieszkaniowych i komunalnych Gorzowa Wielkopolskiego.	29
Tabela 7. Wybrane dane odnoszące się do dostępności zasobów mieszkaniowych w Gorzowie Wielkopolskim.	29
Tabela 8. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej w latach 2012-2018 (%).	33
Tabela 9. Decyzja o przyznaniu świadczeń na rzecz mieszkańców w 2019 roku w Gorzowie Wielkopolskim.	34
Tabela 10. Uzyskane efekty realizacji Miejskiego Programu Uzależnień w latach 2017 – 2019.	38
Tabela 11. Centra, domy i ośrodki kultury w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.	45
Tabela 12. Członkowie grup artystycznych, klubów/kół/sekcji oraz uczestnicy imprez w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.	45
Tabela 13. Biblioteki i filie w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.	46
Tabela 14. Księgozbiór bibliotek na 1000 ludności w latach 2012-2019.	46
Tabela 15. Czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności w latach 2012-2019.	47
Tabela 16. Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika w woluminach w latach 2012-2019.	47
Tabela 17. Organizacje sportowe w Gorzowie Wielkopolskim.	54
Tabela 18. Kluby sportowe, sekcje sportowe oraz kadra klubowa w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.	56
Tabela 19. Członkowie i ćwiczący w klubach sportowych w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.	56
Tabela 20. Wykaz obiektów sportowych prowadzonych przez samorząd miasta z podstawowymi informacjami o stanie technicznym i wyposażeniu obiektów sportowych i towarzyszących.	59
Tabela 21. Liczba udzielonych noclegów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w powiatach województwa lubuskiego w 2012 i 2019 roku.	62
Tabela 22. Przychodnie oraz porady lekarskie w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.	64
Tabela 23. Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat w latach 2012-2018.	70
Tabela 24. Dzieci w wieku 3-5 lat przypadające na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego w latach 2012-2018.	71
Tabela 25. Szkoły podstawowe, uczniowie i absolwenci w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.	72
Tabela 26. Licea ogólnokształcące, uczniowie i absolwenci w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.	74
Tabela 27. Szkolnictwo zawodowe, uczniowie i absolwenci w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.	74
Tabela 28. Liczba studentów na uczelniach w Gorzowie Wielkopolskim.	82
Tabela 29. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców w latach 2012-2019.	93
Tabela 30. Podmioty gospodarki narodowej ogółem i wg sektora w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.	107
Tabela 31. Podmioty gospodarcze wg klas wielkości w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.	107
Tabela 32. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w latach 2012-2019.	108
Tabela 33. Podmioty gospodarcze według podstawowych profili działalności w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.	108
Tabela 34. Podmioty gospodarki narodowej wg sekcji PKD 2007 w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.	109
Tabela 35. Struktura gospodarki narodowej wg sekcji PKD 2007 w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019 (%).	110
Tabela 36. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2012-2019.	111

Tabela 37. Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w latach 2012-2019.....	111
Tabela 38. Jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2012-2019.	111
Tabela 39. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 ludności w latach 2012-2019.	112
Tabela 40. Pracujący w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019 (źródło: GUS/BDL).....	116
Tabela 41. Pracujący na 1000 ludności w latach 2012-2019.....	117
Tabela 42. Bezrobotni zarejestrowani w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.....	117
Tabela 43. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie osób w wieku produkcyjnym w latach 2012-2019.	118
Tabela 44. Charakterystyka sieci wodociągowej w Gorzowie Wielkopolskim.....	133
Tabela 45. Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej w latach 2012-2018 (%).	133
Tabela 46. Charakterystyka sieci kanalizacyjnej w Gorzowie Wielkopolskim.....	134
Tabela 47. Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w latach 2012-2018 (%).....	134
Tabela 48. Oczyszczalnie ścieków w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.....	135
Tabela 49. Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków w latach 2012-2018 (%).	135
Tabela 50. Gromadzenie nieczystości ciekłych w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.....	135
Tabela 51. Wybrane dane odnoszące się do gospodarki wodno-ściekowej.....	136
Tabela 52. Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019.	137
Tabela 53. Odpady zmieszane na 1 mieszkańca w kg w latach 2012-2019.	138
Tabela 54. Charakterystyka sieci gazowej w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2018.	140
Tabela 55. Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej w latach 2012-2018 (%).	140
Tabela 56. Dochody ogółem na 1 mieszkańca w latach 2012-2019 (miasta na prawach powiatu)....	146
Tabela 57. Wydatki ogółem na 1 mieszkańca w latach 2012-2019 (miasta na prawach powiatu)....	147
Tabela 58. Dochody własne na 1 mieszkańca w latach 2012-2019 (miasta na prawach powiatu). ...	147
Tabela 59. Dochody wg działów klasyfikacji budżetowych w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019 (w zł).	148
Tabela 60. Wydatki wg działów klasyfikacji budżetowych w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2019 (w zł).	149
Tabela 61. Obszary chronione na terenie Gorzowa Wielkopolskiego.....	156